

მ მ ა მ ბ ე

05
280

თ ვ ი უ რ ი ჟ უ რ ნ ა ლ ი

წელიწადი მეთერთმეტი

№ VIII

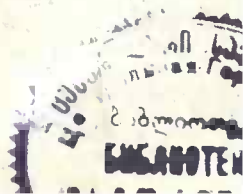
ა ბ ვ ი ს ტ რ, 1904

ტფილისი

ქვემო წიგნების გამომცემი და დისტრიბუტორი

1904

Дозволено цензурою. 6 сентября 1903 г. Тифлисъ.

შინაარსი

I—„ შემთხვევა “.—ამბავი ანტ. ჩეხოვისა, თარგმანი ივ. ზ.—გისა	83 1
II— მოჩვენებანი .—დრამა სამ-მოქმედებად ქენრის იბსენისა, თარგმანი ია ეკალაძისა (დასასრული)	17
III— გლახი კაცი .—წიგნი მესამე, თავი IV—V. რამანი ვილჰელმ ფონ ზოლენდისა.—თარგმანი ივ. ზოლუშორდფინოვისა.	76
IV— ცხოვრება და ღვაწლი თედის გრიგოლ ორბელიანისა .—თავი XVII. ი. მეუნსტრასი	1
V— ახალი ჯვლანდია —ინგლისის ახალშენი, თავი—XI ზ. გ. მეუუევისა.—თარგმანი ნ. აღნააშვილისა	15
VI— ბიბლიოგრაფია .—ილ. აღნააშვილისა	35
VII— ნარევი .—1. ახალი თხზულება სენკევიჩისა —2. ზოლას ხელნაწერები.—3. უკანასკნელი დრამა შნიცლერისა.—4. ებრაელების თეატრი. — 5. ბურთი და გიმნასტიკა.—6. ლუდისა და სიდრის გავლენა ადამიანზე.—7. შესაყარია თუ არა კუ.—8. ადამიანის სისალი.—9. ბარგის მზიდავი ცხვარი. — 10. კიანტველის მიერ გაჩენილი სოკო.— 11. მწირი მიწის გაპატივება.—12. ბამბის მცველი კიანტველა.—13. ლამბროზოს და მოიბიუსის აზრი დედაკაცის შესახებ —იაპონელის ტვინი	53

(იხილე მე-2 გვერდი)

VIII—ზინაური მიმოსილვა.—ახალი კანონი სსმრეწველთა
წარმოებაში დასიანებულ მუშათა შესახებ, ფ. გოგიჩაი-
შვილისა 59

IX—უცხოეთის მიმოსილვა. — 1. ლიაოიანის ბრძოლა
(„Русь“ და „Гражданин“): იაპონელი ქალი,—2, ირლანდიის
საქმეები 79

„შ ე მ თ ხ ვ ე ვ ა“

ამბავი

ან. ჩეხოვისა

პროფესორმა ლიალიკოვების ქარხნიდან დეპეშა მიიღო: ეხვეწებოდნენ, რაც შეიძლება მალე მოგვხედდეთ. ვილაც ლიალიკოვის ქალი უნდა ყოფილიყო ავით, უაზროდ შედგენილ დეპეშიდან სხვას ვერაფერს გაიგებდა ადამიანი. პროფესორმა თავის მაგიერ საავადმყოფოს ორდინატორი კოროლიევი გაგზავნა.

მოსკოვიდან ორი სადგური რკინის გზით უნდა გაეგლო კოროლიევს და მერე ოთხი ვერსი კიდევ ცხენით სასიარულო გზა დარჩებოდა. კოროლიევისთვის სადგურზე ეტლი გამოეგზავნათ; მეეტლეს ფარშევანგის ფრთით მორთული ქუდი ეხურა და ყოველ კითხვაზე ხმა პაღლა, სალდათურათ აძლევდა პასუხს: „ღიად!“ „არა ბატონო!“ კვირადღი იყო და ის იყო მზე ჩადიოდა, როცა კოროლიევი შარა გზას გაუდგა. ქარხნიდან მოყოლებული სადგურამდის ყოველ ნაბიჯზე მუშები ხვდებოდნენ და კოროლიევის ცხენებს თავს უკრავდნენ. კოროლიევი ალტაცებაში მოჰყავდა მშვენიერ სალამოს, შენობებს, სააგარაკო ადგილებს, არყის ხეებს და საერთო სიჩუმეს, როცა კვირადღზე თითქოს მინდორიც, ტყეც და მზეც მუშებთან ერთად დასვენებას და იქნება ლოცვასაც აპირებდნენ...

კოროლიევი მოსკოვში იყო დაბადებული-აღზრდილი, სოფელს არ იცნობდა და ქარხნები არც აინტერესებდნენ. მხო-

ლოდ წიგნებში თუ ჰქონდა ქარხნების შესახებ რამე წაკითხული, ან მექარხნეებთან ყოფნის დროს თუ გაუგონია იმათზედ ლაპარაკი, თორემ სხვათრის ქარხნებს მეტად ნაკლებად იცნობდა; თუ როდისმე მოჰკრავდა ქარხანას თვალსა, ყოველთვის ერთი და იგივე აზრი გაუელოვებდა ხოლმე თავში გარედან რა დინჯად და მშვიდად გამოიყურება ეს უზარ-მაზარი შენობა და შიგნიდან კი, მგონი, უვიცობა, უმეცრება, პატრონების ეგოიზმი, უმსგავსი, უდროოდ მომკვლელი და დამკლექებელი შრომა, სისაძაგლე, არაყი და ათასი სიბინძურეა გამეფებულიო. აგერ ეხლაც მუშები კრძალოვით რომ ერიდებოდნენ ეტლსა და პატივისცემით თავს უკრავდნენ, იმათ სახის გამომეტყველებაში, ტანთსაცმელში თუ ქცევაში სიბინძურის, ლოთობის და გამორეტეიანების მეტს ვერასა ჰხედავდა.

აგერ ეტლი საქარხნო ეზოშიც შეგორდა. ორთავე მხრით მუშების სახლები, დედაკაცები, გამოფენილი სარეცხი თუ საბნები ჰკრთოდნენ. „ხაბარდა!“ ჰყვიროდა მეეტლე და ცხენებს ძლივს-ღა უმაგრებდა თავსა. აგერ ვეებერთელა, მოწმენდილ-მოტვლებილი ეზოც, შიგ ერთმანეთზე ხუთი უზარ-მაზარი საკვამლიანი დიდი შენობა, აქა-იქ საწყობები და სხვა შენობებია. ყველა ამას რაღაც არაჩვეულებრივი ფერი დაჰკრავს, თითქოს რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში დადენილი მტვერი ბოლოს რაღაც საოცარ ქერქად გადაქცეულაო. აქა-იქ კ-ნძულებსაგით პატარ-პატარა ბაღები და წითელ-სახურავიანი შენობები მოსჩანან. ამ სახლებში ქარხნის ადმინისტრაცია სცხოვრობს. მეეტლემ უცბათ გააჩერა ცხენები და ეტლი ახლად შეკეთებულ და ლეგა ფერად შეღებილ სახლის კარებთან გააჩერა; სახლთან პატარა ბაღი იყო გაშენებული, მაგრამ იასამანსა და სხვა ყვავილებს მეტის-მეტად სქლად დასდებოდათ მტვერი და შესავალ კარებს აბალი, ჯერედ გაუმშრალი საღებავის სუნი ასდიოდა.

— მობრძანდით, ბ. ექიმო, — ვილაც ამბობდა კარებში დადერტვანში ქალების ოხერა და ჩურჩული ისმოდა. — მობრძანდით, რამდენს გიცდიდით... აი აქეთ. .

ლიალიკოვის ქვრივი სრული, ქალარა შერეული დედა-
კაცი იყო და თუმცა უკანასკნელ გემოვნებაზედ შეკერილი
აბრეშუმის კაბა ეცვა, სახეზედ მაინც ნათლად ეტყობოდა,
რომ გაუნათლებელი ქალი უნდა ყოფილიყო. მასპინძელი თუმ-
ცა სიხარულით მიეგება, ექიმს მაინც ხელის ჩამორთმევას ვერ
უბედავდა. იქვე იმის გვერდით აქრელებულ ზედატანში გა-
მოწყობილი, თმა შეკრეპილი და სათვალეზიანი, შუახნის, გამ-
ხდარი დედაკაცი იდგა. მოსამსახურეები ხრისტინა დიმიტრიე-
ვნას უძახდნენ. ექ. კაროლიევი მიხვდა, რომ ეს უც-
ნობი პირი გუვერნანტკა უნდა ყოფილიყო. ხრისტინა დი-
მიტრიევნას, როგორც ოჯახში ყველაზედ მეტად განათლე-
ბულ ადამიანს, ექიმის მიღება და გამასპინძლება უნდა ჰქო-
ნოდა მინდობილი, რადგან დაინახა თუ არა ექიმი, აჩქარებით
მოუყვამ ავადმყოფობის მიზეზების და სხვა წვრიმალ ამების
განხილვას, თუმცა ვინ იყო ავადმყოფი და რაში მდგომარე-
ობდა ეს ავადმყოფობა, ჯერ არც ეთქვა და, როგორც ეტყო-
ბოდა, არც მალე აპირებდა ამის თქმას.

ექიმი და გუვერნანტკა ისხდნენ და ლაპარაკობდნენ,
ქალბატონი კი კარებში გაჩერებულიყო და მოთმინებით ლა-
პარაკის გათავებას ელოდა. ამ ლაპარაკიდან ექიმმა გაიგო,
რომ ავად ლიალიკოვის ერთად-ერთი ასული და დიდი სიმ-
დიდრის მემკვიდრე, ოცი წლის ქალი, ლიზა ყოფილიყო. ავად-
მყოფს ბევრი ექიმი თურმე სწამლობდა, მაგრამ წინაღამეს
გულის საშინელი ფრიალი მოსვლოდა, მთელი სახლი ფეხ-
ზედ დამდგარიყო და ლამის განმავლობაში თვალი არავის მოე-
ხუქნა; ეშინოდათ, უკბათ არ მოგვიკვდეს უექიმოთაო...

— ლიზა თითქმის სიყმაწვილითვე სუსტი და ზერე-ქვე-
რეთ ავადმყოფი იყო, — ამბობდა გაქიანურებული ხმით
ხრისტინა დიმიტრიევნა და მალი-მალ ტუჩებს იწმენდავდა ხე-
ლით. — ექიმები ამბობენ, ძარღვების სისუსტე აქვსო, მაგრამ ყმა-
წვილობაში ელქუმი ჰქონდა და, მგონი, ექიმებმა ჯანში დაუ-
ბნიეს.

მალე ავადმყოფის სანახავადაც წავიდნენ. მომწიფებულ, კაც ტანისა, მაგრამ ულამაზო და დედასავით წვრილ თვალებზე და განიერ ნიკაპა ქალმა პირველად მეტად ცუდი შთაბეჭდილება მოახდინა ექიმზედ. კაცს ეგონებოდა თმა ეს დაუვარცხნელი ქალი ღარიბ-ღატაკი და სიბრალოთით სახლში შემოყვანილი ადამიანია და არა ამოდენა სიმდიდრის ერთად-ერთი მემკვიდრეო.

— აი თქვენ სანახავად მოვედით, უნდა მოგარჩინოთ, — დაიწყო კოროლიევმა.

— გამარჯობათ!

ექიმმა თავისი გვარი უთხრა და ქალს დიდი, ცივი და უხეში ხელი ჩამოართვა. ქალი წამოჯდა და ექიმებს შეჩვეულმა, გადაღედილი გული და ტიტველა მკლავები სრულიად გულ-გრილად გაასინჯა ექიმს.

— გულის ფრიალი მაქვს, — დაიწყო ქალმა. — წუხელისაც მთელი ღამე ვიტანჯე... კინალამ შიშით სული დავლიე!.. მიწამღეთ რამე.

— გიწამლებთ, მაშ, გიწამლებთ! თქვენ მხოლოდ დამ-შეიდდით პატარას.

კოროლიევმა გასინჯა და მხრები მაღლა აიწია.

— გულს არა უშავს-რა — წაილაპარაკა ექიმმა, — ყველაფერი თავის დონეზეა, ღვთის მადლით. უსათუოდ ძარღვები აგეშლებოდნენ, მაგრამ ეს ისეთი ჩვეულებრივი სენია, რომ... უსათუოდ ავადმყოფობამ გაგიარათ კიდევ, ახლა დაწეკით და დინჯათ იყავით.

ამ დროს ოთახში სანათი შემოიტანეს. ავადმყოფმა თვალები მობეჭუტა, უცბად ხელები წაივლო თავში და ქვითინი მორთო. საბრალო, ულამაზო ქალის შთაბეჭდილება ეხლა გაჰქრა ექიმის თვალში. ის ეხლა აღარც პატარა თვალებს ჰხედავდა და აღარც განიერ ნიკაპს, ამის მაგიერ დაჩაგრულის და წამებულ ადამიანის გამომეტყველებას ჰხედავდა, სახის იმ გამომეტყველებას, რომელიც იმდენად გონიერი და გულის დამწველი იყო, რომ ქალი კაც ტანისაც და ღამაზი სხეულის

პატრონადაც დასახა. ექიმს უნდოდა ეშველა რითიმე, მხოლოდ წამლებით კი არა—უბრალო, ალერსიანი სიტყვით. დედამ გულში ჩაიკრა შვილის თავი და სახეზე იმოდენი ტანჯვა, ნალველი და ვარაში გამოეხატა, რომ კაცს შესზარავდა მისი ცქერა. იმან, როგორც დედამ, გაზარდა ქალი, არაფერი არ შურდა მისთვის, მთელი თავისი სიცოცხლე ქალს შესწირა, ასწავლებინა ფრანგული, ასწავლებინა ცეკვა, მუსიკა, საუკეთესო მასწავლებლები მოუწვია, მუდამ გუვერნანტკა ჰყავდა სახლში, მთელი ქვეყანა შესძრა, საუკეთესო ექიმებსა და პროფესორებს იწვევდა და ეხლა არ ესმოდა საიდან მომდინარეობდა ამოდენი ნალველი და ვარაში, არ ესმოდა და თავი და ტანი ეკარგებოდა. საცოდნავს სახეზედ ეტყობოდა, რომ თავის თავი რაღაცაში ამტყუნებდა, თითქო რაღაც შეეძლო ექნა, ვილაციისთვის უნდა მიემართნა კიდევ, მაგრამ ვისთვის—თითონაც არ იცოდა სწორედ და ეს არ ცოდნა სტანჯავდა.

—ლიზაჯან, კიდევ იწყებ... კიდევ,—ეუბნებოდა აცახცახებული სმით დედა და მხურვალედ იკრავდა გულში.—ჩემო კარგო, ძვირფასო, მითხარი რა გემართება, რა უბედურებაა ჩემს თავსა? შემობრალე, გენაცვალოს შენი დედა.

დედაც და ქალიც მწარედ სტიროდნენ. კოროლიევი ჩამოჯდა ლოგინზე და ავადმყოფს მაჯა დაუჭირა.

—გეყოფათ, აბა რა გაქვთ სატირალი?—ალერსიანად უთხრა ექიმმა.—ქვეყნათ მაგი. თანა ცხარე ცრემლებს ღირსი არაფერია, მერწმუნეთ!.. აბა, ნუღარ ვიტყვით, ნუ...

ეუბნებოდა და გულში კი ჰფიქრობდა:

„ღვთის წინაშე, გათხოვების დრო კი მოსვლია“.

—ჩვენი საქარხნო ექიმი „კალი ბრომატის“ აძლევდა,—ჩაუერთო სიტყვა გუვერნანტკამ,—მაგრამ მე შევნიშნე, რომ ეს წამალი უფრო უნდა სწყენდეს, მგონი... ჩემის აზრით, თუ გულის ფრიალის წინააღმდეგ არის რამე საჭირო, მაშინ ისევ აის... ღმერთო, დამავიწყდა სახელი, ზარბახის წვენი თუ არგებს.

ამას კვლავ მოჰყვა თავმომაბეზრებელი წვრილმანი ამბები. გუვერნანტკა სიტყვას აწყვეტინებდა ექიმს, ლაპარაკს უშ-

ლიდა. როგორც ყველაზე განათლებული და ნასწავლი ადამიანი ოჯახში, ის მოვალეთა თვლიდა თავის თავს ექიმი საექიმო საგნებზე ლაპარაკით შეექცია.

კოროლივეს ყურის გდება მობეზრდა და კარში გავიდა.

— მე საშიშს არაფერს ვხედავ აქა,— ეუბნებოდა ექიმი ლიალიკოვის ქვრივს დერეფანში. — თუ საქარხნო ექიმი სწამლობდა თქვენ ქალსა, ისევ იმან განაგრძოს წამლობა. როგორც ვატყობ ექიმს კარგად შეუგნია ავადმყოფობა და ექიმის გამოცვლის საჭიროებას მე სრულიად ვერა ვხედავ. რად უნდა გამოსცვალოთ? ჩვეულებრივი ავადმყოფობაა და საშიში არა არის-რა.

კოროლივეი აუჩქარებლივ ლაპარაკობდა და დინჯათ ხელთათმანებს იცვამდა, დიასახლისი კი იდგა უნძრევლივ და თვალ-ცრემლიანი ღმერთსავით შესცქეროდა ექიმს.

— ათი საათის მატარებლამდის ნახევარი საათი კიდევ არის,— სთქვა ექიმმა, — იმედი მაქვს კიდევ მივუსწრებ.

— არ შეგიძლიანთ ჩვენსა დარჩეთ? — დაეკითხა ქალი და ცრემლები ლაპა-ღუპით გადმოსცივიდა ლოყებზედ. — ღმერთმანი, მრცხვენიან ასე რომ გაწუხებთ, მაგრამ შემიბრალებთ, თუ ღმერთი გრწამთ... — განაგრძობდა ქალი და შიშით კარებს ზუკურებდა. — ჩვენსა გაათიეთ ეს ღამე, ერთად ერთი მყავს. წუხელისაც გულები დაგვიხეთქა, ჯერ ეხლაც გონს ვერ მოვსულვარ, ნუ წახვალთ, თუ ღმერთი გწამთ...

ექიმს უნდოდა ეთქვა, რომ მოსკოვში აუარებელი საქმე მაქვს და შინ ოჯახი მოუთმენელად მგლისო, რადგან მეტად ეძნელებოდა სხვის სახლში უაზროთ ღამის გათევა, მაგრამ გადახედა თუ არა საბრალო დედის სახეს, ხმა ამოუღებლივ დაემორჩილა და ხელთათმანების გახდა დაიწყო.

სასტუმრო ოთახი და დარბაზში ყველა სანათები და სანთლები დაანთეს. ექიმი როიალს მიუჯდა და უაზროდ ნოტებს დაუწყო სინჯვა, მერე წამოდგა, კედლებზედ დაკიდული სურათები დაათვალიერა. ოქროთი დეკორაციებულ ჩარჩოებში ღია ფერებით დახატული სურათები ეკიდა. მათ შორის ყირიმის ადგი-

ლებს შეამჩნევდა ადამიანი, აღღვებულ-აზვირთებულ ზღვას, კათოლიკების ჰაპისაც ნახავდა და ჭიქით ხელში ბერსაცა, მაგრამ ყველა ამათ უნიჭობა და უგემობა ეტყობოდა. პორტრეტებში ერთ ლამაზ სახეს ვერა ნახავდა ადამიანი, ყველას განიერი სახე და დაჭყეტილი, გაკვირვებული თვალები ჰქონდა; ლიზას მამას მოკლე შუბლი და კმაყოფილი სახე ჰქონდა, მუნდირი ტომარასავით განივრათ ადგა და გულზედ რაღაც მედალი და წითელი ჯვრების ნიშანი ეკიდა. სახლის მოწყობილებაშიც, როგორც სურათების ამორჩევაში, უგემობა და ესტესტიური გრძნობის გაუნვითარებლობა ეტყობოდა. იატაკი, თავისი არა ჩვეულებრივი ბრჭყვიალით, აჯავრებდა კაცს და ყელში ბრაზსა ჰგვრიდა. აჯავრებდა კაცს აგრეთვე ქალი და ყველა ამის მაკქერალს ნება-უნებურათ იმ ვაჭრის ამბავი აგონდებოდა, რომელიც აბანოშიც კი მედლით შედიოდა თურმე...

დერეფნიდან ვილაცის ჩურჩული და ხვრინვა ისმოდა. უეცრათ ეზოში რაღაც საოცარი ხმაურობა გაისმა. ამგვარი ხმაურობა კოროლიევს კვლავ არასოდეს არ გაეგონა და ეხლა, რასაკვირველია, ვერ გაიგო მათი მნიშვნელობა. მხოლოდ ეს იყო, რომ მათ გაგონებაზე გულში რაღაცამ უსიამოვნოდ ღრღნა და ქენჯნა დაუწყა.

„არა მგონია, რომ აქ ცხოვრება გამებედნა როდისმე“ — გაიფიქრა გულში და ისევ ნოტებს დაუწყა სინჯვა.

— ბ. ექიმი, ვახშამს არ ინებებთ? — დაბალის ხმით გამოელაპარაკა გუვერნანტკა.

ექიმი გაჰყვა. სასადილო ოთახში დიდი მაგიდა გაეშალათ და მთლად საუზმეებითა და სასმელებით გაეჭედნათ, თუმცა ვახშამოდ კი მარტო ექიმი და ხრისტინა დიმიტრიევნა დასხდნენ. გუვერნანტკა მადერასა სვამდა, შლაპა-შლოუპითა სვამდა, ის განუწყვეტლივ ლაპარაკობდა და სათვალეების ზეიდან უყურებდა მობაასეს.

— მუშები ძალიან მადლიერნი არიან ჩვენი. ყოველ ზამთარს წარმოდგენები იმართება, სცენაზედ თითონ მუშები თამაშობენ ხოლმე; ლექციებს უკითხავენ, ჩინებულად მოწყო-

ბილი ჩაის სასმელი სახლიცა აქვთ, მეტი რაღა უნდა უნდოდეთ. მუშებს ძალიან ვუყვარვართ და, ასე გასინჯეთ, ლიზას ავადმყოფობა რომ გაიგეს, პარაკლისაც კი გადაახდინეს მღვდელსა. გაუნათლებელნი არიან, მაგრამ მაინც გრძნობენ, ჰხედავთ?

— მგონი ვაჟკაცი არავინ უნდა იყვეს ამ ოჯახში, — გამოეხმაურა კოროლიევი.

— არც ერთი. პეტრ ნიკანორიჩი წელიწად ნახევარია, რაც გარდაიცვალა და მარტონი დავრჩით. ასე ვცხოვრობთ სამნი. ზაფხულობით აქა და ზამთრობით მოსკოვში. აგერ თერთმეტი წელიწადი იქნება, რაც ამ ოჯახში ვცხოვრობ შინაურსავეთ.

ვანშმათ ქათმის კატლეტები და თათლში მოხარშული ვაშლი მოიტანეს, სასმელები სულ ძვირფასი, საფრანგეთიდან მოტანილი ჰქონდათ.

— თუ ღმერთი გწამთ, ნუ მოგვერიდებიან, ბ. ექიმო, — ეუბნებოდა ხრისტინა დიმიტრიევნა და თან მუშტით იწმენდდა ტუჩებს; როგორც ეტყობოდა, გუვერნანტკას არა აკლდა რა ამ ოჯახში. — მიირთვიეთ, თუ ღმერთი გწამთ.

ვანშმის შემდეგ ექიმი მეორე ოთახში გაიყვანეს, სადაც ლოგინი უკვე გაშლილი დაუხვდა, მაგრამ ძილი როგორღაც არ ეკარებოდა, მით უმეტეს იმიტომ, რომ ოთახში სიცხის ბუდი და საღებავის სუნი იდგა. კოროლიევმა პალტო ჩაიცვა და კარში გავიდა.

კარში გრილოდა, განთიადის რიყრაყი მოახლოვებული იყო უკვე და ნესტიან ჰაერში ხუთივე შენობა და საწყობები მოსჩანდნენ. ღღესასწაულის გამო მუშაობა შეჩერებული იყო, ფანჯრებში სინათლე არსად მოსჩანდა, გარდა ერთი სახლისა, სადაც ცეცხლს ჯერ ისევ გიზგიზი გაუდიოდა და საკომლედან ბოლთან ერთად აღის წითელი ენაც გამოჩნდებოდა ხოლმე. შორს, ეზოს იქით, ბაყაყების ყიყინი და ბუღბუღის სტვენა-გალობა ისმოდა.

ამ შტნობებს და მუშების დასაძინებელ სახლებს რომ უყურებდა ექიმი, ჯიუტად ისევ იმას ჰფიქრობდა, რასაც ყოველთვის ქარხნის მაყურებელი გაივლებდა ხოლმე გულში.

ეს თქვათ წარმოდგენებს უმართავენ მუშებს, ლექციებს უკითხავენ, ექიმები ჰყავთ იმათთვის მოწვეული. ყველა ეს ძალიან კარგია, მაგრამ დღეს რომ მუშები შეხვდნენ გზაში, ისინიც ისეთები იყვნენ, როგორებიც სიყმაწვილეში უნახავს, იმ დროს, როცა არც წარმოდგენებს უმართავენ და არც ექიმები სწამლობდნენ. კოროლიევი, როგორც ექიმი, ქარხანასაც იმ მოურჩენელ სენათ სთვლიდა, რომელთა მიზეზი მედიცინას ჯერ თუმცა ვერ გამოუკვლევია, მაინც სწამლობს კი ამ სენით შეპყრობილთ. აი, სწორედ ეს იყო იმის მიზეზი, რომ ლექციების კითხვას, წარმოდგენებს, და სხვა გონიერ გასართობებს ისე უყურებდა ექიმი, როგორც უიმედო ავადმყოფის წამლობას.

„აქ რაღაცა საიდუმლობაა დაფარული—ჰფიქრობდა ექიმი, გაჩირაღდებულ ფანჯრებს რომ უყურებდა.—ათასი და ათას ხუთასი მუშა შეუსვენებლივ, დაულალავათ მუშაობს სადაგელ ჰაერსა და უსუფთაობაში იმიტომ, რომ უფარგისი ჩიჯი გააკეთონ და ნახევარზედ მშვიერები მხოლოდ სამიკიტნოში გამოფხიზლდნენ ხოლმე ამ თავბრუდამხვევ ვაი-ვაგლახისაგან; ასი თუ ორასი კაცი თვალყურს ადევნებს ამ მუშაობას, მაგრამ მთელი იმათი დრო და ძალა მხოლოდ იმაში მიდის, რომ ჯარიმები სწერონ, იგინონ, ილანძლონ და უსამართლობა ჩაიდინონ, იმ დროს, როცა ყველა ამითი ორი თუ სამი ადამიანი სარგებლობს და თავიანთ ქარხნებშივე გაკეთებულ ჩითეულობას არა კადრულობს და, რასაკვირველია, არც როდისა ხმარობს. მაგრამ რაში მდგომარეობს ეს სარგებლობა, რას ჰპოულობენ ისინი ამ მუშაობაში? ლიალიკოვის ქვრივი და იმისი ასული ლიზა ყოვლად უბედურნი და საბრალონი არიან და თუ ვინმე სარგებლობს ამოდენი სიკეთით, ისევე ნახევარზედ გამოტარლანებული, სათვალეებიანი ქალი ხრისტინა დიმიტრიევნა თუ ბოლოს კი გამოდის სისულელე—ათას ხუთასი კაცი იმიტომ მუშაობს განუწყვეტლივ და ნახევარზედ დამპალი ჩითი იმიტომ იყიდება აღმოსავლეთის ბაზრებში, რომ ხრისტინა დიმიტრიევნამ ძვირფასი თევზეულობა მიირთვას და ზედ მადერა დააყოლოს“.

ჰაერში უცბათ ისევ ის საოცარი ხმა გაისმა, რომელიც ვახშმის წინ გაიგონა კოროლიევმა. ერთ შენობასთან ვილაცა ლითონის ფიცარს ჩაქუსსა სცემდა. მაგრამ იმ წუთშივე რაღაცას მიაღებდა ხოლმე, რომ ხმა შეეჩერებინა. საძაგელი და უსიამოვნო „დერ... დერ... დერ“-ი ისმოდა. შემდეგ ნახევარი წუთი სიჩუმე და მეორე შენობასთანაც გაისმა იმ ნაირივე მოკლე და შეჩერებული ხმები, მხოლოდ ეხლა უფრო დაბალი და უფრო ცუდი და უსიამოვნო, თითქოს ლითონის ფიცარი „ღრინ... ღრინ... ღრინ“-ს იძახისო. თერთმეტი. ალბათ ყარაულები თერთმეტს საათს აუწყებდნენ მუშებს.

მესამე შენობასთან „ჟაკ... ჟაკ... ჟაკ...“ გაისმა. ასე ყველა შენობასთან გაიმეორეს, კაცს ეგონებოდა ღამის წყვილიაღში თითონ ეს წითელ თვალება საკვირველება, თითონ სატანა არღვევს ღამის სიჩუმეს, სატანა, რომელიც ასე უწყალოდ დაჰპატრონებია მუშებსაცა და ბატონებსაც და ერთსაც და მეორესაც ატყუილებს უსინილისოთაო.

კოროლიევი ეზოდამ მინდორში გავიდა.

— ვინ არას?— შეეხმაურა ვილაცა უხეში და უზრდელი ხმით.

„თითქოს სატუსალოაო...“ — გაიფიქრა ექიმმა და უცნობს არა უპასუხა რა.

ბულბულთა სტვენა-გალობა და ბაყაყთა ყიყინი აქ უფრო მკაფიოდ ისმოდა, ვიდრე შიგ ეზოში, და ყველა ნაბიჯზედ მანისის სუნნელება ტრიალებდა. სადგურიდამ მატარებლის ხმა მოდიოდა; სადღაც ნამძინარევი მამლები ყიოდნენ, მაგრამ ღამე მანც მიყუჩებული იყო და ქვეყანას დინჯათ ეძინა. მინდორში ერთ ალაგას ხე-ტყე ელაგა, კოროლიევი ფიცრებზედ ჩამოჯდა და ფიქრებს მიეცა.

„მარტო ერთი გუვერნანტკა ჰგრძნობს აქ თავის თავს კარგათა და ეს ამოდენა ქარხანა მარტო იმისთვის ჰმუშაობს. მაგრამ ეს შემცდარი აზრია, გუვერნანტკა ისე ტყუილად, თვალების ასახვევად არის ბედნიერად დასახული, უმთავრესი კი, ვისთვისაც ამოდენა ომტრიალი და ვარ-ვაგლახია ატეხილი, გახლავთ სატანა, დიად სატანა.“

და თუმცა სატანისა და ეშმაკებისა ექიმს არა სჯეროდა-რა, მაინც ჯიუტად ჰფიქრობდა მათზედ და ორ გაჩირალდებულ ფანჯარას უყურებდა. იმას ეგონა, ამ ცეცხლის თვალებით ის სატანა მიყურებს, რომელმაც ძლიერთა და სუსტის დამოკიდებულება შეჰქმნა, შეჰქმნა ის შეცდომა, რომლის გასწორება ყოვლად შეუძლებელია ეხლაო. საჭიროა, რომ ძლიერი სუსტს ხელს უშლიდეს, ცხოვრებას უფუჭებდეს და უმწარებდეს, ეს ბუნების კანონია, მაგრამ ეს აზრი გასაგებია მხოლოდ გაზეთის წერილში, რომელისამე სახელმძღვანელო წიგნში, მაგრამ იმ დომხალში კი, რომელსაც ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრება წარმოადგენს, ეს კანონი კი არა, ლოღიკურ შეცდომას, უსაბამობას შეადგენს. როდესაც ძლიერიცა და სუსტიც ერთად ეკემიან, როგორც ურთ-ერთის დამოკიდულების მსხვერპლი, როდესაც ორთავენი ერთნაირად ექვემდებარებიან რაღაც უხილავ, ცხოვრების გარეშე მდგარ, მაგრამ ყოვლად მძლავრ და შეძლებულ ძალას, მაშინ კაცს თავბრუ ესხმის და მათი შეგნება შეუძლებელი ხდება მისთვის. ასე ჰფიქრობდა კოროლიევი და ეგონა, ეს უხილავი და იდუმალი ძალა აქ სადღაც ახლოა და ჩუმად მეცა მზვერავს ამ ჟამდაო. ამასობაში აღმოსავლეთი ჰფითრდებოდა, დრო ჩქარის ნაბიჯით გარბოდა წინა. საქარხნო შენობები განთიადის მკრთალ სინათლეზე, როდესაც ჭაჭანებად არავინ მოსჩანდა, თითქოს ცხოვრება თავის მსვლელობაში უცბათ შეჩერებულა და გაყინულაო, ისე არ მოსჩანდნენ, როგორც დღისით. ექიმს სულ დაავიწყდა თუ ამ შენობებში ორთქლით მომუშავე მანქანები, ელექტრონი და ტელეფონები იყო გამართული, იმას სულ დაბალი თაღები და ქვის საუკუნე აგონდებოდა და ყველგან უხეში, უგონო და მარტო ფიზიკური ძალის და ღონის სიახლოვესა ჰგრძნობდა...

ისევ გაისმა დერ... დერ... დერ...

თორმეტჯერ. მერე სიჩუმე, ნახევარი წუთის სიჩუმე და ეზოს მეორე კუნჭულში გაისმა:

— დრინ, დრინ, დრინ...

— უჰ, რა საძაგლობაა!—გაიფიქრა კოროლიევა.

— ჟაკ... ჟაკ... — გაისმა მესამე მხარეს, თითქოს გაჯავრებითაო — ჟაკ... ჟაკ!..

და მარტო იმისთვის, რომ თორმეტი საათი ეცნობებინათ, ოთხი წუთი მოანდომეს. მერე კვლავ მიყრუვდა ხმაურობა, თითქოს ყველაფერი სიკვდილმა შთანთქა და სიცოცხლე ყველგან მოიპოო.

კოროლიევი ცოტა ხანს კიდევ დარჩა და თუმცა სახლში დაბრუნდა, ლოგინში მაინც არა წვებოდა. მეზობელ ოთახში ჩურჩული, ფეხსაცმლის და ტიტველა ფეხების ბარტყუნი ისმოდა.

— იქნება კიდევ მოუარა? — გაიფიქრა კოროლიევმა და ავადმყოფის სანახავად გავიდა. ოთახებში სინათლე შემოსულიყო კიდევ და დარბაზში კედლებსა და იატაკზე დილის მზის სუსტი სხივები დაკრთოდნენ. ლიზას ოთახის კარები ყურამდის ღია იყო, თითონ ლიზა შალში გამოხვეული დაუვარცხნელი თავით სავარძელში იჯდა. ფანჯრებზედ ფარდები ჩამოეშვათ.

— როგორა ჰგრძნობთ თავსა? — დაეკითხა კოროლიევი.

— გმადლობთ.

ექიმა ჯერ მაჯა გაუსინჯა და მერე თმა გაუსწორა შუბლზედ.

— თქვენ კიდევ არა გძინავთ, — უთხრა ექიმა. — კარში ჩინებული ამინდია, გაზაფხული კარებზე მოგვედგომია, ბულბულნი და სხვა ფრინველნი სასიამოდ ჭიკჭიკებენ და თქვენ კი ჩამოზნელებულ ოთახში დამჯდარხართ და რაღაცაზედ ჰფიქრობთ.

ქალი ყურს უგდებდა და სახეში შესცქეროდა ექიმს, თვალეზ ნაღველით ჰქონდა სავსე და ეტყობოდა რიღაცის თქმა უნდოდა.

— ხშირად მოგდით ხოლმე ეგრე? — დაეკითხა ექიმ.

ლიზამ ძლივს გაანძრია ტუჩები და მიუგო:

— ხშირად. მე თითქმის ყოველ ღამეს ასე საძაგლად ვატარებ,

ამ დროს ყარაულებმა ორი დაჰკრეს ლითონის ფიქარს, გაისმა— „დერ... დერ“ და ლიზა შეკრთა, ეტყობოდა, მთელ სხეულში ჟრუანტელმა დაურბინა.

— გაწუხებთ ეს ხმაურობა?—დაეკითხა ექიმი.

— არ ვიცი. მე ყველაფერი მაწუხებს აქა, — მიუგო ქალმა და დაჰფიქრა. — ყველაფერი მაწუხებს. მე თქვენ ხმაში თანაგრძნობა მესმის და გნახეთ თუ არა, იმ წუთშივე მივხვდი, რომ თქვენთან ყველაფერზე უნდა შეიძლებოდეს ლაპარაკი.

— ილაპარაკეთ, მე გთხოვთ.

— მე მინდა ჩემი აზრი გაგიზიაროთ. მე მგონია, რომ მე ავად კი არა ვარ, ვწუხვარ მხოლოდ და მეშინიან, რადგან ვიცი, რომ ასე უნდა იყვეს და სხვაფრივ არ იქნება არასგზით. რაც უნდა საღი ადამიანი იყოს, ისიც კი ვერ იპოვნის მოსვენებას, თუ ეცოდინება, რომ იმის ფანჯრის წინ ყაჩაღი დადის და ყოველ წუთს შემთხვევას ეძებს, რომ გაჰძარცვას. მე ხშირად მწამლობენ, — განაგრძობდა დარცხვენით ქალი და ძირს იყურებოდა, — მე, რასაკვირველია, დიდი მადლობელი ვარ და წამლების სარგებლობას არც უარსა ვყოფ, მაგრამ მე ექიმი კი არა, მეგობარი მექირვება, მეგობარი, რომელიც ჩემ აზრსა და მსჯელობას მოისმენს და მეტყვის, მართალი ვარ თუ მტყუანი.

— განა მეგობრები არა გყავთ, მერე?—დაეკითხა კოროლიევი.

— მარტოთ მარტო ვარ. მართალია, დედა მყავს და ძალიანაც მიყვარს, მაგრამ მე მაინც მარტოთ მარტო ვარ. ასე მოეწყო ჩემი ცხოვრება... ჩემსავით მარტოდ მარტო დარჩომილნი ბევრსა კითხულობენ, მაგრამ ცოტას ლაპარაკობენ; მათი ცხოვრება იღუმალობით არის ხოლმე სავსე; ისინი მისტიკები არიან და ხშირად იქა ჰხედავენ ეშმაკებს, სადაც მათი ხსენებაც კი არ შეიძლება. ლერმონტოვის თამარაც მარტოთ მარტო იყო დარჩომილი და იმიტომ ჰხედავდა დემონს.

— თქვენ ბევრსა კითხულობთ?

— ძალიან. არც საკვირველია, რადგან სულ თავისუფალი ვარ, დილიდან საღამომდის მოყოლებული. დღე ვკითხუ-

ლობ და ღამ-ღამობით კი თავი ცალიერი მაქვს, აზრების ნაცვლად რაღაც აჩრდილნი დაბინავდებიან ხოლმე მასში.

— ხომ არაფერსა ჰხედავთ ხოლმე ღამ-ღამობით?—დაეკითხა კოროლივეი.

— არა, მაგრამ ვგრძნობ კი...

ქალმა კვლავ გაიღიმა და ჭკუითა და ნაღველით სავსე თვალები ექიმს მიაპყრო; ექიმი ჰხედავდა, რომ ლიზას რწმენა ჰქონდა მისი, უნდოდა წრფელად მოჰლაპარაკებოდა და ეგონა უსათუოდ ექიმიც ჩემსავით ჰფიქრობსო, მაგრამ მაინც ჩუმად იყო და ვინ იცის იქნება უცდიდა, რომ თითონ ექიმს დაეწყო ლაპარაკი.

ექიმმა კარგად იცოდა, რაც უნდა ეთქვა; იმისთვის ნათელი და აშკარა იყო, რომ ლიზას რაც შეიძლება, ამ ქარხნისა და მილიონისთვის, თუ კი ჰქონდა ეს მილიონი, მალე უნდა დაენებებინა თავი. იმისთვის ისიც ცხადი იყო, რომ ქალიც ამას ჰფიქრობდა, თუ ჯერ არაფერ ზომებს იღებდა ამ აზრის განხორციელებისათვის, არ იღებდა მხოლოდ იმიტომ, რომ ვისმეს რჩევას ელოდა, მხოლოდ სანდო და საიმედო კაცის რჩევას კი.

ექიმმა არ იცოდა როგორ დაეწყო და სათქმელი როგორ ეთქვა. როგორ? როცა დამნაშავეს რაიმე სასჯელს მიაყენებენ, როგორღაც მოუხერხებელია ჰკითხო, რა დანაშაულისათვის დაგსაჯესო; აგრეთვე მდიდარსაც ვერ ჰკითხავ—რად გინდა მაგოდენა ფული, რისგან არის, რომ ასე ცუდათ იხმარებ მაგოდენა სიმდიდრეს და რატომ თავს არ ანებებ, როცა ჰხედავ, რომ შენ უბედურების საგანს სწორედ ეგ სიმდიდრე შეადგენსო? თუ ვინმე გაჰბედავს და მაინც დაიწყებს ამ საგანზედ ლაპარაკს, როგორღაც დარცხვენილი და გრძელი გამოდის ხოლმე ეს ლაპარაკი.

როგორ ვუთხრა?—ჰფიქრობდა კოროლივეი. ან კი საჭიროა ამის თქმა? და პირდაპირ არა, მაგრამ მაინც სცადა ის, რის თქმასაც აპირებდა:

— როგორც პატრონი ამ ქარხნებისა და დიდი სიმდრის შემკვიდრე, თქვენ უკმაყოფილო ხართ, არა გჯერათ, რომ ამდენი უფლებები თქვენ გეკუთვნოდეთ და ამიტომ არა გძინავთ. რასაკვირველია, ეგ უძილობა ბევრით სჯობია მშვიდათ და კმაყოფილებით ცხოვრებას. ასე რომ ვსთქვათ, თქვენ პატივსადები უძილობა გაქვთ; რაც უნდა იყვეს, ეს კარგი ნიშანია. მართლაც და ჩვენი მამა-პაპა ხომ არასოდეს არ ილაპარაკებდა ამ საგნებზედ; ღამ-ღამობით ისინი ბაასობის ნაცვლად თბილ ლოგინში გორაობდნენ და ტკბილად, უშფოთველად ეძინათ; ჩვენ კი არ გვძინავს, ვიტანჯვით, ბევრს ვლაპარაკობთ და სულ იმის კითხვაში ვართ—მართლები ვართ თუ არაო. ჩვენი შვილები და შვილი-შვილები ამ კითხვაზედ თავებს აღარ დაიმტვრევენ, ეს კითხვა გადაწყვეტილი იქნება მათთვის. ისინი ჩვენზედ კარგათ მოაწყობენ თავიანთ ცხოვრებას. კარგი იქნება ორმოცდაათი წლის შემდეგ ცხოვრება, მე ის მენანება მხოლოდ, რომ ჩვენ აღარ ვიქნებით მაშინ ქვეყანაზედ. კარგი კი იქნებოდა, რომ შორიდან მაინც მოგვეკრა თვალი მისთვის.

— მაშ რას იზამენ ჩვენი შვილები და შვილი-შვილები?—
დაეკითხა ლიზა.

— რა ვიცი... ალბად, ყველაფერს თავს მიანებებენ და წავლენ.

— სად წავლენ?

— სადა?... საცა უნდათ,—სთქვა კოროლიევმა და გაიცინა.—განა პატროსან ადამიანს ცოტა გზა აქვს ცხოვრებაში? ექიმმა საათს დახედა

— მზე ამოვიდა კიდევც,—სთქვა ექიმმა.—დროა დაიძინოთ. გაიხადეთ და დაიძინეთ მშვიდათ. მე ძალიან მოხარული ვარ, რომ გაგიცანით, —ეუბნებოდა ექიმი და ხელს ართმევდა ლიზას.—თქვენ მეტად და მეტად საინტერესო ადამიანი ყოფილხართ. ღამე მშვიდობისა.

ამ სიტყვებით გავიდა თავის ოთახში და დაწვა დასაძინებლად.

მეორე ღღეს, ეტლი რომ მოიყვანეს და ექიმმა წასვლა დააპირა, ყველანი ეზოში გამოვიდნენ გასაცილებლად. ლიზა დღესასწაულებრივ, თეთრ კაბაში მორთულიყო, თმაში ვარდი გაეკეთებინა, მაგრამ სახე მაინც დაღვრემილი და გადაფითრებული ჰქონდა. ის გუშინდელსავით სევდიანი და ჭკვიანი თვალებით ისე შესცქეროდა ექიმს და ისე ელაპარაკებოდა, თითქოს რიდაცის თქმას უპირებს, მაგრამ ჯერ ვერ გაუბედნიაო, ისეთი რიდაცის თქმას, რასაც მხოლოდ იმას და სხვას კი არავის გაუზიარებსო. ჰაერში ტოროლას სიმღერა და ეკკლესიის ზარის რეკვა ისმოდა. საქარხნო შენობის ფანჯრები მხიარულად ბრჭყვიალებდნენ დილის მზის სხივებზედ და ეზოში რომ მიდიოდა კოროლიევი, აღარც მუშებზედ, აღარც თალებზედ და აღარც სატანაზედ აღარ ჰფიქრობდა. მას ეხლა ის ბედნიერი დრო ელანდებოდა, როცა ცხოვრება დღევანდელ მშვიდ და კვირა დღესავით ნათელი და მხიარული შეიქმნებოდა, ჰფიქრობდა რა კარგია და სასიამოვნო გაზაფხულის თბილ დილას ეტლში იჯდე, ცხენები მიგაქროლებდნენ და მზის სხივები ნაზათ გათბობდნენო.

მორჩენილებანი

დრამა სამ. მოქმედებად

ქენრის იბსენისა

(თარგმანი)

(დასაბრულები *)

მოქმედება მეორე

(ისევ ის ოთახი. ისევ მოქურმეებული ჯანდშაფტი. პასტორი მანდერსი და ქ-ნი ალვინგისა გამოდიან სსსადილო ოთახიდან)

ალვინგ. (კარებშივე) გაამოთ სადილი, ბ-ნო პასტორო! (მერე სსსადილო ოთახში შესძახებს) ოსვალდ! შენ კი არ გამოხვალ ჩვენთან?

ოსვალდ. (სსსადილო ოთახიდან) გმადლობთ, ცოტას გავისეირნებ.

ალვინგ. ძალიან კარგს იზამ; ცოტა გამოიდარა კიდევ. (სსსადილო ოთახის კარებს მაგრა გამოიხურავს. მერე მივა დერეფნის კარებთან და გასძახებს) რეგინა!

რეგ. (დერეფნიდან) რა გნებათ?

ალვინგ. ჩადი ძირს სამოახლოში და სხვებს ყვავილების შეკონვა უშველე.

რეგ. ამ საათში გიახლებით!

*) იხ. „მოამბე“ № VII, 1904 წ.

- ალვინგ.** (დაწმუნდება, რომ რეგინა წავიდა და კარებს დახუკავს).
პასტ. ოსვალდი ხომ ყურს არ დაგვიგდებს?
- ალვინგ.** კარები მაგრადაა მოხურული, ოსვალდი კი სასეირ-
 ნოდ წავიდა.
- პასტ.** თავი მირატრატებს... ან კი პირში ლუკმა როგორ
 ჩავიდე.
- ალვინგ.** (თავ-დაჭკრით ბოლთასა სტემს) მეც კი კრიჭა მქონ-
 და შეკრული, მაგრამ რა შავი ქვა მექნა!
- პასტ.** მართლა და რაუნდა ჰქნათ. მე სრულებით გამო-
 უცდელი ვარ ამ გვარ შემთხვევებში.
- ალვინგ.** დაწმუნებული ვარ, რომ მათ შორის ჯერ არა-
 ფერი უბედურება არ მომხდარა.
- პასტ.** რასაკვირველია. ღმერთმაც დაიფაროს, მაგრამ ამ
 გვარი დამოკიდებულება დიდი უზნეობა-კია!
- ალვინგ.** დამერწმუნე, ეს უბრალო თავხედობა იყო ოსვალ-
 დის მხრივ.
- პასტ.** აკი მოგახსენეთ, მაგ გვარ საქმეებში არა მესმის რა-
 მეთქი, მაგრამ მაინც მგონია, რომ...
- ალვინგ.** დიახ, რეგინა უნდა ახლავე დაიკარგოს ჩემის სახლი-
 დან, უნდა როგორმე თავიდან მოვიშორო.
- პასტ.** უცილობლათ.
- ალვინგ.** მაგრამ საით გავისტუმრო. ხომ არ შეიძლება უმი-
 ზეზოდ სახლიდან გავავდო.
- პასტ.** საით გავისტუმრო? რასაკვირველია, თავისს სახლის-
 კენ... თავისს მამასთან.
- ალვინგ.** ვისთან? რა სთქვით?
- პასტ.** თავისს მამასთან მეთქი, მაგრამ... დალაზვროს
 ღმერთმა ეშმაკი, ენგსტრანდი ხომ... ღმერთო დამი-
 ფარე მე ცოდვილი. ქ-ნო ელენე, ხომ არ სცდე-
 ბით, ნუ თუ მართლა რეგინა შენი ქმრის უკანონო
 შეილია?
- ალვინგ.** სამწუხაროდ, არა ვსცდები. რეგინას დედა იოჰანნა
 ყველაფერში გამომიტყდა და არც ალვინგი ამბობ-

და უარს. ამიტომ ყოველი ღონე ვიხმარე, რომ მათი ურთიერთობა მომესპო და მათი გარყვნილება მალე მიმეფანიერებინა.

პასტ. სხვა გზა არა გქონდათ-რა?

ალფანგ. მოახლოე დაუყოვნებლივ დავითხოვე და, რომ ხმა-ჩაწყვეტილი ყოფილიყო, საკმაო თანხაც მივეცი, დანარჩენი თვითონვე მოახერხა. ქალაქში რომ ჩავიდა, მონახა თავისი ძველი ნაცნობი ენგსტრანდ-ღურგალი, უამბო რამდენი ფულიცა ჰქონდა, და-არწმუნა, რომ მისი შემცდენელი ამერიკიდან მოსული მეზღვაური იყო და—ახლა დაკარგულაო. ცოტა ხნის შემდეგ ჯვარიც გადაიწერეს... თვითონ თქვენ არ დასწერეთ ჯვარი?

პასტ. დიახ, მახსოვს, ძალიან კარგათ მახსოვს, როდესაც ენგსტრანდი მოვიდა ჩემთან ჯვარის დასაწერად. ღმერთო ჩემო, როგორი შეწუხებული იყო იმის გამო, რომ ჯვრის წერამდის ისა და მისი საცოლო უკვე შემცდარაყვნენ.

ალფანგ. ენგსტრანდს თავისს თავზე უნდა მიეღო ყველაფერი, ასეთი პირობა ჰქონდათ.

პასტ. მერე ასეთი უსირცხვილო მოტყუება განა იქნება? მერე ვის ატყუებდა ის საძაგელი ენგსტრანდი, მე? არა, ახლა კი საშინლათ გავლანძდავ იმ საზიზღარსა... განა ფულის გულისათვის შეიძლება კაცმა ასეთი უზნეო ქორწინება იკისროს? დიდი თანხა ჰქონდა თქვენს მოახლეს?

ალფანგ. სამასი დალერი.

პასტ. წარმოსადგენია, რომ სამასი დალერისათვის კაცი დაცემულ დედაკაცს დაემუღლოს?

ალფანგ. ჩემზე რას იტყვი? მეც ხომ დაცემულ კაცს გავყე ცოლად!

პასტ. მაშავ ზეციერო, შენ დაგვიფარე! რას ამბობთ, დაცემული კაციო?

- ალვინგ.** იქნება თქვენა გგონიათ, რომ ალვინგი გვირგვინ-
ქვეშ უფრო წმინდა იყო, ვიდრე იოჰანნა, როდესაც
იგი ენგსტრანდთან ერთად წარსდგა საკურთხეველის
წინაშე?
- ზასტ.** რას ბრძანებთ, ბატონო, განა შედარება კი შეიძ-
ლება?
- ალვინგ.** რასაკვირველია, არ შეიძლება! რეგინას რაღაც სამას-
ოთხასი მანეთი ჰქონდა, ხოლო ალვინგის კი აუა-
რებელი სიმდიდრე.
- ზასტ.** შედარებაც არ შეიძლება მეთქი! თქვენ ალვინგს
სიყვარულისა და თქვენის მახლობელთა რჩევით. —
- ალვინგ.** (შასტრას დასტყუდება) ა, თქვენ კარგად იცით, მაშინ
მე ვინც მიყვარდა!...
- ზასტ.** (გახციფრებით). მე რომ მგონებოდა მაგისტანა რამ,
თქვენის ქმრის სახლში ფეხსაც არ დავადგამდი.
- ალვინგ.** ასეა თუ ისე, ეხლა ხომ გჯერათ, რომ მე ჩემ გუ-
ლის თქმას არ ავყოლივარ.
- ზასტ.** სამაგიეროდ თქვენ აჰყევით თქვენის ნათესაეების
რჩევას და ისეც მოიქეცით, როგორც მოვალე იყა-
ვით. თქვენ დაუჯერეთ თქვენის დედისა და ორის
დედის რჩევას.
- ალვინგ.** დიახ, საუბედუროთ ჩემდა, ჩემ ჰაგიერ ისინი სჯიდ-
ნენ და ჰფიქრობდნენ. იმათ ეგონათ, მდიდარის სა-
ქმროს ხელში ბედნიერი ვიქნებოდი. ოხ! ნეტა ახ-
ლა დედა ჩემი წამოახედა და დაანახვა, როგორი
ბედნიერიცა ვარ!
- ზასტ.** განა ვინ არის დამნაშავე, მომავალში რომ რაიმე
უბედურება მოუხდეს კაცსა? თქვენი ქორწინება
სრულ კანონიერებაზე მაინც იყო დამყარებული.
- ალვინგ.** (ფასჯარასთან მივა) დიახ. ჩვენი ქორწინება კანო-
ნიერობაზე იყო დამყარებული! მაგრამ მე მგონია,
რომ ხშირათ სწორეთ ეს კანონიერობაა ხოლმე
ქვეყნის დამლუბველი.

- ზასტ.** ღმერთს ნუ სცოდავთ, ქალბატონო!
- ალვინგ.** დეე ვცოდავდე, მაგრამ მე მსურს ამიერიდგან ყოველივე კავშირი გავსწყიტო ამ წესიერებასთან. მე აღარა მსურს ხელ-ფეხ შეკრული ვიყო რაღაც ჩვეულებებითა და პირობებით. მე მსურს სრულიად თავისუფლათ ვიმოქმედო.
- ზასტ.** მაგით რა გინდა სთქვათ?
- ალვინგ.** (ფანჯრის მინებზე თათებს ათამაშებს) მე არ უნდა დამემალა ალვინგის ყოფა-ცხოვრება. მაგრამ იმ დროს ვერა ვბედავდი მისს საზიზღარის ყოფა-ქცევის გამომეყენებას. მეშინოდა იმიტომ, რომ მხდალი ვარ.
- ზასტ.** მხდალი ხართ?
- ალვინგ.** დიახ, მხდალი! ქვეყნის ყბის მეშინოდა. მე რომ მაშინ ალვინგის ყოფა-ქცევა გამომემუღავენებინა, ისევ მე გამამტყუნებდნენ, მან რა უნდა ჰქნას საბრალომ, ცოლი გაურბისო.
- ზასტ.** განა ეს ტყუილია?
- ალვინგ.** (თვალს თვალში გაუყრის) მე რომ მაგარი ხასიათის დედაკაცი ვიყო, მოვიხმობდი ჩემს შვილს და ვეტყოდი—ოსვალდ, იცი შენ, რომ მამაშენი ყოვლად გარყენილი, ზნე წამხდარი კაცი იყო მეთქი!..
- ზასტ.** ღმერთო ძლიერო!
- ალვინგ.** დაწვრილებით, გულ ახდილად ვუამბობდი ყველა იმას, რაც თქვენ გიამბეთ.
- ზასტ.** ლამის გული მომაყვანიოთ, ბატონო ელენე!
- ალვინგ.** მე ძლიერ კარგათა ვხედავ. მე თითონ გული მომდის, მაგრამ ვერა ხედავთ რა მხდალი ვარ?
- ზასტ.** განა იმიტომ ეძახით თქვენ თავს მხდალს, რომ დედის მოვალეობას ასრულებთ? განა თქვენ არ იცით, რომ შვილებმა თავის დედამას პატივი უნდა სცენ?
- ალვინგ.** სიტყვებს ტყუილათ ნუ ვეჭიდებით, გადაჭრით მითხარი, განა ოსვალდი მოვალეა, რომ ალვინგს პატივი სცეს?

- შასტ.** ნუ თუ ასეთი გულ-ქვა ხართ, რომ გინდათ თქვენ შვილს იდეალები შეელახოს?
- აღვინგ.** სიმართლეს, სიმართლეს რაღა პასუხს აძლევთ?
- შასტ.** რა ეშველება იდეალებს!
- აღვინგ.** აგიხირებიათ იდეალება, იდეალებიო. ოხ, ნეტა კი ასეთი მხდალი არ ვიყო, თორემ...
- შასტ.** აგრე აბუჩათ ნუ იგდებ იდეალებს, ბატონო ელენე, თორემ განანებენ. მით უმეტეს, რომ საქმე შენ ოსვალდს შეეხება. რამდენათაც მე ვიცი, ოსვალდს დიდი იდეალებიც არ აქვს, მაგრამ მამა მისის სახელი კი მისი იდეალია.
- აღვინგ.** თქვენ მართალი ხართ.
- შასტ.** თქვენისა და ჩვენი წერილების მეოხებით ოსვალდს თავისი მამა განხორციელებულ პატიოსნებად ჰყავს წარმოდგენილი.
- აღვინგ.** დიახ... მე მაშინ ჩემის მოვალეობათა ზე გავლენის ქვეშ ვმოქმედებდი. მაშინ ასე მესმოდა და ამიტომ მე წლითი-წლობამდე ვატყუებდი ჩემს პაწიას. ოხ, რა მხდალი ვიყავ, რა მხდალი!
- შასტ.** თქვენ შთაუნერგეთ თქვენ შვილს ტკბილი ოცნებანი, ბატონო ელენე, და აგრე ზიზღით არ უნდა იხსენიებდეთ თქვენ საქციელს.
- აღვინგ.** მერე კარგათ კი მოვიქეცი? მეტი გზა არ არის, დავიწყებას უნდა მივცე ოსვალდისაგან რეგინასთან გახუმრება. ოსვალდს უფლება არ აქვს უმანკო ქალი გააუბედუროს.
- შასტ.** ოხ, ღმერთო ჩემო, ეგ ხომ საშინელება იქნება!
- აღვინგ.** ნეტა დარწმუნებული ვიყო, რომ ოსვალდს ძალუმაღ უყვარს რეგინა და რეგინას შერთვით ბედნიერი იქნება...
- შასტ.** რა სთქვით? რაო?
- აღვინგ.** მაგრამ არა, რეგინა იმ გვარ ქალთაგანი არ არის, როგორი ქალიც ოსვალდს შეჰფერის.

- შასტ.** მე ვერა გამიგია-რა. რას ამბობთ, ქალო?
- აღვინგ.** მე რომ საძაგელი, მხდალი არ ვიყო, პირდაპირ ვეტყვოდი: ოსვალდ, შეირთე რეგინა, ან როგორც გინდათ; ისე იცხოვრეთ, ოღონც კი თქვენ შორის ლალატი ნუ იქნება-მეთქი!
- შასტ.** ღმერთო შენ დამითარე. მათ შორის კანონიერი ქორწინება? თქმულა, გაგონილა ასეთი ამბავი?!...
- აღვინგ.** გაგონილაო, აბა სულ-ქვეშა სთქვით, ცოტაა განა ჩვენ გარშემო ისეთი შეყვარებულნი, რომელნიც ერთმანეთის ისე მახლობელნი არიან, როგორც ოსვალდი და რეგინა?
- შასტ.** მე თქვენი არა მესმის-რა!..
- აღვინგ.** უკაცრავათ, ძალიან კარგათაც იგესმით.
- შასტ.** შეიძლება იშვიათი უბედურებანი გქონდეთ სახეში. სამწუხაროთ, ოჯახური ცხოვრება ისეთი წმინდა არ არის, როგორიც უნდა იყოს. მაინც დანამდვილებით, გადაწყვეტით ვერ ვიტყვით, რომ ძლიერ მახლობელთა შორის ხშირად ხდებოდეს უბედურება, მაგრამ თქვენ, დედას, რომელმაც იცის ოსვალდის და რეგინას ნათესავობა, თქვენ გინდათ, რომ...
- აღვინგ.** არა, არათრის გულისათვის ქვეყანაზე მათი შეუღლებე არა მსურს და არც ნებას მივცემ.
- შასტ.** თქვენ რომ მხდალი არ იყოთ, როგორც წედანა ბრძანეთ, მაშინ ხომ მოინდომებდით... მაცხოვარო ჩემო დამითარე! გაგონილა ასეთი საზიზღრობა, ასეთი მომაკვდინებელი ცოდვის ჩადენა?..
- აღვინგ.** ნურც აგრე გააზვიადებთ, განა კაცობრიობა ამგვარი კავშირისაგან არ გაჩნდა? მერე ვინ განაწესა ასე?
- შასტ.** მაგვარ საკითხავების განსამარტებლათ ახლა სრულიადაც არა მცალია და არც თქვენა ხართ ისეთ გუნებაზე, რომ შეისმინოთ რამე. თქვენ ეს მითხარით, განა სათქმელი, პირიღგან ამოსაშვები-კია: მხდალი ვარ, თორემაო!..

ალგინგ. მაშ ახლა კი მომისმინეთ, რის თქმაც მინდოდა. მე მხდალი და ლაჩარი იმიტომა ვარ, რომ ჩემის გულის სიღრმეში მარადის დამარხულია შიში მოჩვენებისა, რომელსაც თავი ვერას გზით ვერ დავახსნიე.

ზასტ. რა სთქვით, რა არის იქვენი გულში დამარხული?

ალგინგ. შიში მოჩვენებისა მეთქი. წელან, როდესაც სასაღილო ოთახიდან ოსვალდის და რეგინას ხმა შემოესმა, ასე მეგონა: ჩემ წინ მოჩვენებანი აღსდგენენ მეთქი. ხან-და-ხან იმასაც კი ვფიქრობ, რომ ჩვენ ყველანი მოჩვენებანი ვართ. ხშირათ ჩვენს გულში ილვიძებენ არამც თუ დედ-მამისაგან გადმონაცემი თვისებანი, არამედ ჩვენზე ბატონობენ ძველის-ძველის ადამის დროის აზრები, დახავსებული ცრუმორწმუნოება - შეხედულებანი. და ეს ძველთაგან გადმონაცემი სულთა-სწრაფიანი ისე ღრმათ არიან დამარხულნი ჩვენის გულის სიღრმეში, რომ ვერას გზით თავი ვერ დავგიღწევია. ხშირათ, უბრალო გაზეთის კითხვის დროსაც კი, ასე მგონია სტრიქონებსა და სტრიქონებ შორის მოჩვენებანი დახეტიალობენ მეთქი, ასე მგონია, თვით მთელი ქვეყანა მოჩვენებებთ არის სავსე და მათი რიცხვი უღრის ზღვაში ქვიშას. ჩვენ ტყვილათ კი არ ვუფრობით სინათლესა!

ზასტ. აჰა! აი, სადამდის მიგიყვანეს ამ წიგნებმა. ოხ, ეს საშინელი თავისუფალის აზროვნების წიგნები!..

ალგინგ. უკაცრავად, ჩემო ბატონო, თქვენა ხართ ის კაცი, რომელმაც პირველმა დამაფიქრეთ, რისთვისაც უგულლითადესს მაღლობას ვიძღვნით.

ზასტ. მე?!...

ალგინგ. დიახ, თქვენ. თქვენ მაიძულეთ დავმორჩილებოდი ჩემს ბედს, ჩემს მოვალეობას, თქვენ მიქებდით და მიღიდებდით. იმას, რის წინააღმდეგიც ვიყავ სუ-

ლითა და გულით, რასაც კი მთელი ჩემი არსება საზიზღრობათ: სთვლიდა, თქვენ სამართლიანობათა და სწორე ვზათ მიგაჩნდათ, დაგემორჩილეთ, მაგრამ აღშფოთებულმა ჩემმა გონებამ მოისურვა დაპყვირვებოდა თქვენ ქადაგებას, დაუკვირდი კიდევ და რა კი ერთი ყალბი კვანძი ვუპოვე, მთელი გორგალი სიყალბისა დაიფუშა და ბოლოს სულ მტვრად იქცა. მივხვდი, რომ თქვენ ხელში მარტო მანქანა ვყოფილვარ!

პასტ. (ხმა-დაბლა შეწუხებულა). ვაი ჩემ თავს! დახე რა ჯილდო მივიღე ჩემ თავთან უძლიერესის ბრძოლის შემდეგ!

ალვინგ. ისა სჯობია, რომ სახელად უმცირესი და უმდაბლესი დამარცხება უწოდოთ.

პასტ. არა, ელენე, ის იყო უძლიერესი გამარჯვება ჩემს ცხოვრებაში... მე გავიმარჯვე ჩემს გულის-თქმაზე. მე დავთრგუნე ჩემი სულთა-სწრაფვა.

ალვინგ. და ამით დიდი დანაშაული ჩაიდინე ჩვენის, ჩემსა და თქვენ წინაშე!

პასტ. ნუ თუ ის დანაშაულობა იყო, რომ მე გითხარი: დაუბრუნდი შენ კანონიერს მეუღლესა მეთქი? ნუ თუ ის დანაშაული იყო, როდესაც შენ მომეხვიე და აღტაცებით შემომძახე: „აჰა წამიყვანე; მე შენი ვარო“. ჩემი გული დავიმონე და შენი მოვალეობანი გაგახსენე, ნუ თუ ყველა ეს დანაშაულია ჩემის მხრით?

ალვინგ. დიახ. ასე მგონია!...

პასტ. ჩვენ ერთმანეთისა არა გვესმის-რა.

ალვინგ. რასაკვირველია. დიდი ხანია ჩვენ ერთმანეთს დავშორდით...

პასტ. ჩემს სიცოცხლეში ერთ წუთსაც არ დამვიწყებია, რომ თქვენ ჩემი მეგობრის მეუღლე იყავით. ერთხელაც არ მიფიქრია თქვენ შესახებ ტკბილ-მაცდურობით...

- ელენე.** იქნება თავს იტყუებდით?
- ზასტ.** ელენე!..
- ალგინგ.** ან რა საკვირველია. წარსული ძლიერ შალე ავიწყდება ადამიანს.
- ზასტ.** მე არაფერი დამევიწყებია-რა. ისევ ისეთი ვარ, რაც ვიყავ.
- ალგინგ.** (ხმას გამოიხვედის). კარგი, კმარა! თავი დაეანებოთ შორს—წარსულზე ლაპარაკს...თქვენ აღარაფრისათვისა გცალიანთ. ათასმა კომისიებმა და მმართველობებმა გშთანთქეს. მე კი ვებრძვი და აჩრდილივით დახეტიალებ როგორც შინაგან, ისე გარეგან მოჩვენებათა შორის...
- ზასტ.** გარეგან მოჩვენებებთან ბრძოლაში კი მე დაგეხმარებით. მას შემდეგ, რაც მე აქ ძრწოლით მოვისმინე, ნებას არავის მივცემ, რომ უმანკო ქალი დაღუბონ!
- ალგინგ.** თქვენის აზრით, უკეთესი იქნება, რომ რეგინას შესაფერი საქმრო ვუშოვნოთ?
- ზასტ.** რასაკვირველია. რეგინა ამ ჟამათ ისეთ ხანშია, რომ...
- ალგინგ.** დიახ, რეგინა აღრე მომწიფდა.
- ზასტ.** მართლაც ძალზე შეღებული მეჩვენა, როდესაც პირველ ზიარებისათვის მოვამზადე. ჯერ-ჯერობით რეგინა უნდა გავგზავნოთ თავისს მამის სახლში. მაგრამ რათ მევიწყდება, რომ ენგსტრანდი რეგინას მამა არ არის, ოხ ის საზიზლარი, რისთვის მიმაღავდა კეშმარიტებას!..
- (კარების კაკუნა მოისმის)
- ალგინგ.** ვინ უნდა იყოს! მობრძანდით!...
- ენგსტრანდ.** (სადღესასწაულო ტანისამოსში გამოწყობილი კარებში გაჩერდება) მაპატივეთ... მაგრამ...
- ზასტ.** ჰმ. ოჰო!
- ალგინგ.** თქვენა ხართ, ენგსტრანდ?

- ენგსტრ.** დერეფანში კაცი ვერავინა ვნახე, რისთვისაც გავ-
კანდიერდი და კარები დავაკაკუნე.
- ალგინგ.** არა უშავს რა, მობრძანდით. მგონია, თქვენ ჩემთან
მოსალაპარაკებელი გქონდათ.
- ენგსტრ.** (შემოდის) არა, ბატონო ჩემო, მე მსურს ბ-ნ პა-
სტორს ორიოდე სიტყვა მოვახსენო.
- პასტ.** (ბოლთასს სტუმს) ჰმ!... ჩემთან გსურთ მოლაპარა-
კება... თქვენ გინდათ მომელაპარაკოთ, თქვენა?
- ენგსტრ.** დიახ, ბატონო ჩემო. ძალიან მწყურიან თქვენთან
ლაპარაკი.
- პასტ.** (მის წინ გაჩერდება) მაშ აბა ბრძანეთ, რას მოვლით
ჩემგან?
- ენგსტრ.** ის უნდა მოვახსენოთ, მოწყალენო ხელმწიფენო.
ჩემნო, რომ საქმეს სულ მთლად მოვრჩით. რაც გასა-
კეთებელი იყო, ყოველივე დავამთავრეთ, ერთის სიტ-
ყვით, აღარაფერი საქმე აღარა გვაქვს რა, მაშასა-
დამე, მგონია, ურიგო არ იქნება და შესაფერიც
არის, რომ ჩვენის პატიოსანის შრომის დამთავრე-
ბის შემდეგ იქ, დაბლა, ახალ შენობაში, პარაკლი-
სი გადავიხადოთ.
- პასტ.** პარაკლისი? ახალ თავშესაფარში?
- ენგსტრ.** დიახ, ახალ თავშესაფარში, თუ, რასაკვირველია,
ბ-ნი პასტორიც საჭიროთა ხედავს.
- პასტ.** რასაკვირველია, საჭიროთა ვრაცხ, მაგრამ... ამ!
- ენგსტრ.** მე იქ ხშირათ შემიკრებია ხალხი სალოცავათ.
- ალგინგ.** შენა?
- ენგსტრ.** დიახ მე! ხანდისხან სულისთვინაც ვზრუნავდი.
მაგრამ ერთი საწყალი, უბირი კაცი განლავართ,
იმოდენა ნიჭი არა მაქვს, რომ მღვდლობა გავსწიო,
ღმერთო შემიწყალე მე. ცოდვილი! და ამიტომ ვი-
ვიფიქრე, რა-კი ბ-ნი პასტორი აქ არის მეთქი...
- პასტ.** იცი პირველათ რა უნდა გკითხო, დურგალო ენგს-
ტრანდ, მომართული კი ხართ სალოცავათ, გან-

წმინდელი კი გაქვთ გული და გონება და ან თქვენ-
ნი სინიდისი დამშვიდებულია?

ენგსტრ. ღმერთო დამითარე მე ცოდვილი.—განა სინიდის-
ზე ლაპარაკი შეიძლება, ბ-ნო პასტორო?!.

პასტ. სწორეთ სინიდისზე უნდა ვილაპარაკოთ... აბა რას
მიპასუხებთ?

ალვინგ. (შეშფოთებული). პასტორო მანდერს!

პასტ. (დამაშვიდებულ კილოთი). მაცალეთ, მომითმინეთ.

ენგსტრ. რასა ფიქრობ რეგინას შესახებაო? მერე ვინ ჰკით-
ხა, რომ იმეორებს? უფალო, იესო ქრისტე... გუ-
ლი მიკანკალებს. უბედურება ხომ არა მოსვლია-რა.
(ალვინგისას მიჩქრდება).

პასტ. რა უნდა მოსვლოდეს, მხოლოდ თქვენ ეს მითხა-
რით, რა დამოკიდებულება არსებობს თქვენსა და
რეგინას შორის. თქვენ ხომ იმის მამათ ითვლებით?

ენგსტრ. (გაუბედავთ). დიახ... ჰმ! ბ-ნ პასტორს კარგათ მო-
ეხსენება, რომ მე და ცხონებულ იოჰანნას შორის...

პასტ. ნუღარა სცდილობთ სიმართლის დაფარვას. თქვენ-
მა აწ გარდაცვალებულმა ცოლმა ყველაფერი უამ-
ბო ქ-ნ ალვინგისას, ვიდრე ამ სახლს მოშორდე-
ბოდა.

ენგსტრ. ნუ თუ? მაშ იმან ყველაფერი სთქვა?

პასტ. ნახე, ენგსტრანდ, სიმართლე არ დაიმალა!..

ენგსტრ. ის კი ისე მეფიცებოდა... იწყევლებოდა... მთელი
წმინდანები ძირს ჩამოიყვანა, რომ...

პასტ. იწყევლებოდა?

ენგსტრ. არა, ის მხოლოდ მეფიცებოდა და ამასთანავე ისე
გულწრფელათ, რომ...

პასტ. და მერე შენ ამდენი ხნის განმავლობაში მიმაღავ-
დი ჭეშმარიტებას, მიმაღავდი მე, რომელიც ყო-
ველთვის ნდობით გეპყრობოდი?!.

ენგსტრ. დიახ, საუბედუროთ, გიმაღავდი.

პასტ. და განა მე შენგან ეგ დავიმსახურე, მე, რომელიც
ყოველ საქმეში გეხმარებოდი და როგორც შემეძ-

ლო, ისე ვზრუნავდი შენთვის? მიპასუხე, განა ღირსი ვიყავ შენის მოტყუებისა?

ენგსტრ. ბევრჯერ მოვიტყუედი კისერს, ბატონი პასტორი რომ ჩემი შემწე-მშველელი არ ყოფილიყო!

ჰასტ. და მერე რითი დამაჯილდოვე? სიცრუვე ჩამაწვინეთ საეკლესიო წიგნებში და მთელი წლების განმავლობაში მიმაღავდით სიმართლეს, მატყუებდით. თქვენი საქციელი, ენგსტრანდ, სამარცხვინოა, განსაკიცხია, და ამიერიდგან ჩემსა და თქვენს შორის საერთო აღარა არის-რა.

ენგსტრ. (ამოიხზეს). ეჰ, ბ-ნო პასტორო, მეცა ვხედავ, რომ ჩვენი კავშირი გაწყდა.

ჰასტ. იმიტომ, რომ თქვენ თავის გაფრთხილება აღარ შეგიძლიათ.

ენგსტრ. დამნაშავე ვარ, მაგრამ ერთი ეს მიბრძანეთ, ბ-ნო პასტორო: განა იოჰანნასათვის უფრო-დამამცირებელი, სამარცხვინო არ იქნებოდა, რომ თქვენთვის ყველაფერი დაწვრილებით მეამბნა, აბა დაფიქრდით, ბ-ნო პასტორო, და წარმოიდგინეთ თქვენი თავი ისეთ გარემოებაში, როგორ გარემოებაშიაც იოჰანნა იყო...

ჰასტ. ჩემი თავი?

ენგსტრ. მაცხოვარო ჩემო, შენ დამიფარე!.. რისთვის შემფოთლით, მე ისე, შედარებისთვის მოგახსენებთ. წარმოვიდგინოთ, რომ თქვენ, ბ-ნო პასტორო, რაიმე ცოდვა გაქვთ დასამალი ხალხის ყბისაგან... ჩვენ, მამაკაცებმა, სასტიკათ არ უნდა განვსაჯოთ საბრალო დედაკაცი.

ჰასტ. მე არცა მსურს მისი განსჯა. მე თქვენ გისაყვედურებთ, თქვენ.

ენგსტრ. ნება მიბოძეთ, ბ-ნო პასტორო, მცირედი რამ გკითხოთ.

ჰასტ. მკითხეთ... ბრძანეთ.

- ენგსტრ.** სამართლიანად, პატიოსნად იქცევა თუ არა ის კაცი, რომელიც დაცემულ დედაკაცს ხელს მისცემს და გამოაბრუნებს?
- პასტ.** რასაკვირველია!
- ენგსტრ.** მოვალეა თუ არა ის კაცი თავისი სიტყვა არ გასტეხოს?
- პასტ.** რასაკვირველია, მოვალეა!
- ენგსტრ.** როდესაც იოჰანანას იმ ინგლისელის მეოხებით უბედურება შეემთხვა, — შეიძლება ინგლისელი კი არა, ამერიკელი იყო ან რუსი — ეშმაკმა იცის იმისი თავი და კისერი — იოჰანანა ქალაქში ჩამოვიდა. წინად, საცოდავმა რამდენჯერმე მითხრა უარი, რადგანაც იმას ლამაზები მოსწონდა და მე კი ეს უბადრუკი ფეხი მაშინაც ზედ მება... თქვენ ხომ გახსოვთ, ბ-ნო პასტორო, ჩემი ნაამბობი. ერთხელ საცეკვაო სალამოზე გაიხელით. იქ სულ მთვრალი მეზღვაურები იყვნენ, რომლებიც, უკაცრაული პასუხია, ლოთობის მეტს არას აკეთებდნენ. მე დავუწყე მათ ქადაგება, ლოთობას თავი დაანებეთ, ჭკუა მოიკრიფეთ და ახალი ცხოვრება დაიწყეთ-მეთქი.
- ალვინგ.** (ფანჯარასთან) ჰმ!...
- პასტ.** მახსოვს, მახსოვს... იმ ბრიყვებმა დაგავლეს ხელი და კიბეზე კი დაგავორეს. დიახ, კარგად მახსოვს, შენ რამდენჯერმე გაიმბნია ჩემთვის. არა უშავს-რა, ენგსტრანდ, პატიოსნებისათვის ეგ დიდი ნაკლი არ არის.
- ენგსტრ.** თავის საქებრად არ მოგახსენებთ... მხოლოდ ის უნდა მეთქვა, რომ საბრალო იოჰანანა მოვიდა ჩემთან, ამ კოქლ კაცთან, და თავისი საიდუმლო გამანდო. მერე როგორ იღვრებოდა ცრემლებად, რა საცოდავად აკრაქუნებდა კბილებს. ვერ წარმოიდგენთ, მის მაყურალოს სიბრალოებით გული, როგორ მეღადრებოდა!

- პასტ.** გული გიკვდებოდათ, ენგსტრანდ? მერე? განაგრძეთ, განაგრძეთ.
- ენგსტრ.** დიახ, და მაშინვე ვუთხარი: იოჰანა, ის ვილაც ამერიკელი ყოფილა მეთქი, ახლა ვინ იცის რომელი ზღვაში დაცურავს, შენ კი შემცდარხარ, დაცემულხარ, შენ ახლა გახრწნილი არსება ხარ მეთქი, მაგრამ იაკობ ენგსტრანდი მაშ ორ ფეხზე რასთვინადგას მეთქი, თუ რომ... ორი ფეხი ისე, ბედნიერებისათვის, ვახსენე, ბ-ნო პასტორო.
- პასტ.** ძალიან კარგად მესმის. განაგრძეთ.
- ენგსტრ.** დიახ, იმას ვამბობდი... მოვკიდე ხელი ამ წვირიან დედაკაცს, ამოვიყვანე იგი წუმბედან და ცოლად შევიერთე, რომ ჩემს მეტს არავის სცოდნოდა, როგორ მოატყუა იგი გადამთიელმა.
- პასტ.** თქვენ ჩინებულათ მოქცეულხართ; მხოლოდ ის კი არ მომწონს, რომ იმისი ფულები დაისაკუთრე.
- ენგსტრ.** ფულები? მე? ერთი გახვრეტილი ფარაც არ მინახავს თვალით!
- პასტ.** (ქ-ნ ალფინგისას გაკვირვებით შეხედავს) მერე?!
- ენგსტრ.** უკაცრავათ, ეხლა გამახსენდა, მართალია იოჰანნას ცოტაოდენი ფული ჰქონდა, მაგრამ ხელიც არ მომიკიდნია. ფუ! ეს ფულები ეშმაკის ნაბოძარია, გარყვნილების სასყიდელია, მაშ თავში ვთხლიშოთ ი ვილაც ამერიკელია, ეს საზიჯლარი ოქრო მეთქი. ვუთხარი რეგინას. დიახ, ოქრო ვახსენე, თუმცა არ მახსოვს ოქროისა, თუ ქალღმრთის ფული იყო იოჰანნას ფულები. მაგრამ, ბ-ნო პასტორო, ის ხომ წასული იყო და თვალითაც არ მინახავს!...
- პასტ.** აგრე კი სთქვი, ჩემო კეთილო, ენგსტრანდ?
- ენგსტრ.** რასაკვირველია!... ჰო, იმას ვამბობდი. ბევრი ფიქრის შემდეგ მე და იოჰანნამ გადაწყვიტეთ ეს ფულები ბავშვის აღზრდაზე მოგვეხმარა. გნებავთ დაწვრილებით ანგარიშს ახლავე წარმოგიდგენთ.

პასტ. ჰმ!... მართლა?

ენგსტრ. ასე კი გახლდათ, ჩემო ბატონო, და ახლა თქვენი ნებაა. გარდა ამისა დაგარწმუნებთ, რომ, რაც კი შემეძლო, კეთილი მამობა არ დამიკლია რეგინასათვის... საუბედუროთ, ცოტა სუსტი კაცი გახლავართ.

პასტ. კმარა, კმარა ჩემო ძვირფასო ენგსტრანდ.

ენგსტრ. ერთს კი მოგახსენებთ თამამათ. ბავშვი აღვზარდე, დედა-მისთან კეთილ-განწყობილებით ვცხოვრობდი და ოჯახშიაც, ვცდილობდი რიგიანათ მოვქცეულიყავ. მხოლოდ ის კი დამავიწყდა, რომ მივსულიყავ პასტორ მანდერსთან და მის წინაშე ბაქიაობა დამეწყო: „აი რა კეთილი საქმე ჩავიდინე, აი რა კეთილი საქმე ჩავიდინე, აი რა ყოჩალი ვარ მეთქი“. არა, ბატონო, იაკობ ენგსტრანდი როცა კეთილ საქმეს სჩადის ხოლმე,—რაც, სამწუხაროთ, ძლიერ იშვიათად ხდება იმისცხოვრებაში—ყოველთვის პირზე კლიტეს იდებს, სამაგიეროთ თავის შეცდომებს და სისუსტეს კი არასოდეს არ უმაღავს ბ-ნ პასტორს. აი წელან რისთვის მოგახსენეთ, რომ ჩემი სინდისი ცოტათი მოიკოჭლებს მეთქი.

პასტ. მომეცით თქვენი ხელი, იაკობ ენგსტრანდ!

ენგსტრ. ახ, იესო მაცხოვარო!... ბატონო პასტორო!...

პასტ. უარს ნუ ამბობთ. (ხელს ჩამოართმევს) აი ასე!

ენგსტრ. მაშ ნება მომეცით გულწრფელათ ბოდიში მოვიხადო.

პასტ. თქვენა? არა, ბოდიში მე უნდა მოვიხადო.

ენგსტრ. თქვენა? რას ბრძანებთ! თქვენ რა გაქვთ საბოდიშო!

პასტ. რასაკვირველია, მე უნდა მოვიხადო ბოდიში და ვცდილობ კიდევ გულსავსებით. მაპატიეთ, რომ ცუდ კაცად დაგსახეთ. ღმერთმა შეძლება მომცეს დამემტკიცებინოს, რომ სულით და გულით შენი მოკეთე და კეთილის მყოფელი ვარ!

ენგსტრ. მაშ გინდათ ჩემი კეთილის მყოფლობა?

ჯასტ. სულით და გულით.

ენგსტრ. ჩინებული შემთხვევაც ახლა გეძლევათ... იმ ფულით, რომელიც აქ მუშაობის დროს გადავარჩინე. მე მსურს ქალაქში მეზღვაურთათვის სასტუმროს მაგვარი რამ გავხსნა.

ჯასტ. მართლა?

ენგსტრ. დიახ. იგი თავშესაფარს უფრო ემსგავსება. ხომ მოგეხსენებათ, ათასი მაცდურება აეკვიატება ხოლმე ხმელეთზე გადმოსულ მეზღვაურთ. ხოლო ჩვენთან კი მამაშვილოური ჭერი დახვდებათ.

ჯასტ. თქვენ რას იტყვით, ბატონო ელენე!

ენგსტრ. ღმერთმა ხომ იცის, ფულები ცოტა მაქვს, ხოლო თუ ვინმე დამეხმარება.—

ჯასტ. კარგი, კარგი. მოვიფიქრებთ. თქვენი გეგმები მე ძლიერ მომწონს. ახლა კი წადი, ჩემო ენგსტრანდ, და საპარაკლისოდ ყველაფერი მოამზადე, სანთლები ბლომათ დაანთე, რომ შენობას სადღესასწაულო ელფერი მიეცეს; ჩვენც მალე მოვალთ და მე და თქვენ ერთათ გულ-მხურვალეთ ვილოცოთ, მე მგონია, სწორეთ ახლა ხართ ღოცვის გუნებაზე.

ენგსტრ. მეც ასე მგონია. ნახვამდის, ქალბატონო, მადლობელი გახლავართ, ჩემი რეგინა კარგათ შემინახეთ (წრემღებს იწმედავს), შეილი ჩემის ცხონებულის იოჰანასი. ჰმ, საკვირველი კია, მაგრამ ვერ წარმოიდგენთ, როგორი ფესვები გაიდგა ჩემ გულში რეგინას სიყვარულმა. ღმერთს ვფიცავ, მართალს მოგახსენებთ (თავს უკრავს და ღრუფუნში გადის).

ჯასტ. თქვენ რა აზრისა ხართ ამ კაცზე? სულ სხვა საქმე გამოვიდა.

ალგინგ. დიახ, მართალია.

ჯასტ. ხედავ, რამდენი სიფრთხილე ჰმართებს ადამიანს, როდესაც სხვას ასამართლებს! სამაგიეროთ რა სა-

სიამოვნო გუნებაზე დგება კაცი, როცა იგრძნობს, რომ იგი სცდებოდა, რა სასიხარულოა შეცდომის გასწორება. თქვენ რას იტყვით?

აღვინგ. მე იმას ვიტყვი, ბ-ნო მანდერს, რომ თქვენ იმ თავათ ამ თავამდის დიდი ბავშვი იყავით და სიკვდილამდის ბავშვათაც დარჩებით.

ჰასტ. მე?

აღვინგ. (ორივე ხელებს მხრებზე დააწყობს) ოხ, როგორ მინდა, რომ ორივე ხელებით კისერზე მოგეხვიოთ.

ჰასტ. (ხელიდან გაუსხლტება) არა, არა, ღმერთმა დაგვიფაროს მაგ გვარის სირცხვილისაგან.

აღვინგ. (იღიმება) ნუ, ნუ გეშინიათ ჩემი.

ჰასტ. (სტოლთან) საკვირვილია, რომ ხანდისხან უცნაურ რასმეს იტყვით... ახლა კი ჩავალაგებ ქალაქებს პორტფელში. (ესეც იქცევა) აი ასე... ახლა კი ნახვამდის... ოსვალდს ყური კარგათ უგდე, როდესაც დაბრუნდეს... მე კიდევ შემოვივლი (იღებს ქუდს და გადის დერეფანში).

აღვინგ. (ამოიხრებს, ერთ წუთს ფანჯარაში გაიუურება, შერეოთახს ცოტა მიაღაგ-მოაღაგებს, და სასტუმრო ოთახში უნდა გასვლა, მაგრამ კარებშივე გ'ინვით გაჩერდება). ოსვალდ, შენ ისევ აქა ხარ?

ოსვალ. (სასაღილო ოთახიდან). დიახ, სიგარას ვწევ, უნდა სულ დავლიო.

აღვინგ. მე კი მეგონა სასეირნოთ წახვედი.

ოსვალ. ამ გვარ ამინდში? (ჭიქის წკარუნი მოისმის. აღვინგის კარებს დიას სტოვებს, მიდის ფანჯარასთან, დივანზე ჩამოჯდება და ქსოვს).

ოსვალ. (სასაღილო ოთახიდან) პასტორი არ იყო, რომ ახლა აქედან გავიდა?

აღვინგ. ჰო, ქვევით, თავშესაფარში ჩავიდა.

ოსვალ. ჰმ! (კიდევ მოისმის გრაფინისა და ჭიქის წკარუნი).

- აღვინგ.** (კარებისაკენ მზრუნველის თვალით გახედავს). ძვირფასო ოსვალდ, ბევრს ნუ სვამ, გეთაყვა, ძრიელ მაგარი სასმელია.
- ოსვალ.** სწორედ მაგარი სასმელია კარგი ამ სიცხვეში.
- აღვინგ.** მოდი, შეილო, ჩემთანა.
- ოსვალ.** მად ხომ სიგარის წვევა არ შეიძლება.
- აღვინგ.** არა უშავს-რა, ერთი სიგარა შეგიძლია მოსწიო.
- ოსვალ.** მაშ კარგი, მოვალ. ერთი კიდევ გადავკრა,.. აი ასე... (გაშოდის, ჰიჩში სიგარა უჭირავს. კარებს მაგრა გამოიკეტავს. შტირე ღუმილი). პასტორი რა იქნა?
- აღვინგ.** აკი გითხარი, ქვევით წავიდა-მეთქი.
- ოსვალ.** ჰო, მართლა!
- აღვინგ.** მაგდენხან როდი გარგებს, შეილო, მაგიდასთან ჯდომა.
- ოსვალ.** (სიგარას ზურგს უკან დაიჭერს). მე კი ძლიერ მესიამოვნებოდა სასადილო ოთახში ყოფნა. (მხარზე ხელს დაადებს, კაფერსება). ვერ წარმოიდგენ, დედა, რა სასიამოვნოა სახლში დაბრუნება, დედის ახლოს ყოფნა და დედისაგან მომზადებულ მშვენიერ საჭმელების ჭამა.
- აღვინგ.** ჩემო ძვირფასო ბიჭუნა, ჩემო ძვირფასო ბიჭუნა!
- ოსვალ.** (მოუთმენლად ბოლთას სცემს და სწევს). და ან კი სხვა რა საქმე მაქვს!
- აღვინგ.** ნუ თუ არა შეგიძლიან-რა დახატო?
- ოსვალ.** ამ ბურუსიან ამინდში, როდესაც მთელი დღე მზეს ვერა ვხედავ? (ბოლთას სცემს). ოხ, ეს მუშაობის შეუძლებლობა!..
- აღვინგ.** მაშ ნეტა არ მოსულიყავ მაინც!
- ოსვალ.** არა, დედილო, მე უეჭველად უნდა მოვსულიყავ.
- აღვინგ.** თუ კი მუშაობის შეუძლებლობა აგრე შეგაწუხებდა, მერჩინა, რომ ისევ მე დავტანჯულიყავ უშენობით.

- ოსკალ. (სტოლთან გაჩერდება) დედილო, მართლა ბედნიერი ხარ, რომ შენ გვერდითა მხელავ?
- აღვინგ. განა ეგ საკითხავია?
- ოსკალდ. მე კი მგონია, რომ შენთვის სულ ერთი უნდა იყოს, აქ ვიქნები, თუ სხვავან.
- აღვინგ. გულში რომ ფიქრობ, შევილო, პირად როგორ-ლა ამბობ?
- ოსკალდ. აქამდის უჩემოდ ხომა სძლებდი?
- აღვინგ. მართალია, შევილო, უშენოთაც ვცოცხლობდი. (სიჩუმე. ბინდდება. ოსკალდი კვლავ ბოლთას სტუმს. სიგარა გადაგდებული აქვს).
- ოსკალდ. (დედის წინ გაჩერდება) დედა, ნებას მომცემ შენ გვერდით დივანზე ჩამოვჯდე?
- აღვინგ. (ადგილს უსწორებს) ჩამოჯექ, ჩემო ძვირფასო ბიჭუნია.
- ოსკალდ (ჩამოჯდება). ახლა კი ერთი რამე უნდა გითხრა, დედილო.
- აღვინგ. (დიდის უურადლებით) სთქვი.
- ოსკალდ. (წინ გაშტერებით იუურება) უნდა გითხრა იმიტომ, რომ მეტის ატანა აღარ შემიძლია.
- აღვინგ. რის ატანა აღარ შეგიძლია, რისა?
- ოსკალდ. (გაშტერებულია) მე მოწერა ვერ მოვახერხე. მაგრამ ახლა, რა კი სახლში დავბრუნდი...
- აღვინგ. (ხელზე ხელს წაავლებს) ოსვალდ, რა მოგდის?
- ოსკალდ. გუშინაც და დღესაც სულ იმას ვსცდილობდი, რომ შავი ფიქრები თავიდან მომეშორებინა, მაგრამ მაინც ვერ და ვერ დავალწიე თავი...
- აღვინგ. (წამოდგება) ყველაფერი გულ-ახდილად უნდა მითხრა, ოსვალდ!
- ოსკალდ. (დივანზე ძაღად დასვაშს) დაჯექ, დაჯექ და მე კი ვეცდები ყველაფერი გითხრა, ყველაფერი ვიამბო. აქ რომ მოვედი, ჩემ უგუნებობას გზაში დალაღვას ვაბრალებდი.

ალვინგ. მერე რა!

ოსვალდ. ისა, რომ მე უბრალო დაღლილობა კი არ მაწუხებს...

ალვინგ. (კიდევ წამხეტამას აზიკებს) ავად ხომ არ ხარ, ჩემო სიცოცხლე!

ოსვალდ. (ისევ დასვამს) დაჯექ, დაჯექ, დედილო, და დამშვიდებით მომისმინე. სწორე რომა ვსტქვა, ავად არა ვარ, ესე იგი, ისე არა ვარ ავად, რასაც საზოგადოდ ავადმყოფობას ეძახიან. (თავზე ხელებს იტაცებს) დედა, დედილო, მე სულიერათა ვარ დაძაბუნებული, განადგურებული. მე თავის დღეში მუშაობა აღარ შემეძლება (ხელებით სახეს დაიფარავს, კალთაში დედას თავს ჩაუდებს და აქვითინდება).

ალვინგ. (გაფითრებული, ხმის კანკალით) შვილო, ოსვალდი, დამენახე, არა, არა! შენ მართალს არ ამბობ!

ოსვალდ. (სასწრაფოთილის გამომეტყველებით თავს მადლა ასწევს) აღამიანს მუშაობა აღარ შეეძლოს, თავის დღეში აღარ, აღარ. ცოცხალი მძოვრი-და დახეტილობდეს ქვეყნად! დედილო, წარმოგიდგენია ამაზე უარესი უბედურება?

ალვინგ. ჩემო უბედურო შვილო, საიდან რა დაგვატყდა თავზე.

ოსვალდ. (ისევ დივანზე ჩამჯდება). მეც რომ არ ვიცი! ღმერთმა ხომ იცის, გარყვნილი და ფუქსავატი ცხოვრება არ მიტარებია. არა, დედილო, გეთაყვა, ნურაფერს ცუდს ნუ იფიქრებ ჩემზე, იმიტომ რომ თავის დღეში ცუდი საქმე არ ჩამიდენია.

ალვინგ. მჯერა, შვილო, შენი ყველაფერი მჯერა!

ოსვალდ. მაინც კი ხედავ რა უბედურება მეწვია, რა დიდი და გამოუთქმელი უბედურება?!...

ალვინგ. გულს ნუ გაიტებს, შენ შემოგველოს ჩემი თავი, მორჩები, გეთაყვა, მორჩები. ყველაფერი მოქანცულობის ბრალია.

- ოსკალ.** (შავბნეჯათ) მეც ასე მეგონა პირველათ, მაგრამ ახლა კი ვიცი, რომ საქმე ასე არ არის.
- აღვინგ.** მიამბე, შე დედა-მკვდარო, ყველაფერი მიამბე, დალაგებით, თან-და-თანობით.
- ოსკალ.** ახლავე მოგიყვები.
- აღვინგ.** როდის შეატყე პირველად შენს თავს.
- ოსკალ.** ეს მოხდა მაშინ, როდესაც შინიდან მეორეთ დაებრუნდი პარიზში. თავის საშინელი ტკივილი ამივარდა, უფრო კი კეფა მტკიოდა. ასე მეგონა თავზე რკინის მარწუხებს მიჭერენ მეთქი.
- აღვინგ.** მერე?
- ოსკალ.** პირველათ ასე მეგონა, სიბავშვის დროის თავის ტკივილი მომიბრუნდა მეთქი. გახსოვს როგორ ვიტანჯებოდი პატარაობისას?
- აღვინგ.** მახსოვს, მახსოვს.
- ოსკალ.** მაგრამ მალე დავრწმუნდი, რომ სხვა დიდი უბედურება მწვევია. მუშაობა ველარ შევძელ. ამ დროს ერთი დიდი სურათის ხატვა დავიწყე, მაგრამ რაღას დავხატავდი, როდესაც აზრებს ველარ ვიკრებდი, ფიქრს ფიქრებს ველარ ვაბამდი; ასე მეგონა მთელი ჩემი ნიჭი ამოქრა, ამოიფშუტა ჩემის თავიდან, სხეულის ძალებმა დამტოვეს-მეთქი. თავი მიბჟუოდა და აზრიც ტვინიდან მისხლტებოდა. ოჰ, რა საზარელი მდგომარეობა იყო!... ბოლოს ექიმთან გავგზავნე კაცი... იმან ყველაფერი მითხრა.
- აღვინგ.** რა გითხრა?
- ოსკალ.** ის ექიმი პარიჟში განთქმული იყო და ყველაფერი, რასაც ვგრძნობდი, დაწვრილებით გამომკითხა. როგორც გაიგო ჩემის ავადმყოფობის თვისებანი...
- აღვინგ.** მერე?
- ოსკალ.** მითხრა, შენ პატარაობითვე თითქოს მატლებისაგან ყოფილხარ დახრულიო. დიახ სწორედ სიტყვა „vermoulu“ ახსენა.

- აღვინგ. (დიდის ყურადღებით) მაგითი რის თქმა უნდოდა?
- ოსვალ. მეც ვერ მივუხვდი და ვსთხოვე აეხსნა და მაშინ ბებერმა ბაიყუმმა მითხრა (ხელებს იმტვრევს) ახ!..
- აღვინგ. რა გითხრა?
- ოსვალ. მშობელთა ცოდვა შვილებს ეკითხებაო.
- აღვინგ. (წენკად წამოდგება) მშობელთა ცოდვაო?—
- ოსვალ. კინალამ სილა არ გააკარი.
- აღვინგ. (ათასში დადის) მშობელთა ცოდვაო?
- ოსვალ. (ნადვლიანის დიმილით). როგორ მოგწონს! რასაკვირველია, დავიწყე რწმუნება, რომ ჩემი მშობელნი უცოდველნი არიან მეთქი. მერე შენ გგონია, დამიჯერა! შენც არ მომიკვდე. ის კიდევ თავისას გაიძახოდა. გაჯავრებულმა გადავუშალე შენი წერილები და ყველა ის ადგილები წავუკითხე და გადავუთარგმნე, სადაც მამიჩემის შესახებ იყო დაწერილი.
- აღვინგ. რა თქვა მაშინ?
- ოსვალ. მერე კი იძულებული იყო დამთანხმებოდა და ელიარებინა, რომ შესცდა. სამაგიეროთ მე შევიგნე დაუჯერებელი ჭეშმარიტება. მე დავრწმუნდი, რომ ჩემის ავათმყოფობის მიზეზი მევე ვიყავი და ხელი ავიღე ჭაბუკურსა და ბედნიერ ცხოვრებაზე.
- აღვინგ. ოსვალდ, ნუ, გეთაყვა, ნუ გჯერა, ვითომც შენვე იყო დამნაშავე.
- ოსვალ. სხვა გვართ არ აიხსნება შენი ავათმყოფობაო, მითხრა ექიმმა. ოხ, დედა, რა საზარელია, როდესაც კაცი თავისის ფუქსავატობით ინადგურებს ჯანმრთელობას, სიცოცხლეს. ის, რის გაკეთებაც მინდოდა ამ ქვეყნათ, ჩემთვის სამუდამოთ დაკარგულია, ფიქრიც კი არ შემიძლიან ამაზე, ფიქრი! ოხ, ნეტა ხელმეორეთ ვიშვა, ნეტავ შემეძლოს ისევ თავიდან დავიწყო ცხოვრება (დივანზე ჰიჩ-ქვე ემხობა).

- აღვინგ.** (ხელების მტკრევით დადის წინ და უკან, თავის თავს ებრძვის).
- ოსვალ.** (წუთის სიჩუმის შემდეგ წამოიხედავს და იდაუვზე დაყრდნობილი). ოხ, ნეტა შთამამავლობითი სენი მაინც იყოს. მაშინ მე ბრალი არ მექნება, მაგრამ ახლა რამ მომასვენოს, როდესაც ჩემის ქარაფშუტობით ასე სამარცხვინოთ, ასე სულელურათ გავანადგურე ჩემი ბედნიერება, ჩემი მომავალი, ჩემი ცხოვრება, დედა, დედა!!.
- აღვინგ.** (დაიხრება). არა ჩემო, ძვირფასო, ჩემო ნუგეშო, სასოწარკვეთილებას ნუ ეძლევი, საშიშარი არა გჭირს-რა.
- ოსვალ.** ეხ, შენ არ იცი, დედილო! (წამოხტება). მერე რამდენი ტანჯვა უნდა მოგაყენო შენ, დედა ჩემო! მეგონა, რომ შენ ძლიერ არ გიყვარდი და ერთით მიხაროდა კიდევ...
- აღვინგ.** შენა ხარ, ოსვალდ, ჩემი ერთათ ერთი შვილი, ჩემი ერთათ ერთი საუნჯე მთელს ქვეყანაზე და შენს მეტი არა მეყურადღებება-რა!
- ოსვალ.** (ოჩივე ხელებს გამოსტაცებს და კოცნას დაუწყებს). მეც ვიცი, რომ ეგრეა და ეს უფრო ყველაზე ძლიერ მტანჯავს. მაგრამ გავათავოთ ამაზე ლაპარაკი. ახლა შენც ყველაფერი იცი და დღეს მეტი აღარ შემიძლიან, აღარ შემიძლიან ამ საზარლობაზე ვიფიქრო. (ბოლთას სცემს) დედა, დამალევინე რამე.
- აღვინგ.** რა დაგალევინო?
- ოსვალ.** სულ ერთია, რაც უნდა იყოს. ცივი ფუნჯი ხომ გექნება.
- აღვინგ.** არის კი, მაგრამ... ნუ... ჩემო ძვირფასო ოსვალდ!
- ოსვალ.** ნუ დამიშლი, დედილო, უნდა ჩავაქრო თუ არა მწვავე და შავი ფიქრები, რომლებიც ასე შეუბრალებლად მღრღნიან? (შიდის შუშახანდისკენ) მერე როგორა ბნელა, როგორა ბნელა!...

- აღვინგ. (ზარს აწაწკუნებს მაჩვენისკენ).
- ოსვალ. მერე ეს გამუდმებული წვიმები. მთელი კვირაობითა სწვიმს და მზეს ერთხელაც არ ჩამოუშუქებია, როცა შინა ვარ ხოლმე, მზე თვალით არ მენახებია.
- აღვინგ. იქნება, შეილო, კიდევ ჰფიქრობ აქედან წასვლაზე!
- ოსვალ. (სულს ძლივს იბრუნებს). ჰმ! მე არაფერსაც არ ვფიქრობ. მე არაფერზე არ შემძლია ფიქრი (ხმა დაბლა) დედა, ამ გვარ ლაპარაკს თავი დავანებოთ.
- რეგ. (სასტუმრო ოთახიდან) თქვენ რეკლით, ქალობატონო?
- აღვინგ. ჰო, მოგვიტა აქ სანთელი.
- რეგ. ამ წუთში მოგართმევთ, ქალობატონო, უკვე ავანთე.
- აღვინგ. (ოსვალთან მიდის) ოსვალდ, ნურას დამიძალავ.
- ოსვალ. მე არაფერს გიძალავ, დედა! (სტოლთან მიდის) მგონი, ისედაც ბევრი რამ გითხარი.
- რეგ. (შემოაქვს ლამფა და სტოლზე დგამს).
- აღვინგ. რეგინა! ერთი ბოთლი შამპანიური მოიტანე.
- რეგ. ახლავე მოგართმევთ (გადის).
- ოსვალ. (ორივე ხელებს თავზე შემოხვევს) მე ვიცოდი, რომ დედა თავისს შეიღს წყურვილით არ მოჰკლავდა.
- აღვინგ. ჩემო ძვირფასო ოსვალდ, განა შემძლია გეწინააღმდეგო რამეში?
- ოსვალ. (გამოცოცხლდება) ნუ თუ, დედილო, მართალს ამბობ? ნუ თუ გულ-წრფელობ?
- აღვინგ. ვითომ მაგით რა გინდა სთქვა?
- ოსვალ. მაშ უარს არაში მეტყვი?
- აღვინგ. განა ეჭვი გაქვს?
- ოსვალ. სსუუ!..
- რეგ. (შემოაქვს ხანჩით ნახევარი ბოთლი შამპანიური და ორი ჭიქა, სტოლზე აწეობს) გავხსნა?
- ოსვალ. გმადლობთ. მე თითონ გავხსნი. (რეგინა გადის).
- ოსვალ. (ბოთლს ხსნის. თავსაცობი ამოვარდება. დაისხამს თითონ, მერე უნდა დედას დაუსხას).
- აღვინგ. (ჭიქას ხელს აფარებს) გმადლობ... მე არ მინდა.

- ოსვალ. მაშ მე დავლევ. (გამოსცდის ერთ ჭიქას, დაისხამს შეკრეს, გამოსცდის და ჭიქას სტოლზე დასდგამს).
- აღვინგ. (მოღვინში) აბა?
- ოსვალ. (დედას არ უყურებს) იცი რა გითხრა, დედა, დღეს, სადილზე, შენ და პასტორ მანდერსი რათ იყავით ისე მოწყენილები? რალაცას ინაზებოდით, სდუმდით.
- აღვინგ. მერე როგორ შეგვატყე?
- ოსვალ. ჰმ! (ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ) დედა, რა აზრისა ხარ რეგინას შესახებ?
- აღვინგ. რა აზრისა ვარ?
- ოსვალ. განა რომ მშვენიერი გოგონაა!
- აღვინგ. ძვირფასო ოსვალდ, ჩემზე კარგათ შენ იმას ვერ იცნობ.
- ოსვალ. მერე?
- აღვინგ. სამწუხაროთ, თავისიანებთან. იგი დიდხანს ცხოვრებდა. და...
- ოსვალ. მაინც მშვენიერი ქმნილებაა, დედილო! (ჭიქას იფსებს)
- აღვინგ. ბევრი დიდი ნაკლიცა აქვს.
- ოსვალ. მერე რა?
- აღვინგ. მაინც ძლიერ მიყვარს რეგინა და მისი უბედურება ძლიერ შემაწუხებს.
- ოსვალ. (წამოხტება) ჩემი ერთად ერთი მხსნელი რეგინაა!
- აღვინგ. წამოდეგება) რას ამბობ?
- ოსვალ. უიმისოთ ვერ ავიტან ამ უღვთო ტანჯვას.
- აღვინგ. განა დედა აღარა გყავს, რომ ტანჯვა შეგიმსუბუქოს!
- ოსვალ. მეც ამიტომ მოვედი აქ, რომ დედა მეგულებოდა, მაგრამ ასე ცხოვრება აღარ შემიძლია... აქ ველარა ვძლებ.
- აღვინგ. ოსვალდ!
- ოსვალ. უნდა სხვა გვართ ვიცხოვრო. არ მინდა, რომ ყველა ჩემ ტანჯვას უმზერდეს. და ამიტომ აქედგან უნდა გადავიკარგო.

- აღვინგ. ჩემო უბედურო შვილო, ვიდრე აგრე ავათა ხარ, სად წაგესვლება?
- ოსვალ. ოხ, ნეტა მარტო ავათ ვიყო, მაშინ შენზე უკეთესი მეგობარი რაღათ მინდოდა, მაგრამ... (შეშფოთებული დადის წინ და უკან) ეს წვალება, ქეჯნა, სინანული და მერე ეს შემზარავი შიში; ოხ, ეს საზარელი შიში!
- აღვინგ. (დასდევს) შიში? რა შიში? მითხარ, გეთაყვა.
- ოსვალ. ნულარას მკითხავ... მე არა ვიცი-რა. ვერ აგიწერ...
- აღვინგ. (მიდის მარჯვნივ და ჩეკს).
- ოსვალ. რაღა გინდა?
- აღვინგ. მინდა, რომ ჩემი შვილი მამხიარულდეს. არა მსურს, რომ იგი მოღრუბლული დადიოდეს და ფიქრობდეს და ფიქრობდეს. (ჩეკინას, რომელიც კაჩეში გამჩნდება) კიდევ მოიტა შამპანიური, მთელი ბოთლი! (ჩეკინა მიდის).
- ოსვალ. დედილო!
- აღვინგ. შენა გგონია, რომ ჩვენ აქ ცხოვრება არ ვიცით?
- ოსვალ. განა რეგინა მშვენიერება არ არის? რა შეკრული ტანი აქვს, რა ჯან-სალია!
- აღვინგ. (დაჯდება სტოლთან) დაჯექ, ოსვალდ, და გულ დინჯათ ვისაუბროთ.
- ოსვალ. (ჯდება) შენ არ იცი, დედა, რომ მე რეგინას წინაშე დამნაშავე ვარ?
- აღვინგ. შენა!
- ოსვალ. შეიძლება მოუფიქრებელი საქციელიც იყო, ან რაც გინდა დაუძახე, მაგრამ მე რომ ამაზე წინათ პარიზიდან დავბრუნდი, რეგინამ ბევრი რამ გამომკითხა პარიზისა, იქაურ ცხოვრებისა და ხალხის შესახებ. მეც ბევრი რამ ვუამბე, ბოლოს, წასვლის დროს, ვკითხე, არ გინდა პარიზში წაგიყვანო მეთქი?
- აღვინგ. მერე?

- ოსკაღ.** იგი სიხარულით წამოწითლდა და მითხრა, დიახ, ძალიან მინდაო... კარგი, მამ მოვახერხებ მეტქი — მგონი, ასე თუ რალაც ამისთანა უთხარი.
- აღვინგ.** მერე?
- ოსკაღ.** რასაკვირველია, მე გადამავიწყდა ჩემი დანაპირები, მაგრამ გუშინწინ რომ მოვედი და ვკითხე, არ გინახრიან, რომ შინ დიდ-ხანსა ვრჩები მეტქი, იმან უცნაურათ შემომხედა და მკითხა, ჩემ პარიზში წაყვანაზე რაღასა ფიქრობო.
- აღვინგ.** პარიზში წაყვანაზეო?
- ოსკაღ.** მხოლოდ მაშინ მივხვდი, რომ ჩემი ნალაპარაკევი გულში ჩავარდნია და დღევანდლამდე სულ ჩემზე ფიქრობდა თურმე. ასე გასინჯე, ფრანგულის ენის შესწავლაც კი დაუწყია.
- აღვინგ.** დახე თურმე...
- ოსკაღ.** წინათ ყურადღებას არ ვაქცევდი, მაგრამ დღეს რომ ჩემ წინ დავინახე კეკლუცი, ახალგაზდა, ჯანსალი გოგონა, რომელიც ჩემწინ ხელ გაშლილი იდგა და მზად იყო მკერდზე მივეკარ...
- აღვინგ.** ოსვალდ!
- ოსკაღ.** მხოლოდ მაშინ ვიგრძენ, რომ რეგინა უნდა იყოს ჩემი მხინელი, იმიტომ რომ სიცოცხლითაა იგი სავსე.
- აღვინგ.** სიცოცხლით სავსე!
- რეგ.** (შემოდის ბოთლით ხელში). მაპატიეთ, რომ დავიგვიანე. სარდაფში მომიხდა ჩასვლა. (ბოთლს სტოლზე სდგამს).
- ოსკაღ.** რეგინა, მოიტა კიდევ ჭიქა.
- რეგ.** (გაკვირვებით უმზერს). ბატონო, ქალბატონის ჭიქა სტოლზე არა სდგას?
- ოსკაღ.** მოიტა მესამე—შენთვის.
- რეგ.** (შეკრთება და ქალბატონს აღმატრათ შეხედავს).
- ოსკაღ.** აბა, ჩქარა!

- რეგ. (ხმა დახლავ, ყოყმანებს). თუ ქალბატონის ნებაც იქნება...
- აღვინგ. რეგინა, მოიტა კიქა. (რეგინა მიდის სსსადილო ოთახში).
- ოსვალდ. (თვალს გაყოფლებს). ხედავ, როგორ დადის, რა თამამი, გაბედული ნაბიჯი აქვს?
- აღვინგ. ცუდს ნურას ჰფიქრობ, ოსვალდ. მაგის ნებას არავინ მოგცემს.
- ოსვალდ. საქმე უკვე გადაწყვეტილია და ნულარ ამიხიროდები.
- რეგ. (შემოდის ცარიელის ჭაქით ხელში).
- ოსვალდ. დაჯექ, რეგინა!
- რეგ. (ქალბატონს შეჭეულებს).
- აღვინგ. რეგინა, დაჯექი.
- რეგ. (სსსადილო ოთახის მახლობლათ სკამზე ჩამოჯდება. ხელში ისევ ცარიელი ჭიქა უჭირავს).
- აღვინგ. ოსვალდ, წელან რა სთქვი შენ სიცოცხლის გადაჭარბებულ ძალთა შესახებ?
- ოსვალდ. დიახ, მე აქ ვერა ვხედავ სიცოცხლის ზედ-მეტ ძალთა და ვერც შრომაში ვპოულობ ბედნიერებას. მაგრამ ეს ხომ თქვენთვის გაუგებარი ხილდა.
- აღვინგ. იქნება მარჯალიც ხარ, ოსვალდ, განაგრძე.
- ოსვალდ. აქ, ჩვენში, ქადაგებენ, რომ შრომა შედეგია იმ წყევლისა, რომელიც კაცს ცოდვების გამო ერგოვო, ქვეყანა კიდევ სავანეა მწუხარებისა და ამიტომ რაც აღრე მოკვდება კაცი, ის სჯობიაო.
- აღვინგ. დიახ, წუთი-სოფელი სწორეთ რომ სავანეა მწუხარებისა და აკი ამიტომაც ვცდილობთ ვიცხოვროთ რიგიანათ, პატიოსნურათ.
- ოსვალდ. იქ, სამზღვარ-გარეთ კი, ამგვარ ზღაპრებს ყურს აღარავინ უგდებს. იქ მხიარულნი და ბედნიერნი არიან მართო იმ წარმოდგენითაც კი, რომ გრძნობენ სიცოცხლეს, რომ ამ ქვეყნათ არსებობენ! დედილო, თუ დაჰკვირვებინარ ჩემ სურათებს,

სწორეთ ეს სიხარული, ბედნიერება და სიციცხლის ძალთა ცხოველ-მყოფლობაა აღბეჭდილი თითო-ეულ მათგანზე. მე იქ ყოველთვის ვხატავდი სინათლესა და მზის ბრწყინვალეობას, სადღესასწაულო მხიარულებას და სიხარულით აღფრთოვანებულ სახეთ ადამიანებისას. აქ კი მეშინიან შინ დარჩომისა.

აღვინგ. მერე ჩემთან რისა გეშინიან?

ოსვალ. მეშინიან, ვაი თუ ცეცხლის ალივით ჩემმა მწვავე ფიქრებმა ცუდი მიმართულება მიიღოს.

აღვინგ. (თვალს თვალში გაუყრის). ნუ თუ მართლა გგონია, რომ შენი ნათქვამი გამართლდება?

ოსვალ. დარწმუნებული ვარ. ხოლო ჩვენშიაც რომ ისეთი ცხოვრება იყოს, როგორიც სამზღვარ-გარეთაა, მაშინ კი—სხვა იქნებოდა

აღვინგ. (რამქელიც დიდას გულ-მადგინებით უგდებდა უურს შვილის სიტყვებს, ადგება დრმად დაფიქრებულის გამომეტყველებით) ახლა კი ყველაფერი მესმის.

ოსვალ. რა გესმის?

აღვინგ. ახლა პირველად მივხვდი ყველას და შემძლიან აღარაფერი დაგიმალო.

ოსვალ. (დგება) დედილო, მე შენი ვერა გამიგია-რა!

რეგ. (დგება) წავიდე?

აღვინგ. არა, დარჩი აქ. ახლა კი შემძლია ვილაპარაკო, რიდგანაც ახლა შენ ყველაფერი იცი. ოსვალდ! რეგინა!

ოსვალ. სუთ, პასტორი მოდის.

ზასტ. (შემოდის დეკუფნიდან) ესეც ასე! მშვენიერი წამები გავატარე ქვევით.

ოსვალ. აგრეთვე ჩვენც.

ზასტ. ენგსტრანდს უნდა დავცხმაროთ სასტუმროს გახსნაში. რეგინაც უნდა გადასახლდეს მასთან და მისი თანაშემწე შეიქნეს.

- რეგ. დიახ, როგორ არა!... მაღლობას მოგახსენებთ.
- ზასტ. (მხოლოდ ახლა შენიშნავს) როგორ? ესეც აქ არის და ისიც ჭიქით ხელში?
- რეგ. (ჭიქას საჩქაროდ სტოლზე სდგამს):
- ოსკალ. რეგინა მე უნდა გამომყვეს, ბ-ნო პასტორო.
- ზასტ. უნდა გამოგყვეთ, თქვენ?
- ოსკალ. როგორც ჩემი მეუღლე, თუ კი, რასაკვირველია, მოისურვებს.
- ზასტ. ღმერთო, კეთილ-მოწყალო!
- რეგ. ჩემი ბრალი არა არის-რა, ბ-ნო პასტორო.
- ოსკალ. ხოლო თუ მე აქ დავრჩი, რეგინაც აქ დარჩება.
- რეგ. (თავის უნებურად) აქ!
- ზასტ. თავხარი დამეცა. არც კი ვიცი, თქვენზე რა ვიფიქრო, ქ-ნო ალვინგისავ.
- ალვინგ. ის არ მოხდება, რაც მაგათა სურთ, რადგანაც ახლა კი შემძლია ყველაფერი გამოვამჟღავნო.
- ზასტ. თქვენ არ უნდა სთქვათ. არა, არა და არა!
- ალვინგ. უკაცრავად, მე მსურს და კიდევ ვიტყვი. ნუ გეშინიათ „იდილები“ იდელები მაინც არ განადგურდებიან.
- ოსკალ. დედა, განა რას მიმაღაფ?
- რეგ. (ეურს წაუგდებს) ქალბატონო! გესმით. ქვეით რა-ღაცა ხმაურობაა (მიდის შუშაბანდთან და გაიხედავს).
- ოსკალ. (მარცხნივ თანჯარასთან მიდის) განა რა მოხდა? ეს რა სინათლეა?
- რეგ. (უფრის) თავშესაფარს ცეცხლი გასჩენია!
- ზასტ. ცეცხლი? შეუძლებელია. ახლა იქიდგან არ მოვდივარ?
- ოსკალ. სად არის ჩემი ქუდი? სულ ერთია. მამიჩემის სახელობაზე დაარსებული თავშესაფარი (გარბის იმ კარებში, რომელიც ბაღში გადის).
- ალვინგ. მომე მანდილი, რეგინა! ცეცხლი თან-და-თან ძლიერდება.

- ზასტ. საკვირველია განგება ღვთისა! უზნეო სახლს სას-
ჯელი ღვთისა მოევიღნა.
- ალვინგ. ოლონდაც! წავიდეთ, რეგინა! (ისა და რეგინა გადის
დერეფნის კარებში).
- ზასტ. (ხელების გაშლით) თავშესაფარი კი დაუზღვეველია!
(გადის იმავე კარებში).

(ფარდა)

მოქმედება მესამე

წინანდელი სასტუმრო. უველა კარები დადებულია, სტოლზე
ღამთა ისევ ანთია, გარეთ უკუნეთია, მხოლოდ მარცხნივ, სტუ-
ნის სიღრმეში მოსჩანს ცეცხლის ალი. ქაღალტონი ალვინგისა
შუშაბანდის კარებში დგას დიდ მანდილ წამოსხმული და გაი-
უყრება, რეგინასაც დიდი მანდალა აქვს წამოსხმული და ქაღ-
ალტონის უკანა სდგას.)

- ალვინგ. სულ ერთიანად გადაიწვა!
- რეგ. სარდაფშიაჯერ ცეცხლი არ ჩამქრალა.
- ალვინგ. რატომ არ მოდის ოსვალდი. სულ ერთია, რაღას
უშელოს?
- რეგ. მაშ მე წავალ და ქუდს წავუღებ.
- ალვინგ. განა უქულოთ წავიდა?
- რეგ. დიახ, აგერა იქ ჰკილია!
- ალვინგ. ისევ აქ ეკიდოს. ახლავე მოვა. მე თვითონ გავხე-
დავ. (გადის ბადის კარებით)
- ზასტ. (შემოდის დერეფნის კარებით) განა ქ-ნი ალვინგისა
აქ არ არის?
- რეგ. ეს არის ახლა ძირს ჩავიდა.
- ზასტ. ამისთანა უბედური ღამე ჩემს სიცოცხლეში არ გა-
მითენებია..

- რეგ. მართლადაც, დიდი უბედურება კი მოგვივიდა, ბ-ნო პასტორო!
- პასტ. ნულარ გამახსენებთ.
- რეგ. ნეტა ცეცხლი საიდან უნდა გაჩენილიყო?
- პასტ. ნულარას მკითხავთ! განა საქმარისი არ არის, რომ მამათქვენი? ..
- რეგ. რა მამაჩემი?
- პასტ. იმან სულ მთლათ გადამრია.
- ენგსტრ. (შემოდის დერეფნის კარებით) ბ-ნო პასტორო!
- პასტ. (შეშინებული მიბრუნდება) აქაც მოხვედით?
- ენგსტრ. დიახ! ეშმაკმა წაიღოს ჩემი თავი და ტანი... ოხ, იესო მაცხოვარო! ცუდი საქმე კი მოგვივიდა, ბ-ნო პასტორო!
- პასტ. (ბოლთასა სტეჟს) დიახ, საუბედუროთ, საუბედუროთ, დიახ!
- რეგ. რა ამბავია?
- ენგსტრ. რაღა რა ამბავია! ყველაფერის მიზეზი ის პარაკლისია. (ხმა დაბლა) ეგეც შენი სააღვგომო კვერცხი! (ხმა დაბლა) საშინლადა ვწუხვარ, რომ ბ-ნ პასტორს ასეთი უბედურება შეემთხვა.
- პასტ. გარწმუნებ, ენგსტრანდ, რომ მე არაფერს შუაში ვარ.
- ენგსტრ. რა ექნა და თქვენს მეტს ზღმ ხელში სანთელი არა სკვრია.
- პასტ. გარწმუნებთ, რომ არ მახსოვს, მართლა მექირა სანთელი, თუ არა!
- ენგსტრ. მე ძრიაელ კარგად მახსოვს, რომ ბატონმა პასტორმა სანთელს ცხვირი მოხოცა და ნამწვი ბურბუშელაში გადააგდო.
- პასტ. განა თქვენ დაინახეთ?
- ენგსტრ. დიახ, ძალიან კარგათ.
- პასტ. რატომ მე არ მახსოვს, ჩემს დღეში სანთლისათვის ცხვირი არ მომიხოცნია.
- ენგსტრ. დიახ, გეტყობოდათ, რომ გამოუცდელი იყავით, მაგრამ ან კი რა დიდი საქმეა, ნუ თუ ის გააჩენდა ცეცხლს?

- პასუხ (აღუგებულები დადის) ნულარას მკითხავთ.
- ენგსტრ. (უკან დასდევს) მგონი, არც დაზღვეული იყო!
- პასუხ. (დადის) არა, არა და არა, ეგ ხომ თქვენც კარგად იცით.
- ენგსტრ. (უკან დასდევს) არ დააზღვიეთ და ცეცხლი კი წაუკიდეთ? ოხ, იესო მაცხოვარო, იესო მაცხოვარო, რა დიდი უბედურებაა!
- პასუხ. (შეზღიდან ოფის უწმენდავს) ოღონდაც, რომ უბედურებაა!
- ენგსტრ. რაღა ის საქველმოქმედო სახლი დაიწვა, რომელსაც დიდი სარგებლობა უნდა მოეტანა. უყურე ახლა გაზეთები რა განგაშს ასტეხენ.
- პასუხ. მეც სწორედ ეგ მალონებს. ვინ, ვინ უნდა გაუძლოს იმათ ყბად აღებას. რომ ვფიქრობ, სისხლი მემღვრევა.
- აღვინგ. (შემოდის ბაღიდან) ვერაფრით ვერ მოვაშორე იმ ადგილს, სადაც ცეცხლს აქრობენ.
- პასუხ. ოხ, თქვენა ხართ?
- აღვინგ. თქვენ კი გადარჩით: საჯაროთ სიტყვის თქმასა, ბ-ნო პასტორო!
- პასუხ. ოხ, რომ იცოდეთ, როგორის სიხარულით ვიტყვოდი სიტყვას, ოღონც კი...
- აღვინგ. (ხმა დახლა) ყველაფერი ჩინებულათ მოხდა. ის თავშესაფარი ბედნიერებას არავის მიანიჭებდა.
- პასუხ. თქვენ აგრე გგონიათ?
- აღვინგ. თქვენ კი არა გგონიათ?
- პასუხ. ასეა თუ ისე, მაინც დიდი უბედურება მოგვივიდა.
- აღვინგ. გულ-დაშვიდებითა და დინჯათ ავწონ-დავწონოთ ეს მოვლენა.—თქვენ პასტორს უცდით, ენგსტრანდ?
- ენგსტრ. (დერეფნის კარებთან) დიახ. მაგრამ მე შემიძლია მოვითმინო.
- აღვინგ. მაშ ჩამოჯექით!
- ენგსტრ. მაღლობას მოგახსენებთ. ფეხზედაც არა მიშავს-რა.

- აღვინგ.** თქვენ ახლავე გემზე წახვალთ?
- ზასტ.** დიახ. გემი ერთ საათს შემდეგ გავა.
- აღვინგ.** მაშ, თუ ღმერთი გწამთ, ყველა ქალღმერთს წაიღეთ თანა. არ მინდა ვიფიქრო რამ ამ თავშესაფარის შესახებ. უამისოდაც ბევრი საფიქრებელი მაქვს.
- ზასტ.** ბ-ნო ელენე!
- აღვინგ.** რწმუნების ქალღმერთსაც მალე გამოგიგზავნით... როგორც თქვენ გსურდეთ, ისე მოაწყეთ საქმე.
- ზასტ.** დიდის სიამოვნებით ვიკისრებ ყოველივე მონდობილობას, მაგრამ ანდრეის ქალღმერთი ცოტა კი უნდა შეიცვალოს.
- აღვინგ.** რასაკვირველია.
- ზასტ.** ისე უნდა მოვახერხოთ, რომ სოლვიკის მამული აქაურ მრევლს დარჩეს, შემოსავლიანი მამულია. შემნახველ კასსაში შენახულ ფულების სარგებლით კი ყოველთვის შეგვიძლია დავებმართო ქალაქის ამა თუ იმ კეთილ დაწესებულებას.
- აღვინგ.** ერთის სიტყვით, ისე მოიქეცით, როგორც თქვენ გენებებოდეთ. ჩემთვის ახლა სულ ერთია.
- ენგსტრ.** ჩემი მეზღვაურთათვის მომავალი თავშესაფარიც არ დაგავიწყდეთ, ბატონო პასტორო!
- ზასტ.** მართლა თქვენ რაღაცასა მთხოვდით: მოითმინეთ, ჯერ კიდევ ვნახოთ.
- ენგსტრ.** რაღა უნდა ვნახოთ, თქვე დალოცვილო! ოხ, იესო მაცხოვარო ჩემო!
- ზასტ.** (აშოფხვრით) ან კი ვინ იცის, დიდხანს ვიქნები ამ საქმეების გამგეთ თუ არა. შეიძლება საზოგადოებამ სულ მთლად ხელი დამაბანინოს. ყველაფერი იმაზე დამოკიდებული, თუ გამოძიება რა გზას დაადგება.
- აღვინგ.** რა სთქვით?
- ზასტ.** არ ვიცი მეთქი გამოძიება რას დასკვნის.
- ენგსტრ.** (მიუახლოვდება) ძალიან ადვილი გასაგებია. იმიტომ რომ აქ, თქვენ წინაშე სდგას იაკობ ენგსტრანდი!

ჰასტ. დიახ, დიახ, მაგრამ...

ენგსტრ. მაგრამ ისა, რომ იაკობ ენგსტრანდი იმათგანი არ არის, რომლებიც თავისს კეთილის მყოფელთ ივიწყებენ.

ჰასტ. ვსთქვათ რომ აგრეთი ხარ, მაგრამ რა გზით ეშველება საქმეს?

ენგსტრ. იაკობ ენგსტრანდი მფარველი ანგელოზია, ბ-ნო პასტორო.

ჰასტ. არა, არა, მაგაზე ვერ დაგეთანხმები.

ენგსტრ. მაინც, ვნახავთ თუ საქმე ჩემებურად არ დამთავრდეს. თუ საქმე გაჭირდა, დამნაშავედ ჩემ თავს ვაღიარებ.

ჰასტ. იაკობ! (ხელს მაგრამ ჩამოართმევს) დიდი საუნჯე ხარ... მეც მოგეშველები და მალე დაიარსებ თავშესაფარს. არხენად ბრძანდებოდე.

ენგსტრ. (უნდა, რომ მადლობა გადაუხადოს, მაგრამ ვერ :ხერხებს, ისეა აღუფლებული).

ჰასტ. (საგზაო ჩანთას მხარზე გადაიკიდებს). ახლა კი გზას გავუდგეთ. ჩვენ ერთად კიმეზავრებთ!

ენგსტრ. (სასადილო ოთახის კარებთან ხმა დაბლათ რეგინას) წამომყე, გოგონა, და მოშინასავით სულ შაქრით გამოგკვებამ.

რეგ. (თავს გადაკიდებს) გმადლობთ!.. (მიდის დერეფანში და ჰასტორს ჰალტოს ჩაცმასა შეეღის).

ჰასტ. მშვიდობით, ბატონო ელენე, ღმერთმა სული სიმშვიდისა და კანონიერებისა კვლავ დაამყაროს ამ სახლში!

აღვანგ. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, ბ-ნო მანდერს! (მიდის შეშახანისკენ).

ენგსტრ. (რეგინასთან ერთ დ ჰასტორს ჰალტოს ჩაცმასა შეეღის). მშვიდობით, შვილო ჩემო, ხოლო აუ გაგიჭირდეს რამე, მიჰმართე მაშინ იაკობ ენგსტრანდს (ხმა დაბლათ) ნავთ-სადგურის ქუჩაზე... ჰმ! (ძვერე მიუბრუნდება

აღვინგისა და ოსვალდს) მეზღვეურთა თავშესაფარს კი მე ვუწოდებ „კამერგერ“ აღვინგის სახელს, და თუ ის თავშესაფარი ისე მოვაწყე, როგორც ვფიქრობ, უეჭველად ღირსიც იქმნება ცხონებული კამერგერის სახსენებელისა.

- პასტ.** ჰმ! ჰმ. წავიდეთ, წავიდეთ, ძვირფასო იაკობ. მშვიდობით, მშვიდობით (იაკობთან ერთად გადის დერეფანის კარებში).
- ოსვალ.** (მიდას სტოლთან). ის რომელი სახლის შესახებ ლაპარაკობდა?
- აღვინგ.** რალაც თავშესაფარის შესახებ, რომელიც იაკობმა და პასტორმა უნდა დააარსონ.
- ოსვალ.** ის ისევე გადაიბუგება, როგორც ეს.
- აღვინგ.** განა რამ გაფიქრებინა?
- ოსვალ.** დაიწვის მეთქი. მამი ჩემის მოსაგონებელი არა უნდა დარჩეს რა ქვეყანაზე. თითონ მე წავუკიდებ ცეცხლსა!
- რეკ.** (თავზაკ დაცემული შეჭკურებს).
- აღვინგ.** ძალიან დიდხანს კი დარჩი ქვევით, ჩემო საბრალო შვილო!
- ოსვალ.** (სტოლთან ჩამოჯდება) თქვენ მართალი ხართ!
- აღვინგ.** დამსცა, შვილო, სახეს გაგიწმენდავ. რად დასველებულხარ ასე? (ხელსახოცით სახეს უწმენდავს).
- ოსვალ.** (უკუღოდ წინ ისედება) გმადლობ, დედილო!
- აღვინგ.** ალბად, ლაილალებოდი. არ გეძინება, შვილო?
- ოსვალ.** არა, არა. მე სულაც არ მძინავს ხოლმე, მხოლოდ თავს ვიმძინარებ. (ნაღვლიანად) სხვა რამ ძილი კი ძალიან ადრე მეწვევა.
- აღვინგ.** (შეწუხებული) მართლა რომ ავათა ხარ, შე დედა მკვდარო!
- რეკ.** (ცნობის მოყვარეობით) განა ბატონი ოსვალდი ავად არის?
- ოსვალ.** (მოუთმენლად) დახურეთ ყველა კარებები... ოხ! ეს მომაკვდინებელი შიში!

- აღვინგ. რეგინა, დახურე!
- რეგ. (უფელა კარებს დახურავს და დერეფნის კარებთან გაჩერდება, ქალბატონი აღვინგისა მანდილს იხდის, ასევე იქცევა რეგინაც).
- აღვინგ. (სკამს ოსვალდთან ახლო მიიდგამს და დაჯდება) ახლა კი შენთან ახლო ვარ.
- ოსვალ. დაჯექ, დედა, რეგინაც ყოველთვის ჩემთან იქნება. გაჭირვების დროს ხომ მომეშველები, რეგინა, ხომ?
- რეგ. მე ვერა გამიგია-რა.
- აღვინგ. მოგეხმარება?
- ოსვალ. დიახ, თუ საჭირო იქნება მეთქი.
- აღვინგ. ოსვალდ, შენ ხომ გყავს დედა, რომელიც ყოველთვის დაგეხმარება!
- ოსვალ. შენა? (იღიმება) ვერა, დედა, შენ ისე ვერ დამეხმარები, (ნაღვლიანად იცინის) შენა? ხა, ხა, ხა! (ღიწკად შესცქერის, შერე უცბად) რეგინა, (მიჭმარათავს) რატომ შენობით არ მელაპარაკები? რეგინა, რატომ სახელს არ მიძახი?
- რეგ. (ხმა დაბლა) არ ვიცი მომცემს თუ არა მაგის ნებას ჩემი ქალბატონი.
- აღვინგ. შენ მალე მოგეცემა მაგისი ნება. მოდი, დაჯექ ჩემთან. (რეგინა შიშით სტოლის იქით ჩამოჯდება).
- აღვინგ. ახლა კი, ჩემო საბრალო შეილო, მინდა ჯავრი გულიდან მოგხსნა.
- ოსვალ. შენა, დედა?
- აღვინგ. ის, რასაც შენ სინიდისის ქენჯნას უძახი, რაც შენ სანანულო და საყვედურო გგონია...
- ოსვალ. ნუ თუ მართლა შეგიძლიან მომარჩინო?
- აღვინგ. დიახ, შემიძლია. ამ ცოტა ხნის წინად შენ ახსენე ზედ-მეტი ძალა სიცოცხლისა და ამ სიტყვებმა ბევრი რამ ამიხსნა, ბევრი რამ გამახსენა ჩემის წარსულიდან.
- ოსვალ. (თავს აქნევს) არაფრისგან არაფერი მესმის-რა.

- აღვანგ.** აბა შენ მამა უნდა გენახა სიყმაწვილეში, როდესაც სულ ახალ-გაზდა ლეიტენანტი იყო. აი, ვისა ჰქონდა გადაჭარბებული ძალა სიცოცხლისა.
- ოსკლ.** მე ეგ ძლიერ კარგად ვიცი.
- აღვანგ.** თითქოს მზემ შემოაშუქაო, ისე გაგინათლდებოდა გული მის მნახველს. რამდენი სიცოცხლის ძალა და თავდაუქერლობა იხატებოდა მისს სახეზე.
- ოსკალ.** მერე—რა?
- აღვანგ.** და აი ასეთი, სიცოცხლით სავსე ბალლი—იმ დროს სწორედ რომ ბალლი იყო—იძულებული შეიქმნა დასახლებულიყო პატარა მიყრუებულ ქალაქში, სადაც არავითარი სასარგებლო თავ-გასართობი არ მოიპოვებოდა, სადაც ცხოვრების ძარღვი ისე დუნეთა სცემდა, რომ სამსახურის გარეშე იმის ყურადღებას არავითარი კეთილი მისწრაფება არ იპყრობდა, სადაც ვერ ეპოვნა რიგიანი მეგობარი და მარტო ამმსონები და უსაქმურები დასტრიალებდნენ თავსა.
- ოსკალ.** დედა, დედა!
- აღვანგ.** და აი მოხდა ის, რაც უნდა მომხდარიყო...
- ოსკალ.** რა უნდა მომხდარიყო?
- აღვანგ.** შენვე არა სთქვი გუშინ, ვინ იცის რა დამემართება, ამ გამოყრუებულ ადგილას რომ დავრჩეო?
- ოსკალ.** ნუ თუ შენ გინდა სთქვა, რომ მამაჩემიც...
- აღვანგ.** დიახ, უბედური მამაშენი ვერა პოულობდა ნიადაგს გადაჭარბებულ სიცოცხლის ძალთა დასაკმაყოფილებლად, დასაოკებლად. მეც ვერ გავუნათე ცხოვრების გზა...
- ოსკალ.** შენცა?
- აღვანგ.** მე მასწავლეს დაემორჩილებოდი რაღაც მოვალეობათა მოთხოვნილებას, მე მრწამდა ამ მოვალეობათა აუცილებლობა და ისედაც ვიქცეოდი. მთელი ჩვენი ცხოვრება შეზღუდული იყო ამ მოვალეობით, ცალკე ჩემი მოვალეობანი და ცალკე იმისი. და მე

მგონია, რომ საბრალო მამიშენის სიცოცხლე ჩემ ხელში აუტანელი უნდა ყოფილიყო.

ოსვალ. რატომ ერთხელ მაინც არ მომწერე ამის შესახებ.
ალვინგ. მე მაშინ ჩემს მოვალეობათა ვსთვლიდი ამ საკითხის შესახებ შენთვის, — მისის შვილისათვის — არა მეთქვა-რა.

ოსვალ. შენ როგორღა ურიგდებოდი ამგვარ გარემოებას.
ალვინ. მე მრწამდა, რომ მამაშენი შენს დაბადებამდის უკვე გახრწნილი იყო...

ოსვალ. (ყრუ ხმით) ოხ! (წამოადგება და ფანჯარასთან მივა).
ალვინ. დღითი. დღე მარტო ერთ რამეზე ვფიქრობდი. ვფიქრობდი, რომ რეგინაც ისეთივე შვილია ჩემი სახლისა, როგორც შენ, ოსვალდ.

ოსვალ. (სწრაფათ მოტრიალდება) რეგინა?
რეგ. (შეკრთება და ხმა დაბლა კითხულობს) მე?!
ალვინგ. დიახ! ახლა კი ორივემ იცით თქვენი ვინაობა.

ოსვალ. რეგინა!
რეგ. (თავისთვის) დახეთ თურმე როგორი ყოფილა დედა ჩემი!

ალვინგ. დედა შენი, ჩემო რეგინა, ბევრ შემთხვევაში დაუფასებელი დედა-კაცი იყო.

რეგ. კი, მაგრამ მაინც ისეთი ყოფილა. განა არა ხანდისხან ვიფიქრებდი ხოლმე... მაშ ნებას მიბოძებთ, ქალბატონო, რომ ახლავე დავსტოვო თქვენი სახლი?

ალვინ. ნუ თუ მართლა ახლავე გინდა წასვლა, რეგინა?

რეგ. დიახ, ამ წუთშივე.

ოსვალ. (მივა რეგინასთან) ახლა მიდიხარ? აი, აქ არის შენი ბინა!

რეგ. გმადლობთ, ბ-ნო. ალვინგ! უკაცრავათ, შემძლია ახლა ოსვალდიც დევნიახოთ, მაგრამ ჩემი ოცნება მარტო ამას როდი ელამუნებოდა.

ალვინგ. მე, მე გიმაღავდი ყველაფერს, რეგინა!

რეგ. აბა რა სასიამოვნოა მწარე მოგონებათა ხშირი

გახსენება! რა კი გავიგე, რომ ოსვალდი ასე ავათ არის და ჩვენი შეუღლება შეუძლებელია—ალარ შემიძლია აქ, ამ მიყრუებულ ადგილას დარჩენა. მე სრულებითაც არა მსურს თავი ამოვირჩიო, ან ავათმყოფებს ულოლიაყო.

ოსვალ. თუნდაც ის ავათმყოფი ისეთი მახლობელი იყოს შენი, როგორც მე ვარ?

რეგ. დიახ, თუნდაც! ღარიბმა გასათხოვარმა ქალმა უნდა ისარგებლოს თავის სინორჩით, თორემ? დამთქნარებასაც ვერ მოასწრობს, რომ უკვე გაირიყება. მეცა მფლობენ გადაჭარბებულნი ძალნი სიცოცხლისა, ჩემო ქალბატონო!

აღვინგ. დიახ, საუბედუროთ. ჭკვიანათ მაინც ნოიქეცი, ჩემო რეგინა!

რეგ. მოსახლომი უნდა მოხდეს! ოსვალდი თუ მამას დემსგავსა, მე კიდევ დედის თვისებანი გამომყოლია! ნება მიბოძეთ გკითხოთ, ქალბატონო, იცის თუ არა პასტორმა ჩემი ვინაობა?

აღვინგ. პასტორ მანდერსმა ყველაფერი იცის.

რეგ. (მანდილს სსქაროდ ხელს წამაფლებს) მაშ გავეშურები გემზე. პასტორი კეთილი კაცია, იმას ადამიანი ყოველთვის დაიყოლიებს. გარდა ამისა მეც ისეთივე უფლება მაქვს იმ ფულის მიღებისა, როგორც იმ უმსგავს ღურგალს!

აღვინგ. ფულებს მეც მოგცემ, რეგინა.

რეგ. (ბაროტის თვალით უყურებს) თქვენ, ქალბატონო, შეგეძლოთ მოგეცათ ჩემთვის ისეთი აღზრდა, როგორც შეეფერება დიდებულის კაცის ქალს, და ის უფრო სესარგებლო იქნებოდა ჩემთვის. (თავს უკან გადაიგდებს) მაგრამ ახლა ჩემთვის სულ ერთია. (შეკე სიბრაზით გადახედავს შამპანიურის ბოთლებს) შეიძლება მეც ოდესმე დიდებულებთან ერთად მომიხდეს შამპანიურის სმა. დიახ, მომიხდება!..

- აღვინგ.** თუ ოდესმე მოგენატროს მშობლიური სახლი, ისევ ჩემთან დაბრუნდი, ჩემო რეგინა!
- რეგ.** დიდ მადლობას მოგახსენებ, ჩემო ქალბატონო! მე უკან აღარ დავბრუნდები. პასტორი მანდერსი შემივრდომებს ფრთვთა ქვეშე თვისთა, ხოლო თუ გამიჭირდა, მე ვიცი ისეთი სახლი, რომელიც უფრო სიხარულით მიმიღებს.
- აღვინგ.** განა რომელი სახლია?
- რეგ.** კამერგერ ალვინგის თავ-შესაფარი, ჩემი მამობილის სასტუმრო.
- აღვინგ.** ახლა კი ვგრძნობ, რომ დაიღუპები.
- რეგ.** თქვენ დარდი ნუ გაქვთ! (თავს უკრავს და დეკოფუნის კარებით გადის).
- ოსვალ.** (დაჯდება ფანჯარასთან და იხედება) წავიდა?
- აღვინგ.** ჰო.
- ოსვალ.** (თავისთვის ბუტბუტებს) როგორც ვატყობ, ცუდი საქმე მოგვივიდა.
- აღვინგ.** (შივა შვიდთან, მხრებზე ხელს დაადებს) ნუ თუ აგრე ძრიელ შეგაწუხა ამ ამბავმა, ჩემო დამტირებელო!
- ოსვალ.** (სახეს დედისკენ მიაბრუნებს) რას შელაპარაკებოდი მამიჩემის შესახებ?
- აღვინგ.** იქნება ჩემმა სიტყვებმა შენზე ცუდათ იმოქმედეს?
- ოსვალ.** რა სათქმელია! მართალია ცოტა კი გამაკვირვეს, მაგრამ ჩემთვის სულ ერთია!
- აღვინგ.** (ხელს მიაშრებს) როგორ? განა შენთვის სულ ერთია, რომ მამაშენი ენით აუწერელი უბედური იყო?
- ოსვალ.** რასაკვირველია, მებრალემა ისე, როგორც ყოველი უბედური ადამიანი.
- აღვინგ.** როგორ? ნუ თუ მამა მეტათ არ უნდა გიყვარდეს?
- ოსვალ.** (შოუთშენლათ) მამა, მამა! მე ხომ იმას არც კი ვიცნობდი. მახსოვს მხოლოდ, რომ ერთხელ ისე დამათრო თუთუნით, რომ პირლებინებით კინაღამ მოკვდი.

- აღვინგ.** ზუნდაც ეგრე რომ ექნა, ნუ თუ შეიღს მამა არ უნდა გიყვარდეს? საზარელია, საზარელი!
- ოსვალ.** თუ კი ბავშვს მამა თვალითაც არ უნახავს, თუ კი სიკეთე არა ახსოვს-რა, რასაკვირველია, არ ეყვარება. მიკვირს, რომ შენ, განათლებულ და მოწინავე დედაკაცს, რაღაცა ზღაპრები გრწამს.
- აღვინგ.** ნუ თუ შენა გგონია, რომ ეს მარტო ზღაპრებია, ცრუ-მოჩვენებია?
- ოსვალ.** შენვე ძალიან კარგათ იცი, დედილო, რომ შობბელთა და შობილთა საურთიერთო მოვალეობანი გადაჭარბებული, გაზვიადებული ჩვეულებაა, ერთი იმ ჩვეულებათაგანი, რომლებიც ასე აბრმავებენ ქვეყანას!
- აღვინგ.** (შეძრწუნებული) იქნება მოჩვენებანიც არიან?!
- ოსვალ.** (ბოლთას სცემს) დიახ, შეგიძლია მოჩვენებანიც დარქვა.
- აღვინგ.** (გატაცებით) ოსვალდ! მაშ შეიძლება მეც არ გიყვარდე!
- ოსვალ.** შენ ხომ გიცნობ მაინც.
- აღვინგ.** დიახ, მიცნობ, მაგრამ განა მარტო ევა კმარა?
- ოსვალ.** ვიცი რომ შენ ძალზე გიყვარვარ და მეც მადლობა უნდა გადაგიხადო ამ სიყვარულისთვის. გარდა ამისა ახლა, როდესაც მე ავათა ვარ, შენ შეგიძლიან დიდი, ძალიან დიდი სარგებლობა მომიტანო.
- აღვინგ.** რასაკვირველია! და ვმადლობ კიდევ შემომქმედსა, რომ შენ ავათა ხარ, რის გამო სახლში დამიბრუნდი. ვგრძნობ, რომ შენ მე არ მეკუთვნი, მე არ გიყვარვარ. მე ჯერ კიდევ შენი სიყვარული მაქვს დასამსახურებელი.
- ოსვალ.** (მოუთმენლათ) კარგი, კარგი, კარგი! ეგ მარტო ცარიელი სიტყვებია! შენ უნდა გახსოვდეს, რომ მე ავათყოფი კაცი ვარ და ახლა მარტო ჩემ თავზე უნდა ვიფიქრო.

- აღვინგ.** აღვიჭურვები, შვილო, მოთმინებით და აღარას მოგთხოვ.
- ოსვალ.** ხომ იმხიარულებ კიდევ, დედილო!
- აღვინგ.** (მიუახლოვდება) ვიმხიარულებ კიდევ, ჩემო საყვარელო ბიჭუნა. ხომ გადაგავიწყე ი რაღაც სინიდისის ქეჯნა იყო. ხომ აღარ უსაყვედურებ შენ თავს? მითხარ, გენაცვა!
- ოსვალ.** მართალია, მაგრამ შიშისაგან ვინ დამიხსნის?
- აღვინგ.** შიშისაგან?!
- ოსვალ.** (დადის) მარტო რეგინას შეეძლო ჩემი გამოხსნა.
- აღვინგ.** მე არ მესმის რა დამოკიდებულებაა რეგინასა და შიშს შორის?
- ოსვალ.** დიდი ხანი გავიდა, დედი!
- აღვინგ.** უკვე განთიადია. (შუშახანდში გახედვს) აგერ აღიონი მთის მწვერვალებს დაადგა, მშვენიერი დღე თენდება. მალე მხესაც ვიხილავთ, ჩემო ოსვალდ.
- ოსვალ.** ოხ, როგორი მოხარული ვარ! ოხ ჯერ რამდენი რამ არის ქვეყნათ, რომლებიც მე მახარებენ, რომლის გულისათვისაც ღირს სიცოცხლე, დღეგრძელობა.
- აღვინგ.** ოღონდაც!
- ოსვალ.** თუნდაც მუშაობა რომ ვეღარ შევსძლო, მაინც...
- აღვინგ.** გულს ნუ გაიტეხ, ჩემო სიცოცხლე, მუშაობასაც მალე დაიწყებ, რადგანაც ამიერიდგან შავი ფიქრები აღარ შეგაწუხებენ.
- ოსვალ.** მადლობელი ვარ, დედილო, რომ თანტაზიები თავიდან მომაშორე, თუ კი მეც შევძელ მათი დიდება. (დევანსე ჩამოჯდება) ახლა კი ტკბილათ ვიმუსაიფოთ, დედა ჩემო!
- აღვინგ.** ვიმუსაიფოთ (დავანთან სჯარძელს შიიტანს და შვილის ახლო დაჯდება).
- ოსვალ.** საცაა მზეც ამოვა და მაშინ კი ყველაფერს გაიგებ... მაშინ შიშიც თავს დამანებებს.

- აღვინგ. რას გავიგებ?
- ოსვალ. (უურს ან უგდებს) დედა, გუშინ საღამოთი მითხარი, რომ ქვეყნათ ისეთი არა იქნება-რა, რომ შენი ს გულისათვის არ ჩავიდინოვო.
- აღვინგ. მართალია, გითხარი...
- ოსვალ. დღესაც მზათა ხარ გაიმეორე შენი სიტყვები?
- აღვინგ. განა ექვი გაქვს. შენ ხომ იცი, რომ მარტო შენით ვცოცხალვარ!
- ოსვალ. მაშ ახლა კი ყველაფერს გაიმბობ. მე ვიცი, რომ მაგარი ხასიათის ადამიანი ხარ. შენ უნდა მშვიდათ იჯდე და რასაც გეტყვი, ყური დაუგდო.
- აღვინგ. განა ისეთი უცნაური რამ უნდა მითხრა!
- ოსვალ. გესმის, ყვირილი არ დაიწყო! სიტყვას მაძლევ, დედა, რომ მშვიდათ დამიგდებ ყურსა?
- აღვინგ. სიტყვას გაძლევ, მხოლოდ სთქვი მალე შენი სათქმელი.
- ოსვალ. მაშ, იცოდე, რომ ის დაღლილობ... ის, რომ მე შრომა და ფიქრი აღარ შემიძლია—ავადმყოფობა არ არის..
- აღვინგ. მაშ რითი ხარ ავად?
- ოსვალ. ავადმყოფობა, რომელიც მე შთამოქაველობიდან გამომყვა (უჩვენებს შებღზე და საიდუმლო ხმით უმატებს) აი, აქ არის დაბუდებული.
- აღვინგ. (თითქმას ჩუჩხუჯით). არა, ოსვალდ, ეგ შეუძლებელია! არა, არა!
- ოსვალ. ნუ ყვირი. ჩემთვის აუტანელია ყვირილი, დიახ, ეს ავადმყოფობა ჩემშივე ზის და სულ განაბული დროს უცდის. ყოველ საათში, ყოველ წუთში მოველი, რომ...
- აღვინგ. ვაიმე, უბედურსა!
- ოსვალ. იყურე!... დიახ, ასეთია ჩემი ყოფნა!
- აღვინგ. ... არა, ოსვალდ, ეგ წარმოუდგენელია, ეგ შეუძლებელია!

- ოსვალ.** ჰმ! სამზღვარ გარედ რომ ვიყავ, პირველად იქ მომიარა, მაგრამ მალე ისევ დავქკვიანდი, ხოლო როდესაც შევიტყე, რომ მე სიგიჟით ვყოფილვარ ავად, ისეთმა შიშის ზარმა ამიტანა, რომ მაშინვე სახლისკენ, შენკენ გამოვწიე.
- აღვინგ.** აი, თურმე რა ყოფილა შენი შიშის მიზეზი!...
- ოსვალ.** ოხ, რომ იცოდე რა საძაგელი, რა ამალეღვებელი მდგომარეობაა. ნეტა სასიკვდილო ავადმყოფობა მაინც იყოს! მე სიკვდილისა არ მეშინიან, თუმცა კი სიცოცხლეს მწყურია!...
- აღვინგ.** შენ დიდ ხანს, დიდ-ხანს უნდა იცოცხლო, ჩემო ოსვალდ!
- ოსვალ.** ოხ, რა საზიზღრობა, რა უკიდურესობაა! უნდა ისევ ძუძუ მწოვარა ბავშვად გადაიქცე, სხვამ გაქამოს, სხვამ გასვას. არა, არა მე ვერ ავიწერ იმ უბედურ მდგომარეობას!
- აღვინგ.** განა ძუძუ მწოვარა ბავშს დედა არა ჰყავს, რომ მოუაროს?
- ოსვალ.** (წამოხტება) არასოდეს! მე სწორეთ ვგ მაშინებს, რომ ოდესმე ჩავეგდები ლოგინათ და რამდენიმე წელიწადი საპყრათ ვიდები. იქნება ლოგინში დავბერდე კიდევ, რადგანაც, როგორც ექიმმა სთქვა, ამგვარ ყოფაში კაცი თურმე გვიანა კვდება. ვინ იცის შენ ჩემზე ადრე მოკვდე კიდევ (ღუდის საფარქელში ჯდება). იცი, რა უწოდა ექიმმა ამ ავადმყოფობას? ტვინის გალაცება, თუ რაღაც ამგვარი... (ნაფულის დიმილით) მე ეს სახელ-წოდება ძალიან მომწონს, როდესაც ვფიქრობ ხოლმე, რაღაც ალისფერი ხავერდის მინაგვარი სამოსელი მელანდება, რომლის ხელის გადასმაც კაცს იამება.
- აღვინგ.** (ევიჩის) ოსვალდ, ოსვალდ?
- ოსვალ.** (წამოხტება და ოთახში სიარულს დაიწყებს) შენ კი წამართვი რეგინა, ის რომ ჩემთან ყოფილიყო, უეჭველათ დამიხსნიდა.

- აღვინგ.** (მიუახლოვდება) რა გინდა სთქვა მაგით, ჩემო თვალის ჩინო, განა დედაშენი კი გაექცევა შენ შველას; განა ისეთი რამ იქნება ქვეყანაზე, რომ დედაშენმა შენის გულისათვის არ იტვირთოს?
- ოსვალ.** როდესაც განვიკურნე პირველის სიგიჟისაგან, ექიმმა მოთხრა, თუ კიდევ გაგიმეორდა—ხოლო რომ გამეორდება ეს უექველიაო—შენი მორჩენა აღარ შეიძლებაო.
- აღვინგ.** პირიღგან როგორ ამოუშვა მაგისთანა სიტყვები.
- ოსვალ.** ძალათ ვათქმევინე. ვუთხარი ათასი საქმეები მაქვს, ათასგვარი განკარგულება უნდა მოვახდინო მეთქი. (ეშმაკურათ იცინის) და არც თუ ტყუილი მითქვამს! (ყიღეტის ჯიბიდან ჰატაკა კალათს ამოიღებს) დედა, ამასა ხედავ?
- აღვინგ.** რა არის, შვილო?
- ოსვალ.** ბანგის ფხენილი.
- აღვინგ.** (ძწწოლით შეჭყურებს) ოსვალდ, ჩემო ოსვალდ!
- ოსვალ.** ამაში თორმეტი აბია!
- აღვინგ.** (კალათს მივარდება) მომეცი, მომეცი ეგ კოლოფი, ოსვალდ!
- ოსვალ.** ჯერ დრო არ არის, დედილო! (კალათს ისევ ჯიბეში იღებს).
- აღვინგ.** ჯავრით მოვკვდები.
- ოსვალ.** არა, დედილო, შენ უნდა იცოცხლო. რეგინა რომ ჩემთან ყოფილიყო, გაქირვების დროს უაუოთ დამიხსნიდა.
- აღვინგ.** არასოდეს!
- ოსვალ.** თუ კი ის უბედურება დამატყდებოდა თავზე და დამინახავდა ძუძუმწოვარა ბავშვივით უმწეოს, უნუგეშოს, უიმედო ავათმყოფს, როგორ არ გამომიწვდიდა ხელს საშველად?
- აღვინგ.** რეგინა თავისს დღეშიაც ვერ გაჰხედავდა...
- ოსვალ.** არა, რეგინა ისეთი ქარათმუტა არსება იყო, რომ

ჩემისთანა ავათმყოფის მოვლა მალე მობეზრდებოდა და...

აღვინგ. მაშ მადლობა ღმერთს, რომ ის ჩემს სახლში აღარ არის!

ოსვალ. მაშ ახლა შენ, შენ, უნდა გამომიწოდო, დედა ჩემო, ხელი მოწყალებისა.

აღვინგ. მე?!

ოსვალ. ვინ უფროა ჩემი გულის შემატკივარი?

აღვინგ. მე, დედა შენი!

ოსვალ. კიდევ იმიტომ უნდა დამიხსნა.

აღვინგ. მე, რომელმაც სიცოცხლე მოგანიჭე?

ოსვალ. როდისა გთხოვე სიცოცხლე მომანიჭე. მეთქი. ან როგორი სიცოცხლე მომეცი!? მე არა მსურს იგი... უკანვე ინებე!

აღვინგ. მიშველეთ, მიშველეთ! (ღერუფანში გავარდება).

ოსვალ. (უკან დაედევნება) ნუ მშორდები, სად მიხვალ?

აღვინგ. (ღერუფანიდან) მინდა ექიმს დაკუდახო. გამიშვი, ოსვალდ.

ოსვალ. (ღერუფანში) ვერც შენ წახვალ, და ვერც სხვა ვინმე შემოვა აქ! (კარებს დაჭკეტავს)

აღვინგ. (ისევ შემოდის) ოსვალდ, ოსვალდ, ჩემო უბედურო პირმშო!

ოსვალ. (შემოჭყეუბა) განა შენ დედაშვილური გული გიდევს მკერდში? რატომ არ გსურს, დამიხსნა მომავალის საშინელებისაგან?

აღვინგ. აჰა ჩემი ხელი!

ოსვალ. მაშ თანახმა ხარ?

აღვინგ. როცა საჭიროება მოითხოვს... მაგრამ არა. ეგ ყოვლად შეუძლებელია! შენ მორჩები...

ოსვალ. იმედიც კარგი საქონელია. მაშ ვიცხოვროთ ჯერჯერობით. მადლობელი ვარ, დედილო, მადლობელი! (ოსვალდი საკარძელში ჯდება, რ. აშედიც აღვინგისამ დივანთან მისწია, თენდება, ღამთა, ისევ ანთია)

- აღვინგ. (ფრთხილათ მაუხსლაგდება) დამშვიდდი, შვილო?!
- ოსკაღ. ღიახ.
- აღვინგ. (დაისრება სავარძელზე) ეს სულ შენი ოცნების ბრა-
ლია, ოსვალდ. შენი ფანტაზიის ნაყოფია და სხვა
არაფერი! შენ ვეღარ გაუძეულ იმ მღელვარებას,
რომელიც ამ ბოლო დროს განიცადე, და სისუსტემ
მოგიარა. აი, დაისვენებ დედიშენის სახლში, ჩემო
ძვირფასო ბიჭუნა, და მორჩები. ყოველივე შენ მო-
თხოვნილებას დავაკმაყოფილებ, ისე როგორც პა-
ტარაობისას გილოლიავებდი ხოლმე. ხედავ, ჩემო
სიცოცხლე, რა მალე დამშვიდდი? ავად-მყოფობამ
რა მალე გაგიარა? მე კი არ ვიცოდი! მალე ლა-
მაში დღევ გამეფდება, ცხრა თვალა მზე უხვათ
გამოგზავნის თავის სხივებს და შენი სამშობლოს
სიტურფე-სიდიადე თვალწინ გაგეშლება! (შიდის
სტოლთან და სანთელს აქრბს. შეინვარები და შთის
შწვერვალები სტენის სიდრმეში მზის სხივებით იქარ-
გებიან).
- ოსკაღ. (სტენის სიდრმისკენ ზურგ შექცეული გუნძრევლად ზის
სავარძელში, მერე მოულოდნელათ წამოიძახებს) დედი-
ლო, მომეცი მზე.
- აღვინგ. (სტოლთან სდგას და კანცვიფრებით შეჭურებს) რა
სთქვი?
- ოსკაღ. (ურუთ, თითქმის ჩურჩულით იმეარებს) მზე, მზე მინ-
და, მომეცი მზე.
- აღვინგ. (შივარდება) ოსვალდ, რა მოგდის?
- ოსკაღ. (სავარძელში იკრუნჩხება. თითოეული კუნთი უსუსტდება.
სასე შისი უოველგვარ გამომეტყველებასა ჰკარგავს და
თვალებით უაზროდ გაიციქრება სადღაც შიკს).
- აღვინგ. (თავზარ დატემული კანკალებს) რა ვქნა, რა მოსდის?
(უვირის) ოსვალდ, ოსვალდ, რა მოგდის? (დაეცმა
მუხლებზე და ახვდრევს) ოსვალდ, ოსვალდ, დამინახე,
შვილო, ვეღარა მცნობ?

- ოსკად.** (ღუღღუღებს წინანდებურად) მზე... მინდა მზე!
ალვანგ. (სასწარკვეთილებით წამოსტება, ორივე ხელებს თმაში იტაცებს და უვირის) ამის ატანა კი აღარ შეიძლება! (მერე გამოსტერებული ღუღღუღებს) არა, არ შეიძლება-მეთქი ამის ატანა. ოხ, ოხ! (უცაად მოიგონებს) რა უყო საწამლაივი? (მკერდზე ხელს აჩქარებით უფათურებს) აგერა! (ერთი ნაბიჯით უკან დადგება და უვირის) არა, არა, არასოდეს!.. ჰოო!!... არა, არა! (ერთი ნაბიჯით კიდევ უკან გადადგება, თმებში ხელებს იტაცებს და გამოუთქმელის ძრწოლითა და შიშით შეჭყურებს თავისს საუფარელ შვილს).
ოსკად. (წინანდებურად მოკუნტულა სვარძელში და ღუღღუღებს). მომეცით მზე... მზეი!...

(ფარდა)

ის ეკლასიკ.

გ ლ ე ხ ი კ ა ც ი

ვილჰელმ ფონ-ჰალენცისა

წიგნი მესამე

15

ჩამოსული მუშები მკას შეუდგნენ. ყანა, სადაც გალბენაუელი გლეხები მუშაობდნენ, ყაზარმებზედ ძალიან დაშორებული იყო; გუსტავმა განკარგულება მოახდინა — სადილი ყანაში ეზიდნათ, რომ მუშები ბევრს არ მოცდენილიყვნენ. სადილის მოსატანად ჩვეულებრივ ერთ-ერთ გოგოსა ჰგზავნიდნენ ხოლმე. დღეს სადილისთვის ერნესტინა უნდა წასულიყო.

მახლობელ კალანჩაზედ საათმა თორმეტი რომ ჩამოჰკრა, მუშებმა მკას თავი დაანებეს. ყველამ მახლობელ არხში ადგილი მოიძებნა და მოსვენებას მიეცა, — ვაჟებს თავიანთი „კურტკები“ ამოედოთ თავ-ქვეშ და მარიამობისთვის მზის სხივებისაგან დასაფარათ. სახეზედ ქუდები დაეწყოთ, ქალებს თავებზედ ფერად-ფერადი თავსახვევები მოეხვიათ და მკლავები და კანჭები კი დაეკარწახებინათ. ასე, ამგვარად, მუშები შუა დღის მზის სხივების ქვეშ იწვნენ და სადილს მოუთმენლად ელოდნენ.

ლაპარაკი არავის არ უნდოდა. მეტის მეტი დაღლილობით ყველას ქანცი გასწყვეტოდა და ძილი ეპარებოდა. ადვილი ხომ არ არის გათენების ოთხი საათიდან შუა დღემდინ მკა, ჰურის ხელეურებად შეკვრა და მერე ძნებად დაწყობა?

გეშკე სხვებთან ერთად არხში არ იწვა; ის შეუმჩნეველად განშორდა ამხანაგებს და სანამ მუშებს თვალიდან მიეფარებოდა, დინჯის ნაბიჯით მიდიოდა, მაგრამ, გაშორდა თუ

არა ცოტას, ფეხი აუჩქარა და დაბარებულსავით ყაზარმისაკენ მოუსვა.

ცოტა ხნის შემდეგ მომავალ ქალს მოჰკრა თვალი—ერნესტინა იყო, რომელსაც ორთავე ხელში ყურიანი კალათები ეჭირა და ღინჯის ნაბიჯით მინდვრისკენ მიდიოდა. გეშკემ სიხარულით შეჰკივლა და ნაცნობი ბილიკით ერნესტინას მისაგებებლად გაიქცა.

ერნესტინამ მოჰკრა თუ არა მიმავალ წვეროსანს თვალი, კალათები ძირს დაუშვა, დღინჯი შემოიყარა და ლოდინი დაუწყო. როგორც ეტყობოდა, ქალს სრულებით არ შეეშინდა ვაჟისა. პირიქით, ისე გულიანათ უღიმოდა გეშკეს, რომ მშვენიერი ბროლის კბილები მთლათ უჩანდა. გეშკე მიუახლოვდა თუ არა, ქალს ხელი დასტაცა, გადააბრუნ-გადმოაბრუნა და შიგ ტუჩებში ჩაჰკოცნა; ერნესტინას არ გაუკვირდა ამ გვარი საქციელი.

ქალმა წითელი თავმოსახვევი გაისწორა თავზედ და გამოუცხადა—კალათები ეხლა შენ წამოიღე მე დავილაღე კიდევ ცაო. რასაკვირველია, გეშკე ამის უარს ვერ ეტყოდა, თუმცა ძვირად მისცემდა ოლონდ ხელები თავისუფალი დარჩომოდა.

ორთავენი დაიძრნენ, ერნესტინა ღინჯის ნაბიჯით წინ მიდიოდა.

კარლი თვალითა სჭამდა ქალის სხეულს. იმას რა ენაღვლებოდა, რომ ქალს შიშველა ფეხები მთლათ მტვერში ჰქონდა მოსვრილი და კაბასაც მინდვრის მუშაობის ნიშნები დასდებოდა? ამ ქერქ ქვეშ გეშკეს ქალი ელანდებოდა და როგორც იყო ეს ქალი. იმასაც სწორედ ისეთი უნდოდა. ქარაფშუტა გეშკემ მბრძანებელი იპოვნა.

გალჰენაუშიც ერნესტინასთვის დარჩა; საქსონიაშიც იმის გულისთვის წამოეთრია; მარტო ამ გოგოს გულისთვის დაჰყო აპდენს ხანს ერთგვარ სამუშაოზედ.

პატარა ერნესტინას ჩინებულად ესმოდა რა ძალაცა ჰქონდა ამ კაცზედ. მიუხედავად იმისა, რომ ჯერ ჩვიდმეტი წლისა

იყო, მაინც ამოდენა ვაჟკაცის ხელში დაჭერას ახერხებდა. გეშკეს აქნობამდის ვერ მიეღწია თავის მიზნისთვის.

ერნესტინა გონებას არასოდეს არა ჰკარკავდა. ესეც რომ არა ყოფილიყო, გოგოს თავმოყვარეობა და საკუთარი თავის პატივისცემა არ აკლდა, რაც ყველა სოფლის გოგოს ღირსებას არ შეადგენს ხოლმე. ტონისავით პირველ შეხვედრილს რომ გადავარდნოდა კისერზედ, ამას არაოდეს არ იკადრებდა! მართალია გეშკე ძალიან მოსწონდა, მაგრამ ეს გრძნობა მარტო კეთილი, მეგობრული განწყობილებით იხატებოდა. იმას, სხვა თავის ხნის გოგოებსავე, ბიჭური ხასიათი შერჩენოდა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, გეშკეს არც მუდარა და არც ხვეწნა არა სჭრიდა და ერნესტინა ჯერჯერობით მაინც კლდესავით მაგრა იდგა.

ასე მიდიოდნენ მინდვრის ბილიკით. დრო გამოშვებით ერნესტინა სიცილით მიუბრუნდებოდა ხოლმე. ქალს ძალიან მოსწონდა, რომ უკან მძიმე კალათებით გეშკე ფეხებს ძლივს მოაბიჯებდა.

ერნესტინამ ყანაში თავთავი მოჰგლიჯა და იმდენი უღიტინა საცოდად გეშკეს ცხვირში, სანამ ხვითქ გადადენილმა კარლმა ცხვირი არ დააცემინა. სანამ ის კალათებს დაუშვებდა ძირსა, ერნესტინა ათს ნაბიჯზედ გაუხტა კიდევ. საშინლათ ცხელოდა და გეშკეს არ უნდოდა ფეხ მარდ გოგოს გამოსდგომოდა.

გეშკეს თუმცა ეს არ მოსწონდა, ერნესტინას მაინც არა შეატყობინა-რა და სცდილობდა როგორმე ლაპარაკი გაეხა გოგოსთან; მაგრამ ყოველი სიტყვის პასუხად ქალი მხოლოდ იცინოდა. ნახე რა ეშმაკია! დაიგულებდა თუ არა გეშკე ქალს თავის ხელში, ის თევზსავით გაუსხლტებოდა ხოლმე ხელიდან. ეს მეტის მეტი იყო გამარჯვებებს მიჩვეულ გეშკესათვის!

გეშკე რამდენი ხანია ეხვეწებოდა—კვირა დღეს გადერბაუმში წამომყე საცეკვაოთაო. ჩვენ რომ იქ ვიცეკვოთ, ვითომ რა იქნება ამაში საძრახისი?! გეშკე სცდილობდა ამ გვარი წინადადებანი ვითომ და გულუბრივეილოთ მიეცა ხოლმე.

მაგრამ ერნესტინას მოტყუილება აგრე ადვილი არ იყო. ცეკვა იმასაც უყვარდა, მაგრამ ისიც კარგად იცოდა, რომ ვაჟებს მარტო ეს ვერ დააკმაყოფილებდა.

დღესაც ტყუილათ ხარჯავდა ამდენ სიტყვებს, ტყუილათ აქებდა იქაურ იატაკს, მუსიკას, სასმელებს და ათას რაგინდარას. ქალი არც ჰოს და არც არას არ ეუბნებოდა; ის მხოლოდ ხითხითებდა ჩუმათ და რაღაცა სიმღერას ღიღინებდა.

ბიქს ბრაზი ყელში ეჩრებოდა. ის მხად იყო ცოცხლად გადაეყლაპა გოგო, მაგრამ რა ექნა, რომ ასე კარგი იყო ეს დასაქცევი?

იქვე მახლობლად ჩალის გრაფა იდგა, რომელიც ამ ვაკე ადგილზედ შორიდანვე მოსჩანდა. მოჰკრა თუ არა გეშკემ დაგროვებულ ჩალას თვალი, იმ წუთსვე ერთმა აზრმა გაუელვა თავში.

კარლი გაჩერდა, კალათები ძირს დაუშვა და ჩრდილში დასვენების-სურვილი გამოაცხადა. სადილის მიტანა რა გვეჩქარება—მუშები ხომ არ გაიქცევიან, იქ არ დაგვხვდებიანო?

ქალი დასთანხმდა და მალე ორთავემ ჩალის ჩრდილს შეათარეს თავი. გეშკემ კალათები ძირს დაუშვა და წამოიძახა:

— ოჰ, რა კარგია აქა, გოგო!

მერე მოჰხვია გოგოს ხელები და რამდენიც უნდოდა, იმდენი ჰკოცნა.

პირველად ქალი მარტო იცინოდა და ადვილად ნებდებოდა, მაგრამ ბოლოს წინააღმდეგობა დაუწყა. ეგ საძაგელი წვერი უნდა მოიპარსო, რა არის სულ ერთიანად დამჩხვლიტე ლოყებიო.

— მალე მტერი მოგიკვდეს, მალე ეგ აგისრულო, ჩემო ერნესტინავ, — ეუბნებოდა კოცნითა და ლოშნით გეშკემ, — მაგრამ ამის სანაცვლოთ შენც უნდა ამისრულო თხოვნა.

— რა გინდა?

— ეგ შენც კარგად იცი!...

— უუ! რა საძაგელი კაცი ხარ!

— თუ კი მიყვარხარ, მაშ, რა ვქნა?

— დამანებე თავი!

— აქ ხომ ვერაფერს დაგვინახავს, ერნესტინა!

მაგრამ ქალი მკაცრი გადახედვით უფრო იგერებდა გეშკეს, ვიდრე ხელებით, და ეს ღონიერი ბიჭიც ამ პაწაწკინა გოგოს ვერაფერს აკლებდა. ვაჟი იძულებული იყო ქალისთვის თავი დაენებებინა.

ერნესტინამ ვაჟი მასხარათ აიგდო. ამან ხომ ცივი წყალი გადაასხა გეშკეს ვნებათა ღელვას.

ბოლოს იმედ გადაწყვეტილსავე ვაჟი პირქვე დაეცა, თითქო აღარათურის დანახვა აღარ უნდოდა.

გოგო გამოთილ გეშკეს თავს დასდგომოდა და ეხვეწებოდა, სულელობას თავი დაანებე, ადე, წავიდეთ, მუშებს გაუკვირდებათ ასე რაათ დაიგვიანესო?

— მე იქ დაბრუნებას აღარ ვაპირებ! წავალ და შენ გულცივობას სადმე გადავეკარგებო, მიუყო გეშკემ—და ისე მოიკატუნა თავი, რომ ხმაშიც კი უზომო დარდისა და ვარამის ნიშნები გამოჰხატა.

ქალმა თავით ჩაუჩოქა და თმაში თითები შეუყო. გეშკემ წითელი—მზე მოკიდებული სახე ქალისკენ მოიბრუნა, მაგრამ ჩაიკრა ერნესტინა გულში და შეჰფიცა:

— თუ სურვილს არ ამისრულებ, ჩემ თავს უსათუოთ რამეს აუტეხო.

— რა გინდა ჩემგან?—ჩუმის ხშირ დაეკითხა ქალი, როცა თითქმის ხელში ჰყავდა კიდევ გეშკეს.

— მაგისთანა სულელურ კითხვას კვლავ ნუღარ მომცემ, ჩემო ძვირფასო!—ტკბილათ ჩასჩურჩულა გეშკემ ყურში.

ერნესტინამ თუმცა ცოტა კიდევ გაუწია წინააღმდეგობა, ბოლოს კი მაინც დაგროვილ ჩალის ჩრდილში წამოწვა...

* * *

ჩამოსულ მუშებ შორის ხშირათ ჩხუბი და უსიამოვნება ხდებოდა, მაგრამ სიყვარული და იქვეულობაც ხშირათ იჩენ-

და ხოლმე მათში თავსა. გუსტავი, როგორც ზედამხედველი, ვერაფერს ვერ ამჩნევდა. თუ ვინმე შეიყვარებდა რომელსამე გოგოს, ან გოგო ვაჟსა, ყოველ ღონესა ხმარობდნენ, რომ გუსტავს ეს ამბავი არ გაეგო.

პოლონელის გაქცევის შემდეგ სამი ვაჟკაცი დარჩა მამულში და ეს სამი როგორღაც რიგდებოდნენ ერთმანეთში. გეშქეკ ისე გამოიჩინა იმათში თავი, რომ მეტოქეობას ვერავინ უწევდა. მეჯინიბეთ ნამყოფი გეშქეკ კეთილი გულისა და პატიოსანი ბიჭი იყო. გოგოები მასხარათ იგდებდნენ და ასისიანებდნენ. იმათ ძალიან მოსწონდათ, როცა გეშქეკ ჯავრობდა და სიბრაზისაგან ქარხლდებოდა ხოლმე. მჭედლის ნაშევირდელი ფუმფაკი მალალი ტანისა და დათვსავით ღონიერი, მაგრამ ჩუმი და უხერხული ბიჭი იყო. იმას შეეძლო მთელი დღე პირ მოკუმული მჯდარიყო და პირი მხოლოდ რამის საქმელად გაეღო ხოლმე; მაგრამ, სანაცვლოთ, ღამ-ღამობით მარტო იმისი ხვრინვა-ლა ისმოდა. იმასაც ჰყავდა სულიკო. ეს რომანი ფუჟფაკს გაღბენაუშივე დაეწყო, აქ წამოსვლაც უსათუოთ იმის საყარაულოთ გადასწყვიტა, მაგრამ ეს ზომა მგონი მეტა იყო, რადგან იმის საყვარელი ისეთი საძაგელი რამ იყო, რომ ვერავინ შესცდებოდა იმითი. ღვთის წინაშე, ამათ სიყვარულს კი ვერავინ ამჩნევდა. ქალი საცვლებს უკერებდა და საზრდოს უზიარებდა, რადგან ფუმფაკი გაუმაძღარი რამ იყო. კაცს ეგონებოდა მარტო ამითი თავდება ამათი სიყვარულით. კვირაობით სასეირნოთ წავიდოდნენ ხოლმე, მაგრამ ამისთანადროსაც კი ნალაპარაკევი არავის ენახა შეყვარებულნი. სასეირნოთ გასულნი რომელიმე მიჯნას დაადგებოდნენ — ქალი წინ მიდიოდა და ვაჟი ხმა ამოუღებლივ უკან მისდევდა ხოლმე.

მუშებში გარეგნობით აღარავის ეტყობოდა შეყვარებულობა. მართალია ხანდახან ველკე ეცდებოდა ხოლმე რომელიმე გოგოს გულის დაპყრობას, მაგრამ საცოდავს ყველა მასხარათ იგდებდა. ქალები ველკეს ჯერ ისევ ბიჭათა სთვლიდნენ, რადგან უღვაში ჯერ არა ჰქონდა ამოსული.

საუკეთესოთ და შესაშურ მოარზიყეთ ყველა გეშკესა სთვლიდა, მაგრამ მიუხედავათ იმისა, რომ ბევრი სცდილობდა იმის გულის მოგებას, გეშკე ყურადღებას არავის აქცევდა.

ზედამხედველს ეს ძალიან მოსწონდა. გუსტაჲი ჯერ ისევ სალდათობის დროიდანვე იცნობდა გეშკეს. იმაზედ დიდი გასავალი ქალებში ერთ ვაჟსაც არა ჰქონდა ხოლმე მთელ გარნიზონში. კიდევ კარგი, რომ ამ გოგონებში გიჟმაჟ გეშკეს არავინ მოსწონდა, თორემ ერთ ვაივაგლახს ასტეხავდა.

აქ რომ ასე დინჯათ და ჰკვიანათ იქცეოდა, ალბათ, კუდი სხვაგან თუ ედო გეშკეს. ერთხელ, როგორღაც, საწოლო ოთახს რომ ათვალიერებდა ზედამხედველი, გეშკე თავის ქვეშაგეში ვერა ნახა. გუსტაჲმა არავის შეატყობინა ეს ამბავი. ან რა უნდა ეთქვა? გუსტაჲს უნდა გახარებოდა კიდევ, რომ გეშკე სიყვარულის ქსელებს სხვაგან აბამდა და არა შინა.

ერთხელ ერთ მშვენიერ მთვარიან ღამეში გუსტაჲს როგორღაც ძილი გაუტყდა. ბავშვმა იქირვეულა და ქმარიც იძულეზული იყო ცოლს მიხმარებოდა; ამან ისე დაუფრთხო გუსტაჲს ძილი, რომ თუქცა ბევრსა ცდილობდა, ძილს მაინც ვერ ახერხებდა.

ამ უძილობის დროს კედლის ძირში გუსტაჲს რაღაც ხმაურობა მოესმა, რამაც, ცოტა არ იყოს, გააკვირვა ზედამხედველი. გუსტაჲვი ლოგინში წამოჯდა და ყური წაუგდო. იმას ისე მოელანდა, თითქო ვიღაც ეშვება ქვეითაო, მერე ძირსაც დაეცა რაღაცა. მაგრამ ყველა ეს ხმაურობა მეტად ფრთხილი კაცისაგან იყო გამოწვეული, რადგან გუსტაჲვი თუმცა ყურს უგდებდა, მაინც ძლივს ესმოდა ხმაურობა.

გუსტაჲს იმ წუთსვე გეშკე მოაგონდა, უსათუოდ ის გადაძვრებოდა ფანჯარაშიო. იქნება თავი რომ მივანებო და არ გამოვეკიდო, ისა სჯობდესო, — გაიფიქრა გუსტაჲმა.

მაგრამ აგერ კიდევ გაისმა რაღაც ხმაურობა, რაღაცამ გაილაწუნა და დაიჭრაქუნა! ეხლა ეს ხმაურობა სულ სხვა მხრიდან მოისმა, უფრო რომ ქალების საწოლიდან.

ზედამხედველის ოთახი ქალებისა და ვაჟების საწოლ ოთახებ შუა იყო მოქცეული. ქალებს, სხვა ოთახებში გასვლა რომ სდომებოდათ, ზედამხედველის ოთახი უნდა ზაეარათ უსათუოდ. ეს მეტად ჭკვიანური ხერხი იყო შენობის ამშენებლის მხრივ.

გუსტავი წამოხტა და წაკუზული, ფრთხილად მიიპარა უანჯარასთან. კარში გაბადრულ მთვარეზე ყველაფერი აშკარად მოსჩანდა, მაგრამ გუსტავმა კი საეჭვო მაინც ვერა შენიშნა-რა. მხოლოდ როცა სულ გადიხნიქა და სახლის ძირში ჩაიხედა, აქ ვილაც კაცს მოჰკრა თვალი. ეს კაცი დაკუზულიყო და მიწაზედ თითქოს რაღაცას ამაგრებდა. მერე წელში გაიმართა და ზეით სახლის ფანჯრებისაკენ ამოიხედა.

მთვარის შუქზედ გუსტავმა გეშკე იცნო.

როგორც ეტყობოდა, გეშკე ვილაცას, ზეითა სართულში მყოფს, ელაპარაკებოდა და რაღაც ნიშნებს აძლევდა.

გუსტავი მოუთმენლად ელოდა საქმის გათავებას და სულგანაბული ქვეით იყურებოდა. უცბად კედელზე რაღაც თოკი შენიშნა.

როგორ, თოკის კიბე? მაშ, როგორც ეტყობა, ფანჯარაში ამოდრომას აპირებს. გუსტავს სისხლი თავში მოაწვა. ადლუმების დროს გეშკესა და იმას რამდენჯერ ჩაუდენიათ ამგვარი საქციელი. იმას მაშინ სჩადიოდნენ, თუ მუშა ქალებს ბატონი გარედან დაჰკეტავდა, და გასაღებს თან წაიღებდა ხოლმე. ერთხელ როგორღაც გუსტავი და გეშკე ვილაც მებატონის მამულში გააჩერეს. მოურავი მეტად სასტიკი იყო და გოგოებთან გაძრომა მეტად ძნელი იყო. მაგრამ ამ გაჭირვებიდან თავის დაღწევა, როგორც ყოველთვის, ისევ გეშკემ მოახერხა: კარლი ბოსელში შეიპარა და ყველა ძროხები აუშვა. რამდენიმე წუთს შემდეგ ძროხები ღმუილით ეზოს მოედნენ. მოურავი იძულებული შეიქმნა თითონ წასულიყო მოსამსახურე გოგოებთან და ძროხების დაბმა ებრძანებინა. გუსტავმა და გეშკემ ამ შემთხვევით ისარგებლეს, გოგოების ოთახებში შეძვრნენ და დაიმაღნენ. ასე კი შეიპარნენ გოგოების ოთახში მოხერხებულის ბიჭები.

ეს ხერხი კი მოიგონა გუსტავმა, მაგრამ გულში კი გეშკეზე ძალიან ჯავრობდა, რადგან ამ უკანასკნელმა ეხლა იმის მოტყუილება და გაცურება მოინდომა უკაცრავად, შორს წაბრძანებულხართ! გუსტავმა გადასწყვიტა, გეშკე უსათუოდ დაეჭირა და დაესაჯა კიდევ, რასაკვირველია.

მაგრამ ჯერ უნდა უყარაულო და ვნახო რას იზამს გეშკე, მაშინ იქნება ისიც ვავიგო ვის აძლევს ამ ნიშნებსაო.

ამ დროს გუსტავმა კედევ ერთ ვილაცას მოჰკრა თვალი. განათებულ კედელზე რაღაც ჩრდილი მოსჩანდა. პირველად გუსტავს ეგონა კედელზე ჰკილია რაღაცაო, მაგრამ მალე შენიშნა, რომ ვილაცა თოკის კიბის შემწეობით ძირს ეშვებოდა.

ზედამხედველი თავის თვალებს არ უჯერებდა. ეს... ხომ იმისი და იყო!

გუსტავი ისე განცვიფრდა, რომ ადგილიდან ფეხი ვეღარ მოიცივალა. ერნესტინა და გეშკე! განა ვინმე დაიჯერებდა ამას? ერნესტინა, რომელსაც როგორც გოგოს ისე უყურებდა გუსტავი!..

ერნესტინა აჩქარებით ჩაეშვა ძირსა და თოკის კიბე ხელიდან გაუშვა; ვაჟმა გულში ჩაიკრა და სანამ ხელიდან გაუშვებდა, რამდენიმე მანძილი ხელით გაარბენა. გუსტავმა აშკარად გაიგონა იმათი სიცილი.

ძმა უნძრევლივ იდგა და შეყვარებულებს დარეტიანებული დაჰყურებდა. რატომ წინდაწინვე არ შენიშნა! საკვირველი იყო, მაგრამ ეს უფრო აჯავრებდა გუსტავს. ეს საქმე უსათუოდ კაი ხნისა უნდა იყოს და იქნება გაღბენაუშიც იყო დაწყებული. თურმე რას სჩადიან იმის ზურგს უკან და იმან კი ვერა შენიშნა-რა! ეს უთუთქავდა გულსა და უწამლავდა. დამაცადეთ, მალე მოგიწამლავთ მაგ სიამოვნებას!

მთვარით განათებულ ღამეში გუსტავი აშკარათ ჰხედავდა ორთავეს. ერნესტინა გადაეხვია წვეროსან გეშკეს და მაგრა ჩაიკრა გულში. როგორცა სჩანდა, ერნესტინა პირველად არ ეალერსებოდა გეშკეს. მტრედებსავით არ კურკურებენ?... ეშმაკმა წაიღოს თქვენი თავი!...

გუსტავი თავის თავს ანგარიშს ვეღარ აძლევდა — თავი სულ ერთიანათ გადაერია. გულში რაღაცამ — იჭენეულობის გრძნობის მსგავსმა გაუელვა. მერე თავისი წარსული სიყვარულიც მოაგონდა. არა, გუსტავსაც კარგათ ესმის რასაც სჩადიან ქვეით!

მაგრამ შეურაცხყოფილ ძმის გრძნობამაც გაუღვიძა გუსტავს გულში. განა დას არ უნდა წაესარჩლოს? გოგო ჯერ თვრამეტი წლისაც არ არის და გეშკე კი მოღალულ-მოქანცულია ამგვარ არშიყობაში! დასწყევლოს ღმერთმა! კარგა გაუცურებივართ. იქნება ეხლა დამცინიან კიდევ!

გეშკემ და ერნესტინამ ხელი ხელ ჩართულებმა ნელის ნაბიჯით მინვდრისკენ გასწიეს.

გუსტავს ჩქარა უნდა ეღონა რამე! ის გამოირკვა გარინდებულ მდგომარეობიდან, საჩქაროთ რაღაცა წამოიხსნა ზურგზედ და ფიცხლავ წადები ჩაიცვა. ამ დროს პაულინასაც გაეღვიძა.

ცოლი დაეკითხა — ამ შუა-ღამისას სად მიდიხარო! გუსტავმა გაბრაზებით მიუგო — თანჯრიდან ვიღაცა გადაძვრაო.

— ვინ უნდა გადაძვრალიყო? — შეშინებულის ხმით დაეკითხა პაულინა. გუსტავს შერცხვა დის ხსენებისა და უპასუხა, ქალი ვერ გავარჩიე ვინ იყო, მაგრამ ფაქი კი გეშკე იყოო.

პაულინამ სანაჯს ცეცხლი წაუკიდა და ქმარს შეშინებული და დარცხვენილი შეჰყურებდა. პაულინა ეკედრებოდა არ გასულიყო და ხელიც კი მოჰკიდა, რომ ძალით დაეჭირა ქმარი, მაგრამ გუსტავმა ხელი ჰკრა და შეტევით უთხრა — შეზედამხედველი ვარ და ჩემ გვერდზედ ამგვარ სისაძაგლეს ვერ მოვიტმენო. ამ სიტყვებით კარშიც გავიდა. პაულინა კარებამდინ გაჰყვა.

— ერნესტინას მაინც ნურას ერჩი! — გაიგონა გუსტავმა ცოლის სიტყვები.

ახალგაზდა ზედამხედველმა აჩქარებით ჩაირბინა კიბე. გასავალი დაუკეტავი დახვდა, თუმცა ამ კარების გასაღები მარტო გუსტავსა ჰქონდა და კარებს ყოველ საღამოს თავის ხელითა

ჰკეტავდა ხოლმე. დღესაც ნამდვილად ახსოვდა, რომ დაძინების წინ კარები ჩაჰკეტა. რასაკვირველია, გეშქეს სხვა გასაღები უშოვნია და იმითი უღია კარები. ყველა მატყუილებდა. ცოლსაც კი სცოდნია ამ კავშირის ამბავი და ქმრისთვის დაუმალია.

გუსტავი გაშმაგდა. ოჰ, თუ ჩაუვარდებიან ეხლა ორთავენი ხელში!.. ამ ფიქრით იმ მხარისკენ მოუსვა, საითკენაც გეშქე და ერნესტინა წავიდნენ ამ რამდენიმე წუთის წინათ, მაგრამ გუსტავმა ცოტა დაიგვიანა და ქალ-ვაჟი ეხლა აღარსად სჩანდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ ღამე დღესავით ნათელი იყო, მინდორზედ ქაჭანებათ აღარავინ მოსჩანდა. გუსტავი ერთ-ერთ ბილიკს დაადგა და აჩქარებით წინ მიდიოდა, იმას რაღაც წინათგრძნობა ეუბნებოდა, რომ გეშქე და ერნესტინა სწორედ ამ გზით წავიდოდნენო.

რატომ ვერ შევნიშნე აქნობამდის? ჰაულისასაც კი სცოდნია ეს ამბავი და, როგორც ეტყობოდა, ისიც ამ საძაგლებს თანაუგრძნობდა. ეს იყო ყველაზედ საწყენი და! ვინ იცის, იქნება ყველამაც იცის ეს ამბავი! მართო იმან არა იცოდა—რა და ყველაზედ ბრიყვი ის გამოდგა. კარგი ზედამხედველი ბრძანებულა! თვალები სადა ჰქონდა, სადა?

გუსტავი შეუსვენებლივ წინ გარბოდა, მაგრამ ჯვარედინ გზაზედ იძულებული იყო გაჩერებულიყო და გონება მოეკრიბა. ასე სირბილით არა მგონია ისინი დავიჭიროო, გაიფიქრა გუსტავმა. სად უნდა იყვნენ? აქ ისეთი ადგილი ხომ არსად არის, სადაც დამაღვა და თავის შეფარება შეიძლებოდესო? დაიცა, დაიცა—არის! აქ მინდორზედ ერთი ძველი შენობაა და ისინიც უეჭველად იქ იქნებიან! რატომ წინდაწინვე არ მივხვდი ამას?

ამ შენობაში სხვა-და-სხვა სამეურნეო იარაღს ინახავდნენ და ავდრის ღროს მუშები თავს შეაფარებდნენ ხოლმე.

გუსტავი დარწმუნებული იყო, რომ ერნესტინა და გეშქე უსათუოთ იქ იქნებოდნენ და ამიტომ ფეხიც აუჩქარა. ის შენობაც მალე გამოჩნდა მთვარით განათლებული; შეუშინვე-

ლად მიპარვა ყოვლად შეუძლებელი იყო. რამდენიმე ნაბიჯი-
ლა აკლდა, რომ უცბათ კარები გაიღო, ვილაც წვეროსანმა
კაცმა გამოიხედა და იმ წუთშივე მოხურა კარები.

ზედამხედველი ერთ წუთს გაჩნდა კარებთან და კარის
გაღება დააპირა, მაგრამ შიგნიდან ვილაცა აწვებოდა. გუსტავი
მხრითაც მიაწვა, მაგრამ ვერას გახდა. მერე მკაცრად და-
უყვირა და კარების გაღება უბრძანა; შუგ ვილაცეები ჩურჩუ-
ლებდნენ და კარების გაღებას კი, როგორც ეტყობოდა,
არ აპირებდნენ.

გაათრებული გუსტავი გაქანდა და რაც ძალი და ღონე
ჰქონდა, კარებს დაეტაკა. ფიცრის თხელი კედლიდან კოჭაკე-
ბი ამოცვივდნენ, დამპალმა ფაცარმა დაიჭრაჭუნა და კარები
სულ მთლად დაიშალა. ზედამხედველი ერთ წუთს შიგ გაჩნდა.

სამი ადამიანი პირის-პირ იდგნენ; ვაჟები მზად იყვნენ შე-
ბრძოლებოდნენ ერთმანეთს და შეშინებული გოგო კი თავის
საყვარელს ამოჰკვროდა გვერდში.

აქ ძალიან ცოტა რამ იყო საჭირო, რომ სისხლი დაღვრი-
ლიყო. გუსტავი გაცოფებული იდგა. საკმარისი იყო იმის მო-
წინააღმდეგეს ან ხელი მოექნია, ან სიტყვა რამე შეეკადრე-
ბინა, რომ გუსტავს ხელი აეღო ამხანაგზედ.

მაგრამ გეშკე მალე მიხვდა, რა მდგომარეობაშიც იყო, და
გადასწყვიტა გუსტავი მოთმინებიდან არ გამოეყვანა. რაც უნდა
მომხდარიყო, ერნესტინას ძმასთან ჩხუბს შერიგება ერჩინა.
თავ-ჩაქინდრული და ხელებ ჩამოშვებული გეშკე მომნანებელ
ცოდვილსავით იდგა გუსტავის წინა.

გამოცდილობა და ჭკვიანმა გეშკემ კარგი ხერხი იხმარა:
იმისმა თავდაბლობამ გუსტავი თითქმის დაამშვიდა.

მაგრამ გუსტავი ცხადათა ჰგრძნობდა, რომ ეს ამბავი რა-
მეთი უნდა დაბოლოვებულიყო და მოჰყვა ლანძღვა-გინებას
იმის გინება და წყევლა-კრულვა სეტყვასავით ეცემოდა გეშკე-
სა და ერნესტინას. გუსტავში მოხუცმა ბიუტნერმა გაიღვიძა;
ახალგაზრდა ბიუტნერს რაც ლანძღვა-გინება და წყევლა-კრულ-
ვაც კი გაეგონა სიყმაწვილეში, ყველაფერი ეხლა მოაგონდა.

გოგომ პირველმა მიუგო პასუხი.

ჩვენ სრულებითაც არა ვართ ისეთი საძაგლები, როგორც შენა გგონია და ცუდი ჩვენ არა ჩავვიდენია-რაო; „მართალია ჩვენ გვიყვარს ერთმანეთი, მაგრამ სიყვარული განა დასაძრახისიაო“? ეს პატარა ქმნილება ძალიან მჭევრმეტყველად ლაპარაკობდა. გეშქეს წასარჩლება საჭირო აღარ იყო; ის გაკვირვებით ყურს უვდებდა თავისვე სიტყვებს, რომლებსაც ერნესტინა ამ რამდენიმე დღის წინად თითქოს არ ეთანხმებოდა და ეხლა კი ძმის წინააღმდეგ იგივე სიტყვები მოჰყავდა. რა მალე ითვისებენ ქალები სხვის აზრებს!

გუსტავმა დაუღრიალა — შენ ტუტუცი გომბიო ხარ და მე გადავაჩვევ სიყვარულზე ფიქრსა და ლაპარაკსაო.

დამ ძმის თვალწინ გადიხარხარა. მთელ დედამიწის ზურგზედ ერთი ადამიანიც ვერ აღგვიკრძალავს ჩვენ ერთმანეთის სიყვარულს და მით უმეტეს შენაო: შენ თითონ ვვაჩვენე ამგვარი სიყვარულის მაგალითიო. ამ მკვახე ლაპარაკის გაშგონი გუსტავი გაქვავდა, ველარა მოახერხა-რა და მალე მიხვდა, რომ ამ ასპიტ გოგოსთან ლაპარაკით ვერას გახდებოდა. პასუხის მაგიერ გუსტავმა დაუღრიალა დას:

— წამოეთრიე შინა, მე გიჩვენებ სეირსა! — ამ სიტყვებით მკლავში ხელი სტაცა და ტყვესავით კარებისაკენ წაიყვანა. გეშქეც უკან გაჰყვა და ამ რიგათ სამთავემ ყაზარმისკენ გასწიეს.

— ხელი გამიშვი, გუსტავ, მე თითონ წამოგყვები, — ცოტა ხნის შემდეგ უთხრა ერნესტინამ გუსტავსა, რომელსაც მიუხრუჭებდავით მოეჭირა თითები და აღარ უშვებდა. — არ გაგეჰცევი. ცუდი ხომ არა ჩამიდენია-რა, რა გინდა!

ეხლა კი გუსტავმა გაანთავისუფლა და სამთავენი ერთ წყებად მიდიოდნენ გაჩუმებულნი.

გუსტავი თითქმის სულ დამშვიდდა. ეხლა ისევ იმისმა ბუნებრივმა გულკეთილობამ გადააქარბა. განა მართლა ისეთი ცოდო ჩაიღინეს, რომ აღარ ეპატიებოდეთ?

გეშკემ, მგონი, შეატყო გუსტავს გუნების გამოცვლა და პირველმა დაარღვია. სიჩუმე. იმან გამოაცხადა—ერნესტინას საქმრო ვარ და მე და ერნესტინა ჯვრის წერას ვაპირებთო.

გუსტავმა მოკლედ მოუჭრა: „ეგ გამიგონია!“ რამდენ სხვა გოგოს დაჰპირებია გეშკე ჯვრის წერასა! მაგრამ მე ჯერ იმოდენად არ გავფიქვებულვარ, რომ ჩემი და შენისთანა უპირულ კაცს მივათხოვო.

ამასობაში ყაზარმასაც მიუახლოვდნენ. კიბეზედ სამთავენი უხმაუროდ ავიდნენ, გეშკე თითის წვერებით ვაჟების ოთახში შევიდა და ერნესტინა კი გუსტავმა თავის ოთახში დასტოვა. პაულინა აღშფოთებული და აღელვებული ელოდა ორთავეს.

ზედამხედველი გაჯავრებული იყო და არც ერთ კითხვაზედ პასუხს არ აძლევდა. ცოლსა. ქალებმა, გუსტავის ჩუმათ, მრავალ მნიშვნელოვანად გადახედეს ერთმანეთს.

* * *

ამ ჩხუბმა რამდენსამე დღეს გასტანა! გუსტავი გეშკეს სრულიად არ ელაპარაკებოდა და დას კი როგორც უკანასკნელ მოსამსახურეს, ისე ექცეოდა. ღამ ღამობით ორჯერ-სამჯერ დგებოდა, ვაჟების ოთახს დაათვალიერებდა, მერე ქალების ოთახს წაუგდებდა ყურსა და ისევ მიწვებოდა.

მაგრამ გუსტავის ცუდმა გუნებამ ყველაზედ მეტად პაულინა დასტანჯა. გუსტავი ჯიუტად გაიძახოდა, შენც იმათი მხარე გიჭირავსო და პაულინას თავის მართლებას აღარ ისმენდა: როცა ეტყოდნენ, გეშკეს ცუდი განზრახვა არ უდევს გულში და უსათუოთ ჯვარს დაიწერს ერნესტინაზეო, გუსტავი ცხარობდა და ჰყვიროდა—მე კარგათ ვიცნობ გეშკეს, მადლობა, ღმერთსა სამი წელიწადი ერთად ვიზსახურეთ და ვიცი, რა ვაჟბატონიცა ბრძანდებო.

ამ აურ-ზაურის დროს პაულინამ დის წერილი მიიღო.

კაჩნერის იქვრივი ნწერებოდა:

საყვარელო პაულინავ!

„პირველად ღმერთსა ვთხოვ შენს დიდხანს სიცოცხლესა და კარგათ ყოფნასა, შენის ქმრითა და შვილითა. ახლა, ვიცი ჩემ ამბავსაც იკითხავ. მე, მადლობა ღმერთსა, კარგათა ვარ, მხოლოდ ეს არის, რომ უშენობით მომწყინდა ცხოვრება. ჩვენში ახალი ამბავი შემდეგია: მათი ბრწყინვალეობა, გრაფი დეპით თავის მამულში ჩამობრძანდა; მე ქალბ. ბუმილესთან ვიყავ სანახავათ, რომელმაც სიყვარულით მოგიკითხა. გრაფის ასული ვანდა მართლა დანიშნული ყოფილა და ამას წინათ დანიშნულიც ჩამოვიდა „სალონდში“. საქმრო ძალიან ტანმორჩილია და თუმცა ქ. ბუმილეს არ მოსწონს ესა, ჩვენ მაინც გვიხარია, რომ ჩვენი ვანდას დანიშნული თავადიშვილია. ქორწინებას, რასაკვირველია, დიდის ამბით გადიხდინა, ეს ქ. ბუმილემ მითხრა, — საქმელ-სასმელი მრავალზედ უმრავლესი იქნება და ბერლინიდან სასიძოს ნათესაობა და ნაცნობები ჩამოვლენ — სულ დიდი ვინმეები. აი, სერიი მაშინ იქნება, მთელი სოფელი მოუთმენლად მოგლის ამ ამბავსა. ახლა სხვა ამბებსაც მოგწერ: ტრაუგოტტ ბიუტნერს რაც კი ებადა, იმ ვაჭარმა წაართვა, რომელმაც ამას წინათ ფული ასესხა. მოხუცები სულ მარტოდ მარტონი დარჩნენ, რადგან ტონი, როგორც ამბობენ, ბერლინში წასულა; მხოლოდ არავინ იცის, იქ რას აკეთებს და არც თითონ იწერება წერილებსა. ათას რამეს გაიძახის ხალხი! თავისი ბავშვი ტერეზას მიუგდო და თითონ კი სადღაც გადიკარგა, ეს განა საკადრისია? მთელი სოფელი გაკვირვებულა! კარლი და ტერეზა ეხლა ვერგსბახში ცხოვრებენ და ლუკმა პურს ვაი ვაგლახითა სჭამენ. საწყალ მოხუცებს რამდენი უბედურება დაატყდათ თავზედ. ტრაუგოტტ ბიუტნერი ხმა ჩაკმენდილი დიდის და სულ რაღაცაზედა ჰფიქრობს; სოფელში გაიძახიან, ჭკუაზედ შეიშალაო. ან რა საკვირველია, შვილო, რაც იმან ვაი-ვაგლახი გამოიარა და ნაღველი სჭამა, რა ხერს დააყრიდა? დედაბერიც ძალიან სუსტათ არის, ამ კვირია ეკლესიაშიცა

ესტქვი: საცოდავი სანთელსავით დნება მეთქი. ფეხებში წყალმანკი გაუჩნდა და ერთი ლუკმა პური არა აქვთ საქმელი, რადგან გარრასოვიცვა ყველაფერი გამოაცალა ხელიდან. ხარებიც კი წაიყვანა—ეს ყველაფერი გუსტავს უთხარი. დიდ გასაჭირში არიან და კეთილი ხალხი რომ არ ეხმარებოდეს, ვინ იცის, რითი გაათავებდნენ თავიანთ სიცოცხლეს. ბიუტნერები ყოველთვის შრომის მოყვარენი და დაუღალავი მუშაკნი იყვნენ, მაგრამ უყურე სადამდის მიაღწიეს. მთელი სოფელი კაშმელერნსტსა ლანძღავს, იმას მაინც შერცხვეს და შეიბრალოს საცოდავები, იმან გაყვლიფა ერთიანად. ამითი გავათავებ ჩემ წერილს და გისურვებთ ყოველ კეთილს.

ღავშთები შენი მოსიყვარულე დედა,

კლემენტინა კაჩნერი.

ამ წერილმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა წამკითხველებზედ. სამშობლოს ამბები იშვიათათ ესმოდათ ხოლმე. მოხუცი ბიუტნერი ისედაც ძნელად აიღებდა ხოლმე კალამს ხელში და წერილის დაწერისათვის ხომ წელი სწყდებოდა.

ამ გვართ რაც უნდა მომხდარიყო გაღბენაუში, გუსტავი თავის მუშების წერილებიდან გაიგებდა ხოლმე.

გუსტავს მანის ჯავრი ძალიანა ჰქონდა, მაგრამ სცდილობდა, ეს იღუპილი გულის ქენჯნა სხვებისაგან დაემალა. რაც მომხდარა იმათ თავსა, ყველა ამას გუსტავი წინდაწინვე მოელოდა. მაგრამ ყველა ამ უბედურებას რაღა დედას ლოგინათ ჩაეარდნა აკლდა?

მამას ეხლა აღარა გააჩნია-რა ქვეყნად! ამგვარ გაჭირვებაში მარტოთ მარტონი არიან მოხუცები. ამაზედ დიდი უბედურება რაღა იქნებოდა?

შავბედითი წერილი ოჯახს ყველა წევრმა წაიკითხა. ლაპარაკობდნენ გაღბენაუში მომხდარ ამბავზედ, თათბირობდნენ როგორ დახმარებოდნენ მოხუცებს და ახლად მომხდარი უსიამოვნება ყველას დაავიწყდა.

ყველა იმ დასკვნას დაადგა, რომ მოხუცებს ფულით უნდა დავეხმაროთო. ყველას თავისი წვლილი უნდა მოეტანა და რაც შეგროვდებოდა, მოხუცებისთვის გაეგზავნათ. გეშქემ ითხოვა, ნება მომეცით მეც შემოვიტანო ჩემი წვლილიო და არც უარი მიიღო.

გუსტავს ერთი რამე კიდევ ესიამოვნა: გოგობმა ეს ამბავი რომ გაიგეს, შეეკრიბათ ფული და ერთ მშვენიერ დღეს იმათაც მოუტანეს გუსტავს კაი თანხა და სთხოვეს, ესეც გაუგზავნეთ მოხუცებს გალბენაუშიო.

გუსტავი და გეშქე კი მაინც ვერ შერიგდნენ, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ კი ზედამხედველი მაინც გამოელაპარაკა თავის დის საყვარელსა.

V

დედაბერი ბიუტნერი გარდაიცვალა. უკანასკნელ დღეებში დედაბერი სულ სიცივეს უჩიოდა და ცოტათი მაინც რომ გაეთბო თავის დედაკაცის გაყინული სხეული, მოხუცი იძულებული იყო იმასთან დაწოლილიყო ხოლმე ლოჯინში.

ერთხელ შუადღისას რომ დაბრუნდა ბიუტნერი შინა, ცოლი პირქვე დამხობილი და ხელებ გაპარჩყული დახვდა. მივიდა, ხელი შეახო, მაგრამ დედაკაცი სულ მთლათ გაციებულყო. შეიძლება რამდენიმე საათიც ეგდო ასე. დედაბერი სულ მთლათ გაქვავებულიყო და სიცოცხლის ნიშანი აღარ ედო. პირისახის ერთი მხარე გალურჯებოდა კიდევ.

გაქვავებულსავით იდგა მოხუცი თავის მეგობრის სხეულთან და მიუხედავად იმისა, რომ ცოლი გულ-წრფელად და ძლიერ უყვარდა, მაინც არ მოეხვია იმის ნაშთს და არ მიჰღერსა. როგორც უწინ, მის სიცოცხლის დროს, ისე ეხლაც მოხუცმა გულ-ჩვილობა არ გამოიჩინა. ბევრი ისეთი დღე დაღამებულა, რომ ცოლ-ქმარს ერთი სიტყვითაც არ მიუმართავთ ერთმანეთისთვის, ბევრ კვირასა და ბევრ თვეებს გაურბენიათ ისე. რომ ამათ არ უკოცნიათ ერთმანეთისთვის და

არ მოხვედნიან ერთი-მეორეს. უხეში სიტყვა-პასუხი ქმრის მხრივ და ცოლის ცრემლები კი ძალიან ხშირი მოვლენა იყო იმათ ცხოვრებაში. მაგრამ, ყველა ამის მიუხედავად, წრფელი ერთგულება და სიყვარული უხილავად აკავშირებდა იმათ ცხოვრებას. მათი სიყვარული ულამაზო და უხეშ ქერქ ქვეშ იყო დაფარული, როგორც ისეთი წმინდათა წმინდა და სუფთა რამე, რის ჩვენება ადამიანს არ უყვარს, რადგან ისედაც გასაგები და აშკარაა მათთვის.

გლეხი ბოლომდის იმათ დარჩა, რაც იყო და თავისი უბრალო დამოკიდებულობა ცოლთან ბოლომდის შეიჩინა. ეხლაც, მიცვალებულს რომ დაჰყურებდა, არც მოსთქვამდა და არც თმასა და ტანთსაცმელს იგლეჯდა. იმას ღრმა ოხვრა ამოსკდა მხოლოდ და თავისვე შეუმჩნეველად ორი მსხვილი ცრემლი გადმოუგორდა ლოყებზედ, ეს იყო და ეს, მეტი არაფერი.

მერე თავდარიგსაც შეუდგა. მივიდა, თვალები დაუხუჭა, გაჰბანა და სუფთა პერანგი ჩააცვა. ყველა ეს უშიშრათ და შეუდრეკლად გააკეთა, შემდეგ სოფელში წავიდა, სოფლის სამმართველოში გამოაცხადა ცოლის სიკვდილის ამბავი, კუბო შეუკვეთა და მოძღვარსაც მოელაპარაკა დამარხვის შესახებ.

თუმცა არავინ მოელოდა, დედაბერი მაინც კაი ამბით დაიმარხა. მიცვალებული ბევრმა ახალგაზდებმაც და ხნიერმა ხალხმაც გააცილა საფლავამდინ; რამდენიმე გვირგვინი მიიტანეს და საფლავზედ საეკლესიო გუნდმაც უფასოთ იგალობა.

აი, აქ გამოჩნდა, რომ ბიუტნერიანთ ოჯახს კიდევ ბევრი მგგობარი შერჩენოდა გალბენაუში. ამ თანაგრძნობას რაღაც დემონოსტრატიული ხასიათი და ელფერი ედო. ბიუტნერიანთ მამულის სვე-ბედმა ყველას ყურადღება მიიპყრო და ბევრი დავალიანებული გლეხი დააფიქრა მწარედ—ვაი თუ ჩვენც ასეთი ღლე დაგვადგესო. თუმცა ამ მამულის ნაწილ-ნაწილად გაყიდვის დროს ბევრმა გალბენაუელმა გლეხმა მიიღო ამ ვაჭრობაში მონაწილეობა, ზოგიერთების გარდა, უმეტესი

წაწილი მაინც ბიუტნერს თანაუგრძნობდა და გულში იმის გამძარცვავებს ლანძღავდა. ეს დაფარული გრძნობა სწორედ ბიუტნერის დედაკაცის დასაფლავების დროს გამოიხატა.

ყველას უნდოდა ენახა—კაშელერნსტი დასაფლავებას დაესწრებოდა თუ არა. მაგრამ გაცვეთილი მიკიტანი უსათუოდ მიხვდა, რომ მთელი სოფელი იმის წინააღმდეგი იქნებოდა და თავის მაგიერ ოტილია გამოეგზავნა და ჯან გვირგვინიც გამოეტანებინა.

კუბოს მხოლოდ მოხუცი ბიუტნერი, ტერეზა და კარლი მისდევდნენ. პატივცემულ მრავალრიცხოვან ოჯახიდან მეტი აღარავინ დარჩენილიყო დღესა.

მოძღვარმა ისარგებლა შემთხვევით, რომ მსმენელთა გული მოეღობა და აეჩუყებინა. გლეხებში დიდი ხნის ცხოვრებით მოძღვარმა ჩინებულად იცოდა, რომ მხოლოდ დიდი უბედურება თუ მოულობს ხოლმე გლეხს სასტიკს და ცივ გულსა.

კარლი როგორც ბავშვი, ისე გაჰკიოდა და ქვითინებდა. მოხუცს კი, მგონი, ცრემლი გამოლოცდა თვალებში. ქადაგებაში მოძღვარმა მოხუცი მრავალტანჯულ იობს შეადარა და სთქვა—თუ უზენაესმა ამდენი უბედურება არგუნა წილად და ბიუტნერმაც ასე უხმოდ მოიდრიკა მის წინ ქედი, ალბათ, ამასაც ოდესმე ისე აღამაღლებს, როგორც იობი აღამაღლა ოდესღაცაო.

უკანასკნელ დღეებში დედაბერმა ბიუტნერმა ცოტა კიდევ ისიამოვნა: უცხო ქვეყნიდან შეიღებმა ფული და წერილები გამოუგზავნეს. სწორედ ამავე დროს ტონისაც გამოეგზავნა წერილი და ფული.

მაგრამ ტონის წერილში ყველაფერს ვერ გაიგებდა ადამიანი: ამ გოგოს არც უწინა ჰქონდა წერის უნარი. იწერებოდა, ეხლა ძიძად აღარა ვარო. მაგრამ რა თანამდებობას ასრულებდა, იმას კი აღარ იწერებოდა. როგორც ეტყობოდა, ჯამაგირი პატარა არ ექნებოდა, თორემ ამდენ ფულს როგორ გამოეგზავნიდა? ბავშვისთვის კიდევ, რომელიც ტერეზასთან იყო დატოვებული, ცალკე ჰგზავნიდა ფულსა.

დასაფლავების შემდეგ ძალიან მალე ჩადგა ყველაფერი თავის დონეში, გარეგნობით არც კი ეტყობოდა, თუ სახლში ერთი სული აღამიანი დააკლდა.

მოხუცი ყოველ დღე ჩვეულებრივ თავის სამუშაოზე დაიარებოდა. ეხლა ყველაფერი იმას დაწვა ზურგზედ: მინდორში სამუშაოს გარდა ოჯახის წაძლოლაც იმისი თავის სახეთქი გახდა. ყაირათობით ცეცხლს ეხლა დღეში ერთხელ-და აჩენდა. საქონელზედ კუდად საზრდოობდა — მოხუცი ბიუტნერი ცალიერ პურსა და ცივ კართოფილსა სჭამდა. ამაზედ კარგი სასაღილოდ თუ საუზმოდ ბიუტნერს უკეთესი აღარა მოეძებნებოდა რა.

მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მოხუცი ეხლა უფრო მუყაითათ მუშაობდა, ვიდრე უწინ. ეტყობოდა, გულისა და დარდის გადაყოლას და რიდაცის დავიწყებას სცდილობდა.

ხანდახან ღამე წამოდებოდა და მიუხედავად საშინელ სიბნელისა ან ცელს, ან ნამგალს ან სხვა რამე იარაღს წამოიდებდა ზურგზედ და მინდორში სამუშაოდ წავიდოდა ხოლმე.

სახლში ველარა სძლებდა; უღამიანოდ სახლი საფლავსა ჰგავდა. ბიუტნერი ბუნებით მშიშარა არ იყო, რასაკვირველია, და მოჩვენებებისა არ ეშინოდა, მაგრამ ამ ბოლოს დროს კი თითქოს რაღაც შიშის ქრუანტელი დაურბენდა ხოლმე ხანდახან ჯანში. აქ ყოველი კუთხე და ყოველი საგანი უკეთეს წარსულს აგონებდა. იმ წარსულზე ფიქრი, რომელიც აღარასგზით აღარ დაბრუნდებოდა მისთვის, ის ფიქრი იყო მოჩვენება, რომელიც დაუყონებლივ დაძვრებოდა ამ სახლში. მოხუცი თავის გონების შეთხზულ და ნაშობს გაუბრუნებდა — საყვედურებს, გაცრუებულ იმედებს და თავის თავის გამტყუნებას. ის ცეცხლმოკიდებულსავით გარბოდა მინდორზედ და გატაცებული უწყებდა დედამიწას ჩიჩქენას, თითქოს რაღაცა უნდა დაფლას მიწაში, რომ თავის საკუთარ თვალებსვე დაუმალოსო.

ამ ძალღურ ცხოვრებით მოხუცი თან და თან უფრო ხდებოდა და ბოლოს ჩონჩხს დაემსგავსა. დაუვარცხნავი ქალარა

თმა მხრებამდის ეკიდა აწეწილ-დაწეწილი. ის იმ აზრისა იყო, რომ წვერს მოპარსვა აღარ უნდაო. ამის შედეგი კი ის იყო, რომ კვირაობით ეკლესიაში ფეხს აღარა სდგამდა, რადგან მოუპარსავი წვერით გაღბენაუში როგორ დაენახვებოდა ადამიანი თავის მეზობლებს?

მალე განდევილსავით დაიწყო ბიუტნერმა ცხოვრება. ორი ცოცხალი არსება-ლა შერჩა მოხუცს ამ გაჭირების დროს, მაგრამ ის ორნიც ხმას ვერ გასცემდნენ, რადგან ეს ორი არსება გარრასოვიცის დატოვებული ძროხები იყვნენ. ხალხს მოხუცი განძრახ ერიდებოდა. მწარე გამოცდილებამ დაარწმუნა მოხუცი, რომ ადამიანს ისევ ადამიანი თუ მიაყენებს მძიმე და მწარე შეურაცხებას, თორემ ქვეყნად სხვა ვერავინ შესძლებს ამას იმაზედ კარგათაო. ამიტომ ერიდებოდა მოხუცი ხალხსა და სცდილობდა საზიზღარ, მტრულად განწყობილ კაცობრიობასთან არაფითარი საქმე არ დაეჭირა. თუ ვინმე მიესალმებოდა, ბიუტნერი სცდილობდა ყური მოეყრუებინა და პასუხი არ მიეცა. თუ ვინმე გაჰბედავდა და გამოელაპარაკებოდა, იმას უსათუოთ იმის იმედი უნდა ჰქონოდა, რომ პასუხის ნაცვლად ბიუტნერი ზურგს შეაბრუნებდა.

რა ხდებოდა მოხუცის გულში, ამას ვერავინ იტყოდა. დედაკაცის დამარხვის შემდეგ, ერთ კვირა დღეს მოძღვარი ესტუმრა სახლში. ბიუტნერი უბირის დღის ტანთსაცმელში რალაცას ჩხირკედელაობდა, რასაც უწინ არას გზით არ ჩაიდენდა მოხუცი. მოძღვარმა კვირა დღის გატეხას ყურადღება არ მიაქცია და ბიუტნერთან ერთათ სახლში შევიდა...

მოძღვარი მალე შეეხიბო ასულიერ საქმეებს. ოდესღაც შეძლებულ ბიუტნერის მდგომარეობამ მოძღვარს მშვენიერი შემთხვევა მისცა, რომ მიწიერ ცხოვრების ფუქსავატობა დემტკიცებინა მოხუცისთვის და საუკუნო ცხოვრებისკენ მიეთითნა. მოძღვარმა მომწიფება და ხანში შესვლა მოაგონა ბიუტნერს და უთხრა, ვინ იცის, იქნება დღეს არა ხვალ მოგიხდეს ღვთის პირის პირ წადგომიაო. მოძღვარმა ბევრი გულასაყურებელი სიტყვა სთქვა.

მაგრამ მოხუცი არც „ჰო“-სა და არც „არა“-ს არ ეუბნებოდა, შუბლშექმუხნილი მიმჯდარიყო კუნჭულში და თითქოს რომ ყურს უგდებდა. როგორც ეტყობოდა, მოძღვარის ცდას მოხუცი იმ შიშივ უღლად სახავდა, რომელიც გინდა თუ არა უნდა ზიდო.

ბიუტნერის ღეთის მოყვარეობა და მსახურება უწინაც მართო გარეგნულ წესების შესრულებაში იხატებოდა და ეხლა ხომ, როცა ეკლესიას ზურგი უჩვენა, მოხუცში უფრო მკაფიოდ გამოიხატა ის კერპთაყვანისმცემლობა, რომელსაც ასე მაგრათა აქვს გერმანელი გლეხის სულში ფესვები გადგმული. რა საქმე ჰქონდა მოხუცს იმ ზეციურ ცხოვრებასთან, რომელიც ჯერ არავის ენახა და არც არავინ იცნობდა მას? ის სულ სხვაგანა ჰხედავდა ღმერთებს. იმისი ღმერთი ის მიწა იყო, რომელზედაც სცხოვრებდა, ის მცენარე, რომელსაც თითონვე აღმოაცენდა ხალმე მიწიდან, ის ჰირუტყვი, რომელსაც აჭმევდა, ვარსკვლავებით მოჭედილი ზეცა, თავისი ღრუბლებით, ქარით და ქექა-ქუხილით. აღმოსავლეთიდან მოსულ ღმერთებში კი უწინვე რაღაცა ეუცხოვებოდა.

მოძღვარი შინ მიდიოდა, მაგრამ თითონვე არ იცოდა, იქონია მოხუცის გულზედა და სულზედა რაიმე გავლენა იმის სიტყვებმა თუ არა?

ერთმა ადამიანმაც მოინდომა მოხუცის ნუგეშის ცემა, მაგრამ ვერც ამან მიაღწია თავის მიზანს. ერთხელ როგორღაც „ბიუტნერიანთ“ მამულში კაჩნერის ქვრივი მოვიდა. ყველგან შეიხედა და, რადგან მოხუცი ვერსად ვერ შენიშნა, თავის თავსაც ასიამოვნა და ყველა ოთახი დაწვრილებით მიათვალ-მოათვალიერა. მერე მინდორშიც წავიდა და იქ მოხუცი ნახა, რომელიც იონჯას სთიბავდა.

კაცს ეგონებოდა ბიუტნერი ისეა საქმეში გართული, რომ ვერც ვერაფდრსა ხედავს და არც თუ ესმის რაიმეო. სანამ მიუახლოვდებოდა კაჩნერის ქვრივი, გაჩუმებული იყო და კაი ხანს ადევნებდა მოხუცს თვალსა; ამ ცქერაში თანაგრძნობაც გამოიხატებოდა და კმაყოფილებაც.

—ოჰ, ეს საბრალო და საცოდავი! როგორ მალე შეეტყო დაქვრივება. შარვალი ისე შემოჰგლეჯია, რომ ტიტველა ხორცები უჩანს საცოდავს. უთუოდ დიდი უბედური უნდა იყვეს. ვილა მოუვლის ეხლა და თვალ-ყურს ვილა ადევნებს? აი, ახლა თითონაც გაიგებდა მარტოობის მნიშვნელობას.

ქვრივმა ჩაახველა და მიესალმა:

— გამარჯობა, ბიუტნერ!

მისალმების დროს ქვრივი ეცადა, რომ ხმაში რაც შეიძლებოდა მეტი ალერსი და თანაგრძნობა გამოჰხატოდა, მაგრამ მოხუცმა პასუხათ თავიც კი არ აიღო. ქვრივის გაფრთხობა აგრე ადვილი არ იყო: ის ხომ კარგათ იცოდა ქალმა, რომ აქ მხოლოდ კეთილმა განზრახვამ მოიყვანა; ამიტომ არც შეამჩნევინა მოხუცს, რომ იმისი უხეში ქცევა, ცოტა არ იყოს, არ მოეწონა ნათესავს.

ქვრივმა მისალმების შემდეგ აუწყა, რომ იმ ცოტა ხანში პაულინას წერილი მიეღო. მოხუცი ისეთის გატაცებით იქნევდა ცელსა, რომ კაცს ეგონებოდა, ამას ქვეყნად იონჯახედ ძრეელ სხვა არა ეკითხება რა და არც არა ექაშნიკება რაო. ქვრივი კი, რომელსაც ამ შემთხვევისთვის ახალი ბალდადიც კი მოეხვია თავზიდ და საუკეთესო წინსაფარი აეფარებინა, გაშტერდა და აღარ იცოდა რა ექნა. „ბიუტნერი მიუხედავათ თავის სამოცის წლისა ჯერ კიდევ მაგარი ვაჟკაცია, მაგრამ რასა ჰგავს? თმა აბურძგენილსა და წვერ მოუპარსავს საცოდავათ ჩასცვინია თვალები“, — ჰფიქრობდა ქვრივი. უსათუოდ მარტოობას ველარ იტანს და ერთი ღვთისნიერ თანამგრძნობრ ადამიანის მონატრულია! მომხარშველიც არა ჰყავს და იქნება ნახევარზედ მშიერია, საცოდავი. აი, ეხლაა ამისთვის ვინმე დედაკაცის ხელი საჭირო.

მერე პაულინას წერილი ამოიღო და დაეკითხა: არ გინდა წაგიკითხო შენი შეიღების ამბავიო? ეხლა კი მოხუცმა თიბვას თავი გაანება. ქვრივმა ეს თანხმობის და ნებართვის ნიშნათ მიიღო.

წერილში საზოგადოთ საქონიაში წარსულ მუშათა ყოფაცხოვრება იყო აწერილი. ბოლოში პაულინა სწერდა, შემოდგომაზედ ისევ დავბრუნდებით გალბენაუშიო.

კაჩნერის ქვრივმა დიდის ამბით დაჰკეცა წერილი და ისევ ჯიბეში ჩაიღო. მერე ამოიოხრა და წინსათარის წვერით ცრემლები მოიწმინდა.

— ეგ კარგია, რომ მალე აპირებენ დაბრუნებას, — სთქვა ქვრივმა. — მარტოობა მძიმეა.

აქ კი გაჩუმდა, ალბათ. იმიტომ, რომ მოფიქრების დრო მიეცა ბიუტნერისათვის. მერე როგორღაც, არაჩვეულებრივ გადახედა მოხუცს და განაგრძო:

— ვიფიქრე: მოსწყინდებოდა ბიუტნერს მარტოობა მეთქი. ერთი პატრონი არ გააჩნია და, რასაკვირველია, სიცოცხლე გაუმწარდებოდა მეთქი. მართალს არ ვამბობ, ბიუტნერ?

პასუხის ნაცვლად მოხუცმა ისევ ნამგაღს მოჰკიდა ხელი და ისე შეუდგა იონჯის თიბვას, თითქოს აქ იმის მეტი არავინააო.

კაჩნერის ქვრივი იძულებული იყო შინ დაბრუნებულიყო, რადგან მალე დარწმუნდა, რომ მის კეთილ განძრახვას უმადური ნიადაგი დახვდა.

*
* *

ზაფხული იწურებოდა. მოსავალი ჩინებული იყო. ჭევმა მძიმე და საესე თავთავი დაიყარა, და ბზეც ბლომით მისცა; შვრიასა და კართოფილსაც კაი პირი უჩანდა.

წლებანდელ მოსავლის შემცქერალ გლეხს მწარე გრძობები ერეოდნენ გულში. იქ, სადაც თითონ დაჰღვარა ოფლი, თითონ მოხნა და თითონ დასთესა, კირნახულით სხვას უნდა ესარგებლნა. აგერ ეხლაც ყოველ დღე დადიოდნენ იმ მეზობლების ურმები, რომელთაც მამულის პატარ-პატარა ნაწილები შეიძინეს ამას წინათ. ამ პატარა მამულების გზათ „ბიუტნერის“ ნასახლარის მიდამოები იყო ამორჩეული.

კუდი მოსავალი არც იმ მინდვრებზედ იყო მოსული, რომლებიც გარრასსოვიცმა თავისთვის დაიტოვა. ცხადი იყო, რომ ამოდენა მოსავალს მართო ბიუტნერი ვერ მოუვლიდა. ამიტომ ერთ მშვენიერ დღეს თანაშემწენაც ეწვივნენ.

პურის მოსამკავათ სამუილს ხალხი დაექირავებინა სოფელში. მერე ურმებიც მოჭრიალდნენ, რომლებსაც ეს ამოდენა ძნები, როგორც ამბობდნენ, ვერსმბახში უნდა წაეღოთ, სადაც ვაჭარს დიდი მამული ჰქონდა და საღეწი მანქანაც იქ ედგა. ხორბალს ქალაქში ეზიდებოდნენ ვაჭრის საწყობებში და ბზეს კი მინდორში აგროვებდნენ ჯერ-ჯერობით.

შვრიის მოსამკელათაც მუშები დაიქირავა სამუილმა, მაგრამ შვრიას ქალაქში არ ეზიდებოდა და იქვე ხის ფარდულეებში აკრებინებდა. ეს შვრია მოხუც ბიუტნერს ჯაჭვებით უნდა ეღეწა ზამთრის განმავლობაში—გარრასსოვიცი ცდილობდა, რომ მოხუცს ზამთარშიც არ გამოლოცა საქმე.

ბოსტნეული უფრო ადვილად მოიშორა ვაჭარმა. მისი მოგროვება, გადარჩევა და დახროვება სამუილს ტყუილად დროს დაკარგვათ მიაჩნდა. ამიტომ ამ ვაი-ვაგლახის თავიდან ასაცილებლად ხორაგეულობა ნარდათ გაჰყიდა. კომბოსტო, ქარხალი და კარტოფილი კი იმდენი დასტოვა, რაც საქონელს მოუნდებოდა ზამთრის განმავლობაში.

როგორცა სჩანდა, ამ კაცმა ზარალი არ იცოდა რა იყო. რომელიმე გლეხი რომ მოქცეულიყო ასე, უსათუოთ იზარალებდა და ყველა მასხარათ აიგდებდა.

გამოაცხადებდა თუ არა გარრასსოვიცი სამიკიტნოში ესა და ეს მინდა საჯაროთ გავყიდოო, მთელი სოფელი მოაწყდებოდა და თავის მტვრევით ერთმანეთს შეეცილებოდა ხოლმე. საკმარისი იყო სამუილი გაჩენილიყო სოფელში, რომ ყველას ფულის დასახარჯად ხელები აჰქავებოდა და ჯიბეში ფულებიც გასჩენოდა.

ღვთის წინაშე ძალიან ადვილი კი იყო სოფლელებისთვის გარრასსოვიცთან საქმის დაქტრა.—სამუილი ადვილად დამყოლი აღამიანი იყო და არაფერს იწუნებდა, თუ არც კირნახუ-

ლი ჰქონდათ, შეეძლოთ წაღებულის ან ნაყიდის მაგიერათ, როცა საჭირო იქნებოდა, ემუშავნათ. ხშირათ ფულის მაგიერ საქონელსაც გამოართმევდა ხოლმე მოვალეებსა და ცოტა ხნის შემდეგ ამავე საქონელს უფრო ხელსაყრელად გააჰყიდდა ხოლმე სოფელში. არც სასესხებლათ დაუჭერდა ხოლმე გლეხებს ფულსა, აი ეს თვისება ყველაფერზედ ძრიელ მოსწონდა გლეხობას. ფულს ასესხებდა და იშვიათად თუ მიჰმართავდა სასამართლოს, ისიც მარტო იმ შემთხვევებში, თუ გლეხს რამე გამოაჩნდებოდა დასაცინცილი, როქელსაც სულს იქით არა გააჩნდა რა იმათ არასოდეს არ დაატანდა ძალას. იმათ მისთვის უნდა ემუშავნათ და სამუილი კი თავის მხრივ სცდილობდა ეს ვალი არასოდეს არ გამოლოეულიყო.

მოხუც ბიუტნერსაც ეხლა როგორც დაქირავებულ მუშას, ისე ექცეოდა. ხან ლანძღავდა, ზარმაცსა და სულელს უძახდა, ხან თუ კარგ გუნებაზედ შეხედებოდა, აქებდა.

ყველა ამას მოხუცი იმ გულგრილობით ითმენდა, რომელიც ამ უკანასკნელ დროს თითქმის ბუნებრივ ხასიათათ გადაჰქცეოდა. იმას თითქოს რაღაც გასტეხოდა გულში თუ ჩასჭრობოდა და ერთი ნამცეცი თავმოყვარეობა აღარ შერჩენოდა.

აბა უწინ გაებედნა ვისმეს და ასე მოჰკიდებოდა! იქნება ცოცხალიც არ გაეშვა ამისთანა კაცი. ახლა კი ამ უცხო კაცისაგან ყველაფერს ითმენდა.

მთლათ იმის ცხოვრებაში თუ კერძო მოქმედებაში აზრის ნაცვლათ რაღაც წინააღმდეგობა სჩანდა: ის თავის მტარვალს ემსახურებოდა და თავისი შრომით და ოფლით იმ გარეულ მხეცს ასაზრდოებდა, რომელიც დიდის სიამოვნებით და კმაყოფილებით სწოვდა იმისვე სისხლსა.

საშველი აღარსად სჩანდა! გარრასსოვიცმა ერთსა და ორს ჯაჭვში არ გახლართა საცოდავი გლეხი. ის, მთლათ თავის სარჩო-საბადებელის დაკარგვის შემდეგაც, მაინც მოვალე იყო ვაჭრისა და იმას შეჰყურებდა თვალეებში. მამულის ახალმა პატრონმა ბიუტნერი თუ კიდევ დასტოვა მამულში, ისიც დიდი წყალობა და გულკეთილობა იყო იმის მხრივ. გაგდება

რომ დაეხირო, შეეძლო უწინვე არც კი შეეტყობინებინა მისთვის და ხშირათ ამასაც ემუქრებოდა ხოლმე. ვაჭარი სამუილმა ჩინებულათ იცოდა გერმანელი გლეხის ხასიათი. იმან კარგათ იცოდა, რომ გლეხი მაგრა ებლაუტება მიწას და იმის წყალობით რომ სულ მიწას ჩასჩიჩინებს გონებაც, უჩლუნგდება და სახეიროსა და სავენებელს ვეღარას არჩევს.

სამუილმა მშვენიერათ იცოდა, რომ ბიუტნერი უფრო ადვილად გულს ამოაგლეჯინებდა მკერდიდგან, ვიდრე იმ მიწას მოჭშორდებოდა, რომელიც იმის მამა-პაპათა ოფლით იყო მორწყული და რომელსაც უკანასკნელ დრომდის თავის საკუთრებათ სთვლიდა. ამ მამულიდგან გაგდების შიში კარგ ხელშეკრულობასავით აერთებდა და აკავშირებდა ბიუტნერს ვაჭართან.

ეს დამოკიდებულებაც მეორე ბატონ-ყმობა იყო. ამ მონობასთან შედარებით ძველი, ბატონ-ყმობის დროის ბეგარა, სავალდებულო სამსახური და ათასგვარი ხსვა მოვალეობა, რომელსაც ბიუტნერის მამა-პაპა ისე გულნატკენათ უჩიოდა, ბევრით უფრო მსუბუქი და უფრო ადვილათ ასატანი იყო. მაშინ ბატონი თუ კისერზედ აჯდა თავის ყმას და იმის ოფლით სცხოვრებდა, უფროთხილდებოდა მაინც თავის გლეხს, ისე როგორც ყოველი კეთილ გონიერი მესაკუთრე სასარგებლო პირუტყვს უფროთხილდება ხოლმე; ბევრ საქმეში ჰქონდათ მაშინ ბატონსა და ყმას ერთგვარი სურვილი და მისწრაფების საგანი. მაგრამ ამ, ახალი ფერის და შეხედულების ბატონ-ყმობას კი სწორედ ეს ადამიანური კავშირი აკლდა. აქ არარაობიდან გამოსხლეტილის დაუდევარი და უსინიდისო ძალა ბრძანებლობდა და უგულო კაპიტალის ცივი ხელები იმონებდა ადამიანს.

ღვთის წინაშე, გარრასსოვიცი შესანიშნავი მოხერხებული კაცი იყო და ყველა საქმეს არტისტიულად ამოლოვებდა. სხვის ნაშრომის მითვისება და სხვის ბუდეში დაბინავება ვაჭარმა ჩინებულად იცოდა, მაგრამ ეს თვისება ხომ მთლათ მის ერსაც ახასიათებს. ბუნებას კიდევ ერთი ხასიათით დაეჯილდოვები-

ნა,—სხვის კვერცხების ბედ-იღბალი არც ეკითხებოდა და არც თავს იტკივებდა მათთვის.

სოფელში გამოიანგარიშეს, რომ სამუილომა მამულის პატარა-პატარა ნაქრებით გასყიდვით მთელი მამულის ხარჯი ინაზღაურა. ერთხელ ზაფხულის თავში, გალბენაუში ვილაც მუშები და მიწის მზომელი ჩამოვიდნენ და ტყისა და „ბიუტნერის“ მამულოს შუა დატოვებულ ველისკენ წავიდნენ. აქ მიწას ზომვა დაუწყეს და მიწაში რაღაც პალოებს არქობდნენ. მერე ნიანდაგს ზეთა ნაწილი ასქრეს, იმის ქვეშ დარჩომილი შავი მიწა ერთ ადგილას დააგროვეს და უფრო ღრმად მყოფ თიხას რომ მიუახლოვდნენ, ვეებერთელა, ოთხკუთხი ორმო ამოსთხარეს.

ამ ადგილას გარჩასსოვიცი ორთქლით მომუშავე აგურხანას აგებდა.

სამუილომა გამოაცხადა—აქეთა მხარეს აგური ძალიან საჭიროა და აგურხანა კი არსად მოიპოვებოა; მახლობელ სოფლებში, და განდ ქალაქებშიც, ხეირიან აგურს კაცი ვერსად ვერ იშოვნისო. სამუილი თავის მოვალეობადა სთვლის აქეთური სოფლები მრეწველობის გავრცელებით ფეხზე წამოაყენოს. აბა ნახონ გალბენაუელმა გლეხებმა აქაური ხალხი რა ფულებს მოიგებს!

მოკლე ხანში აგურის გამოსაწველ თორნისთვის ჩაყრილმა საძირკველმა თავი წამოჰყო მიწიდან, იქვე იმათ გვერდით მათი გამოსაშრობი ჩარდახები აღიმართნენ, თიხის მოსაზელი ორმოები აზოსთხარეს და ვეებერთელა ქარხანის სხვა და სხვა ნაწილები რკინის გზის ლიანდაგებით შეაერთეს. ამის შემდეგ ქარხნის საბოლომ დღითი დღე ზრდა დაიწყო და ბოლოს გალბენაუელი ხამი გლეხები განცვიფრებაში მოიყვანა.

მუშულში ყოველ დღე რამე ცვლილება ხდებოდა. შემოდგომაზე „ბიუტნერის“ ტყეს გრაფის ტყის მოურავი და იმისი მუშები წვივნენ. რამდენიმე დღის განმავლობაში დამახინჯებული ფიქვის ხეები, ტვიის ბუჩქები და სხვა უვარგისი ბუჩქნარი სულ ერთიანად გააჰკაფეს და იქაურობა მიწმინდ-მოწმინდეს.

ეხლა კი სალანდის პატრონმა ძლივს-ძლიობისას ბიუტნერისეული ტყე შეიძინა, მაგრამ იმდენი ფული კი დაუჯდა ეს ტყე, რომ ეს ფული დროზე რომ ჩავარდნოდა ბიუტნერს ხელში, სულ მთლად გამოიხსნიდა განსაცდელისაგან თავსა. ტყესთან ერთად ტყის ის ნაპირიც გადავიდა გრაფის ხელში, რომელსაც ისეთი გულდადებით ხნავდა მოხუცი ბიუტნერი და რომელიც სულ მთლად მისი ოფლით იყო გაჟღენთილი. ეხლა კი გრაფის ტყე გაერთიანდა. გაზაფხულზე ამ ადგილებზე სულ ახლად აპირებდნენ ტყის გაშენებას.

ტრაუგოტტ ბიუტნერიც ჰხედავდა ამ ცვლილებებს, მაგრამ ერთხელაც არ შეუჩივლია ვისთვისმე და კრინტიც კი არ დაუძრავს, თითქოს, მუნჯობა შეუთქვამს და ეხლა ეშინიან სიჩუმის დარღვევისაო. მაგრამ გულში რა ცეცხლი ეკიდა და რა ვარაში აზრჩობდა, ამას ერთი ადამიანიც ვერ იტყოდა.

ბიუტნერი ცუდად გადარგულ ნერგსა ჰგავდა, რომელიც მოუველელობისაგან დღითი-დღე ქკნება და თუმცა ჯერ კიდევ სკოცხლობს, ძალა კი მაინც ელევად და წუთი სოფელს ეთხოვება. ის კიდევ იმ მანქანას ჰგავდა, რომელიც მშობრავი ძალის შეჩერების შემდეგაც ცოტა ხანს კიდევ მოქმედობს ხოლმე, სანამ სულ მთლად არ გაჩერდება.

მოხუცს თითქოს სამუდამოდ დაჰკარგვოდა გრძნობიერობა და როგორც წყლით გაჟღენთილ ნიადაგი ცვარს ველარ შეისვამს, ისე ბიუტნერის ათასგვარი უბედურებით დაბეჩავებული გული ახალ უბედურებას და ტანჯვას ველარა ჰგრძნობდა.

მაგრამ ვინც უგრძნობლად და გაუგებრად დასახავდა მოხუცს, ძალიან შესცდებოდა; ბიუტნერი მშვენივრადა ჰხედავდა, რომ ადამიანი უსაპართლოდ მოექცნენ მას. იობსავით ქედის მოდრეკა და უბედურებაშივე სიამოვნების პოვნა მის ჯიუტ გლეხურ ბუნებას არ შეჰფეროდა. ბიუტნერი ძველი აღთქმის ღვთის მონასავით ვერ იტყოდა:

„შიშველი დავბადებულვარ დედიჩემის მუცლიდან და შიშველივე ჩავალ მიწაში. ღმერთმა მომცა და მანვე წამართვა. იკურთხოს სახელი უფლისაო“.

თუ გარეგნობით პირუტყვეულ მდგომარეობას მიაღწია და ბედის ლახტს გულგრილად ითმენდა, ნამდვილად კი იმისი ჯიუტი გული ჯერ კიდევ არ მოდრეკილიყო. მოხუცი ხალხის ზიზღით და მძულვარებით სულს ითქვამდა და ბრაზით საზრდოობდა; მართო ეს და ასულდგმულებდა მოხუცს და ეს აძლევდა სიცოცხლის ძალას. მაგრამ რაც უფრო ნაკლებ იდებდა ხმასა და რასაც უფრო მეტს ითმენდა, მისი ნაღველი მით უფრო მწარე და გულის დამდაგი ხდებოდა.

ავ. ზოლუძოანდვინოვი.

(შემდეგი იქნება).

ცხოვრება და ღვაწლი

თელის ბრიგად ორბელიანისა

XVII

მეოთხმოცე წელიც მოახლოვდა, ის დალოცვილი მეოთხმოცე წელი, რომელსაც წინასწარმეტყველი სდებს კაცის სიცოცხლის სამზღვრად. გარნა ორბელიანი ვაჟ-კაცურად გასცილდა ამ ფსალმუნისგან დადგენილს ვადასაც. გასცილდა არა მიხრწნილი, არა ხმა მიკნავებული, არამედ სრულის ქლიერებით, მხიარულებით, სიცილ-ყიჟინით: „დროების“ რედაქციამ განიზრახა იმისი ოთხმოცი წლის ღღეობის გადახდა, მაგრამ პოეტმა არ ისურვა ეს ღღეობა, არა იმიტომ, რომ იმას შეჭმინებოდეს ხვედრთან ნიზლაობისა, როგორც მოხუცთა წესია, არამედ უფრო იმიტომ, რომ ეჭვობდა „დროების“ მონაწილე თაობას კარგად, ღირსეულად, ღენერალ-ჩინოვნიკობის და სხვათა წოდებათა დასწრებით და შესაბამთა წესით გადებდა ეს ღღეობა. და ძალიან კარგათაცა ჰქმნა: ღღეობა კაცის სიმაღლეზე უნდა ჰყოფილიყო, ან არ უნდა ჰყოფილიყო!

პოეტი დაეშვა ოთხმოცდა პირველს წელში თავ-აწეულად, ქუდ-ჩაკეცილად. არა პირადი, არა ცერემონია, არა პანაშვიდი არ ხდებოდა თბილისში უიმისოდ, რომ ის არ ყოფილიყო პირველს ადგილზე მუდამ ნათელის პირის სახით, მუდამ ბრწყინვალის თვალეებით, სრულის თავისის მუნდირ-ორდენებით აღჭურვილი. ამას გარდა რა საზოგადო კრება იქნებოდა, რომ ის არ ყოფილიყო დამსწრედ. თავად-აზნაურობის ყრილობაში,

საადგილ-მამულო ბანკში, წერა-კითხვის საზოგადოებაში—რომლისა იგი იყო პირველ წევრად—სხვა და სხვა საქველმოქმედო და სამეცნიერო საზოგადოებაში ორბელიანი პირველ მომსვლელებთან იყო და უკანასკნელებთან სტოვებდა სხდომის ზალას. იუბილეს სადილებზე და პიკნიკებში თავი მომლხენი ის იყო. დოღზე იმისი ცხენი მიდიოდა პირველად. საუკეთესო სანადირო მწვერები იმისი იყო. დრონი იცვალნენ და მუშტიკრივი მოისპო ქალაქში, მაგრამ ლოპიანას მოყვარეს გული მაანც კინტოებისაკენ ჰქონდა და ამათ ლაზათიანს ლხინს არშიყობდა იგი სიკვდილის დრომდის... საჯარო მანიფესტაციებისა იგი მონაწილეც იყო და თავი ორატორიც. როდესაც დიდი მთავარი კავკასიის მთავარ-მართველი გადვიდა რუსეთში, პოეტმა კავკასიის მხედრობის სახელით უთხრა მას მშვენიერებით აღსავსე გამოსასალმებელი სიტყვა. ამანვე დაუტკბო სუფრა მშვენიერის სადღეგრძელოთი არხეოლოგიურ კონგრესის წევრთა, როდესაც მთავრობამ სადილი გაუკეთა იმათ სასახლეში...

მის გარშემო კი ამ სახლში სიკვდილი სცელავდა და სცელავდა უწყალოდ მის დროის კაცებთა: ნაცნობ-მეგობრებთა, მსახურების ამხანაგებთა. ოთხს წელში დაეხოცნენ იმას: ბარიათინსკი, ლაზარევი, სოსიკო ორბელიანი, ისაკ თუშანოვი, აგლობჟიო, ტერ-გუკასოვი, დიმიტრი ორბელიანი, ერეკლე ბატონიშვილი, დიმიტრი გურიელი, ეკატერინე დადიანისა... ამ ხანში მიიცვალა ხელმწიფე იმპერატორიც „შვიდთა იყლიმთა მპყრობელი“, „კეთილის-მომქმედი კაცთა-ნათესავისა“. თითოეულს ამათგანს არკუნა პოეტმა თავისი ცრემლი, შენდობით მოხსენება, თითოეული დააფასა იმან ღირსეულად.

ურიგო არ იქნება მოვიყვანოთ აქ რამდენიმე ადგილები მისი წერილებიდან შესახებ ზოგიერთთა აქ ხსენებულთა და სხვათაც კავკასიაში მსახურთა და ნამსახურთა პირთა.

აი რას ამბობს პოეტი ბარიათინსკიზე:

„Глубоко, глубоко огорчень я смертью кн. Барятинскаго, котораго любилъ искренно, какъ человѣка и какъ

правителя. Онъ и по характеру, и по привычкамъ, и по широкости взгляда принадлежалъ не нашему времени, а въку Екатерины Великой, олицетворяя собою и Потемкина, и Румянцева*).

„ესწუხვარ ღრმად სიკვდილს თავ. ბარიათინსკისას, რომელიც გულწრფელად მიყვარდა, როგორც კაცი და როგორც მმართველი ქვეყნისა. ნასიათით, ჩვეულებებითა და ვრცელის თვისის შეხედულებით ეკუთვნოდა უფრო ჩვენს დროს კი არა, საუკუნეს ეკატირინე დიდისასა და მსგავსება იყო მთლად პოტემკინისადა და რუმიანცევისაყა.“

ლაზარევი:

„Еще одна печаль! Бѣдный Лазаревъ умеръ въ походѣ противу Теке-Туркменъ, въ то именно время, когда все было имъ подготовлено и началось наступательное движеніе нашего отряда для нанесенія пораженія непріятелю. Какое несчастье! Лазаревъ принадлежитъ къ числу замѣчательныхъ людей. Сынъ бѣднаго портного въ Шушѣ, безъ воспитанія, безъ науки, сталъ въчислѣ лучшихъ генераловъ Кавказской арміи. Я взялъ его въ чинѣ капитана Ширв. полка въ Дагестанѣ, поручивъ ему управление Акушою въ самое смутное и опасное время для насъ и тогда-же впервые раскрылись его необыкновенныя умственныя способности. Спустя нѣсколько лѣтъ онъ уже былъ правителемъ Дагестанскихъ народовъ и потомъ начальникомъ дивизіи и, наконецъ, въ послѣдней войнѣ противъ Турокъ, его образцовое обходное движеніе на Алажинскія высоты и поражение Турецкой арміи подъ предводительствомъ Мухтара-Паши и, въ заключеніе всего, какъ финалъ, взятіе Карса доставили ему Георгія 2-й степени и званіе генералъ-адъютанта. Смерть его въ настоящее время составляетъ великую потерю и для нашей арміи, и для нашего края“**).

„ქადევ ერთი მწუხარება! საბრალო ლაზარევი, მოკვდა ტეკე-ტურკმენის წინააღმდეგ ლაშქრობაში, სწორედ იმ დროს, როცა ყოველივე მოამზადა და ჩვენი რზმი მტრის დასამარცხებლად უნდა მისულიყო. რა

*) წერილი ბარბარე ორბელიანთან 19 მარტს 1879

**) წერილი ბარბარე ორბელიანთან 22 აგვ. 1879 წ.

უბედობა! იგი იყო შესანიშნავ კაცთაგანი. შვილი ღარიბის მკერვალისა უშუაღამ, უსწავლელი და უცოდნელი მეცნიერებისა, კავკასიის მხედრობის საუკეთესო გენერალად შეიქმნა. შირვანის პოლკში იყო კაპიტნის ხარისხით, როდესაც დაღესტანში წავიყვანე და ჩვენთვის სრულიად საშიშსა და მოუხვენარს დროს აკუშა ჩავაბარე სამმართველოდ. მაშინ გამოირკვა, აი, მისი არაჩვეულებრივი ნიჭიერება; რამდენისამე წლის შემდგომ იგი უკვე დაღესტნის მმართველი შეიქმნა, შემდეგ უფროსი დივიზიისა და ბოლოს-კი, რუს-ოსმალთა უკანასკნელის ომის დროს, სამაგალითო მტრის შემოვლამ ალაჟინის სიმაღლეებზე და ოსმალთა მხედრობის დამარცხებამ, რომელსაც მუხთარ-უშა სწინამძღოლობდა, და ავრეთვე ყარსის აღებამ მოუხვეჭეს მას წოდება გენერალ-ადიუდანტისა და გიორგი მე-2 ხარისხისა. სიკვდილი მისი ამ უმად როგორც მხედრობისა, ისე ჩვენს ქვეყნისათვის, შეადგენს ერთობ დიდს დანაკლისსა“.

კლუშინზე:

„Познакомился я съ Клушинымъ — Баронисъ-пехи. Конечно, всякое теперь объ немъ сужденіе будетъ преждевременно, но мнѣ кажется, что онъ принадлежить къ числу тѣхъ людей старой школы, которые были проникнуты мыслью, что грубость есть твердость характера, необходимая нравственная сила въ начальникѣ, охраняющая служебный порядокъ, чинопочитаніе, дисциплину; а вѣжлиное обращеніе есть непростительная въ начальникѣ слабость, неминуемо ведущая къ разнаго рода злоупотребленіямъ по службѣ. Таково, покрайней-мѣрѣ, первое впечатлѣніе, произведенное имъ здѣсь. Къ счастью, даже въ военной службѣ, давно уже вывелось это грубое, жестокое, нечеловѣчное, Набоковское обращеніе Начальника съ подчиненными; но какъ объяснить подобное явленіе въ гражданской службѣ теперь? Не думаю, чтобъ Клушинъ могъ остаться съ своими застарѣлыми понятіями здѣсь на долго, потому что измѣниться ему уже поздно“*)

„გავიცან კლუშინი — ბარონის-უეხი, რასაკვირელია, ყოველივე მსჯელობა მის შესახებ ახლა ჯერ ადრეული იქნება, მაგრამ მაინც მგონია, რომ იგი ეკუთვნის ძველის სკოლის ხალხს, რომელსაც სჯეროდა ღრმად, რომ სიბრიყვე და თავხედობა არის სიმტკიცე ხასიათისა, მიუცოდებელი ზნეობრივი ძალა ყოველის უფროსისა, ძალა, რომელიც იცავს სამსახურში წესიერებასა, ხიჩისხთა პატივისცემასა და დისციპლინას; ხოლო

*) წერილი ბარბარე ორბელიანისადმი 17 მარტს 1876 წ.

ზრდილობიანი ქცევა უფროსისა მიუტევებელი სუსტი მხარე, რომელიც სხვა-და-სხვა გვარს ბოროტმოქმედებას იწვევს სამსახურში აუცილებლად. პირველად მაინც ასეთი შთაბეჭდილება იქონია მან. საბედნიეროდ, თვით სამხედრო სამსახურშიც-კი დიდი ხანია გადავარდა ასეთი უდიერი, მკაცრი, არა ადამიანური, ბრიყული მოპყრობა უფროსისა უმცროსისადმი; მაგრამ როგორ უნდა აახსნას, ნეტა, ასეთი მოვლენა სამოქალაქო სამსახურში ახლა? არა მგონია, ამ თავისის დახვეწებულის შეხედულებით დიდახანს იბოგინოს აქ კლუშინმა, იმატომ, რომ გამოცვლა და გარდაქმნა მისთვის უკვე გვიან-ღაა ახლა.“

მირსკიზე:

„Я любилъ его со всею искренностью и въ немъ его свѣт-
лый многосторонный умъ и благородство энергическаго ха-
рактера. Служеніе его было по-истинѣ самопожертвованіемъ;
прострѣленная въ двухъ мѣстахъ грудь его ясно свидѣ-
тельствуешь, что онъ шель какъ говорится, грудью впередъ
противу непріятеля. Но нѣмногіе знаютъ, какъ я, что луч-
шая сторона его энергически полезной дѣятельности на
поприщѣ государственной службы скрыта пока въ канце-
лярскихъ перепискахъ и со временемъ, конечно, оцѣнятъ
достойно его обширный умъ, его дальновидность и строгую
справедливость при высокомъ чувствѣ челоѣколюбія“^(*)).

„მიყვარდა იგი მთლად ჩემის გულწრფელობით, მასთან მისი ნათე-
ლი და მრავალმხრივ განვითარებული გონება და კეთილშობილება ენერ-
გიულის ხასიათისა. მსახურებდა ქეშმარიტად თავგანწირულად. ორს ად-
გილს ტყვიით დაჭრილი მკერდი ნათლად ამტკიცებდა, რომ, როგორც
იტყვიან ხოლმე, მტერზე გულ-და-გულ მისულა საბრძოლად. ბევრმა
სრულიად არ იცის ისე, როგორც მე, რომ მისი ენერგიით სავსე სასარ-
გებლო მოღვაწეობა სახელმწიფო სამსახურის ასპარეზზედ ჯერ-ჯერობით
საკანცელარიო მიწერ-მოწერაშია მიჩქმალულ-მიმალული, მაგრამ თავის
დროზედ, რასაკვირველია, ღირსეულად დააფასებენ მისს დიდს კვასასაცა,
შორსგამჭვრეტელობასაცა და კაცთმოყვარეობის მაღალის გრძნობით აღ-
სავსე სასტიკს სამართლიანობასაცა.“

*) წერილი ბარბარე ობელისანისადმი 1879 წ.

ნიკო ჯავჭავაძეზე:

„Какой молодецъ Нико! Какъ широко развились его способности! Я радуюсь, не нарадуюсь: онъ мое созданіе! Недавно былъ въ Тифлисѣ, чтобъ отдохнуть отъ трудной, скучной жизни и службы въ Дагестанѣ. Вдругъ получаетъ депеша съ неожиданнымъ извѣстіемъ, что въ Уикратлѣ убили наиба Ажіова... и что всѣ жители этого общества взбунтовались. Нико въ два дни прискакалъ въ Ботлихъ, крикнулъ богатырскимъ голосомъ; на этотъ крикъ сбѣжались болѣе 7 т. вооруженныхъ лезгинъ, пошли, разгромили укрѣпленную деревню взбунтовавшихся, переловили или перебили зачинщиковъ, переселили все общество въ Шуру, и тѣмъ кончилось возмущеніе въ нѣсколько дней! Нико чрезвычайно становится похожимъ на брата Илью широтую натуры, пылкостью страстей и силою характера. Онъ очень понравился Государю и Наслѣднику“ *).

„რა ყოჩალია ნიკო! რა დიდი ნიჭი გამოიჩინა! მიხარიათ, მხარამ ზემს სიხარულს საზღვარი არა აქვს: ის ხომ ზემი კმნილებათ ამ წინაზედ ქალაქს ვიყავი, მინდოდა დაღესტანში მოსაწყენ, მძიმე სამსახურისაგან ცოტა შემესვენა. უცბად დეპეშა მოგვივიდა მოულოდნელის ამბისა, რომ უიკრატლაში ნაიბი აჯიოვი მოჰკლეს... და ყველა მცხოვრებნი ამ საზოგადოებისანი აჯანყებულნი არიანო. ორას დღის განმავლობაში ნიკო ბოტლიხში მიიჭრა, რისიანად შეუყვარა გმირულად; მაშინვე 7 ათასამდე შეიარაღებული ლეკი შემოკრბა, წავიდნენ, მიანგრის და მონანგრის გამაკრებული სოფელი აჯანყებულთა, მოთავენი ზოგი დაიჭირეს, ზოგი დახრცეს, მთელი საზოგადოება შურაში გადასახლეს და ამ რიგად აჯანყება სულ რამდენსამე დღეში მოჰსპეს! თავისის ფართე ბუნებითა, ვნებათა სიფიცხითა და ხასიათის სიმტკიცით ნიკო ძალიან წააგავს ძმას— ილიასა. ხელმწიფესაცა და მემკვიდრესაც ძალიან მოეწონათ იგი.“

გიორგი მუხრანსკიზე:

„14 Генв. въ гимназической церкви... Великій Князь сообщилъ мнѣ печальное извѣстіе о кончинѣ моего друга Георгія Мухранскаго въ Парижѣ. Можете вообразить**) всю

*) წერილი ბარბარე-ორბელიანთან 28 დეკ. 1871 წ.

**) იმასვე 26 იანვ. 1877 წ.

тяжесть моей горести, потрясшей меня до глубины души. Я не находилъ словъ для отвѣта, молчалъ окаменѣлый, ожидая еще чего-то. Безсознательно поѣхалъ я къ Трубецкому, отъ него къ Григ. Дадіани и потомъ уже вмѣстѣ съ Паша Витгенштейнъ, поспѣшилъ къ Ивану Мухранскому, гдѣ я заплакалъ дѣйствительно горькими, горькими слезами. Да, Грузія лишилась лучшаго сына, наше общество—лучшаго члена; я лишился человѣка, котораго искренно любилъ за его чистую душу, за свѣтлый умъ“...

„14 იანვარს, გიმნაზიის ეკლესიაში... დიდა თბავარმა ჩემის მეგობრის გიორგი მუხრანსკის პარიჟში გარდაცვალების სამწუხარო ამბავი მაცნობა. ვერ წარმოიდგენ, როგორ შემიპყრა სულის სიღრმემდე ამ მძიმე მწუხარებამ. პირი შემეკრა, პასუხი ვეღარ მივეცი და ვიდექ გაქვავებულივით, თითქოს კიდევ რასმეს ველოდი. ცნობიერება-დაკარგულმა ტრუბეცკოისკენ გავსწიე, აქედამ გრიგოლ დადიანთან და მხოლოდ-და შემდგომ გავეშურე პაშა-ვინტგენშტეინთან ერთად ივანე მუხრანსკისკენ, სადაც მწარედ მოვრთე ცხარე ტირილი. დიახ, სამშობლომ დაჰკარგა საუკეთესო შვილი, ჩვენმა საზოგადოებამ—საუკეთესო წევრი და მე კიდევ—საყვარელი კაცი, რომლის წმინდა სულსა და ნათელს გონებასაც გულწრფელად ვაფასებდი...“

და სხვა წერილებში ამავე მუხრანსკიზე: „ბევრი დრო გაივლის, რომ საქართველომ ვეღარ იხილოს ვინმე ქართველთაგანი ასული ამ პატივის სიმადლეზე, რომელზედაცა გიორგი იდგა ღირსებითა, გონებით, ჰსწავლით, გულით, ხასიათით. ჩვენდა საუბედუროდ, ზოგიერთთა დაბრმავებულთა მიაჩნდათ იგი საქართველოს მტერად. ოჰჰჰ, სიბოროტე და წყევლი შური სადამდის აბნელებს კაცის გონებას! ნეტავი საქართველოს ჰყავდეს მაგისთანა ერთი კიდევ გიორგი...“ *); „... გიორგი იყო... დიდად მოყვარე თავის ქვეყნისა, თუმცა მისი გრძნობა ესე არა სჯეროდათ მრავალთა, დაბრმავებით უბადრუკთა! მე კი უზომოდ მიყვარდა იგი და მიხაროდა მისი საქართველოს შვილობა; და აწ მამული ჩვენი უიმისოდაც მეტად ღარიბი კაცობითა, უმეტესად შეიქნა გაგლახაკებულ. მეტად შე-

*) წერილი ნ.კ. ჭავჭავაძეს 17 თებერვ. 1877.

წუხებული ვარ ესრეთის საზოგადოდ სამტირალოს შემთხვე-
ვითა, ვხედავ რა, რომ მისი ადგილი დაცალიერდა ჩვენთვის,
თითქმის სამარადისოდა.“*)

ღონდუკოვ-კარსაკოვზე:

„კნ. ღუნდუკოვი არის ისეთი კაცი, რომელსაც არ და-
ვიწყებია საქართველო და რომელმანცა იცის ზედ მიწევნით
არათუ მარტო მისი მდგომარეობა, არამედ მრთელის კავკასიის
მხარისა; იცის რაც არის და რისაგან მოხდა ავიცა და კარგიცა
ხალხის მოვლაში; იცის ჩვენის სუდების ნაკლულევენებაცა და
მის გამო დამცირება გუბერნატორობისა, ესე იგი ადმინისტრა-
ციისა და ამით გახშირება ავაზაკობისა, ქურდობისა, ხალხის
აკლებისა; ჰსურს ამის გასწორება, მაგრამ, მგონია, პეტერბურგ-
ში არ ეთანხმენ, რომ ღუბერნატორობამ მიიღოს მონაწილე-
ობა უგოლოვნის საქმის გადაწყვეტილებაში და ამით აღადგი-
ნოს გუბერნატორობის დაცემული ძალი და უფლება; იცის
ზედ მიწევნით ჩვენის თავად-აზნაურობის გაგლახაკება და ჰსცდი-
ლობს, რომ ეგების ეპატოოს პრიკაზის ვალი, ანუ გაუადვი-
ლოს ვალის გადაწყვეტა და ეს საქმე მომანდვა მე და ვნახოთ
ღმერთი და ბედი. და არის ჩაყურყმალაებული ამდენს საქმეებ-
ში დილითვე შვიდ საათიღამ ოთხს საათამდე; არის ისეთივე
მხნე, ისეთივე მოლაპარაკე, თავ-მდაბალი, ისეთივე გულით,
სულით, სახითაც, მხოლოდ ქალარა გამოირეცია.“**)

შემთხვევა მოგვცემს და პოეტის ჰაზრს ზოგიერთა სხვა
პირებზე ჩვენ დავბეჭდავთ ცოტა ქვემოდ, ეხლა კი მოვიგო-
ნოთ ის გარემოება, რომ თითქმის ყველა კავკასიის გამოჩე-
ნილნი მხედარნი მსახურებდნენ და წარმატებაში შედიოდნენ
ორბელლიანის ხელ-ქვეით.

„გავბედავ და დავიკვებებ—სწერს პოეტი სამეგრელოს
მთავრინას ეკატერინა დადიანისას,—რომ ვინც გაიარეს ჩემს
შკოლაში, ყველანი გამოვიდნენ განსხვავებით გამოჩენილნი:

*) წერილი ნესტორ წერეთელს 21 იანვ. 1877.

***) წერილი ივანე ორბელიანს 20 მაისს 1882 წ.

რადეცკი, ტერლუქაზოვი, ლაზარევი, დიმიტრი ჯორჯაძე, ღენერ. ასტაფიევი, დივიზიის ნაჩალნიკი ალექსანდრე თუმანოვი, უდროოდ მკედარი ივანე ბაგრატიონი, ეგრეთვე სოსიკო ორბელიანი და ალექსანდრე ორბელიანი, ღენერ. ბრუსილოვი, დამბლად დაცემული, ღენერ. ლეიტ. ლოპკე, აკოლნიჩი და თვით ცოტა ოდენად ღრაჭ ლორის-მელიქოვიცა, რომელიცა პირველად მე დავნიშნე დერბენდის გრადონაჩალნიკად და სულ ბოლოს ჩემი საკუთარი ნიკო ქავკავაძე, ელისავეტოპოლის ღუბერნატორი, რომლისა მსგავსი არავინა გვყავს ღუბერნატორებში.“*)

ამას ისიც დაუმატოთ, რომ თითონ თ. დუნდუკოვი-კარსაკოვი, შემდეგ კავკასიის მთავარ-მართველი, მის ხელქვეით მსახურებდა, როდესაც პოლკის კამანდირათ იყო დაღესტანს და ორბელიანი კასპიის მხრის ჯარების მთავარ-სარდლად. ამ დროებიდამ ჩვენამდის ჩამოულწევია ერთს საანეგლოტო ამბავს იმათ შესახებ. როდესაც პირველად დაღესტანში მოვიდა მთავარ-მართებლად დანიშნული თ. ბარიათინსკი, —რომელსაც არ უყვარდა დუნდუკოვი ვარანცოვის დროიდანვე, —ერთს რომელსაც მოგზაურობაში დუნდუკოვი ცხენ და ცხენ მისდევდა მთავარ-მართებელს, რომელსაც ეკიპაჟში გრიგოლ დიმიტრიჩი უჯდა. კარგა მანძილი რომ გაიარეს და პოეტმა დუნდუკოვს დაღლა რომ შეატყო, ჩაულაპარაკა ბარიათინსკის:

— Ваше Сіятельство, князь Дондуковъ страшно утомился.

— Ничего, это поубавитъ у него силъси! — უთხრა მთავარ-მართებელმა.

პოეტის მიწერ-მოწერიდან ვხედავთ, რომ თ. დუნდუკოვიც სკდილობდა მაგიერი გადაებადა ბარიათინსკისათვის. 1859-ს, როცა ევლაკიმოვის ანგარებაზე ღალადებდა ქვეყანა, პოეტი სწერს თ. დიმიტრი ჯორჯაძეს:

„მთავარ-მართებელს მოუვიდა ხელმწიფისაგან წერილი, რომელშიაც სხვათა შორის ჰსწერს ევლაკიმოვზე, ესე იგი ამის

*) წერილი 24 აგვისტ. 1879 წ.

უზომოს ანგაარებაზედ. ამასავე ვაენნის მინისტრიცა ჰსწერს და ორივე ურჩევენ, რომ მედგრად თვალ-ყური ექიროს და თუ მართალი იყოს ეს ხმები, გამოცვალოს კიდეცა. რასაკვირველია, მთავარ-მართველს ძალიან ჰსწყინს ამ გვარი ხმები ევლაკიმოვზე და ამას ყოველსავე აპრალებს კნიაზს დუნდუკოვის ინტრიგებსა.“*)

დიდი მთავრის მიხაილ ნიკოლოზის ძის გადასვლა კავკასიიდან დიდად სწყენდა გრიგოლ დიმიტრის ძეს. ჯერ ეთთი რომ ის შინაური კაცი იყო დიდ-მთავრის სახლში და მეორე ხელმწიფის წევრისგან დატოვება კავკასიის მხრისა თავისთავად დასაკლისი იყო ქვეყნისთვის. თბილისს კარგად ახსოვს ის შშენიერი გაზაფხულის დღე, — 26 მაისი — როდესაც მთელი ქალაქი ორ წყობად გამწყკრივებული სიონის სობოროდამ რკინის გზის სტანციამდი მოუთმენელად ელოდა დიდის მთავრის გამოვლას გამოსათხოვებლად. ეტლი გამოჩნდა და მასზე დიდი მთავარი და მის გვერდით გრიგოლ დიმიტრიჩი. პოეტმა ჯერ სიტყვა უთხრა სასახლეში კავკასიის ჯარების მთავარ-სარდალს კავკასიის მხედრობის სახელით და შემდეგ გააცილა იგი ვაკზალამდი, (კორპუსის კამანდირი დეველი მეორე ეკიპაჟში იჯდა დიდი მთავრის შვილებთან.) აუწერს რა ამ გაცილებას პოლკოვნიკს ერმოლოვს, პოეტი სწერს, სხვათა შორის:

„... Да, братъ Клавдіи, это были проводы истинно Императорскаго сына, а не генерала Муравьева, котораго сопровождалъ—стыдно сказать—только Иванъ Минаичъ Мирзоевъ и то до Анапура. Вотъ съ какимъ благоговѣніемъ здѣшній народъ относится къ величію Императорской фамиліи **)!“

„...დიან, ძმაო კლავდი, ეს იყო ქეშმარიტად იმპერატორის შვილის ღირსი გაცილება და არა გაცილება გენერალის მურავეოვისა, რომელსაც თან ახლდა—სათქმელადაც-კი სირცხვილია—მხოლოდ ივან მინაიჩ მირ-

*) წერილი 6 იანვ. 1859 წ.

**) წერილი 20 ივნ. 1881 წ.

ზოვეი, ისიც მხოლოდ ანანუჩანდის. აი, როგორის მოწიწებითა და პატივით ვეყრება აქაური ხალხი საიმპერატორო გვარეულობის დიდებასა!“

დიდი მთავრის წასვლის შემდეგ მეორე, თუ მესამე დღეს ამ სტრიქონის მწერალს შეხვდა ყოფნა პოეტთან. ლაპარაკი, რასაკვირველია, მთავარ-მართებელზე ჩამოვარდა. დიდი ხნის მუსაიფის შემდეგ იმან ჩვეულებრივის თვისის მხიარულებით სთქვა: ეჰ, რაც იყო, იყო! „იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა!“

იმპერატორის ალექსანდრე II-ის მიცვალებამ თავს ზარი დასცა მოხუცს მისს გენერალ-ადიუტანტს. ეს იყო უკანასკნელი დიდი სიმწარე, რომელიც შესვა პოეტმა. ჯერ, როცა დამბაჩა ესროლეს ხელმწიფეს 1879 წელში, პოეტი სწერდა ჯაფრიანად ბარბარე ორბელიანისას:

„... Каковы должны быть благотворны плоды учения того сельскаго учителя, который, самъ будучи воспитанъ въ сатанинской злобѣ противу челоѳчества, желать убійствомъ Царя произвести смуты по всей Россіи! Безумецъ, забылъ страшную силу топора русскаго мужика, которая кроваво прошла-бы отъ Оренбурга до Петербурга, и первыя головы, которыя слетѣли бы съ плечъ, были бы головы такихъ интеллигентныхъ учителей, проповѣдниковъ убійства, и тогда установилось бы темное, кровавое царство мужиковъ и закрылась бы Россія отъ просвѣщенной Европы, для науки, для искусства, для всего того, что возвышаетъ челоѳка духовно и облеклась бы матушка Россія не проницаемымъ мракомъ варварства на столѣтія.

„Представьте пошлую наглость преступника, сказавшаго: „я отдаю себя суду потомства“. Хорошо же будетъ то потомство, которое станетъ рукоплескать гнуснымъ убійцамъ. Да, въ теченіи 7 т. лѣтъ ни одинъ изъ убійць не былъ благословляемъ потомствомъ*)“.

„... რა საკეთილო ნაყოფი უნდა ჰქონდეს იმ სოფლის მსწავლებელის სწავლებასა, რომელიც კაცობრიობისადმი სატანისებურს მტრობდა-

*) წერილი 19 აპრ. 1879.

ბორცუბაში აღზრდილა და რომელსაც ჰსურს მეფის მოკვლით მთელი რუსეთი შეაშფოთოს! უგუნურს, დაჰვიწყებია უთუოდ საზარელი ძალა რუსის გლეხის ცულისა, რომელიც სისხლით განვლიდა ორენბურგიდან პეტერბურგამდე და უპირველესად ყოვლისა ასეთ, მკვლელობის მქადაგებელ ინტელიგენტ მასწავლებლებს დაატრიადა თავებსა, და დაშყარდებოდა მაშინ ბნელი, სისხლის სამეფო მუეიკებისა და დაახშობდა რუსეთი განათლებულ ევროპისა, მეცნიერებისა, ხელოვნებისა და ყოველისავე იმისათვის, რაც-კი ადამიანს სულიერად აღამაღლებს, და მშობელ რუსეთს ბარბაროსობის განუმსკვალვი ბნელი მოიცვამდა საუკუნობით.

„წარმოდგინეთ ბილწი თავხედობა დამნაშავისა, რომელსაც უთქვამს, „ჩემს თავს განსასჯელად შთამომავლობას ვაძლევო.“ კარგიც იქნება ის შთამომავლობა, თუ საზიზღარს მკვლელებს ტაშს დაუკრავს, წააქეზებს. დიახ, 7 ათასის წლის განმავლობაში არც ერთი მკვლელთაგანი შთამომავლობას კურთხევით არ მოუხსენებია.“

ხელმწიფის მოკვლის შემდეგ ის სწერდა იმავე პირს:

„... Зловѣщее, бѣдственное извѣстiе о кончинѣ Великаго, Великодушнаго изъ Государей, Императора нашего, мученически принявшаго смерть поразило меня до глубины души невыразимою скорбью. Не могу опомниться, не могу мыслить, не могу успокоиться до сихъ поръ! Грузiя одѣлась въ трауръ; нѣтъ человѣка здѣсь, кто бы безъ благословенiя произнесъ имя въ Бозѣ почившаго Императора, который, Боже мой, гдѣ-же? Въ своей столицѣ, посреди преданнаго ему народа, окруженный конвоемъ,—падаетъ подъ ударами гнусныхъ злодѣевъ, растерзаннiй, обезображеннiй! И за что? Не за дарованiе ли человѣческихъ правъ 30 милл. рабамъ? Не за благотворныя ли преобразованiя по многообразнымъ отраслямъ Государственнаго управленiя? Не за освобожденiе ли Славянскихъ народовъ, поправленныхъ подъ игомъ магометанства, изъ которыхъ возстановляются нынѣ Христiанскiя царства? Не за возвеличенiе ли имени Росiи,—палъ безпомощнымъ Повелитель семи климатовъ, имя Котораго сiяло надъ Россiею лучезарною звѣздою славы! Палъ подъ ударами адской машины, изобрѣтенной гуманными сыновьями цивилизованной Европы! Между тѣмъ какъ этого-же Императора, благоговѣнно охраняя, сопровождали изувѣры, враги наши по религии, бывшiе наибы

Щамиля, во все время путешествія Его по Дагестанскимъ трущобамъ! Я уже не говорю о томъ энтузіазмѣ, съ какимъ былъ встрѣченъ въ Тифлисѣ Императоръ, нынѣ уже отошедшій въ міръ святыхъ! Какими-же подвигами Россія можетъ смыть это позорное пятно въ своей исторіи“*)!...

„... ბედითმა და საზნებარო ცნობამ ხელმწიფეთა შორის დიდისა და დიდ-სულთვანის ჩვენის იმპერატორის აღსრულებისა შესახებ, რომელმაც მიიღო სიკვდილი მოწამებრივი, გამოუთქმელის მწუხარებით ამავსო სულის სიღრმემდე. გონს ვირ მოვსულვარ, ფიქრი აღარ შემიძლიან, აქამდის ველარ დავმშვიდებულვარ! საქართველო ძაძებშია, არ მოიძებნება აქ ადამიანი, რომელიც ღვთივ განსვენებულს იმპერატორის სახელს კურთხევით არ იხსენებდეს, მაგრამ, ოჰ ღმერთო ჩემო, სად-ღაა იგი? თავისსავე სატახტო ქალაქში, თავისს ერთგულს ხალხს შორის, კანფლის ხლებით,—კვდება საზიზლარ ბორჯღ-მომქმედთაგან, ლუკმა-ლუკმად და-გლეჯილი, სახე-დამახინჯებული! მერე, რისთვის? ნუ თუ იმისათვის, რომ 30 მილიონს ყმას ადამიანის უფლებანი მიანიჭა? ნუ-თუ იმისათვის, რომ სახელმწიფო მართვა-გამგეობის სხვა-და-სხვა დარგი საკეთილოდ შესცვალა? ან იქნება იმისათვის, რომ მაჰმადიანობის მძიმე უღელ ქვეშ განართხმული სლავთა ერნი ანთავისუფლა, რომელთაგანაც დღეს საქრისტიანო სამეფოები სდგებიან? ან იქნება იმისათვის, რომ რუსეთს დიდების სახელი მოუხეება,—დაეცა უმწეოდ მბრძანებელი შვილთა ჰავათა, რომლის სახელიც სხივმფინარე დიდების ვარსკვლავივით უნათებდა მთელს რუსეთს! მოკვდა განათლებულ ევროპის ჰუმანიურ შვილთა მიერ გამოგონილ ჯოჯოხეთურ მანქანის წყალობით! მაშინ, როდესაც დადესტინის ბუნაგებში მოგზაურობის დროს იმავე იმპერატორს მოწიწებით ჰფარვიდნენ და ეახლებოდნენ ყველგან ჩვენის სარწმუნოებისა მტრები, შამილას ნაიბებათ მყოფნი! აღარას ვიტყვი იმ აღტაცებაზე, რომლითაც დღეს უკვე წმიდათა შორის განსვენებულს იმპერატორს შეეგებნენ ტფილისში არ ვიცი, რა ღვაწლითა და საქმით გადაჰრეცხს რუსეთი ამ სამარცხვინო ჩირქს თავისს ისტორიასა“!..

ჩვენ ძალას ვატანთ ჩვენს თავს, რომ შევსწყვიტოთ აქ პოეტის ჰაზრების გადმოწერა შესახებ სხვათა და სხვათა პირთა და გარემოებათა. მისი წერილების რიცხვი გამოუღვეველია და ამ წერილებში არის გამოუღვეველი სიმდიდრე გონებისა, გრძნობისა, დაკვირვებისა და კაცს ყოველთვინ გინდა იმათი

*) წერილი 16 მარტ. 1881 წ.

კითხვა. მაგრამ, პოეტის თქმისა არ იყოს, ყველაფერსა აქვს თვისი დასასრული და ჩვენ უამისოდაც უსისტემოდ მოლაპარაკენი შემდეგ პოეტის იუბილეისა, თავს ვანებებთ პოეტისგან დაწერილი ნეკროლოგების ამოწერას, რომ გადვიდეთ თითონ პოეტის ნეკროლოგზე...

მაგრამ ჯერ კიდევ ერთი გარემოება. პოეტის ბიოგრაფია არ იქნება სრული, თუ რომ იმის ბოლოს—სანამ კაცი ჯერ ისევ ცოცხალია—არ ვილაპარაკეთ იმის ხასიათზე, ჩვეულებაზე, გემოვნებაზე, შინაურ ცხოვრებაზე, ესე იგი ზუ რომ საზოგადო ასპარეზზე მოღვაწის აღწერის შემდეგ არ აღვწერეთ კერძო კაცი სრულის თვისის ღირსებითა და ნაკლულეგანებით. ამ საგანს გვინდა შევწიროთ ორი შემდეგი თავი.

ი. მკუნანჯია.

ახალი ზელანდია

ინგლისის ახალენი

(თარგმანი)

XI

ხალხის სწავლა-განათლება და დროგაშეღებთი
ბეჭდვითი სიტყვა ახალ-ზელანდაში

ახალი ზელანდია, როგორც ჩვენი დროის უფრო ყველაზე დემოკრატიული საზოგადოება, ყოველ ღონისძიებას ხმარობ, ხალხის სწავლა-განათლება იმდენად განავითაროს, რამდენადაც კი შესაძლებელია პირველ-დაწყებით სწავლის განვითარება. ამ აზრს გვიმტკიცებს ის დანახარჯი, რომელსაც ახალი ზელანდია პირველ-დაწყებითი სკოლებისათვის სწევს. კოლონიის მთავრობა ადგილობრივ სასკოლო კომიტეტებს პირველ-დაწყებით სკოლის თითო მოსწავლეზე აძლევს თითქმის 40 მანეთს; გარდა ზოგიერთ განსაკუთრებულ დახმარების (სუბსიდიისა), რამდენადაც ვიცით, ქვეყანაზე არც ერთი მთავრობა არ ხარჯავს სახალხო პირველ-დაწყებით სკოლებზე იმდენს, რამდენსაც ახალ ზელანდიის მთავრობა *).

*) საფრანგეთიც კი, რომელიც ცნობილია ამ მხრივ გულუხვობით, ხარჯავს ორჯერ ნაკლებს, ინგლისი საშუალოდ თითო მოსწავლეზე ხარჯავს 25 მან. წელიწადში.

მაგრამ როდი კმარა, რომ სკოლები მხოლოდ მატერიალურად უზრუნველ ყოფილი იყვნენ, არამედ, როგორც ამოხსნა საერო განათლების მინისტრად ნამყოფი და ორგანიზატორი (მომწყობი) სახალხო განათლებისა ახალ ზელანდიაში ბ. ბოდენი, საჭიროა, რომ „მშობლებშიაც გაგვეღვიძოს სახალხო სკოლებისადმი მხურვალე ინტერესი“. ამისათვის ახალ ზელანდიაში მშობლებს ნება აქვთ ჩაერივნენ სკოლის როგორც საოჯახო, ისე სწავლის საქმეებში. ამ მხრივაც ახალი ზელანდია ბევრად დაწინაურებულია ავსტრალიის სხვა კოლონიებზე, ევროპაზე რომ არა ვსთქვათ-რა.

აი ნამდვილად როგორ არის მოწყობილი სახალხო (პირველ-დაწყებითი) სწავლა-განათლების საქმე ახალ ზელანდიაში. ყოველი სახლის პატრონი და აგრეთვე ყველა მშობელი პირველ-დაწყებით სკოლების დაარსების და მათ მართვისათვის ირჩევენ ესრედ წოდებულ „სასკოლო კომიტეტს“. ეს კომიტეტი შესდგება ხუთ-ექვს ან შეიძის პირისაგან, სკოლების რაოდენობის მიხედვით. ამ კომიტეტის ვალია, იზრუნოს და განაგოს სკოლის საქმეები, განსაკუთრებით საოჯახო. ის სკოლები, რომლებსაც განაგებს ერთი კომიტეტი, შეადგენენ ერთს სასკოლო უბანს (ნაწილს), სასკოლო უბნები შეადგენენ სამოსწავლო ოლქებს, ამ გვარი ოლქი ახალ ზელანდიაში ოცდა-ათია. სახალხო განათლების საქმეს განაგებს ეგრედ წოდებული საოლქო კომიტეტი, რომელიც შესდგება სასკოლო კომიტეტების მიერ არჩეულ ცხრა წევრისაგან; ამ გვარად, როგორც სასკოლო უბნებს, ისე სამოსწავლო ოლქებს მოთავეობენ ისეთი პირნი, რომელთაც თვით ხალხისაგან აქვთ მინიჭებული უფლება, რადგან იგინი პირდაპირ ან არა პირდაპირ ხალხისაგან ირჩევიან. (აქ აღვნიშნავთ, რომ ქალთაც შეუძლიანთ ორთავე კომიტეტის წევრობა და ხანდისხან არიან კიდევ ნამდვილად).

უმათავრესი ადმინისტრაციული უფლებანი საოლქო კომიტეტების ხელშია, ამ მხრივ იგინი განაგებენ როგორც პირველ-დაწყებით, ისე საშუალო სკოლების საქმეებს. საოლქო

კომიტეტები ფულს კოლონიის ხაზინიდან იღებენ და სასკოლო კომიტეტებს ურიგებენ სკოლაში მოსიარულე ბავშვთა ჩაოდენობის მიხედვით. იგივე კომიტეტები ნიშნავენ ინსპექტორებს, რომლებიც (დრო-გამოშვებით) თვალ-ყურს ადევნებენ სკოლების საქმეებს და ბავშვთა გამოცდას; აგრეთვე ეს კომიტეტები ნიშნავენ მასწავლებლებს პირველ-დაწყებით სკოლებში. მაგრამ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში საოლქო კომიტეტები მოვალენი არიან ვიდრე მასწავლებელს დანიშნავენ, აცნობონ იმ სასკოლო კომიტეტს, რომლის სკოლაშიაც ინიშნება მასწავლებელი; სასკოლო კომიტეტს ნება აქვს ურჩიოს ესა თუ ის პირი მასწავლებლის თავისუფალ ადგილზე და აგრეთვე სთხოვოს მასწავლებლის დათხოვნა, თუ ეს სასურველია. საკითხის საბოლოოდ გადაწყვეტის უფლება მაინც საოლქო კომიტეტს ეკუთვნის.

ამ გვარი დეცენტრალიზაცია სწავლის საქმეში სამაგალითოა. იყო დრო, რომ ეს დეცენტრალიზაცია უკიდურესობამდე აღწევდა. 1875 წელს ახალი ზელანდია წარმოადგენდა რამდენიმე პროვინციის ფედერაციას და ყველა მათგანს მინიჭებული ჰქონდა ძალიან ფართო უფლებანი თვით-მმართველობისა და, სხვათა შორის, სრულებით დამოუკიდებლად განაგებდა სახალხო სწავლა-განათლების საქმეს. ამ გარემოებას შედეგად მოჰყვა ის, რომ ზოგიერთ პროვინციაში სწავლა-განათლება მალს იდგა, ზოგიერთში — დაბლა; ზოგიერთ პროვინციაში სწავლის ფასს ბევრს ახდევინებდნენ, ზოგან — ცოტას; ზოგან — საღვთო სჯულის სწავლება სრულებით მიღებული არ იყო, ზოგან კი ეს საგანი განისაზღვრებოდა. ერთის სიტყვით, არავითარი საერთო საკანტროლო და ხელმძღვანელი მმართველობა არ არსებობდა: თვითეული პროვინცია სახალხო სწავლა-განათლების საქმეს თვითონვე მართავდა ისე, როგორც შეეძლო და სურდა და არ იყო ისეთი ძალა არც კოლონიაში და არც მეტროპოლიაში, რომელსაც ჰქონოდა უფლება ჩარეულიყო ამ საქმეში, ვიდრე ამას თვით კოლონიელებმა არ მოჰკიდეს ხელი.

ამის გამო 1877 წელს ახალ ზელანდიის პარლამენტმა გამოსცა კანონი სახალხო სწავლა-განათლების შესახებ, რომელიც მთელ კოლონიას ეხებოდა და რომლის ძირითადი მუხლები დღევანდლამდე ძალაშია.

საერო სწავლა-განათლების სათავეში ჩადგა მინისტრი, რომელიც, როგორც მისი სხვა ამხანაგები სამინისტროს კაბინეტისა, პასუხის მგებელია პარლამენტის წინაშე. მას ხელქვეითად ჰყავს ერთი უმთავრესი ინსპექტორი (იგივე მდივანი მინისტრისა). ეს ინსპექტორი, რაკი პოლიტიკური ხასიათის თანამდებობა არ უჭირავს, არც იცვლება, როცა პოლიტიკური პარტიები ერთი-ერთმანეთს შესცვლიან ხოლმე. ამ გვარად ამ ინსპექტორს ადვილად შეუძლიან გააცნოს ყოველ ახალ მინისტრს მთელი სამინისტროს საქმეთა ვითარება. იგივე ინსპექტორი მინისტრის დავალებით ნახულობს ამა თუ იმ სკოლას, რომელთა მართვა-გამგეობა ადგილობრივ არჩეულს კომიტეტს აბარია.

1877 წლის კანონით პირველ-დაწყებითი სწავლა უნდა იყვეს მუქთი, სავალდებულო და სამოქალაქო. ახალ ზელანდიამ ამ მხრივდაც ბევრად წინ გაუსწრო თავისს მეტროპოლიას, რომელმაც პირველ-დაწყებით სწავლა სავალდებულო გახადა მხოლოდ 1880 წ., მუქთი—1891 წლიდან, სრულებით სამოქალაქო კი ჯერ აქნობამდისაც არ გაუხდია.

სასკოლო წლოვანებად ახალის კანონით (1877 წელს) 5—15 შუა წლებია აღიარებული. ამ წლოვანების ბავშვებმა უნდი იარონ საერო სკოლაში, ადგილობრივ სასკოლო მმართველობამ კი უნდა იზრუნოს, ყველა მსურველი დააკმაყოფილოს. ამ გვარ სკოლების შესანახად კოლონიის მთავრობამ იკისრა აძლიოს წელიწადში თითო მოსწავლეზე 40 მანეთამდე, მხოლოდ მოსწავლეთა იმ რიცხვის მიხედვით კი არა, რამდენიც მოსწავლეთა სიით ითვლება, არამედ იმ ბავშვთა ორთაშუა რიცხვის მიხედვით, რამდენიც ნამდვილად დაიარება სკოლაში, რის გამო კანონი ავალებს, რომ სკოლაში ყოველ დღე მოსიარულე ბავშვთა ჩასაწერი დავთრები რაც შეიძლება გულ-

მოდგინედ სდგებოდეს. ეს გარემოებავე, რასაკვირველია, უნდა აიძულებდეს სკოლის მმართველობას, ყოველი ღონე იღონოს და ხელი შეუწყოს, რომ ბავშვი სკოლაში მუდმივ და უკლებლივ დაიარებოდეს.

ამავე კანონით დადგენილია, არ გამოერთვას არაფერი (წინად ახდევინებდნენ 5—10 მანეთამდე) საერო პირველ-დაწყებით სკოლაში მოსწავლეთ; პირველ დაწყებითი სწავლა გამოცხადებული იქნა სავალდებულოდ ყველა შვიდიდან ცამეტის წლის ბავშვისათვის. ამ წლოვანების ბავშვმა აუცილებლად უნდა იაროს სახალხო პირველ-დაწყებით სკოლაში, გარდა იმ ბევრებისა, რომელსაც ასწავლიან სახლში ან სწავლობენ იმისთანა კერძო სკოლებში, რომელთა პროგრამა სახალხო სკოლების პროგრამას ეთანაბრება. სასკოლო კომიტეტი, რომელიც ანთავისუფლებს ბავშვებს ზემოდნაირ შემთხვევებში სახალხო სკოლებში სიარულისაგან, დარწმუნებული უნდა იყოს, რომ განთავისუფლებული ბავშვები ნამდვილად იმისთანავე განათლებას ღებულობენ, როგორსაც სახალხო სკოლებში.

შინ მოსწავლე ბავშვების რიცხვი მცირეა (40%) და ისიც წლითი-წლობამდე კლებულობს, მიუხედავად იმისა, რომ ახალი ზეგანდია თხლად დასახლებულია და მაშასადამე მახლობელი სკოლა ზოგიერთებისათვის ფრიად დაშორებულია. ამ გვარ აუცილებელ დაბრკოლებას მთავრობა ორნაირად ებრძვის (ანუ უკედ ვსთქვათ—ეხმარება მშობლებს ამ დაბრკოლებათა წინააღმდეგ ბრძოლაში): ერთის მხრივ იმით, რომ საოლქო კომიტეტებს ნება აქვთ თხლად დასახლებულ ადგილებში მოგზაური (მწირი) მოსწავლელები ჰგზავნონ და მეორე მხრივ—სკოლაში მოსიარულე ბავშვების რკინის გზით უფასოდ გადაყვან-გადმოყვანით, ამასთანავე ამ ხარჯს თვით საერო განათლების სამინისტრო კისრულობს. 1898—99 სემოსწავლო წელს ამ საგანზე სამინისტროს დახარჯვია 31500 მან.

შემდეგ კანონი ეხება იმ ზომებს, რითაც შეიძლება ბრძოლა იმათ წინააღმდეგ, ვინც სკოლაში წესიერად და მუდმივ

არ დაიარება. ამ საქმეში სასამართლოც ერევა და თუ ბავშვი მუდმივ და უკლებლივ არ დაიარება სკოლაში, მშობლები 20 მან. ჯარიმით ისჯებიან. ამისთანა საჩივარი ახლდება ყოველ კვირა, ვიდრე კანონის მოთხოვნილებას სისრულეში არ მოიყვანენ. ამ კანონის ასრულების თვალ-ყურის საგდებლად 1894 წელს მთავრობამ დაწინა განსაკუთრებული პირები, რომელთა მოვალეობაა იმ ბავშვების ოჯახებში სიარული, რომელნიც სწავლას აკლდებიან, ეცადონ დაიყოლიონ მშობლები და თუ ამას საჭიროება მოითხოვს, სასამართლოს გადასცენ. ამ გვარად დემოკრატიის გამარჯვებამ ახალ ზელანდიაში შეზღუდა „თავისუფლება“ იმ მშობლებისა, რომელთ სურვილია—შვილები უსწავლელი დასტოვონ.

მართალია, საფრანგეთი, ინგლისი, შვეიცარია და ჩრდილოეთ ამერიკის ზოგიერთი შტატიც ამ გვარსავე ზომებს ხმარობს ხალხის უფიცობის წინააღმდეგ საბრძოლველად, მაგრამ ახალ ზელანდიამ აქაც წინ გაუსწრო ამ ქვეყნებს: 1885 წლიდან სწავლას სავალდებულოდ ხდის მართათვისაც, თითქმის იმავე პირობებით, როგორც ევროპიელებისათვის. დაუმართა რა მთავრობამ განსაკუთრებული სკოლები მათებს, იმავე დროს მისცა მათ ბავშვებს საშუალება, თუ იმათთვის უფრო სახერხოდ იქნებოდა, თვითრების სკოლებშიაც ევლოთ. ამ კანონს შედეგად ის მოჰყვა, რომ 40,000 სულ მთარში ამ ჟამად 4200 მთარი სწავლობს (ესე იგი 10%-ზე მეტი), რომელთა ერთი მეოთხედი ევროპიელებთან ერთად სწავლობს. დანარჩენნი თავიანთ განსაკუთრებულ სკოლებში დაიარებიან (მაგრამ მათი კურსიც იგივეა, რაც ევროპიულ ბავშვების სკოლებისა). რიცხვი ამ გვარ სკოლებისა 80-მდეა. ამ ჟამად ერთი ჭაბუკი მთარი უნივერსიტეტშია და ლექციებს ყურს უგდებს, ორი კიდევ საექიმო ნაწილს სწავლობს.

ამ გვარად სკოლაში მოსიარულე მთართა პროცენტი სამჯერ მეტია ევროპიულ რუსეთის სკოლაში მოსიარულეთა პროცენტზე, იმისდა მიუხედავად, რომ რაღაცა 50 წლის წინათ ეს ხალხი ცნობილი იყო კაცის-მჭამელობით.

დავუბრუნდეთ ისევ 1877 წლის კანონს. პირველ-დაწყებით სკოლებში გასაღებელ სასწავლო საგნების ჩამოთვლის შემდეგ კანონის მე-84 მუხლი ამბობს; „საზოგადოებრივ სკოლებში სწავლას ნამდვილი სამოქალაქო ხასიათი უნდა ჰქონდესო“. ამით სრულებით განდევნილ იქნა სამღვთო სჯულის სწავლება სახალხო სკოლებიდან. მაგრამ უსამართლობა იქნებოდა ამ მუხლში დაგვენახა ან საზოგადოებრივ მმართველობათა გულცივობა ან მათი მტრული განწყობილება სარწმუნოების და სასულიერო წოდების მიმართ. სრულიადაც არა. აი რა საფუძველი ედვა და უდევს ამ მუხლს. სარწმუნოების მხრივ ახალ ზელანდიის მცხოვრებნი ძალიან განირჩევიან ერთმანეთისაგან, ამის გამო ვერ შეთანხმდნენ იმაში, თუ რა უნდა ესწავლებინათ საერო სკოლებში სამღვთო სჯულის გაკვეთილებზე და რადგან სხვა სასწავლო საგნებში კი ერთის ხმით მორიგდნენ და შეთანხმდნენ, ამიტომ გადაწყვიტეს, საზოგადოებრივი ფული მხოლოდ საერო საგნებზე იხარჯებოდესო *). გარდა ამისა 1877 წლამდე, ესე იგი, როცა პირველ-დაწყებით სწავლა-განათლების კანონი გამოვიდა, ახალ ზელანდიაში სახელმწიფო ეკლესიისაგან უკვე განცალკევებული იყო. სხვათჲრივ რომ ესთქვათ, ეს იმას ნიშნავს, რომ სარწმუნოებრივ მოვალეობათა იღსრულებაში კერძო პირს სრული თავისუფლება მიენიჭა და ერდმორწმუნე პირთ მინიჭებული აქვთ უფლება შეადგინონ საზოგადოება იმავე პირობით, რა პირობითაც სდგება ხოლმე მოქალაქეთა ასსოციაციები საერთო ძალღონით მთავრობისაგან ამა თუ იმ აუკრძალველ მიზნის მისაღწევლად.

ერთის სიტყვით, სარწმუნოებრივი აღზრდა მინდობილია ეკლესიაზე და ოჯახზე, რისგამო ბავშვებს, გარდა კვირა-დღისა, კვირაში ეძლევათ კიდევ ერთი თავისუფალი დღე და აი ამ დღეს ანდომებენ მშობლები ბავშვების სარწმუნოებრივ აღზრდას. ეს აღზრდა ან სახლში, ან განსაკუთრებულ სასულიერო წოდებისა ან სხვა პირთაგან დაარსებულ სკოლებში

*) ჩ. დილკი.

ხდება. ეს თავისუფალი დღე — შაბათია. მაგრამ ამ დღეს მოსწავლე უფრო კი არას აკეთებს, რადგან ვისაც ჰსურს სამღვთო სჯული ისწავლოს, ის ესრედ წოდებულ საკვირაო სკოლებში დაიარება, სადაც სასულიერო ან საერო პირი ასწავლის ბავშვებს სარწმუნოების უმთავრეს ჭეშმარიტებებსა. ამ გვარ სკოლებში მოსიარულო მოსწავლეთა რიცხვი 110,000, მასწავლებელთა კი — 12,000. ამ გვარად, იმისდა მიუხედავად, რომ ახალ ზელანდიაში ეკლესია სახელმწიფოსაგან განცალკევებულია და სკოლებს „სამოქალაქო“ ხასიათი აქვთ, მაინც ბავშვთა გაცილებით უფრო მეტი პროცენტი ღებულობს სისტემატიურ სარწმუნოებრივ აღზრდას, ვიდრე, მაგალ., ისპანიაში, სადაც სასულიერო წოდება ქონებით, უფლებებით და გავლენითაც ღონიერია.

პირველ დაწყებით სკოლების „მოქალაქობრივ“ ხასიათს ახალ ზელანდიაში უკვე ყველანი მიეჩვივნენ და ამით კმაყოფილნი არიან, — გარდა კათოლიკებისა, რომელნიც მომეტებულ ნაწილად თავიანთ შვილებს სასულიერო პირთა პირველ-დაწყებით სკოლებში ჰგზავნიან. კერძო სასწავლებლებით, ამბობს რიესი, „სარგებლობენ ან კათოლიკები, ან კიდევ ზოგიერთი მდიდარი ხალხი. სხვა დანარჩენი მცხოვრებნი კი თავიანთ ბავშვებს საერო სკოლებში ჰგზავნიან. პოლიტიკური პარტიები არ თანაუგრძნობენ კერძო სასწავლებლებს და არავითარ მატერიალურ დახმარებას არ აძლევენ მას. მათდამი თანაგრძნობა ცოლდვად მიაჩნიათ და უბრალო ექვისაც კი ეშინიანთ“.

ორიოდე სიტყვა საზოგადოებრივ პირველ-დაწყებით სკოლების კურსის შესახებ. ყოველ საზოგადოებრივ სკოლაში ასწავლიან შემდეგს საგნებს: — წერა-კითხვას, ანგარიშს, ინგლისურს გრამატიკას და თხუზულებათა წერას, გადაკეთებას (переложение) და სხვა, გეოგრაფიას, ისტორიას, საგნებზე სწავლას, ელემენტალურ ცნობებს ბუნების მეტყველებიდან, ხაზვა ხატვას, გალობას, კერვას და ოჯახის მოვლას (ქალებისათვის). 1895 წლიდან ამას დაემატა ხელსაქმეც, მხოლოდ ჯერ

ყველასათვის არა სავალდებულოა. ხელსაქმის მოსაწესრიგებლად ახალშენის მთავრობა იძლევა კიდევ დამატებით დახმარებას (სუბსიდიას). როგორც ვხედავთ, კურსის მხრივ ახალ ზელანდიის პირველ-დაწყებითი სკოლა გაცილებით მაღლა სდგას არამც-თუ ჩვენ სახალხო სკოლის კურსებზე, არამედ ზოგიერთ დასავლეთ ევროპიელ მეზობელთა სახალხო სკოლების კურსებზედაც-კი. ამ ნათქვამის დასამტკიცებლად კარგი იქნებოდა, დაწვრილებით თუ არა, მოკლედ მაინც გაგვეცნო ზემოდ ჩამოთვლილ საგნების პროგრამები, განსაკუთრებით კი ბუნების მეტყველების და ხატვა-ხაზვისა.

როგორც ჩვენ უკვე ვიცით, ახალ ზელანდიაში ბავშვს სკოლაში შეუძლიან სიარული 5-დან—15 წლამდე, 7-დან—13-წლამდე კი სავალდებულოა ყველასათვის. პირველ-დაწყებით სკოლის კურსი ორია: მოსამზადებელი და ნორმალური; ეს უკანასკნელი შეიცავს 6 კლასს. ანგარიშის ანუ არითმეტიკის კურსის დასახსიათებლად საკმარისაა გავიხსენოთ, რომ მეოთხე კლასში გადიან (именованные числа) და „დრობებს“, რომლის ხსენება პეტერბურგის და მოსკოვის სახალხო პირველ-დაწყებით სკოლებშიაც კი არაა... აქ არ შევუდგებით იმ ამოცანების ჩამოთვლას, რომლების გამოცნობაც პროგრამიო მეოთხე კლასის მოწათემ უნდა იცოდეს, ვიტყვიო მხოლოდ იმას, რომ აღნიშნული საგნები მხოლოდ მოხსენებული კი არაა პროგრამაში, არამედ ნამდვილად სწავლობენ მათ ბავშვები კურსის განმავლობაში. მაგალითად, ბუნების მეტყველების სწავლას ახალ ზელანდიაში პირველ-დაწყებით სკოლაში შესვლისათანავე იწყებენ, ჩვენში კი ეს საგანი არამც თუ პირველ-დაწყებით სკოლების კურსში სრულებით არ შედის, არამედ საშუალო სკოლების კურსშიაც მხოლოდ ამ უკანასკნელად შეიტანეს. თავდაპირველად ეს საგანი ისწავლება სისტემატიურად საგნებზე, შემდეგ აცნობებენ ძირითად ქეშმარიტებებს ბოტანიკისას, ზოოლოგიისას, ფიზიოლოგიისას, ფიზიკისას და სხვადასხვა. აი რაა ნათქვამი ამის შესახებ ახალ ზელანდიის პირველ-დაწყებით სკოლების სამოსწავლო გეგმა-

ში: „ბაწია ბავშვებსაც კი შეუძლიანთ მიხვდნენ, თუ რატომ არ სთვლის მეცნიერება ვეშაპს თევზად ან კიდევ ობობას მწერად. მოხერხებულად აღებულ მაგალითებით შეიძლება მშვენივრად აეხსნას ბავშვებს აუ რა გარჩევაა ქიმიურ შეერთების და მექანიკურ ნარევს შორის... ამ გვარი სწავლა ბავშვისთვის სრულიად ადვილი გასაგებია და ამასთანავე საჭირო და სასარგებლო, რომ ბავშვში განავითაროთ ქვეყნიერობაზე წარმოდგენა და ამნაირად ავამოძრავოთ მათი გონება და ცნობის მოყვარეობა და შთაენერგოს ნორჩ კკუას მეცნიერებისადმი ლტოლვილება“.

ახალ ზელანდიაში სწავლობს 150,000 ბავშვი ორივე სქესისა, ესე იგი 20% მთელის მცხოვრებლებისა (მარობითურთ). ამ მხრივ ახალ ზელანდიას ავსტრალიის კოლონიებს შორის პირველი ადგილი უჭირავს და ერთი პირველთაგანია მთელ ქვეყნიერებაზე. ყოველ დღე სკოლაში დაიარება სასკოლო სიებში მოთავსებულ ბავშვთა 82%, ასე რომ სიზარმაცესაც კაცი ვერ უკიჟინებს.

1898 წელს ახალ ზელანდიაში 1624 საერო სკოლა და 3664 მასწავლებელი ითვლებოდა, აქედგან (ამათგან) ორი-მესამედი ქალი იყო. მათ რიცხვში ესრედ წოდებული მასწავლებელ-პრაქტიკა ტებიც ითვლებოდნენ. ასე ეძახიან ახალგაზდა ქალს და კაცს, რომელთაც მიუღიათ სწავლა-განათლება*) და ეხმარებიან მასწავლებლებს სწავლის დროს. იმავე დროს ეს ახალგაზდა ხალხი ემზადება საოსტატო სემინარიებში შესასვლელად, (ახალ ზელანდიაში ამ გვარი სემინარია ორია).

1898 წ. პირველ-დაწყებით სკოლების მასწავლებლებს ჯამაგირად მიეცათ სულ 3.6 12,000 მანეთი, ესე იგი, თითქმის ათას-ათასი მან. თითოს. ექვი არაა, ამ გვარი ჯამაგირი ჩვენ სახალხო სკოლების მასწავლებლებს სიზმარშიაც არ მოლანდებიათ! ახალ ზელანდიაში, როგორც მინისტრის უკანასკნელ

*) საუბედუროთ, არ შეკვიძლიან ვსთქვათ ნამდვილად—როგორი.

ანგარიშიდანა სჩანს, ოთხის პირველ-დაწყებით სკოლის მასწავლებელი ღებულობდა ოთხიდან-ხუთი ათასს მანეთამდე; 4 მასწავლებელი—3-დან—4 ათასამდე, 239 მასწავლებელი—2-დან—3 ათასამდე და 1292 მასწავლებელი—ერთიდან-ორ ათასამდე მანეთს. ამ გვარი ჯამაგირი არამც თუ სახალხო სკოლების მასწავლებლებს, არამედ ბევრს ჩვენ საშუალო სკოლის პედაგოგსაც შეეშურდება, რადგან, როგორც ვიცით, რაც უნდა ბევრი იტეხოს თავი, იგი მაინც 2000 მანეთზე მეტს ვერ მიიღებს. იმ პირებთაგანი, რომელნიც ჯამაგირს ათას მანეთზე ნაკლებს იღებენ, მომეტებული ნაწილი ზემოდ მოხსენებული მასწავლებელი-პრაქტიკანტები და ხელსაქმის მასწავლებელი ქალები არიან, და თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ მომეტებულ ნაწილად მასწავლებლებს სკოლებთანვე ეძლევათ ბინაც, თამამად შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ქვეყნიერებაზე არც ერთი სახელმწიფო ისე კარგად არ აფასებს სახალხო სკოლის მასწავლებლის შრომას, როგორც ახალი ზელანდია.

უკანასკნელ წლებში სახალხო სწავლა-განათლებაზე გაწეული საერთო ხარჯი უდრიდა 5.000,000 მან. ესე იგი სულზე მოდის 6 მან. 50 კაპეკამდე. რუსეთიც რომ სულზე ამდენსვე ხარჯავდეს, მაშინ იგი სახალხო სწავლა-განათლებას უნდა ანდომებდეს მილიარდ მანეთამდე. 1896 წ. 100 კაცში (ყველა წლოვანების და მორებითურთ) წერა-კითხვის უცოდინარი მარტო 16,50% აღმოჩნდა. უკანასკნელ ცნობებით ზუთის წლისაზე მეტ პირთა შორის წერა-კითხვის უცოდინარი 8% იყო; ათ-თხუთმეტ წლის პირთა შორის კი — 1%-ზე ნაკლები (0. 7%).

თუ რა სისწრაფით მიდის სახალხო სწავლა-განათლების საქმე, სჩანს შემდეგიდგან. 1881 წ. 100 ნეფე-დედოფალში ჯარის-წერისას 32 მამაკაცმა და 56 ქალმა არ იცოდა ხელის მოწერა, 1896 წელს კი წერის უცოდინარი გამოდგა მამა-კაცებს შორის—5, ქალებს შორის კი—7. მაშინ როდესაც საფრანგეთის მესამე რესპუბლიკის მთავრობის დიდ მეცადინეობის მიუ-

ხელადად 1892 წ. ნეფეთა 8%-მა და პატარძალთა — 12%-მა საქორწინო ხელშეკრულებას ხელი ვერ მოაწერა.

უადგილობა ნებას არ გვაძლევს დიდხანს შევჩერდეთ საშუალო სკოლაზე. აღენიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ საშუალო სასწავლებელი დაბალ სახალხო სკოლასთან მტკიცედ დაკავშირებულია როგორც კურსით, ისე მოსწავლეთა სქესის და ქონების გაურჩევლობით. რადგან „სახელმწიფოსათვის სასარგებლოა, — ამოძს ახალ ზელანდიის მინისტრად ნამყოფი ბოდენი, — რომ ყოველ განსაკუთრებულ ნიქს ეძლეოდეს საშუალება განვითარებისათვის“. ამ მიზნისათვის ადგილობრივ კომიტეტებს ეძლევათ სუბსიდია სტიპენდიების დასანიშნად, რომლითაც შეუძლიან ისარგებლოს როგორც ვაჟმა, ისე ქალმაც.

იმისდა მიუხედავად, რომ ახალი ზელანდია არც დიდია და არც სქლად დასახლებულ ქვეყანას წარმოადგენს, მთავრობას მაინც არასოდეს არ განუძრახავს ერთგვარი საშუალო სკოლის შემოღება. სამოსწავლო ოლქებს კანონით მინიჭებული აქვთ უფლება თავიანთი საშუალო სკოლები, სე მოაწყონ, როგორც ადგილობრივი პირობანი და საჭიროებანი ამას მოითხოვენ. ამისთანა თავისუფლება ადგილობრივ სკოლების მართვა-გამგეობისა ქვეყანაზედ მხოლოდ ჩრდილოეთ ამერიკის შტატებს და შვეიცარიის კანტონებს აქვთ მინიჭებული. სწორედ ასეთი მრავალგვარობა საშუალო სკოლისა ნებას არ გვაძლევს დაწვრილებით რაიმე ვსთქვათ იმის შესახებ. ამიტომ მოვიყვანთ მხოლოდ ზოგიერთ სტატისტიკურ ცნობებს.

ახალ ზელანდიაში 20 საშუალო სასწავლებელია, რომელთაგანაც შეიძეს დამოუკიდებელი განყოფილება აქვს ქალებისათვის, ასე რომ ნამდვილად 20-ზე მეტი ყოფილა. ზოგიერთ საშუალო სასწავლებელში შემოღებულია ორთავ სქესის ბავშვთა ერთად სწავლება. საშუალო სასწავლებლებში 2700-ზე მეტი მოსწავლე ითვლება, აქედგან 1000 ქალია ამ გვარად 0,4% ახალ ზელანდიის მცხოვრებთა საშუალო სასწავლებელში სწავლობს, რუსეთშიაც რომ ამდენივე პროცენტი სწავლობდეს საშუალო სასწავლებელში, მოსწავლეთა რიცხვი

ამ სკოლებში ნახევარ მილიონამდე ავიდოდა... სწავლის ფასი საშუალო სასწავლებლებში სხვა და სხვა და სამოსწავლო ოლქზეა დამოკიდებული: 60 მანეთიდან — 120 მანეთამდე უწყევს.

მაგალითისთვის ავსწერთ ახალ ზერღანდიის ერთს საშუალო სასწავლებელს, რომელიც ქ. დიუნედინის მახლობლად იმყოფება. „სკოლა გაიხსნა 1885 წელს და გამართულია ერთს მშვენიერს ადგილას, ქალაქის მახლობლად. უმთავრეს დარბაზის სიგრძე—74 ფუტია, სიგანე—43 და სიმაღლე—30. სამეცადინო მოთავსებულია ფართო, მაღალ და ვინტილიაციით საუკეთესოდ მოწყობილ ოთახებში, რომლებშიც ყოველგვარი სასწავლო ნივთი მრავლად მოიპოვება. სახატავი ოთახი, ფიზიკის და ქიმიის ლაბორატორიები ისეა მოწყობილი, რომ ბავშვს უადვილებს როგორც ტეორიულ, ისე პრაქტიკულ შესწავლას ქიმიისას, ფიზიკისას, მექანიკისას და მეტალურგიისას; იქვეა ყველაფერი, რაც კი საჭიროა ფიზიოლოგიის შესასწავლად*). სავარჯიშო დარბაზი, როგორც სივრცით, ისე მოწყობილობით საუკეთესოდ ითვლება მთელ კოლონიაში. სკოლის შენობა გაშენებულია ორ დესეტინაზედ. სკოლის გარშემო მოფენილია ასფალტით. სკოლას აქვს ხუთი ეზო, მოედანი „ღონ-ტენის“ სათამაშოდ და სხვა. სკოლის მახლობლადვეა თავისუფალი მინდორი კროკეტის სათამაშოდ.

„ბანსიონერების საცხოვრებელი შენობა ხუთის წამის სასიარულოზედაა მოშორებული სკოლაზე და გამართულია დიუნედინის მიდამოების ერთ უულამაზეს ადგილში და მის ფართო ეზოებს და სათამაშო მოედანს ორ დესეტინაზე მეტი ადგილი უჭირავთ.

„სკოლას აქვს ორი განყოფილება: უმაღლესი და დაბალი. პირველი დანიშნულია იმისთვის, ვისაც ჰსურს განაგრძოს სწავლა-განათლება უნივერსიტეტში, მეორე კი იმისთვის, ვინც

*) როგორც ავსტრალიის კოლონიებში, ისე ჩრდილოეთ ამერ. შტატებში არ არსებობს ის დიადი განსხვავება რეალურ და გამნაზის სასწავლებლებს შორის, როგორც ჩვენში მიჩვეულნი ვართ.

ჰტიქრობს სწავლის ამ სკოლით დამთავრებას... ლათინური ენა არაა სავალდებულო; ვისაც ჰსურს ბერძნული ენის სწავლა, ამის შესახებ უცხადებს დირექტორს, რომელსაც საშუალება აქვს ასეთი სურვილი დააკმაყოფილოს... სწავლის ფასი წელიწადში 70 მანეთია. ამ გადასახადისაგან სკოლის მთავრობა ანთავისუფლებს ყველა კარგად მოცადინეს, თუ ისედაც არ ითვლება სტიპენდიანტად საოლქო კომიტეტში* (1898 წ. სამინისტროს ანგარიშით სკოლაში სწავლობდა 177 ყმაწვილი, აქედან 40 სტიპენდია ჰქონდა დანიშნული).

ქ. დიუნედინში არსებობს აგრეთვე ამ გვარივე სკოლა ქალებისათვის. უადგილობის გამო ვერც ამ სასწავლებლის აღწერას და ვერც საშუალო სკოლის დაწვრილებით დახასიათებას ვერ შევუძლებით. ვიტყვით ორიოდ სიტყვას უმაღლეს სასწავლებლის შესახებაც.

საზოგადოდ ინგლისის უმაღლეს სასწავლებლის ორგანიზაცია ბევრით განირჩევა სხვა განათლებულ ქვეყნების უნივერსიტეტების ორგანიზაციისაგან. ეს ორგანიზაცია მეტად რთული და თავისებურია, რომლის აღწერას დიდი დრო და სპეციალური წერილი დასჭირდებოდა, მით უფრო, რომ ინგლისის თვითეულ უნივერსიტეტს აქვს თავისი საკუთარი „წესდება“, რომლის შედგენა დამოკიდებული იყო როგორც ადგილობრივ მცხოვრებთა საჭიროება-მოთხოვნილებაზე, ისე თვით უნივერსიტეტის დაფუძნების გარემოებებზე.

ახალ ზელანდიაში სიტყვა „უნივერსიტეტი“ ნიშნავს დაწესებულებას, რომელსაც სამეცნიერო ხარისხით დაჯილდოების უფლება აქვს მინიჭებული. სამეცნიერო ხარისხის მისაღებად კი ემზადებიან ესრედ წოდებულ „საუნივერსიტეტო კოლლეჯებში“, რომელთა რიცხვი კოლონიაში ოთხია. კოლლეჯებში რამდენიმე ფაკულტეტების მგზავსი განყოფილებაა. ამ კოლლეჯებში შესვლის ნება როგორც კაცს, ისე ქალსა აქვს. იქ

*) ეს ციტადა ამოწერილია საერო განათლების მინისტრად ნამყოფ რობ. სტაუტის წერილიდან.

შესასვლელად საჭიროა 14 საგნიდან 7 საგანში ეგზამენის დაკერა, რომლებიდანაც ინგლისური ენა, მათემატიკა და ერთ-ერთი სხვა ევროპიული ან ერთ-ერთი ძველი ენა სავალდებულოა.

ამ საუნივერსიტეტო კოლლეჯებში 1900-დე ყურის მგდებელი იყო, რომლიდგანაც ერთი მესამედი ქალია. დაქვემდებარებით შეიძლება კაცმა სთქვას, რომ ამ მხრივაც ახალ ზელანდიას ჴორს გაუსწრია სხვა ქვეყნებისათვის, რადგან არც ერთს უნივერსიტეტში, სადაც ორთავე სქესის ერთად სწავლა ნება დართულია, არაა იმდენი მოსწავლე ქალი იყოს, მამაკაცთან რაოდენობასთან შედარებით, რამდენიც აქაა ქალს ნება აქვს ყველანაირ სამეცნიერო ღირსებაზე დაიჭიროს ეგზამენი. ქალმა აქ პირველად სამეცნიერო ხარისხი ამ 25 წლის წინად მიიღო და ეს იყო პირველი მაგალითი მთელ ბრიტანიის იმპერიაში. გარდა ამისა 1895 წ. საუნივერსიტეტო კოლლეჯის „სენატში“*) საპატიო წევრად არჩეულ იქმნა ქალი.

ახალი ზელანდია ცდილობს ტექნიკური ცოდნა თვით ხალხშიაც გაავრცელოს. ჩვენ უკვე ვსთქვით, რომ ოლქის კომიტეტებს მინდობილი აქვთ პირველ დაწყებით სკოლებში ხელსაქმის შემოღება, რაზედაც მათ სუბსიდები აღეთქვათ. იმავე დროს ამნაირსავე პირობებზე ნება დართულია შემოიღონ როგორც ტექნიკური ცოდნა, ისე ხელსაქმე არსებულ საშუალო სასწავლებლებშიაც, ან დააარსონ განსაკუთრებული ტექნიკური სასწავლებლები. სამინისტროს უკანასკნელ ანგარიშიდან სჩანს, რომ ახალ ზელანდიაში მშვენივრად ესმით, რომ ტექნიკურ ცოდნის განვითარებისათვის უწინარეს საჭიროა, არსებულ უმთავრეს საერო სასწავლებლებში სამეცადინო საგნების რიცხვი შეიცვალოს, „სიტყვიერ მეცნიერებათა“ (СЛОВЕСНЫЕ НАУКИ) ნაცვლად ყურადღება უნდა მიექ-

*) ცნობილია, რომ ინგლისში და მის კოლონიებში საუნივერსიტეტო კოლლეჯებს მინიჭებული აქვთ ფაქტო თვითმართველობა და „სენატს“ ეძახიან უმაღლეს მმართველობას საუნივერსიტეტო კოლლეჯისას აუკლანდში.

ცეს „საცდელ მეცნიერებათ“ (ОПЫТНЫЕ НАУКИ) და განსაკუთრებით უნდა შეიცვალოს სწავლების მეთოდი, სახელდობრ, სკოლა უნდა ანვითარებდეს არამც-თუ მეხსიერებას (ენებით) ან განყენებითი აზროვნებას (მათემატიკით), არამედ თვალსაც, ხელსაც და მშვენიერებისადმი გრძნობასაც...

ასეა თუ ისე ახალ ზელანდიას თავის სამ მეოთხედ მილიონ მცხოვრებთათვის გარდა (საინჟინერო) სამიწათ-მზომელო სასწავლებლისა, აქვს კიდევ სამეურნეო ინსტიტუტი, 4 სამხატვრო-სამრეწველო და ორი სამთო-სამადნო სკოლა. გარდა ამისა მრავალ საერთო სწავლა-განათლების სკოლებში მსურველთ ასწავლიან ამათ თუ იმ ტექნიკურ საგნებსა და ხელ-საქმეს.

ახალ ზელანდიას აქვს აგრეთვე რამდენიმე სკოლა მცირე-წლოვან დამნაშავეთათვის. ამ ფრიად სასარგებლო და ჰუმანიურ (კაც-მოყვარულ) საქმეზე კოლონია ხარჯავს 130,000 მანეთამდე წელიწადში. დაუმატეთ ამას კიდევ ერთი სკოლა ყრუ-მუნჯთათვის, სადაც ამ ჟამად თვით მთავრობის მეცადინეობის მეოხებით 50 ნაპოვნი ყრუ-მუნჯი ბავშვი იმყოფება*). დაბოლოს ახალ ზელანდიას აქვს ბრმებისათვისაც სკოლა, რომლის შესანახად მთავრობა 4000 მან. აძლევს სუბსიდიად.

გარდა ამისა ახალ ზელანდიაში სახალხო განათლებას ხელს უწყობენ ბიბლიოთეკები, რომელთა რიცხვი 300-მდეა. ესე იგი 2,500 კაცზე თითო ბიბლიოთეკაა. ამ დაწესებულებებს მთავრობა ხელს უმართავს სუბსიდიით, რომლის რაოდენობა სამინისტროს ანგარიშით საერთოდ 20.000 მანეთამდე უწევს.

უფრო საყურადღებო მნიშვნელობა აქვს კოლონიის განათლებისათვის მათ დრო-გამოშვებით ბეჭდვითი სიტყვას, რომლის ყოფა-ვითარება ინგლისელებშიაც კი იწვევს აღტაცე-

*) ყველა ეს ცნობები მოყვანილი გვაქვს ახალ ზელანდიას საერო განათლების სამინისტროს უკანაკნელ ანგარიშიდან.

ბას, ეს კი ბევრს ნიშნავს, რადგან ოვით ინგლისელებს ქვეყნიერებაზედ ყველაზე უფრო გავლენიანი პრესა აქვთ და უბრალოდ კაცი მათ ვერ გააკვირვებს. „და ვინც იცის ენციკლოპედიური შინაარსი აქაურ ჟურნალ-გაზეთებისა, დამეთანხმება, რომ მათი ყურადღებით წაკითხვა დიდად ხელს უწყობს (კაცის) სწავლა-განათლებას. ისიც ცნობილია, თუ რა დიდის ყურადღებით იკითხება გაზეთები სხვა-და-სხვა გამართობულ ფერმებში. კვირის განმავლობაში მძიმე შრომით დაღლილ-დაქანცულ ფერმერს ძალიან მცირე დრო აქვს კითხვისათვის. მაგრამ რომ არ დაივიწყოს მაინც ის პირველ-დაწყებითი ცოდნა, რომელიც მას კოლონიის სკოლამ მისცა, სამაგიეროდ კვირა დღეს იგი სრულ მოსვენებას ეძლევა და უმთავრესად საკვირაო გაზეთის კითხვაში ატარებს მას. ეს გაზეთები შეიცავენ მრავალ ცნობებს სხვა-და-სხვა ქვეყნიერებიდან, ლიტერატურიდან, მრეწველობიდან, პოლიტიკიდან, მეურნეობიდან, ხელოვნებიდან, მუზიკიდან და სხვა და სხვა“*).

ინგლისის კოლონიების დროგამოშვებითი გამოცემანი საყურადღებონი არიან არამც თუ მარტო თავიანთ თვისებებით, შინაარსის და მასალის მრავალგვარობით, არამედ თავიანთ რაოდენობითაც. ახალ ზელანდიაში ამ ჟამად 208 დროგამოშვებითი გამოცემაა, ესე იგი 3600 სულზე (წლოვანების განურჩევლად)—თითო გამოცემა. ამისთანავე ანგარიშით რუსეთს უნდა ჰქონოდა 35,000 დროგამოშვებითი გამოცემა, მაგრამ, როგორც ვიცით, მას ორმოც-და-ათჯერ ნაკლები აქვს.

ახალ ზელანდიის 208 დროგამოშვებით გამოცემათა შორის—50 ყოველდღიურია, 29 გამოდის კვირაშდ ორჯერ, 36—სამჯერ, 61—ყოველ კვარა, 3—ორ კვირაში ერთჯერ და 27—ყოველთვიურია. გარდა ამისა ახალ ზელანდიელები სხვა კოლონიების და კულტურულ ქვეყნების, განსაკუთრებით კი თავისს მეტროპოლიის ჟურნალ-გაზეთებსაც იწერენ. საფოსტო უწყების უკანასკნელ ცნობებით, 1898 წ. ფოსტას

*) Ch. Dilke, Problems of Greater Britain.

აქაურ მცხოვრებლებისათვის მოუტანია 15,000,000 ცალი ნომერი დროგამოშვებით გამოცემებისა.

არა მგონია, საჭირო იყვეს იმისი თქმა, რომ დროგამოშვებითი გამოცემანი ახალ ზელანდიაში, როგორც სხვა კოლონიებში, ისევე თავისუფალნი არიან, როგორც ინგლისში. ამ თავისუფლებას ახალ ზელანდიის პრესსა მთავრობის სასტიკ და უღმობელ კრიტიკისათვის ხმარობს, ამ გვარი კრიტიკა, ზივისის თქმისა არ იყვეს, რასაკვირველია, უფრო საჭირო იქნებოდა მაშინ, თუ რომ ახალ ზელანდიის წესწყობილებანი მოგვაგონებდნენ პრუსიის თავისებება ბიუროკრატიას, საფრანგეთის ძველ წესწყობილების ფინანსიურ ცოდვებს ან სასტიკ ზნე-ჩვეულებებს „ახალ ქვეყნის“ ისპანიელ დამპყრობლებისას... მაგრამ რა გაეწყობა, უთუოდ ასე ყოფილა ბედისწერისაგან კაცის მასხარად აგდება: პრესსაში ყველაზე ნაკლებ უკმაყოფილებას იქ აცხადებენ, სადაც ამ უკმაყოფილებას უფრო მეტი მიზეზიც და საბაბიც აქვს... ეჭვი არაა, მთელ ევროპაში ყველაზე უფრო მოღიზნილ კილოიანი პრესსა ოსმალეთშია...

ერთი უტყუარ ნიშანთაგანი კულტურულ დაწინაურებისა არის ფოსტის მდგომარეობა და სატელეგრაფო ურთიერთობა. ახალ ზელანდიაში 1561 საფოსტო დაწესებულებაა, ესე იგი 500 კაცზე ერთი საფოსტო დაწესებულება მოდის. ამ გვარზე ანგარიშით რუსეთში უნდა ყოფილიყო 260,000 საფოსტო დაწესებულება, ნამდვილად კი 1895 წ. მათი რიცხვი იყო 7000, ესე იგი თითქმის ორმოცჯერ ნაკლები. ახალ ზელანდიაში ფოსტით გადატანილ-გადმოტანილ უბრალო წერილთა რიცხვი—35,000,000 რყო, ესე იგი თითო სულზე 45 ცალი წერილი მოდის. ამ მხრივადაც, რამდენადაც ვიცით, ახალ ზელანდიას ქვეყნიერობაზედ პირველი ადგილი უჭირავს*).

*) ცნობა რუსეთის შესახებ ამოღებულია: „Систематический сборникъ очерковъ по отечествовъдѣнью (разныхъ русскихъ ученыхъ)“—გან. 1897 წ. გამოცემული Импер. Александровскій Лицей—საგან.

გადაცემულ დეპეშათა რიცხვითაც ახალი ზელანდია პირველია: თითო კაცზე—ოთხი დეპეშა მოდის. ინგლისში კი—ორი.

ამ თავში მოყვანილ ცნობებიდან, გვგონია, კაცი დარწმუნდეს, რომ ახალი ზელანდია საუკეთესო პირობებში იმყოფება, რომ სწრაფად გაიგოს ხოლმე ყოველისფერი, რაც საზოგადოებრივ საკითხებს და საჭიროებებს შეეხება. ამას ხელს უწყობს, როგორც მისი სწავლა-განათლების ყოფა, ისე მისი ღროგამოშვებითი ბექდვითი სიტყვის სიმრავლ-თვისება და სხვა სახსარი და საშუალებანი, რომელნიც ნებას აძლევენ სხვა ხალხთან კავშირი და ერთი-ერთმანერთზე გავლენა იქონიონ.

იმავე დროს ჩვენ ვიცით, რომ ახალ ზელანდიის მცხოვრებლებთან არჩეული პარლამენტი ყველა საზოგადოებრივ საჭიროების და კოლონიის ყველა საზოგადოებრივ მოთხოვნების დაკმაყოფილებისათვის სრულიად თავისუფლად მოქმედებს (მეტროპოლიის მთავრობისაგან დამოუკიდებლივ). ახალ ზელანდიის მცხოვრებთა მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება კი პარლამენტისათვის მტკიცე მცნება და აუცილებელი რამაა, რაკი ფრიად ვრცელი საარჩევნო უფლებანი აქვთ მინიჭებული.

ამ ორ გარემოებით, ესე იგი, პირველად იმით, რომ საზოგადოებამ ცხადად იცის თავისი საკუთარი გაჭირვებანი და მეორედ იმით, რომ ამ საზოგადოებას საშუალება აქვს გაუწყვეტლივ იქონიოს ქეშმარიტი გავლენა ყველა გვარ საზოგადოებრივ მმართველობის წარმომადგენელზე—ამ ორ გარემოებით, ვიმეორებთ, აიხსნება ის გასაოცარი მოვლენა, რომ საზოგადოებრივი საკითხის გადაწყვეტა და საზოგადოებრივ საჭიროების დაკმაყოფილება ისე გაბედულად და გადაჭრით ხდება, რომ ამ მხრივ ახალ ზელანდიამ გადააჭარბა არამც თუ ევროპის ხალხებს, თითქმის ამერიკასაც. სწორედ ამის გამოა, რომ ახალ ზელანდიას შეეფერება „სოციალურ მეცნიერებათა ლაბორატორიის“ სახელი, როგორც დაახსიათა ავსტრალიის

ნორჩი საზოგადოებანი ინგლისის საზოგადო მოღვაწემ ჩარ. დილკმა—და ესევე გაიმეორა ფრანგმა პუბლიცისტმა—პ. ბოლიემ.

მკითხველი ქვეით გაეცნობა ზოგიერთ საინტერესო „ცდას“, რომელსაც ამ ორიგინალურ „ლაბორატორიაში“ ახდენენ.

ნ. აღნააშვილი.

ზიზლიოგრაფია

Народная медицина въ Закавказскомъ Краѣ. А. О. Яшви-
ли. Медицинскія средства, народныя способы леченія, на-
родные врачи и грузинскій народный лечебникъ „Карабади-
ни“. Съ 5-го рисунк. Тифлисъ 1904 г.

I

ორი ათასი წელიწადი მეტი არსებობდა საქართველოს სახელმწიფო. ამ ოცი საუკუნის განმავლობაში, ექვი არ არის, ქართველ ერს უნდა შეექმნა საკუთარი, თავისებური კულტურა. პოლიტიკური თვით-არსებობა მოგვესპო თუ არა, ფარდაც ჩამოეშვა—ყოველივე უფრსკულმა მოიცივა და ყოველივე გამოსარკვევი, გამოსამზევებელი გაგვიხდა.

ამ მხრივ პოლიტიკურ და საეკლესიო ისტორიას უფრო მეტი მუშაკი აღმოუჩნდა. ეს ასეც უნდა ყოფილიყო. უწინ რომელიმე ერის მებატიანე და მაშასადამე ჩვენიც, მხოლოდ რჯულზედ, მეფეებზედ და მათს ომში გამარჯვება-დამარცხებაზე სწერდენ. ამიტომაც მასალა მეტი დაგვიტოვეს.

დღეს კი ქართველნი სწავლულნიც დაადგნენ ახალ მიმართულებას—ხალხი ქმნის ისტორიას და არა მეფენიო, მართო იმითი აღარ კმაყოფილდებიან ვინ მეფობდა და რა ომებში გაიმარჯვა. დიდის დაკვირვებით და შრომის დაუზოგველად შეუდგნენ საქართველოს წარსულ კულტურის კვლევადიებას. ქართული ლიტერატურის ისტორია და საზოგადოდ ქართულ სტამბისა და მწერლობის საქმე უკვე საკმაოდ გა-

მოიკვამ; სახელმწიფო წეს-წყობილება, ბატონ-ყმობის ისტორია, მართლ-მსაჯულება, არხეოლოგია დიდიხანა იზიდავს უცხო და ჩვენის მწერლების ყურადღებას, ცოტათი შუქი მიადგა ქართულ არხიტექტურა-ხელოვნებას, მხატრობის და მუსიკის ისტორიასაც. არც ეკონომიური მდგომარეობა და საზოგადოთ ვაქრობა-მრეწველობა დარჩენილა უყურადღებოდ...

აქ ჩამოთვლილი თვითვეული დარგი კულტურისა, რასაკვირველია, ჯერ კიდევ ბევრს მუშაკს და ერთგულ შრომას თხოულობს. ხოლო დღევანდელი ჩვენი ბაასის საგანი არის:

რა მდგომარეობაში აყო სამკურნალო მეცნიერების საქმე საქართველოში.

მართლაც და საინტერესო როგორ არ არი ვიცოდეთ მთელი ოცი საუკუნე მეფედან მოკიდებული ბატონსა და ყმამდე როგორ და რა საშუალებით იკურნებდენ თავს?!

სიმართლე თხოულობს აღვნიშნოთ, ამ კითხვასაც დიდიხანა შეეხნენ რუსეთის სწავლული ექიმები. ჯერ 1834 წ. დოქტორებმა რენგარდმა და გოლიცინსკიმ საქართველოში ყოფნის დროს ბევრი რამ საგულისხმიერო მასალა შეკრიბეს და აღწერეს. (დაბეჭდილია სამხედრო-საექიმო ჟურნალში), მთელმა ოცდა-ხუთმეტმა წელმა გაიარა მას აქეთ და მხოლოდ 1869 წ. მიაქცია ყურადღება ამ საინტერესო საგანს ჯერ დოქტორმა პანტიუხოვმა და მერე თითქმის 17 წლის შემდეგ (1886 წ.) შაბლოვსკიმ, შურიგინმა 1889 წ., მინკევიჩმა 1893—1897 წ., კვლავ პანტიუხოვმა 1899 წ. და სხვა.

ეს უცხო პირნი კარგა საფუძვლიანათაც მუშაობდენ; დოქტორმა შაბლოვსკიმ მირიმანოვის პრემიაც კი მიიღო. დოქტორებს მინკევიჩს და პანტიუხოვსაც ბლომად აქვსთ ნაწერი. მაგრამ ამ უცხო ხალხს ქართულის უცოდინარობა ძლიერ უძნელებდა ნამდვილის გამორკვევას; ზოგჯერ სასაცილო შეცდომებშიაც-კი ვარდებოდნენ, მაგალ. პანტიუხოვი შეხვედრია ტერმინს *სირაქლეის კვერცხა* და რუსულად აქლეშის კვერცხად უთარგმნია და სხვ. (ამაზედ იხ. ჩემი სტატია—„კვალი“ 1899 წ. №).—

ქართველთაგანს ამ საგანზე აქამდე საფუძველიანად არავის უმუშავნია. პირველად ბერძენოვმა 1857 წ. „კავკასიის კალენდარში“ მოკლედ გააცნო რუსის საზოგადოებას ქართული კარაბადინი. ექიმი ვირსალაძეც 1898 წ. რუსულ საექიმო ჟურნალში შეეხო დაღესტნელ ჯარა ექიმებს და დოქტორმა ვაწაძემაც გააცნო კავკასიის ექიმთა საზოგადოებას ჩვენებური „ბურანი“ (საოფლე) კარაბადინიდან ამოწერილი. ამაზედ მეტი, რამდენადაც გვახსოვს, ჩვენებს ამ **სსა-წდას განმავლობაში** არა გაუჩივებიათ-რა. მცირეოდენი შრომა, ვსთქვათ, მეც მიმიძღვის ამ სათაურით: „**Краткій историческій очеркъ врачебнаго дѣла въ грузіи**“ (იხ. „**Кавказскій Вѣстникъ № 1901 г.**).

დაღეს-კი სიამოვნებით უნდა აღვნიშნოთ ჩვენი მამული-შვილის იშვიათი შრომა, რომლის სათაურიც ამ წერილის დასაწყისში აღმოვწერეთ. დოქტორმა იაშვილმა, როგორც თვითონ მოგვითხრობს, 18 წლის შრომა მოანდომა მასალის შეგროვებას. ამდენს ხანში ერევნის, თბილისის და ქუთაისის გუბერნიებში სოფლად მსახურებდა ქსენონების ექიმ-გამგეთ. აქ მთელ თავისუფალ დროს ანდომებდა ადგილობრივ ხალხში და „ექიმებში“ საგნის გულდასმით შესწავლას, მეცნიერულად კვლევა-ძიებას.

რალა თქმა უნდა, რო დოქტორის იაშვილის კვლევა-ძიებამ სრულებით სხვა შუქი მოჰფინა საგანს.

მართლაც და თუ კი ხალხის ენა არ იცით, ხალხს არ იცნობთ, როგორ უნდა შეისწავლოდ თუ არ ზერაქვერად მისი ზნე, ჩვეულება, ხასიათი, მისი მისწრაფებანი—სული და გული, სრული მისი ფსიხიოლოგია? მაგალითად, განსვენებულმა დოქტორმა მინკევიჩმა მეცნიერებას აუწყა, რომ ქართველთა ერი ხეებს, ქვებს და ზოგიერთა საგნებს ცხოველთაგან წარმომდგარს თაყვანსა სცემენ, აღმერთებენო (იხ. დოქტორ მინკევიჩის მოხსენება: „**Камни и растенія какъ предметъ Обожанія на Кавказѣ**“ **Протоколы засѣданія Императорскаго Кавк. Медич. Об-ва № 13, 1893 г. и № 13, 1895 г.**)

ამაზედ საფუძვლიან შენიშენას იძლევა დოქტორი იაშვილი (იხ. გვ. 36 და 43). ჩვენი მამულიშვილისთვის, რასაკვირველია, ძნელი არ იყო მიხვედროდა ქართველი კაცის განყენებულ იდეას, მის ფსიხიოლოგიას ამა თუ იმ ცრუ-მორწმუნობაში ანუ მართლ-მორწმუნობაში. ამიტომაც მშვენივრად უხსნის მეცნიერებს საქმე რაშიაც მდგომარეობს და აშკარად უჩვენებს დოქტორ მინკევიჩის უნებლიეთ შეცდომას.

დოქტორის იაშვილის წიგნი თუმცა რუსულად არის დაწერილი და სათაურად აქვს: „ხალხური მედიცინა (ექიმობა) ამიერ კავკასიაში“, მაგრამ წიგნში მეთაფი ნაწილი თუ ექნება დათმობილი თათრულ წამლებს და წამლობას, თორემ დანარჩენი სულ ქართველ ხალხის გულიდან არის ამოღებული. ამიტომაც მიგვაჩნია ჩვენ ეს შრომა ქართულ საქმედ. პატივცემულმა მოღვაწემ ეს თავისი უანგარო შრომა ჯერ სრულიად კავკასიის ექიმთა მეორე კრებაზე (Второй съездъ Кавказскихъ врачей) წაიკითხა 1901 წელს, საფუძვლიანად გააცნო ექიმთა კრება ქართულ სამკურნალო მეცნიერების ისტორიას და ახლა ცალკე წიგნად გამოსცა თავის საფასით.

თუ არ მეცნიერულად, თუ არ სპეციალისტი, პრაქტიკულად ამ წიგნს დიდი საზოგადოება ვერ გამოიყენებს და, მაშასადამე ცალკე წიგნად გამოცემის აზრიც კიდევ ის უანგარო სურვილია ავტორისა—რაც შეიძლება უფრო მეტად გაავრცელოს ნარკვევი და ნამდვილი ცნობები არჩეულ საგნის შესახებ. ამ ჩვენს უკუღმართ დროში, ამ ზომამდე მამულიშვილურის თვით-ცნობიერებით აღჭურვილი ქართველი სწავლული ჭეშმარიტად რო პატივისცემის და მადლობის ღირსია.

წიგნი 140 გვერდს შეიცავს და ჩვეულებრივ ფორმატზედ ორჯერ დიდია; მთლად მასალა ოთხ-ნაწილად არის გაყოფილი: I. ხალხური სამკურნალო წამლები, II. ხალხური ექიმობა, III. ხალხური ექიმები და IV ქართული ხალხური საექიმო წიგნი „კარაბადინი“.

წიგნის მთელი ნახევარი დათმობილი აქვს I ნაწილს, ხალხურ სამკურნალო წამლებს. აწერილია 569 წამალი ბუნების სამივე სამეფოდან აღებული—მცენარეული, ლითონეული და ცხოველთა ნაწილები.

II ნაწილში მეტად საინტერესოდ არის აწერილი ხალხური სხვა და სხვა საშუალებანი ავადმყოფის სამკურნალოდ:

1) ავგაროზი—თილისმობა, 2) სიმპატიური და ესტეტიური საშუალებანი (მუზიკა, ცეკვა, სიმღერა, გალობა და სხვ.), 3) შელოცვა და ჯადო (ჰიპნოზი), 4) სამკურნალო წესი და რიგი „ანგელოზების“ „ბატონების“ და სახადის დროს, აგრეთვე ხატის მიზეზი და აღთქმა. აქვეა აღწერილი რითი სწამლობს და როგორ ექცევა ხალხი სხვა და სხვა გადამდები სენით ავადმყოფებს: კეთროვანებს, ათაშანგიანებს (სიფილისი), ქლერქიანებს და ამასთანავე სულით ავადმყოფებს.

ამავე II ნაწილში მოყვანილია ხალხური დოსტაქრობა ანუ ჯარა ექიმობა (ხირურგია): 1) როგორ და რა საშუალებით არჩენენ: წყლულს და იარებს, დაკოდილ ადგილს, ამოვარდნილ ანუ მოტეხილ ძვლებს. აქვე არის აწერილი 2) თვალის აპერაცია ყიზილბაშების შიერ. 3) გაძნელებულ შობიერობის დროს როგორ შევლიან მეცხვარები და როგორ ამოსჭრიან ხოლმე ბავშვს (ემბრიოტომია), 4) ქვის გამოღება. 5) თავის ქალას ახდა (ტრეპანაცია), 6) მუცლის (კუჭის) აწევა, 7) ყელის აწევა და სხვ.

მესამე ნაწილში მეტად საინტერესო ცნობები მოჰყავს დოქტორს იაშვილს ხალხურ ექიმების შესახებ. თურმე მთელი ორგანიზაცია ყოფილა ამ ექიმებისა—სტატისტიკური ცნობებიც კი არის მოყვანილი თვითვეულ გუბერნიაში მცხოვრებთა რიცხვზე რამდენი ხალხური ექიმი მოდის.

მე-IV ნაწილში დოქტორი იაშვილი ცნობებს გვაძლევს ქართულ კარაბადინების შესახებ. 14 კარაბადინი გადაუთვალთვლიერებია და ამათგან საუკეთესოდ უცვნია პლატონ იოსელიანისეული კარაბადინი „მუნთახაბი—შააბა (მუნთანაფისია?), ამ კარაბადინს არჩევს და საკმაოდ დაწვრილებით მოჰყავს

მისი შინაარსი, რომლისთვისაც დათმობილი აქვს წიგნის 40 გვერდი.

ამის შემდეგ დოქტორი იაშვილი მკითხველისადმი ცალკე წერაღიით აფთხილებს ხალხს და თანაც არწმუნებს, რომ ის, რაც ხალხის „ექიმებმა“ იციან, სულაც არ არის საიდუმლო ჩვენთვის, დიპლომიან დოქტორებისთვისაო, მეტადრე ხალხს ძრიელ სწამს და ჩვენი ინტელიგენციაც უარს არ ჰყოფს ჯარა ექიმებსაო—მოტეხილის, მჭამელის (Костыла) და ამოვარდნილ ძვლის ექიმობა იმათ უფრო იციანო და სხვ. დოქტორი იაშვილი ამტკიცებს, რომ ესეც შემცდარი აზრიაო.

ბოლოს ბ-ნი იაშვილი თავის შრომას ათავებს შემდეგის დასკვნით და დებულებით:

„1) თუ გვსურს ვებრძოლოთ ცრუ-ექიმობას, საჭიროა შევისწავლოთ თვით ეს საგანი.

2) ქართული ხალხური ექიმობა შესდგება წერილებითი და ზეპირ გადმონაცემითი, წერილები მოთავსებულ არიან ძველ კარაბადინებში.

3) კარაბადინი არის სახალხოდ დაწერილი საექიმო კრებული, რომელიც შეიცავს ჰალენის სწავლას და აგრეთვე ურევია არაბთა და აღმოსავლეთის სხვა და სხვა ხალხთა სამეცნიერება, ამათ შორის ქართველებისაც.

4) კარაბადინები იწერებოდენ არაბულ ენაზე საშუალო საუკუნოების პირველ ნახევარში (VI საუკ.) ქართულად უთარგმნიათ სხვა და სხვა დროს—მე XII და XVI საუკუნოებთა შორის,

5) ქართველებს აქვს თავის საკუთარი ზეპირ-გადმონაცემი თავისებური საექიმო მეცნიერება, რომელშიაც შერეულია კარაბადინიდან ამოღებული ცნობებიც.

6) თუ გვინდა, რომ ხალხი გადავაჩვიოთ ცრუ მორწმუნოებას, უნდა ხალხს გაუადვილოთ სწავლულ ექიმებთან მისვლა, ნდობით მიმართვა და რჩევის მიღება. უნდა ჩვენვე (ექიმებმა) ვეცადნეთ ხალხი დავიახლოვოთ, შევიჩვიოთ და ნდობა დავიმსახუროთ.“

II

რაკი წიგნი სტამბილამ გამოვა, იგი საზოგადოების კუთვნილებას, შეადგენს—ზნეობრივად იმდენათვე ეკუთვნის საზოგადოებას რამდენათაც თვით ავტორს. მეტადრე იმისთანა წიგნი, რომელსაც საზოგადო. მნიშვნელობა აქვს და მეცნიერების დარგს შეადგენს, სასურველია ყოვლად უნაკლო იყოს, რამდენათაც კი ეს შესაძლებელია.

სწორეთ ამ აზრით ჩვენ გვინდა აღვნიშნოთ დოქტორ იაშვილის შრომის სუსტი მხარეც. თვითონ ავტორიც მეტად ზდილობიანად, კრძალვით აღიარებს წინასიტყუებაში და, სხვათა, შორის ამბობს: „Но и въ опредѣленіяхъ тѣхъ средствъ, которыя я дѣлалъ по словарямъ, могутъ быть неизбѣжныя ошибки.“—სამწუხაროდ, ჩვენ ქართველ მწერლებში იშვიათი მოვლენაა ასეთი თავმდაბლობა და კრძალული აზრი თავის თავზე.

პატივცემულ ავტორს ამ წიგნში უნებლიეთ სამგვარი შეცდომა შეჰპარვია: 1) ტერმინებში. 2) ლათინურ ტერმინების მართლ წერაში და 3) ვერც ჩვენი ახალი ლიტერატურის ახალი სენი აუცილებია თავიდან.

1) ტერმინოლოგიაში (წამლების სახელებში) შემდეგ შეცდომებზე მივაქცევთ ავტორის ყურადღებას:

№ 2. ავაჯვა უნდა იყოს უვაჯუა.

№ 9. ჩვენში ჯავზს იცნობენ როგორც კაკალს. თუ ჯოუზის ქოქზეა ლაპარაკი, მაშ ქართულათაც უნდა აღვნიშნად ჯავზის ძიარ.

№ 10. Rad. Zinge(i)beris ქართულად ჯანჯაფილის, ხოლო ზარდანიჩო და ყვითელი კოქა ერთი და იგივე Rad. Curcumae არის.—თქვენ ერისთვის ლექსიკონის შეცდომა გავიმეორებიათ (იხ. ლექსიკ. № 435).

№ 13) ას ძიარ, корень душистой фиалки ლათინურად Rad. Violae არის. წარმოსდგება Viola odorata'-საგან. თქვენს

ნათქვამს *Rad. Iridis Florentinae*-ს ქართულად ფლორენტიური ზამბახის ძირი ჰქვიან, корневище флорентинского касатика.

№ 14) ტარხუნას ძირი და ოდუნყარი ერთი და იგივე არ არის—ოდუნყარი წარმოსდგება *Anacyclus Pyrethri* საგან.

№ 18 და 19) ერთი და იგივეა—ჩუბიჩინი ქინაქინის ხის ძირია (*Rhizoma Chinae*) და არა *Rad. Sarsaparillae* რომელსაც ქართულად სოფაჯა ჰქვიან და თათრულად სოფაჯანა. აქაც ერისთავის შეცდომაა გამეორებული (იხ. ლექსიკ. № 1010).

№ 22) *Rab. (Rhiz.) Filicis maris* არ წარმოსდგება *Pteris aquilina* საგან. თქვენი ნათქვამი *папоротник*-ი, რომელზედაც ამობთ, რომ დასავლეთ საქართველოში ბლომად იზდება მინდორ-ქალებშია და მიწას რო ხნამენ, საქმეს უჭირებს გუთნი-დედასაო, ეგ უსათუოდ უბრალო ჩადუნაა და ძირსაც უბრალოს იკეთებს. ხოლო სამკურნალოდ ხმარებულს, როგორც მოგეხსენებათ, ძირი მკლავის სისხო აქვს და ნიორივით კბილებს იკეთებს; ამას ქართულად ეწოდება გვიმრუჭა ანუ ჩადკოკო. დანარჩენი ქართული სახელები უბრალო ჩადუნას სინონიმებია გარდა გვიმრა და დათვის საკებელასი, რომლებსაც ნამდვილს *Filicis maris* ეძახიან საქართველოს ზოგს პროვინციებში. ამ მეტად სასარგებლო წამლის ნამდვილი ტერმინი სასურველია ერთხელ და სამუდამოდ დაკანონდეს.

№ 25) როგორ შეიძლება, რომ ღოღო და მკაუნა ერთი და იგივე იყოს? უთუოდ რუსულს *тыполистный щавель*-ს შეუყვანიხართ შეცდომაში.

№ 43) *Atropa Belladonna*—მეტად სასარგებლო და სარგებლიანი, მცენარე სამწუხაროდ ჩვენში არ იზრდება, იელი *Azalea Pontica* არის.

№ 68) ადრ. ერისთავის ლექსიკონში ნამდვილად არის ნაჩვენები წარმომშობი მცენარე *Aloexylon Agallochum* ფარმაკევტა საზოგადოებას შეცდომა მოსვლია *Lignum Guajaci* ფელამბარ ალაჯია.

№ 72) კორჩიოტა უნდა იყოს ქარჩიოტა.

№ 83) ლათურ ნამდვილად *Cortex Vinteranus* არის—
Винтерова или Магеланова кора.

№ 109) ღანძლი უნდა იყოს ღანძილი.

№ 116) შეაუნა და ლოლო კიდევ ერთად არის არეული.
გარდა ამისა *Дикій щавель* და *чистотѣль* ნუ თუ ერთი და იგივეა!?

№ 129) კაპუეტი (*оржанецъ*) და დანდური (*портулакъ*)
ერთი და იგივე არ არის.

№ 136) მადანოზი სომხურია, ოხრახუში ქართული. თუ
არა და ჯერ ოხრახუში უნდა დაწერილიყო და მერე მალა-
დანოზი სინონიმად გეხმარათ.

№ 190) ქათანაცარი უნდა იყოს ნაცრაქათამა.

№ 197) *Flores iridis florentinae* უნდა იყოს *Flores*
Violarum.

№ 207) ანაგვირილა არის *Flor. Chamom Rom.* მიასწარა
Flor. Chamom. vulg.

№ 209) ჯერ ბარცმანუკი მერე შეღისეუდა.

№ 220) ძირ-წითელა ყოვლად წარმოუდგენელია, რომ
Flores Verbasci იყოს!... ძირ-წითელა არის *Собацій языкъ*,
Cynoglossum officinal.

№ 223) ბაღასანი ანუ ბაღასანის ზეთი *Bals. Copaiv.* არის
ხალხის ნომენკლატურით. საზოგადოთ ამ სტატიას გამოკვლე-
ვა სჭირია.

№ 224) ვარდკაქაქას ხილი ვინ მისცა და ისიც ლო-
ბიოს პარკის მგავსი და შიგ თესლები? საზოგადოთ ეს სტა-
ტიაც მთლად არეულია.

№ 238) დოქტორ შაბლოვსკის მამალი ჯავზი შირბაღა-
ნის კაკლად (*Myrobalanus Chebula*) შეცდომით მიუღია. ჩვენ-
ნი ხალხის ექიმები ნამდვილი ჯავზის კაკლებიდან არჩევენ
დედალსაც და მამალსაც.

№ 240) ინდის ხურმა (*Финики, Dactyli*) სამკურნალო წი-
გნებში იხსენება როგორათაც ხველის წამალი და ყველა წი-
გნებში წარმომშობი მცენარე ნაჩვენებია *Phoenix Dactyli-*

fera, თქვენ კი საიდგანლაც გამოგიძებნიათ Hyospyros lotus ვით წარმომშობი მცენარე. რაც ოფიციალურად არის მიღებული იმას უნდა სჯეროდეთ.

№ 241) თათლჰინდი (Fruct. Tamarind.) და დანაკისკული ერთი და იგივე არ არის. დანაკისკული იგივე ინდის ხურმაა (Финики).

№ 262) გოგრა ანუ კვახი სხვა არის და ავირო გოგრა სხვაა.

№ 280) ფიჭვის დღვილი არის ახალი ფისი ფიჭვის ხიდან გამონაჟონი, თათრულად ყათრანი ჰქვიათ. მაშასადამე ХВОИ (ხიწვი) აქ არაფრის შუაშია.

№ 289) ზიჩიშვი არც მაჟალოა და არც ჰანტა. მაჟალო ტყის ვაშლია და ჰანტა ტყის მსხალი. ხოლო ზიჩიშვა თათრული და სპარსული სიტყვაა—შავ კაწახურს ჰქვიათ—შავად გამხმარი კაწახურის ხილია.

№ 305) ხელშავი სინონიმია, ნამდვილი სახელია სელმაქი Брусника, Vaccinium vitis idaea (ნამდვილია).

№ 306) გუნჯუთი უნდა იყოს ქუნჯუთი.

№ 308) Nigella Sativa ერისთვის ლექსიკ. ორგან არის მოხსენებული: № 769 სურჯა და № 967 შავკაკაა. რადგან მცენარე სურჯა Тимонъ черныи და ტყვიიდან მომზადებული სურინჯი (сурикъ) ადვილად შეადგენენ კაცს სახელების მსგავსების გამო, ამიტომ ჩემის აზრით, მცენარის აღსანიშნად საჭიროა უპირატესობა მიეცეთ ტერმინს შავკაკაა-ს ხოლო სურიჯი სამუდამოდ უკუეაგდოთ. ეს მით უფრო საჭიროა, უფნებელ მცენარის სურჯის მაგიერ შეიძლება დააღვეინონ წითელი მძიმე მტვერი გადამწვარ ტყვიისა (სურინჯი), რომელიც საკმაოდ შხამიანი არის და ადვილად შეიძლება კაცი მოიწამლოს. მაშ მცენარეს უწოდოთ შავკაკაა და ლითონ ტყვიისაგან მომზადებულ წითელ წამალს ისევ თავის სახელი დარჩეს სურინჯი.

№ 352) ზამხარაბი ნამდვილად Gummi Arabic. (გომიზი არაბეთისა) არის და არა ალუბლის და ქლიავის წებო. ამას-

თანავე ალუბლის და ქლიავის გამონაჟონი გომიზია (gummi) და არა ფისი. მაშ Resina (ფისი) არ ეთქმის. მეორეც ეს ამ ფილაკოზებს სად გამონახამთ ხოლმე?...

№ 355) ამის ნამდვილი სახელი ქართულად ღვეის სისხლი არის.

№ 360) რუბიკეანდი ნამდაილად Gummi Resina Guttae არის. ხოლო წარმოიშობის მცენარეთაგან: *Garcinia Morella seu Garcinia Hanburgi* და სხვ. თქვენი ნათქვამი *Cu(a)mbogia* სინონიმა და არა წარმომშობი მცენარე, რა უყოთ რო ერისთავს აქვს. თქვენ, როგორც ექიმს, უნდა აგელოთ ის, რაც ოფიციალურად არის მიღებული. ერისთავი მართლ წერაშიაც კი სცდება: აქვს *Garcinia Cambogia* უნდა იყოს *Garcinia Cambogia*. თქვენ კი გასწორების მაგიერ მართლწერის შეცდომასაც კი არ ერიდებით.

№ 363) ქათიხი ნამდვილად Gummi Tragacantha არის.

№ 365) უნდა იყოს კუნდრუკი.

№ 370) ქართულადაც თანაქურია.

№ 377 და 378) ჟანგარო ორნაირია. გაბროლებულს, წმინდას (*crystallisata*) უკვამ უხვგარო ჰქვია და სამკურნალოდ იხმარება — მაღამოვებში და საცხებლებში ურევენ. მეორე ნაირი კი უბრალოა და პირდაპირ უხვგარო ჰქვია. ამას ხმარობენ უბრალო მხატვრები რკინის სახურავების შესაღებად (Яри.— мѣдьянка).

№ 380) უნდა იყოს სუფეამანი.

№ 381) *Arsenicum album* ($As_2 O_2$) არის მარკიმუჰი ანუ თავის შაქარი. ხოლო ზინისი (და არა ზირნისი № 382) და დარიშხანა *Arsenicum sulfuratum Citrinum* ($As_2 O_3$) (და არა *Arsenicum sulfuretum*) ერთი და იგივეა. ჩვენში იტყვიან ხოლმე ავადმყოფზე: ისეთი ყვითელია, როგორც დარიშხანაო. რაც შეეხება წითელ ზინისს ($As S$) იგი, იშვიათად იხმარება.

№ 388). ცარცი და 389) თაბაშური ერთი და იგივეა. ცარცი Мѣль, *Creta alba* ქართულია, ხოლო თაბაშური არაბული, ჩინურ და აზიის სხვა ხალხის ენაზეა.

№ 390) აჩჯასპი ანუ აჯასპი (რაც უკეთესია) ნიშნავს საზოგადოდ *Купаросъ* მაშასადამე არის: 1) აჯასპი სპილენძის ანუ შაბიამანი (*Cupr. Sulfuric*). 2) აჯასპი რკინის ანუ ძალა (*Ferr. Sulfur*). 3) აჯასპი თუთიასი (*Zinc. Sulfur.*) და სხვ. მიწალები კი აქ არ შეეფერება. ხოლო ტერმინი მიწალები ანუ მიწალო საჭიროა შევინახოთ საზოგადოთ *Минералъ*-ის აღსანიშნად, ესე იგი იმ სხეულთა აღსანიშნად, რომელნიც მოიპოვებიან მიწის გულში, მაგალითად გოგირდი, მარილი (საქმელი), ტალკი, კირი, ცარცი და სხვა გვარი არა ლითონები და შემუშავებელი ლითონები.

№ 395) უნდა იყოს კაღის უმაჩიდი. მეორეც ესა უმაჩიდი და არა უმარული *СѢЛИЛА* ჩვენში უფრო ტყვიის უმარლია გავრცელებული. ნეტავ მაგრე რომ მართოდ მხოლოდ კალის უმარლის ხმარობდენ.

№ 412) უნდა იყოს იასპი.

№ 414) სარდიონი რუსულად *Рубинъ*.

№ 415) უნდა იყოს საფიონი.

№ 414) უნდა იყოს ჰაზიონი.

№ 417) უნდა იყოს ხუთა და არა ღვითო „იმისთანას მკურნალს ვაქებ მიღესავდეს ფაზას ხუთას; არა თუ მასა უწამლობით პირში სული ამომხუთოს“ (დ. გურამიშვილი).

№ 420) ზღვისფერული კი არა, უნდა იყოს ზღვისპირული (სეპიას ძვალი).

№ 422) სტრ. მეოთხე *азва* არის საბრი, *Сабуръ*.

№ 446) *улитка* არის ლოკოკინა.

№ 457) „*мури*“ არის *Мирра*.

№ 475) გავზაბანი, სპარსულად *გეზენგებანი* არის მანანა (*Манана*). *Alkana tinctoria* (ავაჯუა) ამისი არც ძირი და არც ფოთლები დასაღვე წამლებში არ იხმარება. უფრო ჭკუაზე ახლოა, რომ თქვენი ნაძვეამი რთული წამალი (პრეპარატი) შესდგება მანანასა და მიამალისაგან (*лакрица*). მით უფრო რომ თქვენ სწერთ ფილტვების ანთების და ქოშინის დროს ხმარობენო.

№ 480) თაფლიბის არაბული სახელია ძირტკბილასი ე. ი. სიტყვა თათლი ანუ ტატლი ტკბილს ნიშნავს და ზიან ძირია. ხოლო ძირტკბილას ძირის ნაქენჯს (*Succus Liquirit.*) მიაშვალნი ჰქვიან. სხვაფრივ ამ ტერმინების გადანაცვლა, გადადგმა შეცდომათ ჩაითვლება, მიუხედავთ იმისა რომ იმერეთში *Лакрица*-ს თათლიბიას უძახიან.

№ 490) უნდა იყოს შამშაქანი.

№ 495) ყასნი (სპარსულია) არის *Gummi—Resina Gal-danum* ე. ი. ქაღბანი. თქვენ ამობთ მგონი *pasta liquirit.* არისო. გამოცნობა ძნელი არ იყო, პასტა კამფეტია, ტკბილია, თუმცა აღვახაზივით ძარღვიანია, მაგრამ წყალში აღვილად გაიხსნება, ქალბანა კი გომ-ფისია და ფისი, რასაკვირველია წყალში არ იხსნება. აქვე ამობთ ყასნი მალამოებში იხმარებო. ეს სრული ჭეშმარიტებაა, ხოლო *pasta liquirit.* კი აბა მალამოებში რა საქმე აქვს. მაშინ-ხო მასხარად ასაგდები იქნებიან კარაბადინები.

№ 496) იახო. ჯერ რომ *очень липкий пластирь* არ არის ე. ი. კი არ ეწებება ეკვრის (ე. ი. *тѣло плотно стягиваетъ*) მაგალითად კარსეტი კი არ ეწებება ტანს, არამედ მჭიდროდ ეკვრის. იახოსაც ასეთივე დანიშნულება აქვს—იახოთი წელი შეუკრესო. არც ისე ამზადებენ, როგორც თქვენ სწერთ. იახოს მომზადება ასე უნდა: ამოავლეთ შაქრის ლურჯი სქელი ქალღლი არაყში ანუ სპირტში და წააყარეთ ზედ დანაყილი საკმელი ანუ დანამასტიკი და სხვა რა წამალიც გნებავთ. ზოგჯერ კირსაც კი უმატებენ.

და № 541) ერთხელ და სამუდამოდ დაკანონებულია, რომ აფიონი ქართული სახელია *Opium'* ისა (*Opium*). თუმცა სიტყვა აფიონი სპარსული ენიდან არის შემოტანილი, მაგრამ ეს მოსაზრება არაფრის შუაშია. პანჯი (სპარსულია) უფრო არ შეეფერების, რადგან ყოველივე, რაც აძინებს ბანჯია. არც თრიაქი, თრიაქ-ფარუხი (სპარს.) შეეფერება, რადგან ეს რთული წამალია, პრეპარატია (*Elect. Theriac.*)

2) მეორე გვარ შეცდომას ეკუთვნის ლათინური მართლწერა. ეს, რასაკვირველია, კორრექტორის ბრალია, მაგრამ მეტად უსიამოვნოდ ეჩხირება კაცს თვალში. წამლების სახელები ლათინურად დოქტორებსა და ფარმაცევტებს ისე აქვსთ გაზვიარებული, როგორც დიაკვანს „უფალო შეგვიწყალებ“. მაშასადამე, სასაცილო იქნება იმის თქმა, რომ დოქტორმა იაშვილმა ლათინური ტერმინები არ იცოდა და იმიტომ მოუხდა ასეთი მარცხი.

ჩვენ ის გვწყინს, რომ ამისთანა საფუძვლიან სამეცნიერო შრომაში სამასხარო შეცდომებია ჩვეულებრივ ქართულ დაუდევრობის გამო.

ლათინურ ტერმინოლოგიაში შეცდომები შევნიშნეთ შემდეგ № №-ებში:

28. 33. 43. 54. 58. 68. 77. 96 და 100. 122. 200. 223. 230. 238. 263. 281. 305. 315. 322. 323. 336. 337. 344. 345. 346. 348. 350 (ორგან). 360. 363. 379. 381. 384. 395. 400. 421. 438. 445—ოთხ სტრიქონში შვიდი შეცდომაა: 2 ქართული 3 ლათინური და 2 რუსული. 492. 493. 497 (ორგან). 499 და 521. გვერდი 96, სტრიქ. 5 ზემოდან. და გვერდი 97, სტრიქ. 11 ქვემოდან.

ღვთის წინაშე, დოქტორი იაშვილიც ბევრსა ცდილა ორფოგრაფიული შეცდომები აეცდინა თავიდან. თითონვე შეუმცნევია და გაუსწორებია 71 შეცდომა (იხ. წიგნის ბოლოში სია). მაგრამ მაინც კი ბევრი გამოჰპარვია. სჩანს, თბილისში ამგვარი წიგნების გამოცემა მოუხერხებელია.

3) მესამე გვარი შეცდომა ის ახალი სენია, რომელიც აგერ რამდენიმე წელიწადია შეეპარა ქართულ ლიტერატურა-მწერლობას. ეს სენი გახლავთ პროვინციალურ პატრიოტიზმის ნაყოფი. ყველა ცდილობს იმ ენაზე წეროს, რა ენაზედაც მისი სამშობლო მაზრის და სოფლის ხალხი ლაპარაკობს. თქვენ მიპასუხებთ რომ კიდევ ეგ არის კარგი, მაგით ენა გაგვიმდიდრდება, განვითარდება, ახალი ტერმინები შემოვაო. კარგი და პატრიოსანი, მაგრამ რაიც საუკუნოებით აქვს

შეთვისებული, შესისხლ-ხორცებული ჩვენს საეკლესიო და საერო ლიტერატურას, იმ ტერმინების დამახინჯება ნუთუ ენის ევოლიუციას მოასწავებს?!

მეტადრე სამეცნიერო ტერმინოლოგია ჩვენთვის ისეთი წმიდათა წმიდაა, რომ არავის უფლება არა გვაქვს ჩვენს ქეიფზე ვაცეკვაოთ.

დოქტორი იაშვილი რაქის შვილია და რაც იქითური რამ ტერმინი უბოვია (რომლებიც რაფ. ერისთავს სინონიმებად აქვს თავის ლექსიკონში), აულია და იგინი გაუმეფებია, ნამდვილი ტერმინები კი სინონიმებად გადაუქცევია.

როგორც სახარებიდან ვერც ერთი სიტყვა ვერც გამოაკლდება და ვერც შეიცვლება, იმ გვართვე სამეცნიერო ტერმინებს არ ელაღატება.

ასე რო ვიაროთ და ყველამ თავის ქეიფზე ტერმინებს სიმპიტია ვურიგოთ, ბაბილონზე უარესი დღე დაგვადგება. ორმოცი წელიწადი ვიცი რო რეჟანდი რეჟანდია, თქვენ ეხლა მეუბნებით: არა რეჟანდს თავი დაანებე, ეგ სინონიმია, ხოლო მაგის ნამდვილი სახელი უშხუნი არისო! (იხ. № 15)

აგრეთვე №55) რა საჭირო იყო ტერმინი ურნაბი, როცა გვაქვს დაკანონებული სიტყვა უნაბი.

№ 423) უნდა იყოს კუ და არა რკუ. გვ. 61 № 1 უნდა იყოს ავგაროზი და არა ანგაროზი.

№ 391) გოგირდი და არა გოგინდი

№ 398) რკინის წიდა და არა წინდა.

№ 395) ჯერ უმარდი და თუ არ დაგიშლათ მერე უმარდი.

№ 202) მოლოქის ყავიღბ. მოლოქი ლიტერატურაში არ არის ხმარებული, უნდა იყოს ბაღბის ყავიღბი, ან ჯერ ბაღბი უნდა დაგეწერათ, მერე მოლოქი.

№ 105) სურფ თუ იმერეთში მეფობს, ფათალო ამერეთში. მაშასადამე ფათალოც უნდა გეხსენებინათ სინონიმად მაინც.

ამ ოცი წლის წინად განსვენებულმა რაფ. ერისთავმა ისეთი ღვაწლი დასდო ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურას

და ისეთი ლექსიკონი დაგვიტოვა ბუნების სამივე სამეფოდან, რომ ჩვენ მხოლოდ მადლობა-ლა გვეთქმის და მითი ხელმძღვანელობა. არც ერთი კუთხე საქართველოსი მას არ გამოჰპარვია: მთავარ სახელთან სინონიმებად მოჰყავს ყველა ის სახელები, რომელსაც პროვინციებში უძახიან.

ახლა ჩვენ რომ ეს ლექსიკონი ავიღოთ და სინონიმები თავში მოვაქციოთ და ახალი ლექსიკონი ვუწოდოთ, განა ეს საკადრისი საქმე იქნება?

ჩვენ არ ვამბობთ, რომ ანიდამ ჰოვმდე ერისთავის ლექსიკონი უცოდველია, მაგრამ თუ კი ნამდვილსაც დავამახინჯებთ, როდის-ლა რას მოვეწვეით.

ყველა ვიცნობთ ბავშობიდანვე ერთ გვარ მცენარეს, რომელსაც მოვწყვეტთ თუ არა, რძე გამოდის. ამ ბალახს რძიანა ჰქვია. თქვენ აგიღიათ მისი სინონიმი ფარფიონი და მთავარ სახელად გაგიღიათ (№ 166). მოდი ახლა თავი ვიმტვიროთ თუ ეს ფარფიონი რასა ჰქვია.

№ 92) ფუთფუთას ფოთოდი. მოდი ახლა შენ გამოიკან რა არის ფუთფუთას ფოთოლი. ჩვენ ეს სახელი პირველად გვესმის. თუ ეს ტერმინი სადმე გიპოვიათ, კეთილი და პატიოსანი, მარამ ჯერ ნამდვილი სახელი სინამაჯი უნდა დაგე სახელებინათ და შემდეგ თქვენ მიერ ნაპოვნი სინონიმად გაგხადათ. ასეთი წესია შემოდებულები მეცნიერებაში.

მაგრამ შეიძლება დოქტორი იაშვილი ამ გვარად მუშაობდა: სადაც რა სიტყვა ტერმინი, გაიგონა ის ტერმინი ჩაწერა და ასხნა ქართულად, ლათინურად, რუსულად და თან ისიც მიუწერა, რა სატკივრებში და როგორ ხმარობს ხალხი. თუ ეს ასეა, მაშინ ბოდიშს ვიხდით და უკანვე მიგვაქვს ჩვენი უკანასკნელი შენიშვნა. მხოლოდ-კი, მაინც ცოდვად ჩაეთვლება პატივცემულ ავტორს, რომ ორიოდე სიტყვით არ აგვისნა ამ თავის შრომის გეგმა.

ბოლოს ზა ბოლოს ჩვენი საკითხი მაინც საკითხად რჩება: „რამდგომარეობაში იყო, ძველად, სამკურნალო მეცნიერების საქმე საქართველოში?“

დოქტორ იაშვილის წიგნმა დიდ-ძალი მასალა მოგვაწოდდა, მაგრამ საკითხი საბოლოოდ ჯერ, რასაკვირველია, არ არის გადაწყვეტილი. თითონ ავტორიც ამასვე ამბობს: „Я должен оговориться, что этот трудъ не составляетъ полного обзора всей Закавказской народной медицины; постепенное знакомство съ ней въ этомъ меня убѣдило“ ... ამიტომაც სასურველია განაგრძოს მუშაობა ბ. იაშვილმა და აგრეთვე ვინატრით ახალი მუშაკი აღმოჩნდეს საგნის მეცნიერულად გამოსარკვევად. ჩემის აზრით, შემცდარნი ვართ როდესაც, რაცკი რამ საექიმო წიგნები და ცნობები გვაბადია, ყველას „Народная медицина“-ს ვეძახით. — მე კი მგონია, რომ ჩვენი კარაბადინებით ხელმძღვანელობდნენ მეფის პალატებშიაც და უბრალო ხალხის ქობშიაც. შესანიშნავ კარაბადინებს ან მეფეთა ბძანებით თარგმნიდნენ ან თვით მეფენი და ბატონი-შვილები. — მაშასადამე ლობე-ყორეს ტყუილად ვედებით; ჩვენი „Научная медицина“ და „Народная медицина“-ც იგივე კარაბადინები არიან. ხალხურ მედიცინად ის უნდა ჩავთვალოთ რაც კარაბადინებიდან არ არის ამოკიანხული, ხოლო სამეცნიერო მედიცინად უეჭველად კარაბადინები უნდა ვაღვიაროთ. როცა საგანს ასე შეეხედავთ, მაშინ აღვილად გამოვარკვევთ რა მოგვაწოდდა ხალხმა და რა მოგვცა მეცნიერებამ.

ან კი რათ უნდა გვეჩოთიროს და ვიუკადრისოთ ეს გარემოება! რუსეთშიაც სამკურნალო მეცნიერების საქმე წესიერ გზას მხოლოდ განვლილ საუკუნის დასაწყისში დაადგა. ამ დროს (1803 წ.) ესრედ წოდებული „მედიცინსკი სოვეტი“ დაარსდა და პირველი სამეცნიერო წიგნი (რუსულ ენაზე), რუსეთის ფარმაკოპეა, უმალღესის ბრძანებით ხსენებულმა „სამედიცინო რჩევამ“ 1865—66 წ. გამოსცა. მანამდის კი სულ ნემეცურ და ლათინურ თხუზულებით ხელმძღვანელობდნენ და აწარმოებდნენ მთელ სამკურნალო საქმეს. ბევრსაც ყოვლად შეუძლებლად მიაჩნდათ რუსულის ენით რაიმე მეცნიერების გამოთქმა (პროფესორებიც ან ნემეცურად ან ლათინ-

ნურად კითხულობდნენ ლექციებს სამედიცინო ფაკულტეტზე). მიზეზად იმას იღებდნენ, რომ სამეცნიერო ტერმინები სრულებით არ მოიპოვება რუსულს ენაზეო.

ილ. აღსაზიშნელი.

ნ ა რ ე ვ ი

1. ახალი თხზულება სენკევიჩისა, — 2. ზოლას ხელნაწერები. — 3. უკანასკნელი დრამა შნიცლერისა. — 4. ებრაელების თეატრი. — 5. ბურთა და გიმნასტიკა. — 6. ლუდისა და სიდრის გავლენა ადამიანზედ. — 7. შესაყარია თუ არა კუ. — 8. ადამიანის სისხლი. — 9. ბარგის მზიდავი ცხვარი. — 10. ჭიანჭველის მიერ გაჩენილი სოკო. — 11. მწიბრი მიწის გაპატივება. 12. ბამბის მცველი ჭიანჭველა. — 13. ლამბროზოს და მოე-ბაუსის აზრი დედაკაცის შესახებ. — 14. იაპონელის ტვინი.

ახალი თხზულება სენკევიჩისა. 3. სენკევიჩი სწერს ამ ჟამად ისტორიულ ტრილოგიას პოლონელთა ცხოვრებიდგან „დიდების ველზედ“. უმთავრესი გმირი ტრილოგიისა არის მეფე სობიესკი. პირველ ნაწილში აწერილი იქნება პოლონეთის წარსული დიდება; მეორეში პოლონეთის და ურჯულოთა — ოსმალთა ბრძოლა; მესამეში — გამარჯვებულის მეფის დაბრუნება და დასავლეთ ევროპიელთა სიხარული, რომ ოსმალთა შემოსევას გადარჩნენ.

**

ზოლას ხელნაწერები. ემილ ზოლას ქვრივმა მოაგროვა განსვენებულის მწერლის ხელნაწერები და „საერო ბიბლიოთეკას“ უძღვნა. ხელნაწერებს ორი თხზულება აკლია მხოლოდ — ნანა და ქეშმარიტება.

**

უკანასკნელი დრამა შნიცლერისა „მარტო გზით“ ჩვენი დროის დრამატიული მწერლობის საუკეთესო ნაწარმოებად

მიიღო კრიტიკამ. ცოცხალი სურათია დახატული წარმავალის, უკვე მომაკვდავის არისტოკრატიისა, რომელიც თავის ცხოვრებას იდეალს მომავალში კი არა, წარსულში ეძებს. დრამაში მოქმედებენ მხატვარი, დრამატიული მწერალი, ექიმი, პროფესორი; ყველანი დიდად განათლებულნი არიან, მაგრამ ცხოვრების მიზანი არა აქვთ, სიცოცხლე მეტ ბარგად მიაჩნიათ და დიდის ძალის პატრონნი კომლივით უსარგებლოდ გაივლიან ცხოვრების ასპარეზზედ.

**

ებრაელების თეატრი. ლონდონში ებრაელთ დრამატიული საზოგადოება შეადგინეს 250,000 მანეთის თანხით, საკუთარი თეატრი აიშენეს და გადასწყვიტეს—მხოლოდ ებრაელთა მიერ დაწერილი პიესები ითამაშონ. სათამაშოდ მიიწვიეს შეერთებულ შტატებში და ინგლისში გამოჩენილი და სახელგანთქმული აქტიორები.

**

ბუთო და გიმნასტიკა. გიმნასტიკით გატაცებული ევროპა გონებაზედ მოდის და აქა-იქ უკვე გიმნასტიკის წინააღმდეგი სიტყვაც ისმის. უმთავრესად ევროპიულ გიმნასტიკას იმ წუნსა სდებენ, რომ გიმნასტიკური ვარჯიში ბავშვის ზრდას აჩერებსო. საუკეთესო სავარჯიშოდ მოზარდ თაობასთვის ბურთის თამაშს აღიარებენ ამ საგანში ავტორიტეტად მიჩნეულნი პირნი.

**

ლუდისა და სიდრის გაგლეხა აღმიაწუგდ. დოქტორივოლტი ამტკიცებს, ეგრედ წოდებული კუ ლუდისა და სიდრის სმის შედეგიაო. ევროპაშიც და ამერიკაშიც კუ მით უფრო მძვინვარებს, რამდენად მიღებულია ამ სასმელების ხმარებაო. გერმანიაში კუ უპირველეს ყოვლისა ბავარიაში არის გავრცელებული, ლუდის ქვეყანაში, და საფრანგეთში — იმ მაზრებში, რომელნიც ღვინის უქონლობისა გამო სიდრსა სმენ (ვაშლის ღვინო). ლუდის შესახებ წინადაც არა ერთხელ თქმულა მავნებელიაო, მაგრამ არც წინად, და არც ეხლა

დანამდვილებით არავის დაუდგენია საბუთები მის მავნებლობისა.

**

შესაყარა, თუ არა კუ? ლონდონში კომისია არსებობს ამ საშინელ სნეულების შესასწავლელად. კომისიამ თავის უკანასკნელ სხდომაზე დაადგინა, რომ კუ მარტო განათლებულ ადამიანს კი არა, ველურსაც ადვილად უჩნდება და არა მარტო ადამიანს, არამედ ყველა ხერხემლიან ცხოველს. კუს გაჩენა ადამიანის, თუ სხვა ცხოველის სხეულში, დამოკიდებულია ამ ცხოველის სიცოცხლის ხანგრძლივობაზედ. ერთი გვარის ცხოველისაგან მეორე გვარისას კუ არ შეეყრება. ერთობ კუ გადამდები არ არის და მის გადადება ბაცილებზედ არ არის დამოკიდებული. მაგრამ თუ ჩირქი საღის გაჭრილს მოხვდა, მსწრავლ გაიზრდება და კუდ იქცევა. აქედგან დასკვნა: ავადმყოფმა დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს ექიმს და ექიმმაც დაუყოვნებლივვე უნდა ამოსჭრას დაზიანებული ადგილი. რადით წამლობა ამ სნეულებისა კომისიას არა სწამს, მაგრამ ჯერ ეს საკითხი გადასაწყვეტია და ამიტომ კომისიის აზრი ამ ახალი საშუალების შესახებ იქნება შემცდარიც გამოდგეს.

**

ადამიანის სისხლი. ვეიმარელმა პროფესორმა როლმანმა ეგრედ წოდებულ ულტრამიკროსკოპით სინჯა ადამიანის სისხლი და წითელ მარცვლებში აქამდინ უცნობი წვრილი სხეულები აღმოაჩინა, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა უნდა ქონდეს ნივთიერებათა გარდაქმნაში და ადამიანის საზრდოებაში. ეს წვრილი სხეულები ცილის-ბუნებისანი არიან და საკვირველი სისწრაფით იძვრიან. აქამდინ მეცნიერებაში იმ აზრს ადგენენ, რომ უმთავრესი მსაზრდოებელი მასალა-ცილის სისხლში გახსნილი იმყოფება და სისხლიდგან ქიმიურად ითვისებს მას სხვა და სხვა ნაწილი ცხოველისაო. როლმანის გამოკვლევა ძირიანად სცვლის ამ შეხედულებას და შეიძლება დამტკიცდეს კიდევ, რომ საზრდოება ცხოველისა დამოკიდე-

ბულია სისხლის მიერ სხეულში დატოვებულ ცილის წვრილ მარცვლებზედ.

**

ბარგის მზიდავი ცხვარი. გიმალაის და ტიბეტის მთებში ხშირად იმისთანა სიმალღებედ არის გზა გაყვანილი, რომ იქ გავლა არც ცხენს შეუძლიან, არც ხარს. ამისთანა საშიშ გზაზედ ტვირთის საზიდავად ცხვარს ხმარობენ და იშვიათად თხას, რადგან დაღმართზედ სიარული თხას მეტად ეძნელება. ბარგის მზიდავი ცხვარი ძალიანა ჰგავს ჩვენებურს ცხვარს და შესანიშნავი იმით არის, რომ მის გარდა არავის შეუძლიან „სოკოლ ჩოქსუმთან“ გაყვანილ გზაზედ გაიაროს. ეს გზა რკინის კეტებზედ დადებულ ქვებს წარმოადგენს, სიგძით 755 ნაბიჯია, სიგანით ცხრა ვერშოკია და ზოგან 7. თითო ცხვარს 7—25 გირვანქა ტვირთს აჰკიდებენ—მატყოს, ყველს, პურს, გარგარის ჩირს და სხ. და ისე გაივლის ხოლმე ამ გზაზედ 5—6 ათასი ცხვარი, რომ ერთი არ დაიჩეხება. ტიბეტს გარდა მხოლოდ დაჰიაში (ამერიკაში) იციან კიდევ ცხვრით ზიდვა ტვირთისა.

**

ჯიანჭველის მიერ გაჩენილა სოკო. ამერიკაში, ტენასში ერთგვარი ჭიანჭველა არსებობს, რომელიც თავის ბინასთან უმდაბლესის ხარისხის სოკოს აჩენს თავის საკვებად. ამერიკელი მსწავლული ჭერგიუსსონი შეუდგა ამ სოკოს შესწავლას და იმის სიტყვით—ეს სოკო წარმოადგენს მოკლე ძაფებს მომსხო თავებით, რომელსაც სიამოვნებით სჭამს ჭიანჭველა. ადამიანის ხელში მეტად ნელა იზრდება ეს სოკო, მაგრამ ჭიანჭველა თავისებურად უვლის და მეტად სასწრაფოდ ზრდის შეგნებით, აუ შეუგნებლად. საკვირველი კიდევ ის არის, რომ თუ ძალიან დამწეული არ არის ჭიანჭველა, სხვის ბაღში სოკოს არ შესჭამს.

**

მწიბი მაწის გაზატიგება. პასტერის სისტემით წამლობამ თითქმის გაანთავისუფლა კაცობრიობა იმისთანა უკუბრუნებელ სენისაგან, როგორიც ცოფი იყო, ხუნაგი და სხ. ამ ჟამად

იმავე სისტემის წყალობით მიწის განოყიერება სცადეს და ცდას საკვირველი შედეგიც მოჰყვა: პურის ცომივით შედედებულ (ხაში) გამაპატივებელ მასალას წმინდა წყალში გახსნიან და შიგ დააღობონ თესლს, რომელიც მას შემდეგ უცნაური ძალით ამოდის და იზრდება, რაც უნდა მწირ და უღონო ნიადაგზედ იყოს დათესილი.

**

ბამბის მცველი ჭიანჭველა. ამ რამდენიმე ხნის წინად ამერიკაში რალაც მატლი დაეხვა ბამბის ნათესებს და ისე დააზიანა, რომ შიშის ზარი დასცა პლანტატორებს. ამ შიშმა მართებლობაც გაიტაცა, მეცნიერებაც და ყველანი მატლის გასანადგურებელ წამლის პოვნას ცდილობდნენ. წამლად ერთნაირი ჭიანჭველა გამოდგა, რომელიც გვატემალაში ცხოვრობს და პირის ჩასაგემრიელებლად უყვარს ბამბის მტერი მატლი. ტეხასელმა პლანტატორებმა მაშინადვე გადმოიყვანეს გვატემალიდგან ეს ჭიანჭველა, დიდი ზრუნვით და ხელ-შეწყობით მოუარეს და მატლიან ბამბის ნათესებში დაამკვიდრეს. შედეგი საუკეთესო მოჰყვა ამ ცდას: ჭიანჭველამ დედა-ბუდიანად ამოწყვიტა მატლი და გადაარჩინა პლანტატორები. უმრავლესობას პლანტატორებისას ჯერ მაინც არ სჯერა ჭიანჭველის ამგვარი სარგებლობა და თანაც ეშინიანთ—ვაი თუ ჯერ მატლი შექამოს და მერმე დამშეულმა ბამბას მიჰყოს პირიო. ამათ დასარწმუნებლად შეერთებული შტატების მართებლობამ დარიგება დაბეჭდა ამ ჭიანჭველის ზნე-ჩვეულების და მოვლის შესახებ და ასიათასობით არიგებს უფასოდ. დარიგებაში უმთავრესი ყურადღება იმის დამტკიცებას აქვს მიქცეული, რომ ბამბის მცველი ჭიანჭველა ხორცის მქამელი მწერი და არა ბალახის მქამელი.

**

ლამბროზოს და მოებიუსის აზრი დედაკაცის შესახებ. ლამბროზოს მოჰყავს მოებიუსის აზრი, რომელიც ამტკიცებს დედაკაცი მამაკაცთან შედარებით უმდაბლესს ხარისხზედ სდგასო. დედაკაცს თავი უფრო პატარა აქვს. ხელსაქმეშიც კი ყოველთვის მამაკაცი სჯობნის, რადგან ქრა-კერვაში, თუ სხვა

საოჯახო საქმეში მამაკაცის შრომა ყოველთვის სჯობიან დედაკაცისასაო. დედაკაცის ზნეობრივი ცხოვრება შედეგია არა დაფიქრებისა, არამედ გრძნობისა. სიყვარულით გატაცებული დედაკაცი სასწაულთ მომქმედია, მაგრამ სიმართლისა კი ძალიან ცოტა რამ იცის. კარგი მეხსიერება აქვს; გაგონილს ჩქარა ითვისებს და ამიტომ არის, რომ მოსწავლე ქალები ასე კარგად იჭერენ ეგზემენებს; მაგრამ ეს გარემოება დამოკიდებულია მარტო ოდენ მეხსიერებაზედ და საკუთარს ვერას შეაქმნევენებს. შეიძლება მსწავლოული გახდეს ქალი, მაგრამ მეცნიერებას კი ვერაფერს შესძლენის. გონებრივ მამაკაცი უფრო გვიან განვითარდება, ვიდრე დედაკაცი, მაგრამ დედაკაცი უფრო ჩქარა ჰკარგავს გონებრივ თავის ძალას. დედაკაცის სიცოცხლე ოცდა ათს წელს არ აღემატებაო, ამოვს ლამბროზო. ბუნებრივ დედაკაცი გრძნობით ცხოვრობს და ამიტომ სასჯელიც ნაკლები უნდა მიიღოს, ვიდრე გონებით მცხოვრებმა მამაკაცმაო. დედაკაცის და მამაკაცის ტვინი რომ შევადაროთ, დიდ განსხვავებას ვპოვებთ:

წონა ტვინისა	მამაკაცისა	დედაკაცისა
უმაღლესი	1925 გრ.	1565 გრ.
უმდაბლესი	1018	720
საშუალო	1362	1219.

მამაკაცის ტვინი უმაღლესს წერტილს განვითარებისას მიაღწევს 20 და 30 წელს შუა; შემცირებას დაიწყობს 60—70 წლებში. დედაკაცის ტვინი 20 წლამდე იზრდება და 50—60 წლებ შუა იწყებს შესუსტებას.

**

იაპონელის ტვინი. ედვ. სპიჩკას მოჰყავს ტოკიოელ პროფესორის გამოკვლევანი იაპონელთა ტვინის რაოდენობაზედ, ბიზოტისა და მარშანისა — გერმანელებისაზედ, ჟილჩენკოსი — რუსებისაზედ, რეციუსისა — სვედელეებისაზედ და ამტკიცებს, — იაპონელს უფრო ნელ-ნელ ეზრდება ტვინი, ვიდრე საზოგადოდ ევროპიელსაო. 9—14 წლის ბავშვის ტვინის წონა იაპონელისათვის 1235 გრ. შეადგენს, ევროპიელისათვის კი 1300—1350 გრ. იაპონელი მამაკაცი სრულს განვითარებას 40—50 წლებში მიაღწევს. მაგრამ აგებულიებასთან შეწონვით იაპონელს უფრო მეტი ტვინი აქვს, ვიდრე ევროპიელს და იქნება ამით აიხსნებოდეს იაპონიის გონებრივი, ეკონომიური და პოლიტიკური პროგრესის სისწრაფეო, დასძენს სპიჩკა.

შინაური მიმოხილვა

ახალი კანონი სამრეწველო წარმოებაში
დაზიანებულ მუშათა შესახებ

მახსოვს, ამ ათიოდე წლის წინად ჩვენს მწერლობაში კამათობდნენ შემდეგ საგანზე: არის თუ არა ჩვენში პროლეტარი და სამრეწველო მუშა ხალხი და არსებობს თუ არა საქართველოში „მუშათა საკითხი“. იყვნენ ისეთი მწერლები, რომელნიც ამტკიცებდნენ, რომ ჩვენ ჯერაც სრულად ნატურალურ მეურნეობის ხანაში ვართ და სამრეწველო მუშა, როგორც ეს დასავლეთ ევროპაშია, ჩვენს ცხოვრებას ჯერ არ წარმოუშვიაო.

შეიძლება, ასეთი აზრი, თუ სწორი და შესაწყნარებელი არა, გასაგები და ასე თუ ისე გასამართლებელი იყო ამ ათის წლის წინად. მაშინ საზოგადოებრივი ღიფერენციაცია ჩვენში ისე გაზრდილი და შესამჩნევი არ იყო, როგორც დღეს არის. ამიტომ არც ნამეტნავად დასაძრახია, თუ ვინმე წინად ახალ ცვლილების პროცესს, მაშინ კიდევ სუსტს და განუვითარებელს, ვერ ამჩნევდა და ქართველ სამრეწველო მუშის არსებობას საეჭვოდ სთვლიდა. დღეს კი ასეთი ეჭვი, რომ ვინმემ გამოსთქვას, უსაფუძლოც იქნება და შეუწყნარებელიც. ამ უკანასკნელ წლებში ჩვენში მოქალაქობრივობა იმდენად განვითარდა და კერძოდ სოფლის ეკონომიური ცხოვრება იმდენად შეიცვალა, რომ დღეს არსებობა მუშა ხალხისა, რომელიც მრეწველობის სხვა-და-სხვა დარგებში დღიურად მუშაობს და დღიურ-

რის ქირით ცხოვრობს, ყველასთვის შესამჩნევი და დასანახი ფაქტია. მართალია, დღესაც ქართველ მუშათა რიცხვი, მიწათ-მომქმედთა რიცხვთან შედარებით, ძალიან მცირე პროცენტს შეადგენს. მაგრამ სიმცირე და სრულიად არ არსებობა ერთი და იგივე არაა. რაც უნდა მცირე იყოს ჩვენში სამრეწველო მუშათა რიცხვი, ქართული დამოუკიდებელი პრესა და საერთოდ მწერლობა ვალდებულია მიაქციოს მათ განსაკუთრებული ყურადღება და მათ ინტერესებსა და მოთხოვნილებათ გაუწიოს გულწრფელი ჭიმაგობა და ენერგიული მფარველობა.

მუშა ხალხი, როცა მასში ფეხს იკიდებს თავის ინტერესების შეგნება და იზრდება თვით-ცნობიერება, დიდს ძალას წარმოადგენს ყოველ სახელმწიფოში. როგორც მწერლობა, ისე „საზოგადოება“ და მთავრობა იძულებულნი ჰხდებიან მეტის ყურადღებით მოეპყრან მას, — ეცადონ რეფორმების შემოღებას და მშრომელთა ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას. ვისაც თვალ-ყური უდევნებია დასავლეთ ევროპის საზოგადოებრივ ცხოვრების მსვლელობისათვის, ეცოდინება, რომ იქ ყოველი რეფორმა და გაუმჯობესება, დაკანონებული და დაწესებული მუშა ხალხის სასარგებლოდ, მტკიცედ შეკავშირებულია თვით მუშათა პოლიტიკურს განვითარებასა და ენერგიულს კლასიურ მოძრაობასთან...

ამ წლის იანვრიდან მთელ რუსეთის იმპერიაში და, მაშასადამე, ჩვენშიაც მოქმედობს ერთი ახალი კანონი, რომელიც ფაბრიკა-ქარხნებისა და მთა-მადნების მუშებს შეეხება და, მათი მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით, განსაზღვრულ დადგენილებას შეიცავს. საზოგადოდ შრომისა და კაპიტალის შესახებ კანონმდებლობას დიდი საზოგადოებრივი ინტერესი და მნიშვნელობა აქვს, რადგან იგი ადამიანთა ურთიერთობის ისეთ სფერას ჰხვდება, სადაც ძალმომრეობასა და უსამართლობას მეტად ფართო ადგილი უკავია... კერძოდ ხსენებული კანონი ცოტად თუ ბევრად უზრუნველ ჰყოფს სამრეწველო წარმოებაში სხვა და სხვა გვარ ხიფათით დაზიანებულ მუშებს და ამი-

ტომ, უეჭველია, ჩვენს მკითხველებში ბევრისთვის ამ კანონის შინაარსის გაცნობა ძალიან საინტერესო და სასარგებლოა.

მუშისთვის ცხოვრების ერთადერთ სახსარს საკუთარი სამუშაო ძალა შეადგენს. მას შეუძლია არსებობა და ცხოვრებაში ასე თუ ისე თავის გატანა მხოლოდ მაშინ, როცა მუშაობს და დღიურ ქირას იღებს. მისი ქირა განსაზღვრულ ეკონომიურ კანონს ემორჩილება და იმდენად დიდი არ არის, რომ მშრომელს შეეძლოს მონარჩუნება და მერმისში როდისმე უშრომლად თავის შენახვა. ამიტომ ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა აუტანელ მდგომარეობაში ვარდება მუშა, როცა მას სამუშაო არა აქვს ან სხვა და სხვა მიზეზის გამო შრომა არ შეუძლია. და ასეთი შემთხვევები კი თანამედროვე წარმოების ვითარებაში ძალიან ხშირია. კაპიტალისტურ წარმოების წყობილებაში უსაქმოდ და უსამუშაოდ დარჩენა მრავალ მუშებისა ჩვეულებრივს მოვლენას შეადგენს. მუშა ხელი და სამუშაოს მძებნელი ბევრად მეტია, ვიდრე საქმე და ალავი კერძო კაპიტალისტთა საწარმოვო დაწესებულებებში. გარდა ამისა მუშის სხეული, როგორც ყოველი ადამიანის ორგანიზმი, მუდმივს მუშაობაში თან და თან სუსტდება და უდროვოდ უძლური, ინვალიდი და, მაშასადამე, შრომისთვის გამოუსადეგი ჰხდება. როგორც ყოველი ადამიანი, მუშაც ჰბერდება და მაშინ მას აღარ შეუძლია მუშაობა და თავის ოფლით თავის რჩენა. უფრო ხშირად, ვიდრე სხვა უფრო ჰიგიენურს პირობებში მცხოვრები ადამიანი, მუშა ავად ჰხდება, ლოგინად ვარდება და ამიტომ მას დღიური ქირა და საზრდო ეკარგება. დასასრულ, თანამედროვე წარმოებაში, რომელიც საკვირვლოდ რთულია და უთვალავს მაშინებსა და სხვა და სხვა გვარ დიად ტექნიკურ მოწყობილობას ხმარობს, ხშირია მარცხი ანუ ხიფათი და მუშათა უდროვო სიკვდილი ანუ დასახიჩრება. ოჯახის მამის დაშავებას ან უდროვო სიკვდილს შედეგად მოსდევს, რასაკვირველია, წვრილ-შვილის შიმშილი და დასახიჩრებულ მუშის მათხოვრად გახდომა. ცხადია, მოწინავე ქვეყნებში, სადაც მრეწველობა უმაღლეს საფეხურამდის არის განვითარებული და მუშა ხალ-

ხის რიცხვი დღითი-დღე მრავლდება, მთავრობა ვერ დასტოვებდა უყურადღებოდ ასეთ ვითარებას, და მართლაც იქ კარგა ხანია შეუდგნენ ამგვარ შემთხვევებში მუშათა უზრუნველყოფის მოწყობას და მოგვარებას. გერმანიაში, მაგალითად, მუშა დაზღვეულის ავადმყოფობისა, ინვალიდობისა, მოხუცებულობისა და უბედურ შემთხვევებისაგან. ავადმყოფობის დროს მას ეძლევა „საავადმყოფო კასიდან“ ფული თავის მოსავლელად და განსაკურნებლად; ინვალიდობასა და მოხუცებულობაში იღებს პენსიას; თუ წარმოებაში დაშავდა, ეძლევა განსაზღვრული პენსია; თუ გარდაიცვალა, მის ცოლშვილს დახმარება ეძლევა და იმედი აქვს, რომ შიმშილით არ დაიხოცება. მხოლოდ არ არის იქ ჯერ უსაქმოდ დარჩენილ მუშათა ბედ-იღბალი მოწესრიგებული და ამ უკანასკნელ ხანებში გერმანიის მწერლობა და საზოგადოებრივი აზრი იმის ზრუნვაშია, რომ როგორმე ეს საგანიც მოაწყოს და უსაქმოდ მყოფ მუშებს ცხოვრება გაუადვილოს.

რუსეთში ჯერ კანონმდებლობა არ შესდგომია ასეთის სისრულით მუშათა უზრუნველ-ყოფას. აქ არ არის დაწესებული მუშების საავადმყოფო დაზღვევა და ამიტომ ავადმყოფობისა და ინვალიდობა-მოხუცების დროს მუშა მთელ რუსეთის იმპერიაში სრულიად უმწეოდაა დატოვებული. მხოლოდ ის ახალი კანონი, რომელიც შარშან ივნისში გამოიცა და წელს იანვრიდან ძალაში შევიდა, ცდილობს ცოტათი შეუმსუბუქოს მდგომარეობა და გაუადვილოს ცხოვრება იმ მუშებს, რომელთაც სამრეწველო წარმოებაში მარცხი მოუვათ,—ან გარდაიცვლებიან და ან ცოტად თუ ბევრად დაჰკარგვენ ძალღონეს და მუშაობისთვის გამოუსადეგნი ვახდებიან.

როგორც ვსთქვით, თანამედროვე სამრეწველო წარმოების ტენიკა დიდად განვითარებული და რთულია. აქ იხმარება ისეთი უზარმაზარი მაშინები და ტენიკური მოწყობილობანი, რომელთანაც ადამიანის ფიზიკური ღონე ჭიანჭველის ოდენადაც კი არ გამოჩნდება. საკმარისია სულ მცირედი უყურადღებობა, რომ რომელიმე თვსმამ ან ბორბალმა მუშა მოი-

ტაცოს და ერთი თვალის დახამხამებაზე წუთი-სოფელს გამოასალმოს ან სამუდამოდ დაასახიჩროს. ვისაც უნახავს ახალის ტენიკის თანახმად მოწყობილი დიდი ფაბრიკა ან მადნის მალარო, იმას თავის ნერვებით ნაგრძნობი და გამონაცადი ექნება, რომ დღევანდელ სამრეწველო წარმოებაში მომქმედი მუშა მუდამ სიკვდილს უცქერის თავის თვალით. სტატისტიკა ცხადად ამტკიცებს, რომ მრეწველობისაგან მსხვერპლად შეწირულ მუშათა რიცხვი ძალიან დიდია და რომ ეს რიცხვი, რაც დრო მიდის და მრეწველობა ვითარდება, მით უფრო იზრდება და დიდი ხდება. ამასთან მრეწველობის მრავალს დარგებში ისეთ მასალებს აღნობენ და ამუშავენ, რომლებიც დიდად მაგნიტლად მოქმედობს მუშის ორგანიზმზე. თითოეული ამგვარი დარგი მრეწველობისა აჩენს მუშებში განსაზღვრულ სენს და ავადმყოფობას, რომელსაც პროფესიონალურს ან ხელობით გამოწვეულ ავადმყოფობას ეძახიან.

„იმ ქვეყნებში, სადაც მრეწველობა განვითარებულია, ზიანი, რომელიც ეძლევა მუშებს დაშავებითა და პროფესიონალურ ავადმყოფობათა გაჩენით, ძალიან დიდია, და ეს გარემოება იწვევს ამ ქვეყნების მთავრობათაგან სხვა-დასხვა გვარს ღონისძიებათ. ასეთია: დაშავების შემთხვევათა სტატისტიკის დაარსება, წესდებათა გამოცემა მუშების სიცოცხლისა და ჯან-მრთელობის დასაცავად, სპეციალურ კანონების გამოცემა, რომ მუშათა დამქირავებლებმა დაშავებულ მუშებს უზღონ ზიანი და მისცენ საზღაური. მაგრამ რაც უნდა ნაყოფიერი იყოს ამგვარი მეცადინეობა, რომელსაც მიზნად აქვს შრომის პირობების გაუმჯობესება მრეწველობაში, მარცხი და უბედური შეითხვევები მაინც ამით არ მოიხპობა. მუშების სიცოცხლისა და ჯან-მრთელობის დასაცავად შემოღებულ არა თუ იმ ღონისძიებას შეუძლია შეამციროს უბედურ შემთხვევათა რიცხვი და ზიანის რაოდენობა, რომელიც ეძლევა მუშებს წარმოებაში, მაგრამ იმდენად კი მაინც ვერ შეამცირებს, რომ დაზიანებულ მუშათა უზრუნველ ყოფის საკითხს სრულიად დაეკარგოს მნიშვნელობა. წარმოების დიდის ზრდისა გამო

უბედურ შემთხვევათა რიცხვი, რაც დრო მიდის, თან-და-თან დიდდება. სამრეწველო შრომის პირობების გაუმჯობესების ზედ-გავლენით უბედურებათა რიცხვი შედარებით მცირდება, მაგრამ აბსოლტურად, მუშათა რიცხვის ზრდის თანახმად, მაინც თან-და-თან დიდდება. ამიტომ იმ ქვეყნებში, სადაც მრეწველობა ვითარდება, დაშავებულ მუშათა უზრუნველ ყოფის საკითხს უფრო-და-უფრო დიდი მნიშვნელობა ეძლევა“ (В. Литвиновъ-Фалинскій, Отвѣтственность предпринимателей за увѣчья и смерть рабочихъ).

თუ როგორ ხშირია უბედური შემთხვევები და რამდენად დიდია დაშავებულ მუშათა რიცხვი თანამედროვე კაპიტალისტურ წარმოებაში, ამას მკითხველი შემდეგი ციფრებიდანაც დაინახავს. ეს ციფრები მხოლოდ ორ სახელმწიფოს—გერმანიას და ავსტრიას—შეეხება.

დაშავდა:

1890 წ.	198706	მუშა გერმანიაში,	16041	მუშა ავსტრიაში
1891 „	223057	„ „	21316	„ „
1892 „	234726	„ „	26298	„ „
1893 „	262339	„ „	32917	„ „
1894 „	280842	„ „	40259	„ „
1895 „	307833	„ „	54562	„ „
1896 „	349388	„ „	64655	„ „
1897 „	379367	„ „	69283	„ „
1898 „	404826	„ „	75146	„ „
1899 „	440632	„ „	?	„ „

როგორც ხედავთ, ძალიან მსხვილი ციფრებია. ამასთან უნდა შევნიშნოთ, რომ ავსტრიის შესახებ ციფრებში არაა შერიცხული ის უბედური შემთხვევები, რომლებიც სასოფლო მეურნეობაში მომხდარა.

„რუსეთში, სადაც მრეწველობა ნაკლებადაა განვითარებული და უბედურ შემთხვევათა სტატისტიკა ამ უკანასკნელ ხანამდის თითქმის არ ინიშნებოდა, მსხვერპლთა საერთო რიცხვი ბევრად ნაკლებია, ვიდრე გერმანიაში, მაგრამ იგი მაინც

აქაც შესამჩნევად დიდია. ოფიციალურ ცნობებით, საფაბრიკო მრეწველობაში, რომელიც საფაბრიკო ინსპექციის ზედამხედველობას ექვემდებარება, მომხდარა უბედური შემთხვევა (1901 წ.) 27135, მთა-მადნის მრეწველობაში (1899 წ.) — 13321; აქ მითვლილი არაა ზოგიერთი ქარხნები, რომლებიც ფინანსთა სამინისტროს ხელში გადავიდა და რომელთაგანაც მარტო ორში (1898 წ.) 7693 უბედური შემთხვევა მოხდა. შეორე ოფიციალურ წყაროს თანახმად, მთა-მადნის მრეწველობაში აღვილი ჰქონია (1901 წ.) 12457 უბედურ შემთხვევას. აქ სათვალავში არაა ჩაგდებული სახაზინო ქარხნები, რომელთა შესახებ „ანგარიშში“ სრულებით არ მოიპოვება ცნობები. მაგრამ არც ერთი და არც მეორე სტატისტიკა, რომელიც 50,000-ამდე უბედურ შემთხვევათა ჯამს იძლევა საფაბრიკო და სამთო-მადნის მრეწველობისათვის, არ ჰხატავს სავსებით მოვლენის ნამდვილს სისხო-სიდიდეს, რადგან რუსეთში ყველა შემთხვევები არ ინიშნება ხოლმე, როგორც ამას თვით ოფიციალური გამოცემანი აღიარებენ. ნამდვილად უბედურ შემთხვევათა რიცხვი, სულ ცოტა, სამჯერ და ოთხჯერაც მეტი უნდა იყოს იმაზე, რაც არის აღნიშნული, ესე იგი უნდა აღწევდეს 150-დან 200 ათასამდის წელიწადში“ (M. Лунцъ, Рабочій вопросъ въ Россіи)

ომი საშინელ მოვლენად ითვლება, რადგან იგი აუარებელ მსხვერპლს იწირავს და ათი ათასობით ოჯახებს აცლის პატრონს და მარჩენალს. ომზე უფრო საშინელ და საზარელ სურათს წარმოგვიდგენს სტატისტიკა, რომელიც მრეწველობაში უღროვოდ გარდაცვლილთა და დასახიჩრებულთა რაოდენობას აღნიშნავს. აქ ესალმებიან წუთისოფელს ან სამუდამოდ ჰკარგავენ ჯანმრთელობას და მუშაობის შეძლებას ისეთი ადამიანები, რომელთაც, გარდა თავის ძალღონისა, არავითარი ქონება და საშუალება არ მოეპოვებათ თავის სარჩენად და ცოლშვილის გამოსაკვებად. ცხადია, თუ დაშავებულთა ლაშქარს სახელმწიფომ ყურადღება არ მიაქცია და მათი სვე-ბედი ასე თუ ისე უზრუნველ არ ჰყო,

ეს ამოდენა ხალხი ქუჩებში უნდა გამოვიდეს და მათხოვრობას დაადგის.

დაწინაურებულ ქვეყნებში ეს საკითხი მუშებისთვის სასარგებლოდ არის გადაწყვეტილი და მათი მდგომარეობა ასეთ უბედურ შემთხვევებში უზრუნველყოფილია. ყველგან გამოცემულია სპეციალური კანონები, რომლებითაც მუშის დამქირავებელთ დავალებული აქვთ, რომ დაშავებულ მუშებს და მათ ოჯახებს უზღონ ზიანი და გაუწიონ ნივთიერი დახმარება. კანონი ავალებს წარმოების პატრონს უმწეოდ და უპატრონოდ არ დასტოვოს მუშა, რომელმაც მას წარმოებას თავისი ჯანმრთელობა ან მთლად სიცოცხლე შესწირა. გერმანიაში, ავსტრიაში, იტალიაში, ნორვეგიაში, ფინლიანდიაში დაწესებულია სავალდებულო დაზღვევა მუშებისა, რომლის ხარჯებსაც სრულად ან უუდიდეს წილად მუშის დამქირავებელნი იხდიან. სხვა ქვეყნებში სპეციალური კანონებია გამოცემული და წარმოების პატრონთ უბედურ შემთხვევებში პასუხის მგებლობა აქვთ მუშების მიმართ დაკისრებული. გერმანიაში, მაგალითად, მუშათა დაზღვევის მიზნით, წარმოების პატრონი უდადგენენ ამხანაგობებს; თითოეული მწარმოებელი იხდის წლიურად მუშის თავზე განსაზღვრულ გადასახადს და შეაქვს დაზღვევის კასაში. ყოველი მუშა, რომელსაც 3000 მარკაზე მეტი შემოსავალი არა აქვს წლიურად, დაზღვეულია და დაშავების შემდეგ დაწესებული საზღაური ეძლევა. წამლობა და მოვლა არის მუქთი; თუ გარდაიცვალა, ეძლევა სამარხად არა ნაკლებ 50 მარკისა, და მის ოჯახს 60^ს/ო-დის მისი წლიური შემოსავლისა. თუ ისე დასახიჩრდა, რომ მუშაობა აღარ შეეძლება, — ინვალიდი გახდა, — კასიდან ეძლევა პენსიად ორი მესამედი მისი წლიური შემოსავლისა. თუ დაშავებამ სრული დაუძლორება არ გამოიწვია და დაშავებულს მორჩენის შემდეგ ასე თუ ისე მუშაობა შეეძლება, დაკლებულს პენსიას აძლევენ, თანახმად დაკარგულის ძალ-ღონისა. ერთად ერთი მთავარი ნაკლი როგორც გერმანიის, ისე სხვა სახელმწიფოთა კანონმდებლობისა ის არის, რომ დაშავების შემდეგ ინვალიდად გამხდარ მუშას

მთელი წლიური შემოსავალი არ ეძლევა პენსიად. (იხ. Gewerbe-Unfallversicherungsgesetz).

რუსეთში დღემდის წარმოებაში დაზიანებულ მუშათა სასარგებლოდ არავითარი სპეციალური კანონი არ იყო გამოცემული. ეს იმას არ ნიშნავს, რასაკვირველია, რომ ვითომ დღემდის დაშავებულ მუშას არ ჰქონოდა უფლება თავის „აღიშათვის“ ეჩივლა და ზარალი ეზღვევინებია. არსებულ სამოქალაქო კანონის ძალით მუშას შეეძლო სასამართლოში ჩივილი, მაგრამ, როგორც კანონი ამბობს, მას უნდა დაემტკიცებია, რომ უბედური შემთხვევა წარმოების პატრონის დაუდევრობით ან სხვა გვარ გასამტყუნარ მოქმედებით იყო წარმომდგარი. და ამის დამტკიცება კი ბევრ შემთხვევაში ძნელი და შეუძლებელიც იყო. ვთქვათ, თასმამ მოიტაცა მუშა და ბორბალმა დაასახიჩრა. დაშავებული მუშა ვერას გზით ვერ დაამტკიცებდა, რომ აქ ფაბრიკის პატრონს პირადად რაიმე ბრალი ედო. როგორც თასმა, ისე სატრიალებელი ბორბალი ფაბრიკის მოწყობილებას ეკუთვნის და ფაბრიკანტს თამამად შეეძლო მუშისთვის ეთქვა—და ეს სავსებით კანონის თანახმად იქნებოდა:—თვითონ შენი ბრალია, რომ ბორბალს თავი დაასახიჩრებინეო.

„სამრეწველო ცხოვრების მიუდგომელ დაკვირვებას იმ დასკვნამდის მიყვებართ, — სწერს სამართლიანად ბ. ლუნცი, — რომ დიდძალი უმრავლესობა უბედურ შემთხვევათა თვით წარმოების ტექნიკურ პროცესისა, მისი მოწყობილებისა და პირობებისაგან გამომდინარეობს. საკითხს, — დამნაშავეა თუ არა წარმოების პატრონი, აქ თითქმის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, რადგან უბედური შემთხვევები წარმოებაში განუშორებლად შეკავშირებულია ტექნიკურს პროგრესთან. და თუ ზოგიერთ შემთხვევებში უბედურება მუშისავე ბრალით ან გაუფრთხილებლობით წარმოსდგება ხოლმე, უნდა გვახსოვდეს, თუ რა პირობებში სწარმოებს მუშაობა საფაბრიკო და საქარხნო შენობებში. სრულიად ბუნებრივი მოვლენაა, რომ მუშას, 12 საათს მყარლსა და მაშინების ღრვიანცელით მოცულს სა-

ხელოსნოში დამწყვედელს, გრძობა გაფრთხილებისა, რომელიც აქვს ნორმალურ მდგომარეობაში მყოფ ადამიანს, უჩლოუნგდება. სტატისტიკაც ამტკიცებს, რომ უბედურ შემთხვევათა უმრავლესობა მუშაობის უკანასკნელ საათებში ჰხდება და არა დასაწყისში. თუ „ბრალიანობაზე“ წავა საქმე, მხოლოდ „წარმოების ბრალიანობაზე“ შეიძლება ლაპარაკი, ე. ი. პროფესიონალურს ხიფათზე, რომელსაც სამრეწველო წარმოება წარმოადგენს მუშისათვის. ამიტომ მუშის დამქირავებელთა პასუხის მგებლობის შემცველი კანონმდებლობა სულ სხვა, სამრეწველო ცხოვრებასთან დაახლოვებულს საფუძველზე უნდა იყოს აგებული: მუშას არ უნდა სჭირდებოდეს იმის მტკიცება, რომ წარმოების პატრონის მოქმედებისა და უბედურ შემთხვევას შუა რაიმე კავშირი არსებობს. პირიქით, მწარმოებელი პასუხს უნდა აგებდეს ყოველ უბედურ შემთხვევისათვის, რომელიც მუშას შეემთხვევა წარმოებაში ან წარმოების მიზეზით. ამ პასუხის მგებლობისაგან იგი მხოლოდ მაშინ შეიძლება განთავისუფლებულ იქმნეს, როცა დაამტკიცებს, რომ უბედური შემთხვევა ბუნების სტიქიური ძალით ან დაშავებულის ბოროტი განზრახვით იქმნა გამოწვეული“.

მეოთხმოცე წლებიდან, მრეწველობის განვითარების მიხედვით, რუსეთში ძალიან ხშირი მოვლენა გახდა მრეწველობის სხვა-და-სხვა დარგებში მუშების დაშავება და დასახიჩრება. გახშირდა საჩივრები და მუშების ზარალისა და ფაბრიკანტების პასუხის მგებლობის გამოსარკვევად გამართული პროცესები. თუმცა სამოქალაქო კანონი ვერაფერ ქომაგობას უწევდა მუშებს, მაგრამ მუშათა დასახიჩრების სურათები ისეთი შესაზარი იყო, რომ სასამართლოებმა მუშების საჩივრებს განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციეს და საქმეების გადაწყვეტა მუშების სასარგებლოდ იწყეს. ამ გარემოებამ გამოიწვია რუსეთში ახალი მოვლენა, რომელიც წინად თითქმის სრულებით არ არსებობდა. ეს არის: წარმოების პატრონთაგან მუშების დაზღვევა კერძო დაზღვევ საზოგადოებებში. დაზღვევის საჭიროება ცხადი და ნათელი შეიქნა თვით მწარმოებელთათვის. ისინი ჰხედავდნენ,

რომ წარმოებაში ხშირი უბედურება აუცილებელი იყო. ჰხედავდნენ აგრეთვე, რომ სასამართლოები ხშირად მუშების საჩივრებს აკმაყოფილებდნენ და მათ მოულოდნელად საგრძნობელ ხარჯების გაღება უწყევდათ. ამ ხარჯების წინდაწინვე გამოთვლა ძნელი იყო და, მაშასადამე, ძნელი იყო მოსალოდნელ გასავალის გათვალისწინება და კომერციულ ვარაუდისა და ანგარიშის გაწევა. იმათ საუმჯობესოდ დაინახეს, კერძო საზოგადოებებში მუშის თავზე განსაზღვრული გადასახადი შეეტანათ, მუშები იქ დაეზღვიათ და უბედურ შემთხვევის დროს მოსალოდნელი ფულის გადახდის შიში თავიდან აეცილებიათ. მე-1890 წლამდის მუშების დაზღვევის ოპერაციები ძალიან მცირედ იყო რუსეთში განვითარებული. მაგრამ ამ წლიდან დაზღვევის პრაქტიკა თანდათან გავრცელდა. 1901 წელს ფაბრიკებისა და ქარხნების პატრონებისაგან აქციონერულ საზოგადოებებში მუშების დაზღვევის პრემიებად შეტანილ ფულის ჯამი ავიდა 3,438,000 მანეთამდის და დაზღვეულ მუშათა რიცხვი 1,200,000 კაცამდის.

მაგრამ მკითხველმა არ უნდა იფიქროს, რომ ვითომ ამ გვარ პრაქტიკის გავრცელებით მუშათა მდგომარეობა შესამჩნევად გაუმჯობესებულ იქნა. დამზღვევი საზოგადოებანი კომერციულის მიზნით და თავის სასარგებლოდ მოქმედებენ. იმათი მისწრაფებაა, რაც შეიძლება, მეტი დაზღვევის პრემიები აიღონ, ხოლო დაშავებულ მუშებს ნაკლები საზღაური მისცენ. თავის წესდებებში ისეთი მუხლები აქვთ ამ საზოგადოებათ შეტანილი, რომ პრემიების დიდძალი ნაწილი მათვე რჩება მოგებად და მუშებს მხოლოდ გროშების აღება შეეძლოთ იმათგან.

„დაზღვევა აქციონერულს საზოგადოებებში, — სწერს ბ. ლუნცი, — ბევრის მხრით მოუხერხებელი და საზარალო იყო მუშებისათვის. ჯერ ერთი, თვით იდეა პროფესიონალური რისკის ანუ ხიფათისა ბევრ ნაირად არის აქ შეზღუდული. მაგალითად, ვთქვათ, ფეიქარი ფაბრიკის მეორე განყოფილებაში, სადაც იგი გაჰგზავნეს, თასმამ მოიტაცა და დააშავა.

დამზღვევ საზოგადოებას შეეძლო მისთვის უარი ეთქვა, რადგან მუშა იმ ვანყოფილებაში არ დაშავებულა, რომელშიაც საქსოვი მაშინებია დადგმული და, მაშასადამე, მარცხი იმ საქმეზე არ მოსვლია, რომელიც დაზღვევის პოლისში გვაქვს აღნიშნულიო. აგრეთვე დამზღვევი საზოგადოება აღთქმულ ფულს არ აძლევდა დაშავებულ მუშას, თუ მარცხი წარმოების პატრონის მოქმედებით ან ბოროტი განზრახვით იყო გამოწვეული, ესე იგი უარს ეუბნებოდა ისეთ შემთხვევაშიც-კი, როცა მუშას შეეძლო საზღაურის მიღება არსებულ სამოქალაქო კანონის საფუძვლით. გარდა ამისა თვით საზღაური ისე მცირე იყო დაწესებული, რომ დაზღვევას მუშებისთვის ფრიად უმნიშვნელო სარგებლობა მოჰქონდა. საზოგადო წესით, დამზღვევ საზოგადოებისაგან მისაღები პრემია შეადგენს სიკვდილის დროს დღიურ ქირაზე 1000-ჯერ მეტს და დაუძღურებისა ანუ ინვალიდობის დროს—1500-ჯერ მეტს. სხვა სიტყვებით რომ ვსთქვათ, დაშავებულ მუშის გარდაცვლის შემდეგ ოჯახი იღებდა მიცვალებულის $3\frac{1}{2}$ წლის შემოსავალს. ამ ციფრის სიმცირეს ყველა ადვილად მიხვდება, თუ გავიხსენებთ, რომ სასამართლოში 10 წლის შემოსავლის თანასწორ საზღაურს უწყვეტდნენ დაშავებულ მუშას. სრული ინვალიდობის დროს „საზოგადოება“ აძლევდა პენსიად დაშავებულს 54—90 მან. წელიწადში. როცა ინვალიდობა სრული არ იყო და დაშავებულს ცოტათი მუშაობა კიდევ შეეძლო, პენსია შესამჩნევად მცირდებოდა. ცხადია, თუ რა მცირე სარგებლობა ეძლეოდა მუშებს დამზღვევ საზოგადოებათაგან. და არც შეიძლებოდა, რომ ეს სხვა გვარად ყოფილიყო. დაზღვევა არ იყო კანონით დაწესებული და სავალდებულოდ გამოცხადებული დაშავებულ მუშების უზრუნველ საყოფელად. იგი ჰხდებოდა წარმოების პატრონთა ნება-ყოფლობით, რომლებსაც უნდოდათ თავიდან მოეშორებიათ მარცხის „რიცხვი“. ის თანხა, რომელშიაც აზღვევდნენ ისინი მუშებს, ბევრად ნაკლები იყო იმ საზღაურზე, რომელიც, კანონის თანახმად, დაშავებულ მუშას უნდა მიეღო. მხოლოდ ასეთ პირობით იყო ხელ-

საყრელი წარმოების პატრონთათვის ზუშების დაზღვევა აქციონერულ საზოგადოებებში... დასასრულ, ფაბრიკანტები სარგებლობდნენ მუშების უვიცობით და დაზღვევის პრემიებს მუშებს ახდევინებდნენ, თუმცა კანონით მარტო სამრეწველო დაწესებულებათა პატრონებს აწევს ვალად წარმოებაში დაშავებულ მუშების ნივთიერად დაკმაყოფილება ..

„მაგრამ მთავარი ნაკლულევანება კერძო დაზღვევისა იმაში მდგომარეობდა, რომ დაზღვევი საზოგადოებანი ყოველის გზით ცდილობდნენ მოექრათ და შეემცირებინათ დაშავებულ მუშებისთვის მისაცემი დახმარება. ეს დასაგამობი მხარე საზოგადოებათა მოქმედებისა ისე გადიდდა და თვალსაჩინო შეიქნა, რომ უკანასკნელ ხანებში ყველას ყურადღება მიიპყრო. მუშების მოტყუებისა და გაცარცვის წესი ყველგან ერთი და იგივე იყო. ვთქვათ, დაშავდა დაზღვეული მუშა და დარჩა ოჯახი უსახსროდ და უარარაოდ. მოდის დამზღვევი აგენტი, მთავარი გმირი ფარულის დრამისა და, იმის მაგივრად რომ უმწეოდ დარჩენილთ კუთვნილი საზღაური შეაძლიოს, იწყებს ვაჭრობას და ჰპირდება უმნიშვნელო საგლახაკო მოწყალებას. ისინი არ თანხმდებიან და აგენტი ისევ უკან ბრუნდება, და, აი, ლატაკნი რჩებიან ულუკმა-პუროდ, დღეებს აღამებენ ქარხნისა და ფაბრიკის კანტორის წინ და თხოულობენ დახმარებას. მაგრამ ფული არ არის და—არა. აგენტი ჰღალავს უიმშილით თავის კლიენტებს და ბოლოს ესენიც ყველაფერზე თანხმდებიან. რასაკვირველია, დაზარალებულ მუშებს უფლება აქვთ სასამართლოს მიმართონ, მაგრამ პროცესი, როგორც ყველამ იცის, შეიძლება გაგრძელდეს და ნამდვილადაც გრძელდება რამდენსამე წელიწადს, ხოლო მუშებს ეხლავე ესაჭიროებათ დახმარება. ამიტომ მათ მეტი გზა არა ჰქონდათ, თავი უნდა მოედრიკათ და ყველაფერზე დათანხმებულიყვნენ. თითქოს წარმოების პატრონთ შეეძლოთ გამოსულიყვნენ თავის მუშების მოსარჩლეებად, მაგრამ ესეც არ მოხდა. იმათ რომ მოეთხოვათ დაზღვეულ მუშებისათვის სრული დაკმაყოფილების მიცემა, მაშინ დამზღვევი აგენტები დაზღვევის პრემიების გადიდებას დაემუქ-

რებოდნენ და ამიტომ პირველნი რჩებოდნენ სრულიად ხელი დაებანათ ამ საქმეში. 1902 წელს მიწათ-მოქმედების სამინისტრომ ლ. ბერტენსონი გაჰგზავნა სამხრეთ-აღმოსავლეთის მთამადნის რაიონში ცნობების შესაგროვებლად და ამ მოხელემ მართლა შეჰკრიბა მრავალი მასალა, რომელმაც ის იმ დასკვნამდის მიიყვანა, რომ „მთავრობის ინსპექციის მოხსენება და ბეჭდვითი სიტყვით გამოთქმული აზრი ამ სფეროში არა ნორმარულ მდგომარეობისა და კერძო დაზღვევის გაუმჯობესების შესახებ სრულიადაც გადაჭარბებული არაა და ღირსია მთავრობის მხრივ განსაკუთრებულის ყურადღებისა“. „დამზღვევი საზოგადოებანი, სწერს ოფიციალურს მოხსენებაში ოლქის ინჟინერი ბ. აბრამი,—ყოველ ღონისძიებას ხმარობენ, რომ მუშებს მისაცემი პრემიები მოუკლონ; მაშინაც კი, როცა მუშა დაშვების შემდეგ ჰკვდება ან სრულიად ინვალიდი ჰხდება, მაშასადამე, ისეთ შემთხვევაში, როდესაც მისაცემი პრემია მტკიცედ განსაზღვრულია, დამზღვევი საზოგადოებანი სულ მცირე თანხიდან იწყებენ მუშებთან ვაქრობას“. ოლქის ინჟინერის ხოვანსკის მოხსენების თანახმად, „დამზღვევი საზოგადოებანი, თუ მუშამ უკმაყოფილება გამოუცხადა, აშინებენ მას, —პრემიას სულ მოვისპობთო, და მუშას სხვა გზა აღარ რჩება,—უნდა მიმართოს სასამართლოს, სადაც, როგორც მრავალი მაგალითები გვიმტკიცებენ, საზოგადოებანი განგებ აჭიანურებენ საქმეს 5 წლამდის; ამით იტანჯება და ზარალობს მხოლოდ დაშვებული მუშა, რადგან დამზღვევ საზოგადოებას, რომელსაც მუდმივი დაქირავებული იურისკონსულტები და აგენტები ჰყავს, შეუძლია დაუსრულებლად გააგრძელოს საჩივარი“. საზღაურის დანიშვნაში აგენტები სრულს თვითნებობას იჩენდნენ და მიუხედავად იმისა, რომ ექიმი მტკიცედ განსაზღვრავდა სხეულის ზიანის მნიშვნელობას, დაშვებულ მუშებს „შეუფერებლად მცირე საზღაურს აძლევენ“. ზოგიერთ მადნებში სამკურნალო ექსპერტიზას სრულგბით არ ახდენდნენ და ყველაფერს „აგენტი სწყვეტდა თავის თვითნებურ შეხედულების თანახმად“. იყო ისეთი მადნებიც, სადაც „ექიმები დამზღვევ საზოგადოებათაგან

იყვნენ დაქირავებულნი და, მაშასადამე, ნამდვილად ამ საზოგადოებათა აგენტების როლს ასრულებდნენ“. ვაჭრობა, დაშინება, საქმის გაჭიანურება პრემიების მიცემის დროს, — აი ის ხერხნი, რომელთაც ხმარობდნენ ხოლმე აგენტები და მიზანსაც აღწევდნენ მუშების უფიცობისა და გამოუცდელობის წყალობით. აგენტების ამგვარ ხრიკების მეოხებით დაზღვეულ მუშებისაგან მიღებული პრემიები იმ ზომაზე დავიდა, რომ ადამიანის ღირსების ნამდვილ სასაცილოდ აგდებას მოასწავებდა. ბ. კულეშოვმა გამოაქვეყნა ფაქტები, რომელნიც ზიზღს მოჰგვრიან ადამიანს, დაზღვევა საზოგადოებამ, „ხანგრძლივის ვაჭრობის შემდეგ“, დაშავებისაგან გარდაცვლილ მუშების ოჯახებს მისცა ერთ შემთხვევაში 30 მან., ხოლო მეორე შემთხვევაში 30 მან. და გზის ფული მიცვალებულის ცოლისა და 2 მცირე-წლოვან ბავშვის სოფელში გასაგზავნად; მესამე შემთხვევაში გაიღო 100 მან., ასეთი დაფასება მუშაობისაგან დაღუპულ მშრომელთა ბევრად ნაკლებია იმ ფასზე, რა ფასადაც იყიდება ოთხფეხი საქონელი მაზანდიან წლებში ჩვენს იარმარკებზეო“, დასძენს ამ მოხსენების შემდგენი.

ასეთ მდგომარეობაში იყო დაზღვეულ და დაუზღვეველ მუშების სვე-ბედი, სანამ ეხლანდელი (ახალი) კანონი წარმოებაში დაზიანებულ მუშათა შესახებ გამოიცემოდა და ძალაში შევიდოდა. ამ კანონის მთავარმა აზრმა დიდი და გრძელი ჯაპან-წყვეტა გამოიარა, სანამ განხორციელდებოდა და სავალდებულო კანონის სახეს მიიღებდა. ამ კანონის სათავე იწყება მეოთხმოცე წლებში მინისტრის ვიშნეგრადსკის დროიდან. ამ მინისტრის ხელიდან პროექტი ახალ მინისტრს ვიტტეს გადაეცა, რომელმაც ვიშნეგრადსკის აზრი ბევრის მხრით შესცვალა და მუშების სასარგებლოდ გააუმჯობესა. ვიტტეს პროექტი სახელმწიფო საბჭომაც მოიწონა, მაგრამ დაკანონება მაინც ვერ ეღირსა: სასულიერო უწყების ერთ უმაღლეს წარმომადგენლის გავლენის წყალობით, 1893 წელს ფინანსთა მინისტრის პროექტი დაწუნებულ იქმნა და ხელახლა დაუბრუნდა სამინისტროს შესასწორებლად. პროექტი 10 წლით დაიმარ-

ხა სამინისტროს კანცელარიაში და მხოლოდ შარშან, შეცვლილი და „შესწორებული“, დამტკიცებულ იქნა ხელმწიფისაგან.

მართალია, ეს კანონი ბევრის მხრით ძდარეა და ჩამორჩება დასავლეთ ევროპის ამგვარსავე კანონმდებლობას, მაგრამ თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ აქამდის რუსეთში სპეციალური კანონი დაშავებულ მუშების უზრუნველსაყოფელად სრულებით არ არსებობდა, და თუ ახალი კანონის შინაარსს შევადარებთ წინად მომქმედ სამოქალაქო კანონებს, დავრწმუნდებით, რომ ეხლანდელ კანონის გამოცემა ერთ თვალსაჩინო ნაბიჯის წინ გადადგმას მოასწავებს რუსეთის სოციალურ კანონმდებლობაში.

ამიერიდან, ამ კანონის თანახმად (იხ. В. Литвиновъ — Фалинскій, Новый законъ о вознагражденіи увѣчныхъ рабочихъ, Спб. 1904), წარმოების პატრონნი საფაბრიკო და სამთა-მადნო მრეწველობაში ვალდებულნი არიან უზღონ ზიანი და ნივთიერი დაკმაყოფილება მისცენ მუშას, განურჩევლად სქესისა და ასაკისა, რომელიც წარმოებაში დაშავდება და, ამ დაშავების გამო, სამს დღეზე მეტის ხნით საქმეს მოსცდება. მაშასადამე, საზღაური უნდა მიეცეს დაშავებისაგან გარდაცვლილის ოჯახს, დაშავებითვე დაავადყოფებულს (მორჩენამდის) და ინვალიდად გამხდარს. სანამ დაშავებული მუშა მორჩებოდეს ან დამტკიცდებოდეს, რომ მისი დასახიჩრება სამუდამოდ უსპობს მას სრულიად ან ნაწილ მუშაობის შეძლებას, მას უნდა მიეცეს დღიდან დაშავებისა იმ ქირის ნახევარი, რომელსაც დაშავებამდის იღებდა. როცა გამოირკვევა, რომ უბედურ შემთხვევის გამო მუშა სამუდამოდ სრული ინვალიდი გახდა, მას ენიშნება წლიური პენსია, რომელიც მისი წლიური ქირის ორ მესამედს ეთანასწორება. თუ ინვალიდობა სრული არაა და დაშავებულს მეკრმისში ცოტათი მუშაობა შეეძლება, პენსიაც შესაფერად ნაკლები ენიშნება. გარდა ამისა კაპიტალისტი ვალდებულია უზღოს მუშას წამლობაზე გაწეული ხარჯი. თუ დაშავებას მუშის სიკვდილი მოჰყვა შედეგად, წარმოების პატრონმა უნდა

მისცეს 1) სამარხად: 30 მან. სრულწლოვანს და 15 მან. მცირე წლოვანს და 2) პენსია მიცვალებულის ოჯახს: ქვრივის ერთი მესამედი, შვილებს, სანამ 15 წლის გახდებოდნენ, თითოს ერთი მეექვსედი (თუ ერთ-ერთი მშობელი კიდევ ცოცხალი ჰყავო) ან ერთი მეოთხედი (თუ სრული ობლები არიან), ობოლ ძმებსა და დებს, სანამ 15 წლის გახდებოდნენ, თითოს ერთი მეექვსედი გარდაცვლილის წლიური ქირისა და სხვ. ყველა ამ პირთ პენსია ეძლევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იმათ დაშავებისაგან გარდაცვლილი მუშა ინახავდა. თუ ქვრივი გათხოვდა, სამუდამო პენსიის მაგივრად ერთდროებით ეძლევა 3 წლის დახმარება. მთელი ოჯახის სხვადასხვა წევრთათვის დანიშნული წლიური პენსია საერთოდ არ უნდა აღემატებოდეს გარდაცვლილის წლიურ ქირის ორ მესამედს. თუ ორ-ვე მხარე თანახმა იქნება, მუშის მქირავებელს შეუძლია, წლიური პენსიის მაგივრად, ერთდროებითი გადასახადით გაუსწორდეს მუშას. თითოეულ კერძო შემთხვევაში საზღაურის რაოდენობა განისაზღვრება იმ წესით, როგორც კანონშია ნაჩვენები. საფაბრიკო ინსპექტორი მოსაშუალებე პირია მუშებსა და ფაბრიკანტებს შორის. იგი უთავებს მორიგებით ორივე მხარეს საქმეს, ხოლო თუ შეთანხმება არ მოხდა, ადგენს ოქმს, რომელშიაც აღნიშნავს, თუ რა გვარი საზღაური ერგება დაშავებულ მუშას. ამ შემთხვევაში მუშამ სასამართლოს უნდა მიმართოს და სასამართლოს წესით უნდა მიიღოს წარმოების პატრონისაგან დაკმაყოფილება. საჩივრის დაწყება მას შეუძლია დაშავების დღიდან არა უგვიანეს ორის წლისა. ეს კანონი ეხება არა მარტო მუშებს, არამედ იმ მოსამსახურეებსაც, რომელნიც წარმოებაში მოქმედებენ და წლიურ ჯამაგივრად 1500 მანეთზე მეტს არ იღებენ. მრეწველი ვალდებული არაა მისჯეს რამ დაშავებულ მუშას, თუ დაამტკიცებს, რომ „უბედურ შემთხვევის მიზეზი იყო ბოროტი განზრახვა თვით დაშავებულისა ან მისის მხრით ცხადი გაუფრთხილებლობა (грубая неосторожность), რომელსაც არ ამართლებს წარმოების პირობები და მოწყობილობა.“

ეს არის მთავარი აზრი ახლად გამოცემულ კანონისა. მკითხველი თუ დაუკვირდება, უეჭველია, თითონ შეამჩნევს

ამ კანონის რამდენსამე ნაკლულევანებას. პირველი ამისი ნაკლი ისეთია, როგორიც ახლავს დასავლეთ ევროპის ამგვარსავე კანონმდებლობას. დაშავების გამო სრულ ინვალიდად გამხდარ მუშას და გარდაცვლილის ოჯახს ეძლევა არა სრული ქირის თანასწორი პენსია, არამედ მარტო ორი მესამედი. ჯანმრთელობის დაკარგვა თავის თავად აღუდგენელი დანაკლისია. დასახიჩრებულ მუშას ისიც ეყოფა, რომ იგი ჰკარგავს წარმოებაში ჯანს, მხედველობას, სხეულის სხვა და სხვა ორგანოებს. ამისი აღდგენა არავითარ კანონს არ შეუძლია. სამაგიეროდ კანონს შეეძლო ის შემოსავალი მაინც სრულად მიეცა მუშისთვის რომელსაც დაშავებული უბედურ შემთხვევამდის იღებდა. ვინ იცის, იქნება ამ კაცს თავისი საქმე ისე წაეყვანა, რომ თავისი წლიური შემოსავალი ერთი ორად გაედიდებია. კანონი-კი არა თუ უდიდებს შემოსავალს, იმასაც კი უკლებს, რაც აქამდის ჰქონდა. ეტყობა, ამ „პუნქტში“ კაპიტალისტთა ინტერესებს უფრო გაუმარჯვნია, ვიდრე კაცთმოყვარეობას და სამართლიანობას.

კაპიტალისტის შებრალება და შეცოდება სჩანს აგრეთვე კანონის იმ ალაგას, სადაც მუშის „ცხადი გაუფრთხილებლობა“ ნახსენები. ადვილი გასაგებია, რომ ამ მუხლის ძალით მრეწველებს საშუალება ეძლევა ბევრ შემთხვევაში სრულიად უარი უთხრან და მშრალზე დასტოვონ დაშავებული მუშები. ძნელი არ არის იმის დამტკიცება, რომ ხშირად მუშა მაშინას „გაუფრთხილებლად“ ექცევა. ყოველი ადამიანი, რომელიც შეეჩვევა რაიმე იარაღს, სიფრთხილეს ჰკარგავს და იარაღთან ცოტად თუ ბევრად გაუფრთხილებელი ჰხდება. განზრახ ხელ-ფეხს არავინ მოაკვეთინებს მაშინას, და თუ მუშა წარმოებაში ზიანდება და სახიჩრდება, არა იმის გამო, რომ ვითომ ეს მას უნდოდა, არამედ იმიტომ, რომ ასეთი უბედური შემთხვევები აუცილებელია თანამედროვე აბობოქრებულ წარმოებაში და ყველა ადამიანი ვერ ასცდება მოსალოდნელ უბედურებას.

კანონის ნაკლულევანებად უნდა ჩაითვალოს ის გარემოებაც, რომ დაშავებულ მუშების დაკმაყოფილების საქმეში

საფაბრიკო ინსპექტორებს ძალიან ფართო უფლებები აქვთ მინიჭებული. ეს ისეთი რთული საქმეა და ამ მოხელეებს უამისოდაც იმდენი სხვა სამუშაო აქვთ, რომ ახლად დაკისრებულ მოვალეობის მიუდგომლად და პირნათლად ასრულება მათთვის მეტად ძნელი იქნება... არ უნდა დავივიწყოთ, რომ საფაბრიკო ინსპექტორს დამოუკიდებლად მოქმედების უფლება აღარ აქვს,—იგი, უკანასკნელ ხანებში გამოცემულ განკარგულების თანახმად, ადგილობრივ პოლიციის ხელქვეითია და ადმინისტრაციის ორგანოებს ემორჩილება...

სისრულე აკლია კანონს აგრეთვე ამ მხრივაც: იგი არავითარ გარანტიას არ აძლევს დაშავებულ მუშას, რომ ეს უკანასკნელი ყოველთვის მიიღებს იმ საზღაურს, რომელიც ერგება. ადვილი შესაძლებელია, რომ მრეწველს კომერციული საქმეები ცუდად წაუვიდეს და გაკოტრების გზაზე დადგეს. კანონი ასეთ შემთხვევაში უზრუნველ არ ჰყოფს მუშას და კანონმდებლისაგან დაწესებული საზღაური მუშისთვის ნამდვილად ყინულზე დაწერილ დაპირებად რჩება...

დასასრულ, მთავარი ნაკლი კანონისა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ყველა მუშებს არ ეხება და ყოველ დაშავებულ მუშას არ შეუძლია ამ კანონით სარგებლობა. კანონის მოქმედების სფერა მარტო საფაბრიკო და სამთა-მადნო მრეწველობის მუშებს შეეხება, ე. ი. ისეთ წარმოებათ, რომელნიც საფაბრიკო ინსპექციას ექვემდებარებიან. ახალ კანონის მოქმედების სფერიდან გამორიცხულია ხელოსნური წარმოება. და ამ გარემოებას კი ჩვენთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. ჩვენში ჯერ კიდევ ნაკლებ არის მსხვილი მრეწველობა განვითარებული. კაპიტალისტურ წესით წარმართულ წარმოებათა უმრავლესობა, მათში მომქმედ მუშებას რიცხვის რაოდენობით, უფრო ხელოსნურს უახლოვდება. 1899 წლის ცნობების თანახმად, ტფილის-ქუთაისის გუბერნიაში იყო სულ 1782 „კაპიტალისტური“ საწარმავო დაწესებულება, რომელშიაც 13006 მუშა მუშაობდა. ამათგან 10 მუშაზე ნაკლები ჰყავდა 1706 წარმოებას და ანუ 95,7⁰/₀-ს, ხოლო 10 მუშაზე მეტი—და.

ნარჩენ 4,30/0-ს. იმ წვრილ საწარმოო დაწესებულებებში მომქმედ მუშათა რიცხვი იყო 6694 ანუ მუშათა საერთო რიცხვის 51,40/0 ცხადია, ჩვენებურ მუშების დიდი ნაწილი ვერ ისარგებლებს ახალი კანონით, რადგან ისინი ხელოსნურ წარმოების კატეგორიაზე მიკუთვნებულ სამრეწველო დაწესებულებებში მუშაობენ. გარდა ამისა კანონი არ ეხება აგრეთვე სასოფლო მეურნეობაში მომქმედ მუშებს და შენობების აგებაზე მომუშავეებს. ეს უკანასკნელი გარემოება მით უფრო სამწუხაროა, რომ შენობებზე მუშების დაშავება ძალიან ხშირ მოვლენას შეადგენს ჩვენში.

მიუხედავად ყველა აქ ნახსენებ და არ ნახსენებ ნაკლისა, ახალი კანონი მაინც, როგორც ვთქვით, რუსეთის სოციალურ კანონმდებლობის წინმსვლელობის მაჩვენებელია. წინანდელ წესთან შედარებით იგი შესამჩნევად აუმაჯობესებს დაშავებულ მუშების ნივთიერ მდგომარეობას. ამის შემდეგ წარმოების პატრონები და დამზღვევი საზოგადოებანი წინანდებურად ვეღარ მოსდებენ მუშებს სხვა და სხვა გვარს ხრიკებს და ფულის მიცემის დროს ვეღარ დაუწყებენ ისე ვაჭრობასა და ჯანჯლობას, როგორც აქამდის შვრებოდნენ. ისინი ვალდებულნი არიან, კანონის თანახმად გაუსწორდნენ კაპიტალისტის მოგებისათვის მსხვერპლად შეწირულ მუშებს და მუშების დაობლებულ ოჯახებს...

ფ. კოგიჩაიშვილი.

უცხოეთის მიმოხილვა

1. ლიაოიანის ბრძოლა („Русь“ და „Гражданин“); იაპონელი ქალი.—2. ამტერდამის კონკრესი

მერვე თვეა, რაც შორე აღმოსავლეთში ზარბაზანი ჰქუხს და აღამიანის სისხლის ნიაღვარია. რუსის ჯარი თავგანწირული იცავს თავს, იაპონელი მედგრად და შეუჩერებლად მიდის წინ... უდიდესი, უმნიშვნელოვანესი ბრძოლა ამ შეიდისთვის ომიანობისა ლიაოიანთან მოხდა. ნახევარი მილიონი ჯარის-კაცი იბრძოდა, ათას ორასზე მეტი ზარბაზანი ჰქუხდა; სამოც ათასამდე კაცი დააკლდათ მებრძოლ ჯარებს. ლიაოიანი იაპონელების ხელშია და ეხლა მუკდენისაკენ მიდიან...

ლიაოიანის ბრძოლას გულის ფანცქალით მოელოდნენ ყველგან, რადგან აქ უნდა გადაწყვეტილიყო ამ წლის მთელი ლაშქრობის ბედი... პრესა სულ ამ ბრძოლის აღწერითა და დაფასებით არის სავსე. გაზეთი „რუს“-ი*) სწერს თავის მეთაურში:

„კუროპატკინმა ლიაოიანის დაცლა და ჩრდილოეთისაკენ წასვლა ბრძანა.

ჩვენ ყველამ კარგად ვიცით ვაჟაკობა და სამხედრო ნიჭი კუროპატკინისა, კარგად ვიცით აგრეთვე ჩვენის ჯარის სიმამაცეც. ამიტომ ჩვენთვის ექვს გარეშეა ის გარემოება, რომ მთავარ-სარდალმა ბრძანა ლიაოიანის დაცლა, რადგან შეუძლებელი იყო ამ მნიშვნელოვან პუნქტის შენარჩუნება. იაპონელების ძალა ამ შემთხვევაშიაც იმდენად დიდი აღმოჩნ-

*) № 252.

და, რომ საბოლოოდ შეებმა მათთან, ცხადია, გონიერების წინააღმდეგი იქნებოდა.

ლიაოიანთან მომხდარ ცხრა დღის ოპერაციების დაწვე-რილებითი შესწავლა სამხედრო კრიტიკოსების საქმეა. მაგრამ თვით ფაქტს ლიაოიანის მიტოვებისას აქვს არა მარტო სამ-ხედრო მნიშვნელობა, არამედ საზოგადო პოლიტიკურიც, რომელსაც უეჭველად გავლენა ექნება საქმეთა მომავალ მიმდინარეობაზე.

არ უნდა დაფაროთ, რომ რუსის საზოგადოება არ მოელოდა ლიაოიანის მიტოვებას. ყველას ეგონა, რომ დადგა დრო, როცა ჩვენი ჯარი საბოლოო ბრძოლას გადაუხდებდა აქ მტერს. ასე ესმოდათ კუროპატკინის დეპეშაც, სადაც მთავარ-სარდალი ამბობდა, რომ ჯარი ელის მტერთან შეტაკებასო. ეს იმედები არ გამართლდა და ამის აუცილებელი შედეგი იქნება უფრო ხანგრძლივი ომიანობა. ის დრო, როცა ჩვენი ჯარი მოგერებიდან იერიშზე უნდა გადასულიყო, ჯერ კიდევ შორს არის. ამ გარემოებას კი არ შეიძლება გავლენა არ ექნეს პორტ-არტურის ბედ-იღბალზე და იაპონელ ჯარების ოპერაციების განვითარებაზე.

ლიაოიანის მიტოვება უკვალოდ არ ჩაივლის ჩინეთისთვისაც, რომელიც იაპონიის აგიტაციის ზედგავლენით ისედაც მღელვარე მდგომარეობაშია. იაპონელებიც თავის მხრივ, რასაკვირველია, ყოველ ღონეს იღონებენ, რომ რაც შეიძლება მალე მიართვან ჩინელებს მუკდენი და თან დანახარჯი მოითხოვონ, რომელსაც მაშინვე მიიღებენ.

აი ყველა ეს არა სასიკეთო გარემოებანი ნებას არ გვაძლევს თავი ვინუგეშოთ იმით, რომ ვითომც ყველაფერი სასურველად მიდიოდეს, რადგან უკან-უკან დახვეით დროს ვიგებთ და, მაშასადამე, ჩვენი ჯარების რიცხვი იზრდება, მაშინ როდესაც იაპონელები თანდათან შორდებიან. თავიანთ ბაზას და მით ძალა აკლდებათ. ასეთ მოსაზრებას მხოლოდ მაშინ ექნებოდა საფუძველი, თუ რომ იაპონიას არ შეეძლებოდა ჯარების გამრავლება სამხედრო მოქმედების ასპარეზზე.

მაშინ, რასაკვირველია, რაც უფრო დაშორდებიან იაპონელები თავიანთ ბაზას, მით უფრო სუსტები იქნებიან. მაგრამ, ჩვენდა სამწუხაროდ, როგორც ჩვენ, ისე იაპონელებსაც შეუძლიანთ გააძლიერონ თავიანთი ჯარები. ის სტატისტიკური ცნობები შესახებ იაპონიის ჯარებისა, რომელიც ჩვენ წინაღ გვექონდა ხელში, მართალი არ გამოდგა, როგორც ფაქტებმა დაგვიმტკიცეს. ჩვენგან წარმოდგენილი მაქსიმუმი იაპონიის ძალებისა სიმართლეს ბევრად ნაკლები აღმოჩნდა. საფიქრებელია, ამის მიზეზი ის გარემოება იყო, რომ იაპონიის მთავრობა მეტ ხალხს იწვევს ჯარში, ვიდრე ოფიციალურ შტატებშია გამოქვეყნებული. იაპონიის ერის სამხედრო ენტუსიასში უმაღლეს ხარისხს არის მიღწეული, ხალხის ყოველი ელემენტი მხურვალედ არის გატაცებული ომიანობით; ასეთ პირობებში „ოპოლიჩენეცი“ კი შვიდის თვის ვარჯიშობის შემდეგ (რაც ომი დაიწყო) ნამდვილ ჯარის კაცად გადაიქცა და იმისი საომარი ღირსებანი დღითი დღე იზრდება. ამ გვარად იაპონიის მთავრობას ჰყავს მეომრები სამხედრო მოქმედების ასპარეზზე გასაგზავნი, ჯერ თუნდ ზურგის ჯარად, და შემდეგ კი ბრძოლის ველისთვისაც.

რასაკვირველია, იაპონიის ჯარი თავის ძალ-ღონით, რაც არ უნდა მოინდომონ, დაახლოვებითაც ვერ შეედრება რუსეთის მთელ მხედრობას. ჩვენი ჯარი შეუდარებლად ძლიერია იაპონიისაზე. მაგრამ ჩვენ მტერს ერთი დადი უპირატესობა აქვს: ადვილი მისვლა მოსვლა მეტროპოლიიდან (იაპონიიდან) სამხედრო მოქმედების ასპარეზზე. რაკი ზღვაზე გაბატონდა, იაპონიას შეუძლია რამდენსამე დღეში ათასობით გადაისროლოს ჯარის კაცი თავის შუაგულიდან მოწინავე პოზიციებზე. ჩვენ კი, მიუხედავად ციმბირის რკინის გზის უეჭველ ღირსებათა, არ შეგვიძლია ათი ათასი ვერსტი გადავლახოთ და ჩქარა გავაძლიეროთ ჩვენი ჯარები. ასეთ პირობებში ბრძოლა ჩვენთვის არ შეიძლება მძიმე არ იქნეს.

ჩვენ მტკიცედ ვართ დარწმუნებული, რომ ბოლოს უთუოდ გავიმარჯვებთ. მაგრამ ამ გამარჯვების მიღწევა მოითხოვს

ჩვენგან სერიოზულ ძალასა და მსხვერპლს. და ჩვენც უნდა მოვემზადოთ ამისათვის, რომ დავიცვათ ჩვენი სახელმწიფოს არსებითი ინტერესები.

ეს დღეები იყო დღეები ისეთ ამბებისა, რომელიც სულიერ წამებას აყენებდა რუსეთის საზოგადოებას, და არც აღმოიფხვრება თვითეულის მახსოვრობიდან. სურვილი, შინაგანი მოთხოვნა ერთის მხრით და სინამდვილე, მეორეს მხრივ, იბრძოდნენ და აზრს სტანჯავდნენ. მარტოობა აუტანელი იყო. ერთად იკრიბებოდნენ არჩევდნენ მოსულ ცნობებს და მასში ეძებდნენ ახალ რწმენა-იმედს მომავლისას, სახელმწიფოსას, ხალხისას... და სიმშვიდეს სულისას აღწევდნენ, რადგან იმედი სჩნდებოდა. უტყუობა—აი ის ბურუსი, რომელშიაც ერთობ ვრცელდება შიში. ვისურვოთ, რომ რუსულ მწერლობაში უტყუობის მაგიერ სიტყვა გამეფებულიყოს, უაზრობის მაგიერ აზრი და ისიც სინიღისიერად, მიუკერძოებლად დაეხმარება საზოგადოებასა და სახელმწიფოს მიმდინარე მოვლენათა განხილვაში და საიმედო, მტკიცე გზის მოძებნაში.“

იმავე ლიაოიანის ბრძოლის გამო „გრაჟდანი“-ში *) სწერს „სერენკი“:

„... ადამიანის ბუნება შესდგება წინააღმდეგობათაგან: უბედურებაში ბედნიერებაზე ოცნებობ, ავადმყოფობაში ჯანსაღობაზე და ბრძოლის დროს მშვიდობიანობაზე; დასვენებაზე...“

მაგრამ მშვიდობიანობაზე ოცნება ეხლა იგივეა, რაც ქარიშხალში გზა-დაკარგულისათვის ძილზე ოცნება; ძილი ასეთ უბედურისთვის სიკვდილია. მშვიდობიანობის ჩამოგდება ჩვენ დამარცხებათა შემდეგ იქნება ჩვენი პოლიტიკური სიკვდილი. ამას გვეუბნება შინაგანი ხმა, და რამდენ მეტს ჰფიქრობ ამაზედ, მით უფრო ღრმად ეფლები ექვის მორევში. როცა მიჰმართავ მაღალ გონებისა და ნების ძალის პირებს, სახელმწიფო კაცებს და ჰკითხავ: „რა იქ-

*) 68. №

ნება, რა მოხდება?—ო,—მხრებს იჩეჩენ და დაღვრემილად გიპასუხებენ: „არ ვიცი“—ო. რუსეთს კი დღევანდელსავით არასოდეს არ დასჭირებია მხნე და მტკიცე ცოდნა. მაგრამ სად არის იგი? წინააღმდეგ როგორ უნდა მოვისაზროთ მოვლენანი, რომელნიც თავბრუ დამხვევ სიჩქარით მოსდევენ ერთი მეორეს? გუშინ კიდევ იყვნენ ჩვენ შორის ოპტიმისტები: დღეს კი თითქმის სრულიად აღარ მოიპოვებიან. სანამ ჩვენი ჯარები ლიაოიანის სამხრეთით იდგნენ, ჩვენი დამარცხებანი გვეჩვენებოდა კანონიერად, ლაშქრობის გეგმაში წინააღმდეგ მოსაზრებულად. და როცა ეს ჯარები ჩრდილოეთისაკენ წამოვიდნენ, ყველაფრის აზრი შეიცვალა. „გეგმაზე“ აღარ ლაპარაკობენ. მხოლოდ ტანჯვით ეკითხებიან ერთმანერთს: მოასწრობენ კი უკან დახევას? ან გზას ხომ არ მოუჭრიან? ის მყვირალა პატრიოტები, რომელნიც ომის დაწყებისას დამარცხებას და დამცირებას უქადოდნენ იაპონელებს, დღეს თავმდაბლად გაიძახიან, რომ ფაქტს უნდა შევურიგდეთო: იაპონიის ჯარს აქვს ჩვენი ჯარის ყველა ღირებულებანი და კიდევ მეტიც—განათლება და უაღრესად განვითარებული მამულის-შვილობა. ასეთ ჯარის იერიშის მოსაგერებლად აუცილებელია, რომ იმდენივე ჯარი მაინც გვყავდეს; ჩვენის გამარჯვებისათვის კი საჭიროა, რომ ორჯელ, სამჯერ მეტი ჯარი გვყავდეს, ვიდრე იაპონელებს ჰყავთ. თანდათან ირკვევა, რომ ჩვენი ცნობანი შესახებ იაპონიის ჯარის რაოდენობისა ნამდვილი არ იყო. იაპონიას უნდა შეეძლოს 400 ათას¹⁾ კარგად შეიარაღებულ და გაწვრთნილ ჯარის-კაცის გამოყვანა. ასეთ ჯარის მოსასპობად (სხვაფრივ კი ჩვენი გამარჯვება გამარჯვება არ იქნება) ჩვენ უნდა გამოვიყვანოთ სულ უკანასკნელი ერთი მილიონი ჯარი. მაგრამ მტრის ჯარის მოსპობის შემდეგაც ჩვენი გამარჯვება სრული არ იქნება: ამისათვის აუცილებელია მტრის ფლოტის მოსპობაც. ამ მიზნისათვის ჩვენ უნდა გავგზავნოთ წყნარ ოკეანეში ისეთი ფლო-

1) „რუსკი ინვალიდი“—კი ამტკიცებს, მილიონამდე ჯარის გამოყვანა შეუძლია იაპონიასაო.

ტი, რომელიც ერთ-ნახევარზედ მეტი უნდა იყოს იაპონიაზე. ამ ესკადრას უზრუნველ ყოფილი უნდა ჰქონდეს ნახშირი და სამოქმედო ბაზა. და თუ (ღმერთმა ნუ ჰქნას) პორტ-არტური დაეცა, სახალინი აიღეს და გლადივასტოკს ალყა შემოარტყეს, ასეთი ესკადრაც ვერას გახდება: ისიც ისე იქნება მსხვერპლად შეწირული, როგორც პირველი“...

შემდეგ ავტორი ეხება სამხედრო ველიდან მოსულ ამბებს და, სხვათა შორის, მოჰყავს ნემიროვიჩ-დანჩენკოს კორესპონდენციებიდან რამდენიმე ადგილი, სადაც, აწერილია დაშინებულად უკან დახევა რუსის ჯარისა. სურათი დანჩენკოს მიერ დახატული, საშინელი და შემზარავია, თან ბრალი ედება ჯარის უფროსებსაც და „სერენკის“ არ სჯერა სრული სინამდვილე აღწერილობისა: „დაღლილი სული და აშლილი ნერვები ისეთ რასმე დაგანახებენ, რასაც შემდეგ სიამოვნებით დაივიწყებდი. ასეთ ხასიათისა ხომ არ არის ნიჰიერ სამხედრო კორესპონდენტის ნაწერებიც? ჩვენთვის ახალი არ არის სამხედრო ორგანიზაციის აღმაშფოთებელი უწყსოებანი. რუსოსმალოს ომიანობა თავის განთქმულ პროცესებით ჯერ კიდევ ბევრს ახსოვს. მაგრამ აქაც კი არ დაუწვავთ სურსათი დამშეულ ჯარის-კაცების თვალწინ... თუ ნაწილიც კი იმისა, რასაც ნემიროვიჩ-დანჩენკო იწერება, მართალია, მაშინ ამ ომიანობის საშინელებათა სურათი ეპიური გამოდის და მისი გარემოცვა ადამიანის გონებისათვის ძნელია.

მიუხედავად ყველა ამისა მაინც უნდა ვიბრძოლოთ! არა თუ ვიომოთ, უნდა გავიმარჯვოთ! ასეთია შეუბრალებელი ლოლიკა საქმისა! ასეთია, ბევრის აზრით, ჩვენი ბედის-წერა!“

* * *

ნეკრასოვს ერთი ლექსი აქვს, სახელად „დედა“ ჰქვია. აუღელვებლად, სევდიან გრძნობათა აუშლელად არავის შეუძლია ამ ლექსის წაკითხვა, თუ წამკითხველი დამიანობას არ არის მოკლებული სრულიად. ომის საშინელებანი და ახალ-ახალ მსხვერპლის ამბავი რომ შესმისო, ამბობს პოეტი, მე არ მებრალემა არც მეგობარი მეომრისა, არც მისი ცოლი, არც

თვით ომის ველზე მოკლული გმირიო; მეგობარი ახალ მეგობარს შეიძენს, ქვრივი მეორე ქმარს, მაგრამ არის ერთი სული, რომელიც სიკვდილამდე ვერ დაივიწყებს მოკლულსაო. ქვეყანა პირმოთნე და გულწრფელობას მოკლებულია; წრფელი მარტო დედის სიხარული და მწუხარებაა; „მე ერთი წრფელი ცრემლი მინახავს და ეს ცრემლი დედის არისო“.

მაგრამ არის თურმე ისეთი მომენტები ხალხის ცხოვრების ისტორიაში, როცა დედა შვილს სიხარულით სწირავს. და ასეთი მომენტი დამდგარა იაპონელ ქალისათვის დღეს...

„დედები სიხარულით გზავნიდნენ თავიანთ შვილებს ომის ველზე,—სწერს ჯონ ფოქსი, რომელიც იმ დროს იაპონიაში ყოფილა;—არც ერთს არ ეტყობოდა არც სისუსტე, არც მწუხარება. ერთმა დედამ, რომელიც თავის უკანასკნელ შვილს აცილებდა ბრძოლის ველზე, წამოიძახა: „რა ბედნიერებაა, როცა ოთხი შვილი გყავს და ოთხივეს სამ შობლოს აძლევ!“—ო ასეთი სიტყვები არა ერთხელ გაუგონია ავტორს და იგი დარწმუნებულია, რომ, რაც გაიგონა, გულის სიღრმიდან იყონათქვამი და არა იმისათვის, რომ სხვებისათვის თავი მოეწონებინა. იმ სახლების კარებზე, საიდანაც თუნდ ერთი წევრია წასული ბრძოლის ველზე, წითელი ფიცარია მიკრული წარწერით: „ჯარში წავიდა“. თუ ომში წასული მოკლულია, წითელ ფიცრის მაგიერ შავია და ზედ აწერია: „საუკუნო მამაცობა“.

იაპონელი ქალები ყველაფერს, რაც კი გააჩნდათ, სწირავდნენ ეროვნულ საქმეს, შეამოკლეს ხარჯები და ეკონომიას ომის საჭიროებას ახმარებენ. ხელზე მოსამსახურე ქალებმა ჯამაგირის ერთი წილი გადასდეს ამ საქმისათვის ყოველ თვე და რამდენიმე ასი ათასმა ოჯახმა მოიკლეს ერთი თავი საქმელი, რომ შესძლებოდათ მეტის გადადება სამხედრო საჭიროებისათვის. როცა ავტორს მოუსურვებია მოსამსახურის მაგიერ ფულის გადახდა, ქალი არ დასთანხმებულა: „ეს არ შეიძლება, ბატონო! ომის საჭიროებისათვის ფულის გადადება ხომ საპატიო საქმეა, და თუ თქვენ გადაიხდით ჩემ მაგიერ, თქვენვე აასრულებთ იმ მოვალეობას, რომელიც მე მაწევს.“

საზოგადოთ, ავტორის აზრით, ომმა წინ წამოაყენა იპონელი ქალი და გამოიყვანა დამცირებულ მდგომარეობიდან. იგი დედაა, რომელიც თავის შეილებს ზგავნის ომის ველზე, და ამაყობს ამითი. იგი ამხნეებს და აქეზებს მამაკაცს და, თუ შეუძლია, ტანისამოსს იცვლის, მიჰყვება მას ომში და ასრულებს, რაც კი შეუძლია. იპონელი ქალი სულია ომისა, მას აწევს მისი მძიმე ტვირთი, რომელსაც ხმის ამოუღებლივ, უჩივლელად ატარებს. („მირ ბოჯი“, 7).

ომის ამბებმა შთანთქმეს მთელი ინტერესი დღევანდელ მკითხველისა, მაგრამ იქ, სადაც ხალხის ცხოვრების განვითარებას ელოვნურად შექმნილი შემთავრებელი გარემოებანი არ გადალობებია გზაზე; ბევრი რამ საგულისხმიერო ხდება და აქაური მოქალაქე ჩვეულებრივის ინტერესით ეკიდება საქმეს, შორე აღმოსავლეთის ომს და ომის ამბებს ევროპაშიაც დიდი აღვილი უკავია, რადგან ყველას კარგად ესმის მისი დიადი მნიშვნელობა მთელის კაცობრიობისათვის: ყველა ხედავს, რომ თეთრ-კანიანის პრივილეგიურ, უპირატესობიან მდგომარეობას ქვეყანაზე ბოლო ედება. ძირს თეთრ-კანიანის ბატონობა და გაუმარჯოს ყველა რასებისა და ტომების თანასწორობასაო, აწერია იპონიის დროშაზე და ამ დევიზის მრავალმხრივი, დიდებულ მომავლიანი აზრი ევროპიელს არ გამოპარვია. მაგრამ მისი ცხოვრება იმდენად რთული და მრავალნაირია, რომ ასეთი მნიშვნელოვანი საქმეც კი, როგორც შორე აღმოსავლეთის ომია, ვერ იპყრობს მთელს მის ყურადღებას...

ამ რთულ და მრავალნაირ ცხოვრების ფრიად საყურადღებო ფაქტი იყო ამ მოკლე ხანში ამსტერდამის კონგრესი ევროპის მუშათა პარტიების წარმომადგენლებისა. თუ დრეზდენის კონგრესს გერმანიის დემოკრატიის პარლამენტი დაარქვეს, ამსტერდამის კონგრესი სრულიად ევროპის დემოკრატიის პარლამენტი იყო.

მთავარი ინტერესი ამსტერდამის კონგრესისა იგივე იყო, რაც დრეზდენის კონგრესისა. აქვს რამე საერთო მუშათა

პარტიას სხვა პარტიებთან თუ არა? შესაძლებელია თუ არა, რომ მუშათა პარტია შეუთანხმდეს რომელიმე ან რამდენსამე პარტიას და მათთან ერთად იმოქმედოს? ერთის სიტყვით, შეურიგებელი პოლიტიკა გედისა და ვალიანისა, თუ ჟორესის პრაქტიკული ტაქტიკა? როგორც ვიცით, დრეზდენის კონგრესზე ფორმალურად შეურიგებელ პოლიტიკის წარმომადგენლებმა გაიმარჯვეს. ეგევე მოხდა ამსტერდამის საერთაშორისო კონგრესზედაც. დრეზდენში მომხდარ ამბების გამო ვსწერდით, რომ ბებელის გამარჯვება წმინდა ფორმალურ ხასიათისათჳე, რადგან თვით ბებელი პრაქტიკულ თავის მოღვაწეობაში და ხანდახან თეორეტიულ მსჯელობაშიც იგივე „რევიზიონისტი“ და „ოპორტიუნისტი“-ა. მოიგონეთ რა სთქვა ბებელმა გერმანიის დემოკრატიის პატრიოტისმზე მთელის პარტიის სახელით: თუ რომელიმე გარეშე მტერი გერმანიის წინააღმდეგ გამოილაშქრებს და მოინდომებს მცირედიც არის ნაწილი წაჭლიჯოს მას, ყოველი ჩვენგანი თოფს მხარზე გაიდებს და უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე იბრძოლებსო. ამ სიტყვებით ბებელმა ისა სთქვა, რომ მასა და მის პარტიას **საერთო** სამშობლო ჰქონია დანარჩენ გერმანელებთან და, როცა ამ სამშობლოს განსაცდელი მოადგება, **სხვებთან ერთად** ესენიც იბრძოლებენ **საერთო** მტრის წინააღმდეგ. როცა გერმანიის რეიხსტაგში სადამოყნო ტარიფი იყო დეპუტატების განხილვის საგანი, ბებელი, სოციალ-დემოკრატიის ლიდერი, და ბარტი, თავისუფალ მოაზრეთა მეთაური, მხარი-მხარ ებრძოდნენ მთავრობასა და მის მომხრე პარტიებს: ბებელსა და ბარტს გაუჩნდათ **საერთო საქმე** და შეერთებულის ძალებით ერთად იბრძოდნენ. საფრანგეთში კლერიკალები და კონსერვატორები ძირის გათხრას უპირებდნენ და უპირებენ რესპუბლიკას, თავისუფალ სახელმწიფო წესწყობილებას, რომ ხალხს უფლებანი ჩამოართვას, იმპერია ან მეფობა აღადგინოს, სკოლაში კატოლიციზმი გაამეფოს. როგორ უნდა მოიქცეს ნამდვილი დემოკრატი, ხალხის ინტერესების შემგნებელი და დამცველი? არის ისეთი მომენტებიო, სთქვა ერთხელ განსვენებულმა ვალ-

დეკ-რუსომ, როცა უნდა დაივიწყო, თუ რა პარტიას ეკუთვნის, და მხოლოდ ის გახსოვდეს, რომ რესპუბლიკელი ხარო. ვალდეკი თანახმად თქმულისა მოიქცა — ზურგი შეაქცია თავის პარტიას, ხელი გაუწოდა ჟორესს და შეერთებულის ძალით რესპუბლიკა განსაცდელისაგან იხსნეს. გედი კი გვერდზე გადა: ვალდეკი ბურჟუა არის და მასთან საერთო არა მაქვს რაო. (საინტერესოა, როგორ მოიქცევა იგივე გედი, საფრანგეთს რომ გარეშე მტერი მოადგეს? ზოგიერთ ბრმა დოღმატიკოსებისაგან არც მაშინ იქნება გასაკვირველი სთქვას — რა მაქვს საერთო სხვა პარტიებთან, რომ მათთან ერთად გარეშე მტერს შევებრძოლო!). დემოკრატიის საბედნიეროდ, ჟორესი ბრმა დოღმატიკოსი არ გამოდგა: იგი ხედავდა, რომ თავისუფალი სახელმწიფო წესწყობილება, უფლება ქვეყნის მართვა-გამგეობაში მონაწილეობის მიღებისა, სამღვდელოების მზრუნველობისა და ბატონობისაგან თავისუფალი სკოლა მუშისთვისაც ისევეა საჭირო, როგორც სხვა კლასების წარმომადგენელთათვის, და ამათთან ერთად გაუმკლავდა **საერთო მტერს**.

ათასი კონგრესი რომ შესდგეს, ათასი გადაწყვეტილება რომ დაადგინონ, ჟორესის პოლიტიკა და ტაქტიკა ყოველთვის გამარჯვებული და ნაყოფიერი იქნება და გედისა კი უძლური და უნაყოფო.

რედაქტორი
აღ. ჭყონია.

გამომცემელი
აღ. ჯაბჯანიძე

მ ლ ა მ ბ ე

წელიწადი მეთერთმეტე

ბაგოდის ყოველ თვე

ფასი ჟურნალ „მოამბისა“ გაგზავნის:

რუსეთის და კავკასიის ქალაქებში:	საზღვარ-გარედ:
ერთის წლით 10 მან.	ერთის წლით 13 მან.
ექვსი თვით 6 მან.	ექვსის თვით 7 მან.
სამი თვით 4 მან.	სამი თვით 5 მან.

ვინც „მოამბისა“ გამოიწვიოს „ცნობის ფურცელი“ კვირაში ორის სურათებიანის დამატებით უზასოდ დაეთმოგა

ფასის განაწილება შეიძლება ასე: პირველად 5 მან. 1-ლ მარტამდე — 3 მან, და 1-ლ აგვისტომდე — 2 მან.

ხელის-მოწერა მიიღება ტფილისში, ჟურნალ „მოამბისა“ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება ვანქის დიდ ქუჩაზე. № 27.

ქალაქს გარეშე ხელის-მოწერა **ერთი** მანეთი უნდა წარმოადგინოს **დამატებათა** გასაგზავნად.

ქალაქს გარეშე მცხოვრებთათვის აღრქის: **Тифлисъ, Редакция „Моамбе“.**

ჟურნალში დასაბეჭდად მიღებულ წერელებს, თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია შეასწორებს და შეამოკლებს. ხელნაწერები, რომლებიც არ დაიბეჭდება, პატრონებმა რედაქციაში უნდა მოიკითხოთ ერთის თვის განმავლობაში, — მერმე ვეღარ მოსთხოვენ რედაქციას; არაფითარ მიწერ-მოწერას დაუბეჭდავ ხელნაწერების შესახებ რედაქცია არა კისრულობს.

დასაბეჭდად წარმოგზავნილ თარგმანზე აღნიშნული უნდა იყოს უეჭველად ყველა ის წყაროები, საიდანაც არის თარგმნილი ხელ-ნაწერი.

რომელ ავტორსაც ან გამომცემელს ჰსურს, რომ ახალი წიგნის შესახებ ჟურნალმა თავისი აზრი წარმოსთქვას, ფრ-ორი ეგზემპლიარი უნდა გამოუგზავნოს რედაქციას.

პირისპირ მოლაპარაკება რედაქციასთან შეიძლება ყოველ დღე, კვირ-უქმეებს გარდა, შუაღლიდან ნაშუადღევის ორ საათამდინ.

რედაქცია უმორჩილესადა სთხოვს ყველა ხელის მომწერთ, რომელთაც კი ჟურნალის ნომერი არ მიუვათ, განცხადებასთან ერთად რედაქციას წარმოუგზავნონ აგრედვე მოწმობა იმ ფოსტის კანტორისა, რომლიდანაც იღებენ ნომრებს, რომ ამ კანტორას ესა და ეს ნომერი არ მიუღია. წინააღმდეგ შემთხვევაში ხელ-მეორედ ნომერი არავის გაეგზავნება.

რედაქტორი
ა. ჯ. ჯეონია.

გამომცემელი
ა. ჯ. ჯაბაძე